

KÉT VÁROS

REGÉNY

**HÁROM KÖNYVBEN IRTA
DICKENS KÁROLY**

**FORDITOTTA
BÁLINT MIHÁLY**

**BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1914**

TARTALOM

ELSŐ KÖNYV. ÉLETRE TÁMASZTVA.

1. Fejezet. A Kor.
2. Fejezet. A postakocsi.
3. Fejezet. Az éj árnyai.
4. Fejezet. Az előkészület.
5. Fejezet. A csapszék.
6. Fejezet. A cipész.

MÁSODIK KÖNYV. AZ ARANY FONAL.

1. Fejezet. Öt évvel később.
2. Fejezet. A látványosság.
3. Fejezet. A csalódás.
4. Fejezet. Az üdvözlés.
5. Fejezet. A sakál.
6. Fejezet. Emberek százai.
7. Fejezet. Monseigneur a városban.
8. Fejezet. Monseigneur falun.
9. Fejezet. A Gorgo feje.
10. Fejezet. Két ígéret.
11. Fejezet. A kép párja.
12. Fejezet. A tapintatos férfiú.
13. Fejezet. A tapintatlan férfiú.
14. Fejezet. A becsületes iparos.
15. Fejezet. Kötés.
16. Fejezet. Még mindig köt.
17. Fejezet. Egy éjszaka.
18. Fejezet. Kilenc nap.
19. Fejezet. Egy vélemény.
20. Fejezet. Egy kérelem.
21. Fejezet. Visszhangzó lépések.
22. Fejezet. A tenger még folyton árad.
23. Fejezet. Tűz.
24. Fejezet. A mágnessziget vonz.

HARMADIK KÖNYV. A VIHAR UTJA.

1. Fejezet. Titkos börtönben.
2. Fejezet. A köszörűkő.
3. Fejezet. Az árnyék.
4. Fejezet. Szélcsend.
5. Fejezet. A favágó.
6. Fejezet. Diadal.
7. Fejezet. Zörgetnek az ajtón.
8. Fejezet. Kártyázás.
9. Fejezet. Az elfogadott játszma.
10. Fejezet. Az árnyék lényege.
11. Fejezet. Alkonyat.
12. Fejezet. Éjszaka.
13. Fejezet. Ötvenkettő.
14. Fejezet. A kötés befejeződött
15. Fejezet. A lépések elhalnak örökre.

ELSŐ KÖNYV. ÉLETRE TÁMASZTVA.

1. Fejezet.

A Kor.

Derüs napok jártak, de viharosak is. Ez a Bölcseség kora volt, de a Balgaságé is. A Hit korszaka volt ez, de a Hitetlenségé is. Világosság napjai voltak ezek, de a Sötétségé is. A Remény tavasza virult és Kétségbeesés fergetege is dühöngött. Mindent reméltünk és semmit sem reméltünk. A Mennyebe mentünk egyenest, az ellenkező irányt is követtük - szóval, a kor annyiban hasonlított a mostanihoz, hogy leglármásabb szavu ismerői Jó és Gonosz tekintetében csakis felsőfokban nyilatkoznak róla.

Anglia trónján nagy állkapcsu király ült és közönséges arcu királynő. Franciaország trónján nagy állkapcsu király ült és széparcu királynő. Mindkét országban az ország urai, s vagyon és hatalom birtokosai szemében kristálynál tisztábbnak látszott, hogy a dolgok rendje örök időkre meg van állapítva.

Az Urnak 1775-ik esztendejében történt. Abban a boldog korszakban tulvilági kinyilatkoztatásokban Angliában épp úgy hittek, mint mostan. Mrs. Southcott akkoriban érte el születésének 25-ik áldott fordulóját. Ennek a magasztos napnak az eljövételéről a testőrség egyik jövőbelátó közkatónája azt jósolta, hogy London és Westminster megérett arra, hogy elsüllyedjen. Még Cock Lane szelleme is egy tucat év óta nyugalomra tért, miután izeneteit közhirrre adta ugyanolyan módon, amint azt a megelőző év szellemei tenni szokták (teljesen hiján volt minden eredetiségnek). Amerika brit alattvalóinak gyülekezetéből az angol királyhoz és néphez szokott földi módon, egyszerű hírek jutottak el. Ezek, bár eléggé sajátságos, az emberi nemre fontosabbaknak bizonyultak, mint Cock Lane szellemeitől származó minden üzenetek.

Franciaország, mely szellemek tekintetében kedvezőtlenebb helyzetben volt, mint pajzsos háromágu testvére, biztos lassusággal csuszott a lejtőn lefelé: papírpénzt bocsátott ki és el is költötte. Amellett keresztény lelkészeinek vezetése alatt emberszeretetre valló szórakozásokkal mulatott, így pl. egy ifjut arra ítélték, hogy kezeit levágják, nyelvét fogóval kitépják, testét elevenen megégessék azért, hogy nem térdelt le az esőben piszkos szerzetesek körmenete előtt, amely az ő látókörétől 50-60 yardnyi távolságban vonult el. Nagyon valószínű, hogy miközben ezt a szerencsétlen szenvedőt kivégezték, Franciaország és Norvégia erdeiben már nőttek a fák, melyeket a favágó, a Végzet kijelölt arra, hogy levágja és deszkává fűrészjelje, s belőlük rettenetes emlékü, zsákkal és késsel felszerelt állványt készítsen. Valószínű, hogy ugyanazon a napon a Párist környező föld mivelőinek düledező pajtaiban durva szekerek vesztegeltek az utca sarától befecskendezetten, - disznók szaglásták körül és baromfinak voltak ülőhelyei - melyeket a földmives, a Halál, már kijelölt arra, hogy a Forradalom talyigái legyenek. Azonban az a Favágó és az a Földmives, ámbár megszakítás nélkül dolgozott, csendben végezte munkáját, senki sem hallotta halk lépteiket, annyival is kevésbé, mert istentagadás és hazaárulás lett volna még annak a gyanuja is, hogy ők munkálkodnak.

Angliában nem volt olyan rend és vagyonbiztonság, hogy nemzeti dicsekvésre adott volna alkalmat. Fegyveres rablóktól elkövetett vakmerő betörések, utonállások minden éjjel történtek, magában a fővárosban; a családokat nyilvánosan figyelmeztették, hogy ne távozzanak a városból anélkül, hogy holmijukat butorosoknál helyezték biztonságba; az éjszakai rabló

nappal a City békés kereskedője volt és ha kartársa, kit »kapitányi« minőségében megállított, fölsimerte és megszólította, szó nélkül föbelőtte őt és ellovagolt; a postát hét rabló támadta meg, az őr hármat közülök agyonlőtt, a többi négy azután őt lőtte agyon, »minthogy lőkészlete elfogyott«, a postát pedig békésen kirabolták; London Lord Mayor-ját, ezt a tekintélyes hatalmat, egy rabló Turnham Greennél megállította és kísérete szemeláttára kifosztotta; London fogházaiban a foglyok börtönőreikkel ütközeteket vívtak és a törvény ő felsége söréttel és golyóval töltött fegyverekkel lövetett közéjük; tolvajok udvari fogadások alkalmával gyémántkereszteket metszettek le a nemes lordok nyakáról; St. Gilesbe testőrök vonultak ki, hogy csempészett áru után kutassanak, a gyülelész nép a testőrségre lőtt és a testőrök a gyülelész népre, és senki sem tekintette ezeket a dolgokat különösekknek. Mindezen események között a hóhér folytonosan szorgalmas, állandóan keresett volt; most hosszú sor különféle gonosztevőt akasztott fel, most szombaton kötött föl egy betörőt, akit kedden fogtak csak el; vagy Newgateben tucatszámra tüzesvassal bélyegezte meg az emberek kezét, vagy pedig pamfleteket égetett el a Westminster Hall kapuja előtt; ma egy kegyetlen gyilkos életét vette el, holnap egy nyomorultét, aki egy parasztfiutól hat pennyt lopott el.

Mindez és ezer más hasonló dolog történt a jó öreg 1775-ik évben és akörül. Ilyen eseményektől környezve, mialatt a Favágó és a Földmives akadálytalanul végezte munkáját, az a két nagy állkapcsu és az a másik kettő a közönséges és szép arcu, elég lármát csapott és isteni jogaikat fennhőzve érvényesítette. Így vezette az 1775-ik év az ő nagyjait és apró teremtések miriádjait - közöttük ezen történet szereplőit is - az előttük elterülő utakon végig.

2. Fejezet.

A postakocsi.

Késői novembernek egyik péntek éjjelén a Doverbe vezető országut az első személy előtt terült el, akivel történetünknek dolga van. A postakocsi előtt terült el ez az országut, amint Shooters Hill-en fölfelé döcögött. Mint a többi utas, ő is a postakocsi oldalán haladt a dombon fölfelé az országut sarában; nem mintha ilyen körülmények között valami különös kedvvel sétálnának, hanem mivel a domb meredek, a sár feneketlen, a szerszám és kocsi nehéz volt, úgy hogy a lovak már háromszor akadtak meg, egyszer pedig az uton keresztbe huzták a kocsit, azzal az ördögös szándékkal, hogy Blackheathbe visszatérjenek. Gyeplő, ostor, kocsis és vezető mind egyesült és olvasta a hadiparancsot, mely szerint tilos volt minden odairányuló cselekvés, mely alkalmas annak a bizonyítására, hogy némely állat ésszel van fölruházva; a lovak megadták magukat és visszatértek kötelességük teljesítéséhez.

Lehorgasztott fővel, remegő inakkal gázolták a sűrű iszapot, közbe-közbe megbotlottak, meginogtak, mintha testük egyes részei széjjel akarnának hullani. Valahányszor a kocsis pihenőt engedett nekik és csendesítő hó! hó! kiáltással megállította őket, a nyerges ló hevesen rázta meg fejét, mindenestől, ami rajta volt, mintha szokatlan határozottsággal kétségbe akarná vonni, hogy a kocsi a dombra fölhuzható. Valahányszor a nyerges így megrázkódott, az utas megrendült és amint ideges emberrel megtörténhetik, lelkét aggodalom szállotta meg.

Gőzölgő köd terült el a mélyedések fölött és elhagyatottan haladt fölfelé a dombon, mint valami gonosz kísértet, mely nyugalmat keres, de nem talál. A nedves és átható hidegség lassan haladt a levegőben fodros foszlányokban, melyek láthatóan követték és borították el egymást, mint a viharos tenger hullámai. Olyan sűrű volt a köd, hogy a kocsi lámpásától néhány lépésnyire megvilágított országuton kívül minden kilátást elzárt, a dolgozó lovak párája beleolvadt és úgy látszott, mintha a köd abból keletkezett volna.

Az említettén kívül még két más utas vánszorgott fáradtan a dombon fölfelé, a postakocsi oldalán. Mind a három fülig volt ruhába beburkolva és lovaglósizmát viselt. Abból, amit egymás arcából láttak, a három közül egyik sem lett volna képes megmondani, hogy a másik kettő ugyan kihez hasonló, mindegyik gondosan elzárkózott két utitársának lelki és testi szemei előtt is. Abban az időben az utasok óvakodtak attól, hogy rövid ismeretség után bizalmasak legyenek egymáshoz, mert mindenki, akivel az országuton találkoztak, rabló is lehetett, vagy ilyenekkel szövetségben állhatott. Ez utóbbi ugyanis valószínű volt abban az időben, amikor minden postaállomás, minden korcsmában volt valaki, aki a »kapitány« zsoldjában állott, a gazdától kezdve egész az utolsó istállófiúig. Ilyen gondolatokkal volt a postakocsi vezetője eltelve az 1775-ik év november havának egyik péntek éjjelén, amint Shooters Hillen fölfelé döcögve, a kocsi hátulján kijelölt helyén állott, lábát megvetve, szeme és keze töltött fegyveren pihent, hat-nyolc lovaspisztoly és néhány kard tetején.

A doveri postakocsinak szokott kedélyes volt a hangulata, a vezető nem bizott az utasokban, az utasok egymást és a vezetőt gyanúsították, egyik sem hitt a másiknak, csupán a kocsis bizott lovaiban: ezekre tiszta lelkiismerettel letehetette az esküt, akár mind a két testamentumra, hogy nem voltak valók erre az utra.

- Hó! hó! - biztatta őket a kocsis. - Huzakodjatok neki még egyszer és a tetőn vagytok. Aztán akár pusztuljatok el. Elég fáradságomba került, míg eddig eljutottunk!... Joe!

- Halló! - válaszolt a vezető.

- Ugyan hány óra, Joe?

- Jó tíz perccel múlt tizenegy.

- Fenét! - kiáltotta a kocsis haragosan. - És még nem vagyunk a Shooter tetején. Rajta! Előre!

Az egyik ló az ostor biztatására nekifeküdt a szerszámnak és a többi három követte. Még egyet döcögött a doveri postakocsi és az utasok lovaglósizmái mellette gázolták a sarat. Mikor a kocsi megállott, ők is megállottak és szorosan hozzásimultak. Ha a három közül bármelyik vakmerően azt ajánlotta volna a másiknak, hogy a ködös sötétségben kissé előre sétáljanak, annak a valószínű veszélynek tette volna ki magát, hogy mint rablót menten lelövik.

Az utolsó erőfeszítés a kocsit a domb tetejére vitte. A lovak megállottak, hogy szusszanjanak, a vezető leszállott, hogy a lejtőn való lemenéshez kereket kössön és a kocsi ajtaját kinyitotta, hogy az utasok beszálljanak.

- Pszt! Joe! - kiáltott a kocsis figyelmeztetően és üléséből lefelé tekintett.

- Mit mondasz, Tom?

Mind a ketten figyeltek.

- Azt mondom, hogy egy lovas vágatva jön utánunk, Joe.

- Egy vágató lovas, Tom - válaszolt a vezető, miközben eleresztette a kocsi ajtaját és gyorsan helyére kapaszkodott. - Uraim! A király nevében, mindannyian egyért!

Ezzel a siettető felszólítással felhuzta puskája kakasát és támadásra készen állott.

Az ebben a történetben említett utas a kocsi lépcsőjén állott, beszállani készült, a másik kettő mögötte állott, hogy őt kövesse. Megállott a lépcsőn, félig benn volt a kocsiban, félig pedig pedig kívül, amazok az országuton maradtak mögötte. Mindannyian a kocsistól a vezetőre és a vezetőtől a kocsisra néztek és figyeltek. A kocsis is, meg a vezető is visszafelé tekintettek, még a nyerges ló is visszánézett és fülét hegyezte, anélkül, hogy ellent mondana.

A kocsi megállását követő csend az éjszaka hangtalanságával egyesülve, félelmetes némaságot idézett elő. A lovak pihegése megremegtette a kocsit, mintha az is izgatott állapotban volna. Az utasok szíve oly hangosan dobogott, hogy hallani lehetett; a csöndes szünet hallhatóan jellemezte azokat, akiknek kifogyott a lélegzetük és azokat is, akik lélegzetüket visszatartották és a várakozásban ütéserük gyorsabban vert.

A dombon fölfelé vágató ló patájának a hangja mind gyorsabban közeledett.

- Halló! - ordított a vezető, oly hangosan, ahogy csak tudott. - Ki vagy? Állj meg, vagy lövök!

A ló hirtelen megállott és dobogás és pocskolás között férfi hangja hallatszott ki a ködből:

- Ez a doveri posta?

- Ne törődj vele, hogy micsoda! - válaszolt a vezető. - Ki vagy?

- Ez a doveri posta?

- Miért akarsz tudni?

- Utast keresek, ha ez az.

- Micsoda utast?

- Lorry Jarvis urat.

A mi ismert utasunk azonnal tudatta, hogy ez az ő neve. A vezető, a kocsis és a másik két utas bizalmatlanul nézett rája.

- Maradj ott, ahol vagy, - kiáltotta a vezető a ködből jövő hang felé - mert ha hibázni találok, az nem tehető jóvá többé életedben. Lorry nevű ur válaszoljon azonnal.

- Mi újság? - kérde az utas, kissé remegő hangon. - Ki akar velem beszélni? Jerry?

(- Nekem nem tetszik Jerry hangja, ha ő az - dörmögte a vezető maga elé. - Rekedtebb, mint nekem tetszik, ez a Jerry.)

- Igen! Lorry ur.

- Mi újság?

- Egy üzenet, melyet onnan tülről küldöttek ön után T. és Társa.

- Ismerem a hirhozót, vezető - mondá Lorry, miközben leszállott az országútra, a másik két utas inkább gyorsan, mint udvariasan lesegítette őt, hirtelen beszállott a kocsiba, becsukta az ajtót és felhuzta az ablakot. - Közelebb jöhet, minden rendben van.

- Remélem, hogy úgy van, de ilyen népet nem lehet eléggé megnyugtatni - mondá a vezető, még mindig dörmögve magában. - Halló! Ember!

- Nos! Itt vagyok! - válaszolt Jerry még rekedtebb hangon, mint azelőtt.

- Jöjj ide lépésben; hallod-e? És ha pisztolytartó van nyergeden, ne lássam, hogy kezéd közeledik hozzám. Mert nekem ördögöm a hibázás és ha hibázni találok, az mindjárt ólommal válik. Hadd lássunk most.

Ló és lovas vált ki a gomolygó ködből és a kocsi azon oldalára került, ahol az utas állott. A lovas lehajolt és a vezetőre tekintve, az utasnak keskeny, összehajtott papírt nyújtott át. Lova zihált, ló és lovas is tele volt sárral a ló patájától a lovas kalapjáig.

- Vezető! - szólott az utas nyugodt, üzletszerű hangon.

Az éber vezető jobbkeze a félig fölemelt puska agyán, balja a puska csövén, szeme pedig a lovason pihent, röviden válaszolt:

- Uram.

- Nem kell semmitől sem tartani. Én Tellson bankjához tartozom. Ismeri Tellson bankját Londonban. Párisba utazom üzleti ügyben. Itt egy shilling borraavaló. Elolvashatom ezt?

- Ha gyorsan végzi, uram.

A levelet a kocsilámpa fényénél felnyitotta és először magában, azután hangosan olvasta: »Várjon Doverben a kisasszonyra«.

- Vezető, amint látja, nem hosszú. Jerry, mondd, hogy válaszom ez volt: *Életre támasztva*.

Jerry nyeregbe szállott.

- Ez ugyan elég különös válasz - szólott legrekedtebb hangján.

- Vidd vissza ezt a választ és ők majd tudják, hogy megkaptam az üzenetet, akárcsak irtam volna. Igyekezz vissza. Jó éjt!

E szavakkal az utas felnyitotta a kocsi ajtaját és beszállott. Utitársai nem segítették. Ezek óráikat és tárcáikat gyorsan csizmájukba rejtették és mind alvónak tetette magát, azzal a határozott szándékkal, hogy így helyzetük megváltoztatását célzó minden cselekvést elkerüljenek.

A kocsi tovább döcögött és a köd még sűrűbben gomolygott, amint a lejtőn lefelé haladt. A vezető visszatette puskáját a fegyvertartóba s miután annak egyéb tartalmát megvizsgálta és az övében hordott pisztolyokat is megtekintette, ülése alatt lévő kisebb szekrénybe nézett, melyben kalapács, fogó néhány fáklya és tűziszerszám volt. Teljesen fel volt szerelve arra az eshetőségre, hogyha, amint az néha megtörtént, a szél a kocsi lámpáját eloltotta, nem volt egyéb teendője, mint hogy bezárkózott, vigyázott arra, hogy a kova és acél szikrája a szalma közé ne essék és ha jó szerencséje volt, türelemmel biztonsággal és gyorsasággal öt perc alatt ismét világosságot kapott.

- Tom! - szólott halkán a kocsi teteje felett.

- Halló! Joe!

- Hallottad a választ?

- Hallottam, Joe.

- Megértettél valamit belőle, Tom?

- Nem én, Joe.

- Különös véletlen, - mormogta a vezető maga elé - én is úgy vagyok vele.

Jerry, miután a ködben és sötétségben magára maradt, leszállott a nyeregből, nem csupán fáradt lova kedvéért, hanem hogy a sarat is letörölje arcáról és hogy kalapja karimájából, amelynek vagy egy fél gallon volt az ürtartalma, az esővizet lerázza. A gyeplőt sáros karjára fűzve ott állott, amíg a kocsi kerekeinek zakatolása már nem volt hallható és az éjszaka ismét elcsendesedett; majd megfordult és a lejtőn lefelé gyalogolt.

- A Temple Bar-tól való gyors vágatás után, jó öreg, nem akarom lábaidat igénybe venni, míg a sikra nem jutunk, - mondá a rekedt hívívő, lovára tekintve. - »Életre támasztva.« - Ez nagyon is különös üzenet. Ez nem neked való, Jerry! Igaz-e Jerry? Fene egy helyzetbe kerülnél, Jerry, ha az életretámasztás divatba jönne!

3. Fejezet. Az éj árnyai.

Csodálatos és gondolkozásra érdemes dolog, hogy minden emberi lény úgy alakult, hogy az minden más valakire nézve titok és rejtelen. Különös az a gondolat, ha éjjel jutok egy nagy városba, hogy minden ilyen sötétben meredő háznak megvan a maga titka; hogy mindegyikben, minden szobának meg van a maga rejtelve, hogy az emberek százezreinek keblében dobogó szívek mindegyikének megvan az álomképe, amely titok még a hozzá legközelebb állókra nézve is! A haláltól való irtózat ennek tulajdonítható. Nem lapozhatom többé ennek az imádott könyvnek a lapjait, és hiu volt a remény, hogy idővel végigolvashatom. Nem tekinthetek többé ennek a víznek a mérhetetlen mélységeibe, ahol, mikor a tovatűnő sugarak egy pillanatra megvilágították, elásott kincseket, elmerült dicsőséget pillantottam meg. El volt döntve, hogy a könyv mindörökké bezáruljon előttem, mikor még csak egy lapját olvastam el. El volt döntve, hogy ez a víz örökké tartó jégbe záruljon, mikor a napsugár még ott játszott a felszínén és én mit sem sejtve állottam a partján. Barátom meghalt, szomszédom meghalt, szerelmem, lelkem gyönyörűsége, meghalt; ez a könyörtelen megpecsételése és folytatódása annak a titoknak, mely mindig benne volt abban az egyéniségben és amelyet életem végéig magamban fogok hordani. Van-e ennek a városnak valamely temetőjében, amelyen keresztülhaladok, olyan szunnyadó, aki kifürkészhetetlenebb az ő legbensőbb egyéniségében, mint nekem az ő tevékeny lakói, avagy amint én vagyok nekik?

Ami ezt a természetes és el nem idegeníthető örökséget illeti, a lóháton levő hirtvivő ugyanannyit birt belőle, mint a király, az állam első minisztere, vagy London leggazdagabb kereskedője. Ugyanez illett a három utasra is, aki a nehézkes, rozoga postakocsi szűk belsejébe volt zárva; mindegyik olyan tökéletes rejtelen volt a másokra nézve, mintha mindegyik külön a maga saját hat- vagy hatvanfogatu kocsijában ült volna és egy grófság teljes szélessége választotta volna el őket egymástól.

A hirtvivő könnyű lépésben hazafelé lovagolt, meg-megállt egy itatra az utmenti kocsmáknál, mindenütt azonban igyekezett arra, hogy dolgát magának tartsa és kalapját szemébe huzzza. Szemei alkalmasak voltak erre a törekvésre, feketék voltak, mély szín és árnyalat nélkül, közel egymáshoz, mintha attól tartanának, hogy külön, távol egymástól, tetten érik őket. Sötét volt a kifejezésük a háromszögletű, viharvert, köpöládához hasonló kalap alatt és a nagy nyakkendő fölött, mely nyaka köré volt tekerve és majdnem térdéig ért. Mikor a lovas egy itatra megállt, baljával félretolta ezt a nyakkendőt, de csak annyi időre, amíg az italt jobbajával leöntötte; mihelyt ez megtörtént, ismét beburkolózott.

- Nem, Jerry, nem! - mondá a hirtvivő, aki még mindig ugyanazzal a gondolattal volt lovaglása közben elfoglalva.

- Ez nem illene hozzád, Jerry. Jerry, te becsületes iparos, ez az üzlet nem illene hozzád! Föltámadni! Akárhová legyek, ha nem hiszem, hogy ivott egyet!

Az üzenet olyan fejtörést okozott neki, hogy többször levette kalapját, hogy füle tövét megvakarja. Kopasz feje bubjától eltekintve, merev, fekete haja volt, mely majdnem egész széles, lapos orráig ért. Haja lakatosmunkához volt hasonló és inkább olyan volt, mint valami vaszegekkel ellátott fal széle, nem mint hajjal benőtt fej, úgy hogy a legügyesebb bakugró is vonakodott volna, hogy rajta keresztülugorjék.

Mialatt hazafelé poroszkált a válasszal, melyet a Temple Bar mellett, a Tellson-bank kapujában álló éjjeli őrnök kellett átadnia, aki azt bent magasabb hatóságnak kézbesítette, ezalatt az éj árnyai az ő képzeletében olyan alakot öltöttek, amilyen a válaszból keletkezhettek, a ló

képzeletében pedig olyat, amely nyugtalanságra készítette. Sokféle alaku lehetett, mert az uton minden árnyéktól megijedt.

A postakocsi ezalatt nyikorgott, tovább döcögött unalmas útjában, három kifürkészhetetlen utasával. Az ő képzeletükben is az éjszaka árnyai olyan alakot öltöttek, amilyenek félálomban levő szemük, nyugtalan gondolataik elképzelték.

Tellson bankja fontos szerepet játszott a postakocsiban. A bank utasa egyik karját a bőrszíjba fűzte, mely arra szolgált, hogy megóvja őt attól, nehogy utitársára essék és azt a sarokba szorítsa, valahányszor a kocsi nagyot zökkent. Ülőhelyén félig csukott szemmel szunyókált; képzeletében a kicsiny kocsiaablakok, az ezeken fénytelenül átszűrődő kocsilámpa fénye, a szemben ülő, köpenybe burkolt utas: a bank képét mutatta és nagyszabású üzleteket bonyolított le. A szerszám zörgését pénz pengésének képzelte és öt perc lefolyása alatt több váltót honorált, mint Tellson bankja képes lett volna háromszor annyi időben összes kül- és belföldi üzletfeleit összevéve. Azután megnyitak képzeletében a bank földalatti pánccélhelyiségei értékes tartalmukkal és titkaikkal, melyekről az utasnak tudomása volt (és jó csomóról tudott), azután nagy kulcsokkal, halványan égő gyertya fényénél bement és mindent biztosságban, rendben talált, éppen úgy, mint mikor utólszor látta.

De, bár képzeletében a bank mindig vele volt, és a kocsi sohasem vált meg tőle, a benyomásoknak egy más sorozata is elevenedett meg előtte az éjszaka folyamán. Azon volt, hogy valakit sirjából kiásson.

Hogy a sok mutatkozó arc közül melyik volt az eltemetettnek igazi képe, azt az éj árnyai nem mondták; de mindannyi egy 45 éves férfi arcát mutatta és csupán a kiállott szenvedések nyomaiban és kiélt, nyomorult arcuk borzalmasságában különböztek egymástól. Büszkeség, megvetés, kihívás, dac, alázatosság, jajgatás egymást követte; hasonlóképpen beesett, ólmos, fakószínű, fonnyadt arcok és kezek különböző változata. De a sok arc tulajdonképpen csak egy arc volt, mindegyik időnek előtte öszült meg. Félálmában az utas vagy százszor kérdezte a kísértetet:

- Mióta van eltemetve?

A válasz majdnem mindig ugyanaz volt:

- Közel tizennyolc éve.
- Minden reményt feladott, hogy kiássák?
- Már régen.
- Tudja-e, hogy életre van támasztva?
- Ugy mondják.
- Remélem, hogy szívesen lép újra az életbe!
- Nem tudom.
- Megmutassam őt önnek? Akarja őt látni?

Ezekre a kérdésekre adott válaszok különbözők és ellentmondók voltak. Néha ez volt a törthangu válasz:

- Várjon! Megölné, ha kelleténél előbb látnám őt.

Néha a válasz hulló könnyek árjában így hangzott:

- Vezessen hozzá.

Néha tágra nyílt szemek, tétova pillantás kísérte a választ:

- Nem ismerem őt. Nem értem.

Ilyen álombéli társalgás után az utas képzeletében ásott, ásott, ásott, - majd ásóval, majd nagy kulccsal, majd kezével - hogy ezt a szerencsétlent kiássa. Mikor aztán kiásta, arca, haja tele volt rátapadó földdel, hirtelen porrá hullott szét. Az utas fölriadt álmából, leeresztette az ablakot, hogy a köd és eső valóságát érezze arcán.

Azonban, ámbár szemei nyitva voltak és látták a ködöt, az esőt, a lámpának előrevetett, mozgó fényét, az ut mentén, a kocsi körül csoportosan elmaradó bokrokat, az éjszaka árnyai elvegyültek a kocsi belsejében képzelt árnyakkal. A Temple Bar mellett levő valóságos bankház, az elmúlt napnak tényleges üzleti forgalma, az igazi páncélszobák, a valóban utánaküldött hirtívő, a ténylegesen adott válasz, mind ott volt előtte. Közöttük felmerült a kísértetes arc és ő ismét megszólította.

- Mióta van eltemetve?

- Közel tizennyolc éve.

- Remélem, hogy szívesen lép újra az életbe!

- Nem tudom.

Ő csak ás, ás, ás, míg az egyik utasnak türelmetlen mozdulata figyelmeztette őt arra, hogy az ablakot felhuzza, hogy karját ismét szorosan a bőrszijba fűzze és a két szunyókáló alakon elgondolkozzék. Gondolatai ismét elkalandoznak és észrevétlenül jutnak el a bankba és a sirhalomhoz.

- Mióta van eltemetve?

- Közel tizennyolc éve.

- Minden reményt feladott, hogy kiássák?

- Már régen.

A szavak még fülében csengtek, mintha most hangzottak volna el, - oly tisztán, amint csak valaha életében elhangzott szavak csengését hallotta - ekkor a fáradt utas a napvilág tudatától felriadt és azt találta, hogy az éjszaka árnyai eltűntek.

Leeresztette az ablakot és a nap felkeltét nézte. Előtte lejtős szántóföld terült el, rajta hevert az eke még ugyanazon a helyen, ahol hagyták az elmúlt este, mikor a lovakat kifogták belőle; mögötte csendes cserjés, égő vörös és sárguló levelekkel, melyek még ott lógtak a bokrokon. A hideg és nedves talaj ellenére is az égboltozat derült volt és tiszta és a nap ragyogóan, nyugodtan és szépségesen kelt föl.

- Tizennyolc éve! - mondá az utas a nap felé tekintve. - Világosság kegyelmes alkotója! Tizennyolc évig élve eltemetve!

4. Fejezet.

Az előkészület.

Mikor a postakocsi a délelőtti folyamán szerencsésen eljutott Doverbe, a »György király« szálló főpincére szokása szerint kinyitotta a kocsi ajtaját. Bizonyos ünnepiesség kíséretében tette ezt, mert tél idején Londonból postakocsin való utazás valóságos hőscselekmény volt, amelyért a bátor utasnak gratulálni lehetett.

Azonban csak egy bátor utas maradt meg, hogy gratulálható legyen; mert a másik kettő utközben különböző helyen kiszállt. A kocsipincészerü belseje, a nedves és piszkos szalmával, kellemetlen szagával és a benne honoló sötétséggel inkább nagy kutyaólnak látszott. Lorry, az utas, amint kiszállt belőle, tele szalmaszállal, bolyhos takaróban, gyűrött kalappal, sáros lábszárakkal, valami nagy kutyaólnak hasonlított.

- Pincér, megy-e holnap postahajó Calais-ba?

- Igen, uram, ha az időjárás kitart és a szél félig-meddig kedvező. A dagály körülbelül két órakor délután áll be, uram. Ágyat óhajt, uram?

- Nem fekszem le éjszaka előtt; de hálósobát és borbélyt óhajtok.

- És aztán reggelit? Igen, uram. Erre uram, ha úgy tetszik. Vezesd az urat a Concord-szobába! Az ur podgyászát és meleg vizet Concordba! Huzd le az ur csizmáját Concordban! (Jó köszöntüzet talál ottan, uram.) Borbélyt! Mozogj!

A Concord nevű hálósoba mindig a postakocsival érkező utas számára volt fönntartva és minthogy a postakocsin érkező utasok mindig tetőtől-talpig be voltak burkolva, a »György király« szálló lakóira nézve ez a szoba különösen érdekes volt azért, mert csak egyfajta embert láttak bemenni, mindenféle változatu jött ki belőle. Ezért aztán egy másik pincér, két szolga, néhány szobaleány és a gazdasszony véletlenül ott tartózkodott különböző helyeken, a Concord és a reggeliző terem útja között, mikor egy hatvan évesnek látszó ur, takaros, barnaszínű, kissé viseltes, de jókarban tartott ruhában, melynek ujjain és zsebei fölött nagy felhajtások voltak, haladt reggelijéhez.

A reggeliző teremben az nap délelőtt nem volt más vendég, mint a barna ruhába öltözött ur. A reggelizőasztal a tüzhely előtt állott és amint reggelijére várva ott ült és a tűz fénye arcát megvilágította, oly nyugodtan viselkedett, mintha arcképe számára ülne.

Nagyon rendesnek és rendszeretőnek látszott, amint mindegyik térdén egy kezét pihentetve ült, hosszú mellényében hangoszavú óra egyhangu prédikációt ketyegett, mint hogyha a maga komolyságát és örökkévalóságát ellentétbe helyezné a gyorsan lobogó tűz könnyelműségével és mulandóságával. Jó formájú lábszárára kissé hiu is volt, finomszövésű, barna harisnyája szorosan megfeszült rajta; cipője és csatjai is egyszerűek, de ékesek voltak. Feltűnően kicsiny, tisztán tartott, fürtös, kenderszőke parókát viselt, amely valószínűen természetes hajból készült, de inkább selyem- vagy üvegszálakból szövöttek látszott. Fehérneműje, ámbár nem volt olyan finom, hogy harisnyáival egybevágtott volna, olyan fehér volt, mint a hullámok habja, mely a közeli parton megtörött, vagy mint a vitorlák, melyek messze kint a tengeren a napfényben ragyogtak. A közönséges kifejezésű, nyugodt arcot különös parókája alatt nedves, még mindig ragyogó szempár világította meg, mely birtokosának az elmúlt időkben elég fáradságot adhatott, hogy azok Tellson bankjához illő nyugodt, tartózkodó kifejezést nyerjenek. Arca, egészséges, pirosszínű arca, ámbár ráncos volt, gondoknak kevés nyomát mutatta. Ugy látszik, hogy Tellson bankjának bizalmas, nőtlen alkalmazottait csak a mások gondja vette igénybe, és valószínű, hogy ilyen másodkézből való gondokat könnyebben lehet levetni és fölvenni, akár csak a viselt ruhát.

Hogy arcképfestőnek ülő férfihoz teljesen hasonló legyen, Lorry elszunnyadt. Reggelije megérkezése fölébresztette és így szólott a pincérhez, amint székét az asztalhoz közelebb huzta:

- Tartson szobát készen egy fiatal urhölgy részére, aki a nap minden szakában megérkezhetik. Lehet, hogy Lorry Jarvis után, vagy csak Tellson bankjának egy alkalmazottja után kérdezősködik. Kérem, tudassa majd velem.

- Igen, uram. Tellson bankja Londonban?

- Igen.

- Igen, uram. Gyakran van szerencsénk, hogy cégének urait London és Páris között való utazásaikban fogadhatjuk. Tellson és Társa urai sokat utaznak.

- Igen. Mi éppen úgy francia, mint angol cég vagyunk.

- Igen, uram. Azt hiszem, hogy ön uram, nem sokat utazik.

- Az utóbbi időben nem. Tizenöt éve, hogy mi - hogy én utolszor jöttem Franciaországból.

- Valóban, uram? Az az én időm előtt volt. A mi gazdánk ideje előtt, uram. - »György« akkor másnak a birtokában volt, uram.

- Azt hiszem.

- Szép összegbe mernék fogadni, uram, hogy olyan cég, mint Tellson és Társa, nem tizenöt, hanem már ötven év előtt is virágzott.

- Megháromszorozhatja, százötven-et mondhat és nem lesz távol a valóságtól.

- Valóban, uram?

A pincér csodálkozó arccal vonult vissza az asztaltól, a serviettet jobbkarja alól baljába vette, kényelmes állásba helyezkedett, figyelte a vendéget, amint evett és ivott, mint valami obszervatórium- vagy őrtoronyból. Egészen úgy, amint az pincéreknek a szokása végtelen idők óta.

Mikor Lorry a reggelijét bevégezte, sétára indult a tengerpartra. A kis Dover város, szűk, görbe utcáival elrejtőzött a tenger partja elől és fejté a mészzátonyok közé dugta, mint valami tengeri strucc. A part hullámok és kövek pusztasága volt, melyek vadul zörögtek egymás fölött, a tenger azt tette, amit kedvelt, a kedvelése pusztítás volt. A város felé mennydörgött, a sziklák irányába zugott és a partot rombolta őrző csapásaival. A házak között a levegőnek olyan erős halszaga volt, hogy azt lehetett hinni, beteg hallal van tele, mint ahogy beteg emberek a tengerbe fürödni mennek. A kikötőben kevés halászzal foglalkoztak, sokat kóboroltak éjjelenként és figyelték a tengert, különösen akkor, mikor a dagály tetőpontját érte el. Kiskereskedők, akik alig foglalkoztak üzlettel, gyakran, egészen megmagyarázhatatlan módon nagy vagyonhoz jutottak és jellemző volt, hogy a környéken senki sem szívelte a lámpagyújtógatót.

Mikor a nap délutánra hajlott, és a levegő, amely időnkint elég tiszta volt, hogy a francia partot meg lehetett pillantani, ismét köddel és párával telt meg, Lorry gondolatai is felhősödni látszottak. Mikor besötétedett és ő a reggelizőterem tüze mellett ült és ebédjére várt, mint ahogy reggelijére várt volt, elméje a pirosuló szénben buzgón ásott, ásott, ásott.

Ebéd után egy üveg jó vörösbor nem árt az izzó szénben ásogatónak, kivéve, ha munkáját elfeledteti vele. Lorry hosszú időig tétlen volt, éppen utolsó poharát töltötte meg, olyan elégtelen, amint azt korosodó, egészséges arcszínű uriembertől várni lehetett, aki palackjának fenekére jutott, amikor egy kocsi dőcögött a keskeny utcán végig és behajtott a szálló udvarába.

Poharát érintetlenül visszatette. Ez a kisasszony! - mondá. Néhány perc múlva belépett a pincér és jelentette, hogy Miss Manette megérkezett Londonból és szívesen látja a Tellson cégtől való urat.

- Oly gyorsan?

Miss Manette utközben evett valamit, most nem óhajtott étkezni és Tellson bankjától való urral azonnal akart beszélni, ha az neki kellemes és őt nem terheli.

A Tellsonéktól való uriember nem tehetett egyebet, mint hogy poharát kétségbeesett arckifejezéssel kiigya, különös kis parókáját fülénél megigazítsa és kövesse a pincért Miss Manette szobájába. Nagy, sötét, fekete lószőrbutorral berendezett szoba volt, sulyos, nagy asztalokkal. Ezeket annyiszor olajozták és ismét olajozták, míg a szoba közepén lévő asztalon álló két karcsu gyertyatartó minden felületen komoran visszatükröződött, mintha fekete mahagónisírba volna temetve és semmi említésre méltó világosságot nem lehetett tőlük várni, míg onnan ki nem ássák.

A szoba a félhomályban olyan sötét volt, hogy Lorry, mialatt óvatosan lépkedett a kopott perzsa szőnyegen, azt hitte, hogy Miss Manette e pillanatban a szomszéd szobában tartózkodott, míg a két magas gyertyatartó mellett el nem haladt és meg nem pillantott egy fiatal hölgyet, aki az asztal és a tüzhely között állott. Nem volt több, mint tizenhét éves. Lovaglóköpenybe volt burkolva, utazószalmakalapját szalagjánál fogva még kezében tartotta és készen volt arra, hogy őt fogadja. Mikor megpillantotta a kicsiny, csinos alakot bodros, aranyszínű fürteivel, kék szemepárjával, mely kutatóan kereste az ő tekintetével való találkozást, bámulatos képességre valló homlokával, amelyen olyan kifejezés tükröződött vissza, amely nem éppen zavar vagy csodálkozásra, ijedtségre vagy fölkelített kíváncsiságra vallott, ámbár mindezt a négy kifejezést mutatta - igen, mikor mindezt megpillantotta, hirtelen egy gyermek képe elevenedett meg előtte, akit egy hideg éjszakán, mikor sűrűn hullott a jégeső és háborgott a tenger, ugyanezen a csatornán való átkeléskor karjaiban tartott. A kép ismét eltűnt, mint a lehellet az oszlopos tükör felszínéről, mely a leány mögött állott. A tükör keretén szerezsen amorettek processziója volt látható, soknak nem volt feje, legtöbbje nyomorék volt, fekete kosarakban a holt tenger terményeit ajánlották föl fekete istennőknek. Lorry üdvözölte Miss Manettet a szokásos meghajlással.

- Kérem, uram, foglaljon helyet - mondá tiszta, kellemesen csengő fiatal hangon, melynek kissé, de csak nagyon kissé idegen hangzása volt.

- Csókolom a kezét, Miss - mondá Lorry, már elmúlt idők udvariasságával, mialatt ismét szokásosan meghajolt és helyet foglalt.

- Uram, a banktól tegnap levelet kaptam, melyben tudatták velem, hogy valami új hír... vagy felfedezés...

- A szó nem lényeges, Miss; mindegyik megteszi.

- ...szegény atyám csekély vagyonára vonatkozóan, akit sohasem láttam - oly régen halt meg...

Lorry feszengett székén és nyugtalan pillantást vetett a szerezsen amorettek körmenetére. Mintha azok lehetetlen kosaraikkal valakit segíthetnének.

- ...szükségessé teszi, hogy Párisba utazzam, hogy ott a bank egyik urával érintkezésbe lépjek, aki ebből a célból utban van Páris felé.

- Ez én vagyok.

- El voltam készülve arra, hogy ezt hallom, uram. Feléje bókölt. (Fiatal hölgyek akkoriban még bóköltak.) Szépen kifejezett óhajtással akarta vele megértetni azt, hogy érzi, mennyivel idősebb és bölcsőbb nálánál. Ismét meghajolt előtte.

- Azt válaszoltam a banknak, uram, minthogy azok, akik oly kegyesen vannak tanácsukkal segítségemre, szükségesnek látják, hogy Franciaországba utazzam, én, mint árva, akinek nincsen barátja, aki elkísérhetné, boldognak érezném magamat, ha az utazás alatt e tiszteletre-

méltó ur védelme alá helyezhetném magamat. Az az ur már elutazott volt Londonból, azt hiszem azonban, hogy hirtűt küldöttek utána és arra a szíveségre kérték, hogy engem itten bevarjon.

- Nekem jutott a szerencse, - mondá Lorry - hogy ezzel megbizzanak. Még boldogabb leszek, ha végrehajthatom.

- Nagyon hálás vagyok önnek, uram. Szívesen köszönöm. Azt mondták nekem a bankban, hogy az az ur az üzlet egyes részleteit meg fogja magyarázni és el kell készülnöm arra, hogy valami nagyon meglepő hallok. Minden tölem telhető elkövettem, hogy erre elkészüljek, és természetesen nagyon kíváncsi vagyok, hogy részletesebbet halljak.

- Természetes - mondá Lorry. - Igen... én...

Szünet után folytatta, miközben füle mögött a kenderszőke parókát igazgatta:

- A kezdet nagyon nehéz.

Nem fogott hozzá; határozatlanságában a leány tekintetével találkozott. A fiatal homlokon ismét az a sajátos kifejezés tűnt fel - nemcsak sajátos, hanem szép és jellemző is volt - és a hölgy fölemelte kezét, mintha öntudatlan mozdulattal tovasiető árnyat tartóztatna föl.

- Nem ismertem Önt azelőtt, uram?

- Ó, nem, - mondá Lorry - miközben elutasító mosoly kíséretében kezét kinyújtotta.

A szemöldökök között, éppen a kicsiny, nőies arcocská fölött, melynek oly gyöngédek és finomak voltak a körvonalai, amilyenek csak elképzelni lehetett, a kifejezés mélyebb alakot öltött, amint gondolatoktól terhesen helyet foglalt azon a széken, amely mellett eddig állott. Ő megfigyelte a leányt gondolatai közben és abban a pillanatban, mikor tekintetét fölemelte, így folytatta:

- Adoptált hazájában, azt hiszem, hogy nem tehetek jobbat, mint hogy angol hölgyet illően, Miss Manettenek szólitom.

- Legyen kegyes, uram!

- Miss Manette, én üzletember vagyok. Üzleti megbízást kell keresztülvinnem. Mialatt ezt hallgatja, kérem, tekintsen engem beszélő gépnek - valóban nem vagyok sokkal több. Engedel-mével egyik üzletfelünknek történetét fogom előadni.

- Történet!

Ugy látszott, hogy szándékosan nem akarta a megismételt szót megérteni, mikor gyorsan folytatta:

- Igen, egyik üzletfelünkét; a banküzletben így nevezzük azokat az embereket, akikkel dolgozunk van. Francia ur volt, tudós, nagytudású férfi - orvos.

- Nem Beauvaisból való?

- Miért? Igen! Beauvaisból. Mint Monsieur Manette, az ön atyja, az az ur is Beauvaisból való volt. Mint Monsieur Manettenek, az ön atyjának, neki is nagy híre és tekintélye volt Párisban. Én abban a tiszteletben részesültem, hogy megismerkedtem vele. Üzleti összeköttetésben voltunk egymással, de bizalmas lábon. Én akkoriban francia cégünknel voltam, ez úgy - husz év előtt lehetett.

- Akkor - szabad kérdeznem, hogy mikor volt az, uram?

- Husz év előtti időről beszélek, Miss. Angol hölgyet vett el feleségül és én voltam a tanuk egyike. Az ő ügyei, mint sok más francia ur és francia család ügyei Tellsonék kezében voltak. Hasonló módon gyám vagy gondnok vagyok vagy voltam egy vagy más formában üzletfeleink egész tömegénél. Ezek tisztán üzleti vonatkozások, Miss; nincsen bennük barátság vagy különös érdek, vagy személyes érzelm. Üzleti életem folyamán az egyikről a másikra tértem, éppen úgy, mint ahogy egy üzleti nap tartama alatt egyik üzletfelünktől a másikhoz megyek; szóval, nincsenek érzelmeim; pusztán gép vagyok. De hogy folytassam...

- De hisz ez atyám története, uram; és azt kezdem hinni, - és a különösen gondolkodó homlok figyelmesen feléje fordult - hogy mikor árván maradtam, ámbár anyám csak két évvel élte túl atyámat, ön volt az, aki engem Angliába hozott. Majdnem bizonyos vagyok abban, hogy ön volt az.

Lorry kezébe fogta a leány kicsiny kezét, mely bizalmasan nyult feléje és bizonyos ünnepiességgel ajkához szorította. Azután az ifjú hölgyet ismét székéhez vezette, baljával a szék támláját fogta, jobbát pedig fölváltva arra használta, hogy állát simogassa, hogy füle mögött parókáját igazgassa, vagy hogy szavait nyomatékosabbá tegye; letekintett a leány arcába, míg az ültében reája fölneézett.

- Miss Manette, *én voltam* az. És ön majd belátja, hogy mennyire igazat mondtam magamról, mikor említettem, hogy nincsenek érzelmeim és hogy mindazok a vonatkozások, melyeket felebarátaimmal fenntartok, tisztán üzletiek, ha elgondolja, hogy azóta sohasem láttam önt. Nem; ön azóta a Tellson-cég gyámoltja volt és én azóta a Tellson-cég más üzleti ügyeivel voltam elfoglalva. Érzelmek! Arra nincsen időm, sem alkalmam. Miss, az én egész életem abban telt el, hogy pénzcsináló óriási hengert forgatok.

Miután Lorry ilyen különös módon jellemezte üzleti életének naponkinti lefolyását, mindkét kezével fejére szorította kenderszőke parókáját (ez ugyan teljesen fölösleges volt, mert mi sem lehetett szorosabb és simább, mint parókája) és ismét előbbi állásába helyezkedett.

- Tehát eddig, Miss (amint azt megjegyezte), ez, amit elmondottam, megsiratott atyjának története. Most következik a különbözőség. Ha az ön atyja nem halt volna meg akkor, amikor meghalt... de ne ijedjen meg! Hogyan megrendült!

A leány valóban megremegett és Lorry csuklóját mindkét kezével megragadta.

- Kérem, - mondá Lorry csendesítő hangon, miközben eleresztette a szék támláját és balkezét a leány ujjaira helyezte, melyek remegően fogták az övét - kérem, nyugodjék meg, hiszen csak üzleti ügy. Amint éppen mondtam...

A leány tekintete annyira kihozta sodrából, hogy megállott, habozott, majd ismét folytatta...

- Amit éppen említettem, ha Monsieur Manette nem halt volna meg; ha hirtelen és nyomtalanul eltűnt volna; ha eltűntették volna; ha nem lett volna nehéz elképzelni, hogy milyen borzalmas helyre, ámbár semmilyen művészet sem lett volna képes őt felfedezni; ha valami ellensége volt honfitársai között, akinek olyan előjogai voltak, melyekről az én időmben még a legbátrabb emberek is - akiket ismertem - csak suttogni merészeltek ottan túl a tengeren, például ha joga volt ahhoz, hogy aláírt elfogatási parancsot tetszés szerinti névvel tölthetett ki és az elfogottat tetszése szerinti időtartamra a börtön feledékenységébe zárhatta; ha felesége a királyt, a királynét, az udvart, a papságot, mind hiába kérte volna, hogy róla hírt kapjon: akkor az ön atyjának a története ennek a szerencsétlen urnak, a beauvaisi orvosnak a története.

- Könyörgöm, uram, mondjon többet.

- Megteszem. Folytatom. Elbirja?

- Mindent inkább viselek el, mint azt a bizonytalanságot, amelyben most hagyott.

- Ön nyugodtan beszél és nyugodt is. Ez helyes! (Ámbár viselkedése kevesebb nyugodtságról tanuskodott, mint szavai.) Tisztán üzleti ügy. Tekintse üzletnek, olyan ügynek, melyet el kell intézni. Tehát ha ennek az orvosnak a felesége, ámbár okos és nagyon bátor nő volt, mégis sokat szenvedett e szerencsétlenség folytán kis gyermeke születése előtt...

- A kis gyermek leány volt, uram.

- Leány. Ü... ü... üzleti dolog. Ne legyen nyugtalan. Miss, ha ez a szegény nő annyit szenvedett gyermeke születése előtt, hogy arra határozta el magát, hogy megkíméli a szegény gyermeket azoktól a gyötrelmekről, melyeknek kinjaiban neki oly bő rész jutott és őt abban a hitben nevelte föl, hogy atyja meghalt... Ne, ne térdeljen! Az Istenre kérem, ne térdeljen előttem!

- Az igazságot, drága, jó, könyörületes uram, az igazságot!

- Ü... üzleti ügy. Zavarba hoz, és hogyan tárgyalhatok üzleti ügyet, ha zavarban vagyok? Legyünk hidegvérűek. Ha pl. megmondhatná nekem, hogy mennyi kilencszer kilenc penny, vagy hogy hány shilling van husz guineában, ez olyan bátorító volna. Sokkal nyugodtabb volnék az ön lelkiállapotát illetve.

Anélkül, hogy egyenesen válaszolna erre a megszólításra, a leány oly nyugodtan ült, mikor térdelő helyzetéből gyengéden felemelte és keze, mely még mindig görcsösen kapaszkodott az övébe, sokkal kevésbé reszketett, mint annak előtte, úgy hogy Lorry Jarvis is nyugodtabbnak érezte magát.

- Ez helyes, ez helyes. Bátorság! Üzlet! Üzleti ügy van előtte; hasznothozó üzlet. Miss Manette, anyja műve volt ez. És mikor meghalt, - hiszem, hogy megtört szívvél - miután sohasem fáradt el abban, hogy atyja után való eredménytelen kutatásait folytassa, itthagya önt, a kétéves gyermeket, hogy viruló, szép, boldog hajadonná fejlődjék, anélkül a komor aggodalom nélkül, hogy folytonos bizonytalanságban éljen, vajjon atyja gyorsan pusztult-e el a fogságban, avagy pedig hogy hosszú éveken keresztül szomorúan sinylődött.

Miközben ezeket a szavakat mondotta, csodálkozó részvéttel tekintett a leány hullámozó, aranyos hajára, mintha azt képzelné, hogy az már ősz szálakkal lehetne vegyítve.

- Tudja, hogy szülei nem voltak gazdagok, és amijük volt, az anyja és az ön részére volt biztosságban elhelyezve. Pénzt vagy más vagyont nem fedeztek fel ujabban; de...

Érezte, hogy a leány szorosabban fogja csuklóját és megállott. A homlokán megjelenő kifejezés, mely annyira magára vonta figyelmét, és amely mostan mozdulatlan volt, rettegés fájdalmát öltötte magára.

- Azonban meg... megtalálták őt. Él! Nagyon megváltozott, ami valószínű is; talán csak rom; de reméljük a legjobbat. De mégis él. Atyját egy régi szolgájának házába vitték Párisba és mi odamegyünk. Én, hogy azonosságát megállapítsam, ha tudom, ön, hogy őt visszaadja az életnek, a szeretetnek, a kötelességnek, a nyugalomnak és pihenésnek.

Hideg borzongás futott végig a leány testén, mely őt is érte. Halk, értelmes, de borzalomtól tompított hangon, mintha álmában beszélne, így szólott:

- Megyek, hogy szellemét lássam! Szelleme lesz csak, nem ő maga!

Lorry nyugodtan simogatta a kezét, mely karjához kapaszkodott.

- Így, így, így! Csak nyugodtan, csak nyugodtan! Most tudja már a legjobbat és a legrosszabbat is. Utban van most a szegény szenvedő felé és kedvező tengeri és szárazföldi utazás után gyorsan ott lesz az ő imádott oldalán.

Suttogássá halkuló hangon ismételte:

- Szabad és boldog voltam, de az ő szelleme soha sem kísértett!

- Csak még egyet, - mondá Lorry, különös hangsúllyal, hogy figyelmét jóakaróan másfelé térítse - más néven találták őt meg; az övét régen elfelejtették vagy eltitkolták. Haszontalan volna tudakozódni ezután; több mint haszontalan volna kutatni azt, vajjon évek óta feledtek-e meg róla, vagy mindig szándékosan tartották-e a börtönben. Több mint haszontalan volna most általában kutatgatni, mert veszedelmes lehet. Legjobb egyáltalán nem is említeni a dolgot és legalább egy időre Franciaországból eltávolítani őt. Még én is, aki mint angol polgár oly biztosságban vagyok, még Tellsonék is, akiknek oly nagy a fontosságuk a francia hitelügyekben, tartózkodnak attól, hogy az ügyet egy szóval is említsék. Egy sor írás sincsen nálam, mely erre vonatkoznék. Ez tisztán titkos szolgálat. Hitelleveleim, jegyzeteim, följegyzéseim mind egy sorba vannak összefoglalva: »Életre támasztva«; ez mindent jelenthet. De mi ez? Hisz ön egy szót sem hall, Miss Manette!

Teljesen mozdulatlanul és némán, anélkül, hogy széken hanyattesett volna, érzéstelenül ült a leány, nyitott szeme reá volt szegezve és az az utolsó kifejezés mintegy bele volt metszve vagy égetve homlokába. Oly görcsösen fogta Lorry karját, hogy ez attól való félelmében, talán fájdalmat okozhat a leánynak, nem merte azt kiszabadítani; azért aztán hangosan kiáltott segítségért, anélkül, hogy megmozdult volna.

Vad tekintetű nő, akiről Lorry még izgalmaiban is észrevette, hogy vörös az arca, vörös a haja is, és hogy valami különös divatu szűk ruhába van öltözve és hogy a fején valami csodálatosan különös, jó öblös fadézsához, vagy nagy Stilton-sajthoz hasonló főkötő van, rohant be a szobába, megelőzve a szálló szolgaszemélyzetét és gyorsan megoldotta azt a kérdést, hogy hogyan szabaduljon ki a szegény fiatal hölgy görcsös szorításától, olyan módon, hogy napbarnított kezét Lorry mellére téve, őt egy lökéssel a legközelebbi falhoz vágta.

(- Valóban, azt hiszem, hogy ez férfi! - mondá Lorry magában, lélegzet nélkül, miközben a falhoz repült.)

- Mi a csodát bámultok? - kiáltotta ez az alak a szálló cselédségének. - Miért nem hozzátok a szükséges szereket, ahelyett, hogy itt bámultok reám? Nincs rajtam annyi látni való, vagy van? Miért nem szaladtok a szükséges holmiért? Majd adok én nektek, ha nem hoztok azonnal szagoló sót, hideg vizet és ecetet! Gyorsan!

A cselédek azonnal széjjel szaladtak, hogy az élesztő szereket elhozzák, ő meg a beteget gyöngéden a pamlagra fektette és nagy jártassággal és gyöngédséggel ápolta; »drágaságomnak«, »galambomnak« szólította, aranyos haját nagy gonddal és büszkeséggel terítette széjjel a vállán.

- És maga, fakó! - mondá dühösen Lorry felé fordulva. - Nem mondhatta meg neki azt, amit mondani akart, anélkül, hogy halálra ijessze? Nézze ezt a gyönyörű arcot, mily sápadt, ezeket a kezeket, mily hidegek? És maga bankárnak mondja magát?

Lorryt ez a kérdés, melyre olyan nehéz válaszolni, annyira kihozta sodrából, hogy csak távolról, kisebb részvétellel és alázattal tekinthetett oda, ez az erős nő pedig széjjelkergette a szálló személyzetét azzal a titokzatos fenyegetéssel, hogy »majd ad nekik«, ha ott állnak és bámészkodnak; ügyes fáradozásával a leányt lassanként ismét eszméletre hozta és végül dédelgetve, bággyadt fejét vállára fektette.

- Remélem, hogy mostan már jobban lesz - mondá Lorry.

- Nem magának köszönheti, barna, ha föleszmél. Szép gyönyörűségem!

- Remélem, - mondá Lorry újabb szünet után, kevés részvétellel és alázattal - hogy elkíséri Miss Manettet Franciaországba?

- Nagyon valószínű - válaszolt az erős nő. - Ha valaha az volt elhatározva, hogy átkeljek a sós vizén, azt hiszi, hogy a Sors egy szigeten jelölte volna ki hazámat?

Mint hogy ez ismét olyan kérdés volt, melyre nehéz válaszolni, Lorry visszavonult, hogy azt megfontolja.

5. Fejezet. **A csapszék.**

Nagy hordó bort ejtettek le az utcán, szétpukkadtt. A baleset a szekérről való lerakodáskor történt; a hordó gyorsan legurult, abroncsai megpattantak és ott feküdt a kövezeten a csapszék bejárata előtt, mint egy széttört dió héja.

A környék minden népe beszüntette munkáját vagy tétlenségét, hogy odasiessen és a bort feligya. Az utca durva, faragatlan köve minden irányba nyuló csucsával hihetően arra volt szánva, hogy minden élő lényt bénává tegyen, aki közelébe kerül. A bor kis pocsolyákba oszlott, területéhez képest kisebb-nagyobb csoportok vették körül. Néhány férfi letérdelt, két tenyerét összetéve, meritőnek használta és belőle szörpölt, vagy a válluk fölé hajló asszonyoknak igyekeztek juttatni belőle, mielőtt a bor ujjai között kifolyt. Egyes férfiak és asszonyok, törött cserépedényeket meritettek a pocsolyába vagy az asszonyok fejéről való kendőt, melyet aztán a csecsemők szájába facsartak; mások sárból kicsiny gátakat csináltak, hogy a bort folyásában föltartóztassák; ismét mások, a magas ablakokból szemlélőktől irányítva, ide s tova futkostak, hogy a kisebb borpatakok útját elvágják, melyek új irány felé igyekeztek; némelyek a bortól átázott és seprőtől megfestett dongákkal foglalkoztak, azt nyalták, sőt mohó vággyal meg is rágták a bortól legjobban átázott darabokat. Nem volt csatorna, melyen a bor lefolyhatott volna, mégis nemcsak hogy az egészet fölszitták, hanem annyi sarat is hordtak el, hogy utcaseprésnek tetszhetett azoknak, akiknek ilyen művelet nem volt ismeretlen, ha ugyan hihettek ilyen csoda létezésében.

Harsogó nevetés, vidám csevegés - férfiak, asszonyok és gyermekek hangja - visszhangzott az utcában, amíg ez a borral való játék tartott. Kevés durvaság és jó hangulat kísérte a játékot. Különös barátságos érintkezés nyilvánult meg benne, mindegyiken észrevehető volt a hajlandóság, hogy a másikhoz csatlakozzék és ez különösen a szerencsésebbek és kedélyesebbek között vidám ölelkezést, egymásra köszöntést, kézfogást, sőt, összefogózkodva, körtáncot is eredményezett. Mikor a bor elfogyott és azokat a helyeket, ahol legbőségebb volt, ujjakkal megjelölték, a tüntetés is megszűnt oly hirtelen, mint ahogyan keletkezett. Az ember, aki otthagya fűrészét a fában, amelyet fűrészelt, ismét munkához látott; az asszony, aki a kapu lépcsőjén hagyta forró hamuval telt kis fazekát, amelyen kiaszott kezének és lábának vagy gyermekeinek ujjait melengetni igyekezett, visszatért oda; mezitelen karu, kuszálthaju, fakószínű férfiak, akik pincelakásaikból bujtak elő a téli nap fényébe, ismét leszállottak oduikba és homály borult az esemény színhelyére, mely sokkal természetesebben illett oda, mint a nap fénye.

A bor vörös volt, és ott, ahol kiömlött, megfestette Saint Antoine, Páris külvárosa szűk utcájának kövezetét. Megfestett sok kezét és sok arcot, sok mezitelen lábat és sok facipőt. A favágó keze vörös nyomot hagyott a fán, melyet fűrészelt; a gyermekét szoptató asszony homlokát megfestette az öreg rongy, melyet ismét fejére tekert. Azoknak, akik mohón rágták a

hordó dongáit, tigrishez hasonlóan véres volt a szájuk; és egy karcsu, ilyen módon bekent bohóc, akinek a feje kilátszott, hosszú, piszkos zsákszerű hálósapkájából, sáros boriszapba mártott ujjával egy falra ezt mázolta: Vér.

Eljövendő volt az idő, mikor az a bor is kiömlött az utca kövére és annak foltja sok helyen piroslott.

Most, hogy a köd ismét ráborult St. Antoinera, melyet egy pillanatnyi napfény elűzött az ő szent arcáról, sötétsége sulyos volt - hideg, szenny, nyavalya, tudatlanság és szükség voltak a kamarások, akik ő Szentségét kiszolgálták - mind nagyhatalmu nemesek; de legkivált az utolsó. Egy népnek mintapéldányai, amely nép a malomban rettenetes örletesen ment annyiszor keresztül és bizonyára nem a mesebeli malomban, mely az öregeket ifjakká örölte, a hidegtől remegtek minden sarkon, ki- és bejártak minden kapun, kitekintettek minden ablakon, rongydarabokban lebegtek, melyeket a szél megrázott. A malom, mely őket leörölte, az a malom volt, mely ifjakat vénekké öröl; a gyermekeknek öreg volt az arcuk és komoly a hangjuk; a felnőttek arcába és az életkor minden ráncába mélyen volt bevésve az Éhség. Mindenütt ez uralkodott. Éhség áradt ki a magas házakból a nyomoruságos ruházatban, mely a rudakon és köteleken függött. Éhség volt beljük foltozva szalmával, rongyokkal, fával és papírral. Éhség, ezt ismételte a szegényes tűzfának minden porcikája, melyet a favágó fűrészelt. Éhség meredt le a füsttelen kéményekről és riadt föl a piszkos utcán, melynek szemetjében nem akadt megehető hulladék. Éhség volt a cégtábla a pék üzletében, beleírva csekély készletének minden hitvány kenyerébe és a hentes üzletében, a döglött kutya husából való készítménybe, mely eladásra kínálkozott. Éhség csörgette száraz csontjait a forgó hengerben pörkölődő gesztenye között. Éhséget szeleteltek atomokba, minden fillér áru tányér levesbe, apró néhány csepp undorító olajban piritott krumpliszeletké alakjában.

Lakóhelye alkalmas volt minden tekintetben. Keskeny, kanyargó utcák, tele szeméttel és büzzel, melyekből más keskeny, görbe utcák ágaztak szét, mind rongyokkal és hálósapkákkal népes, és mind rongyoktól és hálósapkáktól büzlött, minden látható tárgy külseje betegséget sejtető. A nép üldözött tekintetében vadállati gondolat volt, annak a lehetősége, hogy üldözője ellen fordul. Ámbár nyomott és alázatos volt a lelkiületük, izzó szemekben nem volt hiány, sem összeszorult ajkakban, sem homlokokban, melynek ráncai hasonlóak voltak a hóhér kötélehez; erről álmodoztak a szenvedők és bosszut lihegők. A cégtáblák (annyi volt, mint ahány az üzlet) mind a Szükség ijesztő képei voltak. A mészáros és hentes csak a legsoványabb csontos husdarabkát festette rá; a pék a legdurvább apró kenyérkéket. A csapszékeken az esetlenül festett képeken iddogáló nép zsörtölődött a vékony sör és bor kurta mértékén és vészsejtő bizalmassággal sugdolódzott. Semmi sem volt viruló állapotban jelképezve, a szerszámokat és fegyvereket kivéve; ellenben a késműves kései és baltái élesek voltak és ragyogók, a kovács pörölyei sulyosak és vérszomjas a fegyverkovács készlete. Az utca burkolatának, bénító köveivel és sok apró sár- és vizpocsolyájával, nem volt gyalogjárója, hanem közvetlenül a kapukig ért. A csatorna az utca közepére folyt, ha ugyan folyt általában, csak heves esők után, akkor aztán szeszélyesen változó rohamokban folyt be a házakba. Az utcán keresztben nagy távolságokra nehézkes lámpák lógtak csigán és kötélén; éjjel, ha a lámpagyújtó leeresztette, meggyújtotta és ismét felhuzta ezeket, egy sor pislogó kanóc inogott szédülést keltő módon a magasban, mintha a tengeren volnának. Valóban a tengeren is voltak és a hajót és legénységét is veszedelmes vihar fenyegette.

Mert eljövendő volt az az idő, mikor ennek a környéknek lesorvadt madárijesztői tétlenségükben és éhségükben addig figyelték a lámpagyújtót, míg arra a gondolatra jutottak, hogy megjavítsák az ő módszerét és embereket huznak föl a kötelekkel és csigákkal, hogy vakító fényt vessenek az ő állapotuk sötétségére. De még nem jött el az ideje, minden szél, mely

Franciaország fölött fujdogált, hiába rázta a madárijesztők rongyait, mert a széphangu és tollazatu madarak nem ügyeltek a figyelmeztetésre.

A csapszék saroküzlet volt és külseje szerint jobbnak látszott, mint a többi; gazdája az ajtó előtt állott sárga mellényben és zöld nadrágban és a borért folyó küzdelmet szemlélte.

- Nem az én hibám - mondá végre vállát vonogatva. - A vásár népei okozták. Hozzanak másik hordót.

Véletlenül megpillantotta a karcsu bohócot, amint tréfáját a falra irta, átkiáltott hozzá az utcán keresztül:

- Mondd csak, Gaspard, mit csinálsz ottan?

A legény nagy fontossággal mutatott tréfájára, mint a hozzá hasonlóak tenni szokták. De eltévesztette célját, nem volt hatása, amint az szintén gyakran megesik az ő fajtájával.

- Mit jelentsen ez? Örültek házának vagy-e a jelöltje? - mondá a kocsmáros, átment az utca másik oldalára, letörülte a tréfát egy marék sárral, melyért lehajolt és a falra mázolta.

- Mit firkálsz itt a nyílt utcán? Mondd csak, nincs más hely, hogy ilyen szavakat írj?

Kérdőzködés közben másik tisztább kezét (talán véletlenül, talán nem) a bohóc szívére tette. A bohóc kezével ráütött, felugrott a levegőbe és fantasztikus tánchelyzetben jutott ismét a földre, egyik foltos cipőjét lábáról lehuzva, kezében kifelé nyújtva tartotta. Ebben a helyzetben nagyon is praktikus, majdnem kegyetlen jellemű bohócnak látszott.

- Huzd föl, huzd föl, - mondá a másik - kiáítsd bor, bor és vess véget. - Ezzel a tanáccsal piszkos kezét a bohóc ruhájához törülte, az is olyan volt - szándékosan tette, mert kezét őmiatta piszkolta be: azután visszakerült az utca másik oldalára és belépett a kocsmába.

A kocsmáros bikanyaku, harcias tekintetű 30 éves férfi volt, forró lehetett a vére, mert, ámbár hideg volt, a kabát nem volt rajta, hanem vállára vetette. Inguja is föl volt gyűrve és barna karjai könyökig meztelenek voltak. Fején sem volt egyéb, mint rövidre nyirt göndör, fekete haja. Általában fekete volt, jó szemeiben széles, nyílt tekintet. Jókedélyűnek, de engesztelhetlennek is látszott; nyilván szilárd elhatározású, erős akaraterejű egyén volt; olyan ember, akivel nem kívánatos találkozni, ha szűk ösvényen előresiet, melynek meredek van minden oldalán; őt aligha lehetne visszatérítésre bírni.

Madame Defarge, a felesége, az üzletben a számolóasztal mögött ült, mikor ő belépett. Defargené természetes, férjekorabeli asszony volt, figyelő szeme ritkán látszott valamire tekinteni, nagy keze tele volt gyűrűvel, arca nyugodt, vonásai durvák, modora higgadtnak látszott. Külseje szerint Madame Defargeről bátran lehetett állítani, hogy számadásaiban aligha hibázott a saját kárára. Minthogy Madame Defarge érzékeny volt a hideg ellen, prémbe volt burkolva és nagy, tarka kendő volt feje köré tekerve, úgy azonban, hogy nagy fülönfüggői láthatók voltak. Kötése előtte feküdt, de félretette, hogy fogait piszkálja. Ebben az elfoglaltságban jobbkarja balkezére volt támasztva; mikor férje belépett, nem szólott semmit, éppen csak alig hallhatóan köhécselt. Ez a köhécselés és éles fekete szemöldökének egy vonallal való emelkedése tudatta férjével, hogy jól teszi, ha a vendégek között az ujabban érkezettek felé néz az üzletben, akik azalatt jöttek be, míg ő az utcán állott.

A kocsmáros ehhez képest körültekintett; szeme megakadt egy öreges uron és fiatal hölgyön, akik egy sarokban foglaltak helyet. Más társaság is volt ott; kettő kártyázott, ketten dominót játszottak, három a számolóasztalnál állott és egy kevés bort lassan iddogált. Mikor ő a számolóasztal mögé lépett, észrevette, hogy az időses ur tekintetével mintha ezt mondta volna a fiatal hölgynek: »ez a mi emberünk«.

- Mi az ördögöt keresel *te* itt ezen a gályán? - mondá Monsieur Defarge magában. - Nem ismerlek.

De úgy tett, mintha a két idegent nem venné észre és beszédbe elegyedett a három vendéggel, akik a számolóasztal mellett ittak.

- Hogy megy, Jacques? - szólott egyik a három közül Defargehoz.

- Fölitták a kiömlött bort mind?

- Minden csöppet, Jacques - válaszolt Defarge. Mikor ez a keresztnéven való kölcsönös megszólítás megtörtént, Madame Defarge, aki még mindig nyugodt higgadtsággal piszkálta fogait, ismét köhécselt és szemöldökét egy vonallal ismét feljebb huzta.

- Nem gyakori, - mondá a második a három közül Defargehoz - hogy ezeknek a nyomoruságos teremtéseknek alkalmuk van valami más egyébnek is megismerni az ízét, mint a fekete kenyér és a halálét. Nem igaz, Jacques?

- Ugy van, Jacques - válaszolt Defarge.

Mikor így másodszor keresztnéven szólították egymást, Defargené még mindig nyugodt higgadtsággal piszkálva fogait, ismét egyet köhécselt és szemöldökeit egy vonallal ismét feljebb huzta.

A három közül az utolsón volt most a sor, hogy beszéljen, letette üres poharát és ajkával cuppantott.

- Ó, annál rosszabb! Ezeknek a nyomorult teherhordóknak mindig keserű a szájuk íze és keserves életet élnek, Jacques. Igazam van, Jacques?

- Igazad van, Jacques - volt Defarge válasza. Ez a harmadszori keresztnéven szólítás éppen elhangzott, mikor Defargené letette fogpiszkálóját, szemöldökét felhuzta és székén alig észrevehetően megmozdult.

- Várj csak! Igaz! - morgott a férj.

- Uraim - feleségem!

A három vendég megemelte kalapját Defargené előtt és feléje bókolt. Ő üdvözlésüket feje meghajtásával fogadta és hirtelen rájuk tekintett. Azután mintegy véletlenül körülnézett az üzletben, nagy nyugalommal és higgadtsággal elővette kötését és belemélyedt.

- Jó napot, uraim! - mondta Defarge, feleségét élénk szemeivel figyelve.

- Az a butorozott legényszoba, melyet látni óhajtottak és amely után kérdezősködtek, mikor az ajtón kiléptem, az ötödik emeleten van. A lépcsőfölgát a kis udvarban van, mindjárt itt balra - kezével az irányt mutatta - üzletem ablaka mellett. De most jut eszembe, hogy egyikük már ott volt és ő megmutathatja az uraknak az utat. Uraim, Isten önökkel!

Megfizették borukat és eltávoztak. Defarge felesége kötését figyelte, mikor az idős ur előjött a sarokból és őt néhány szóra kérte.

- Szívesen, uram - mondta Defarge és nyugodtan az ajtóhoz lépett vele.

Beszélgetésük rövid, de határozott volt. Már az első szónál Defarge fölriadt és nagyon figyelmessé vált. Egy percig sem tartott, egyet bólintott és kiment. Az ur intett azután a fiatal hölgynek és ő is kimentek. Defargené gyors ujjakkal kötött, szemöldökei nem mozdultak, nem látott semmit.

Mikor Lorry Jarvis és Miss Manette így elhagyták a kocsmát, Defargehoz csatlakoztak a kapualjban, ahová ő éppen az imént utasította a másik társaságot. Ez egy kicsiny, büzös, sötét udvarnak volt a kijárata és nagy háztömeghez vezető közös bejárás, ahol nagyon sokan laktak. A sötét téglázott bejáratban, amely a homályos, téglázott lépcsőházba vezetett, Defarge letérdelt öreg gazdája gyermeke előtt és kezét ajkához emelte. Gyöngéd cselekedet volt, de a kivitel módja nem volt gyengédnek mondható; arca néhány másodperc alatt csodálatos változáson ment keresztül. Nem volt már kedélyes, nyílt a tekintete, titkolódzó, dühös, veszedelmes emberré változott.

- Nagyon magas; kissé nehéz fölmenni. Jobb, ha lassan kezdjük - szólt Defarge kemény hangon Lorryhoz, amint a lépcsőn fölfelé kezdtek menni.

- Magában van? - suttogta az utóbbi.

- Egyedül! Isten segítse őt, ki legyen vele! - válaszolt a másik halkított hangon.

- Tehát mindig egyedül van?

- Igen.

- Saját kívánságára?

- Saját kényszere folytán. Ugy van még mostan is, ahogyan akkor volt, amikor először láttam őt, mikor engem megtaláltak és megkérdeztek, hogy magamhoz veszem-e őt? Megmondották, hogy biztonságom érdekében tartsam titokban az ő ittlétét.

- Nagyon megváltozott?

- Megváltozott!

A korcsmáros megállott, kezével a falra ütött és iszonyuat káromkodott. Egyenes válasznak nem lett volna ilyen hatása. Lorry kedélye mindinkább nyomottabbá vált, mennél magasabbra jutott két társával.

Ilyen lépcső, az ő járulékaival a régebbi Páris sűrűn lakott részében mostan elég kellemetlen volna; de akkor undorító volt arra nézve, aki ehhez nem szokott hozzá és érzékei nem fásultak el. Ebben a nagy piszoktól duzzadó háztömegben minden kicsiny lakás hulladékait a lépcsőn hagyta, kivéven azt, amit az ablakon át kidobtak. Az ezáltal keletkezett rothadás megfertőzte a levegőt, melyhez még hozzájárult a szegénység- és szükségnek megmagyarázhatatlan szennyeződése. Ez a két forrás egyesülve, a levegőt tűrhetetlenné változtatta. Ilyen légkörben, meredek, sötét méreggel és piszokkal telített aknán vezetett az út. Lorry a saját, valamint ifjú kísérője folyton növekedett izgalmainak hatása alatt kétszer megállt, hogy pihenjen. Minden ilyen pihenőnél egy szűk ablakrostély nyílt, amelyen az a kevés, talán még meg nem romlott levegő is elillanni látszott és az undorító párák beáradtak. A rozsdás lemezek között a vad rendetlenségben össze-vissza halmozott házak tömkelegét lehetett megpillantani; semmi, ami közelebb vagy távolabb volt a szemhatárhoz, nem mutatta egészséges életnek, fejlődő jövőnek nyomát.

Végre elérték az utolsó lépcsőt és harmadszor is megpihentek. Még egy lépcsőn kellett felkapaszkodni, amely még meredekebb és szűkebb volt, mielőtt a padlásszobákhoz jutottak. A korcsmáros, aki kissé előrement és mindig Lorry oldalán haladt, mintha attól tartana, hogy a fiatal hölgy kérdést találna hozzá intézni, itt megfordult, kabátja zsebeit tapogatta, melyet vállára vetve viselt és kulcsot vett elő.

- Az ajtó tehát zárva van, barátom, - mondá Lorry meglepődve.

- Igen - volt Defarge válasza.

- Szükségesnek tartja, hogy a szerencsétlen uriember ilyen magányban tartassék?
- Szükségesnek tartom, hogy zár alatt legyen. - Defarge ezt fülébe suttogta, miközben egészen odahajolt hozzá és homlokán komor ráncok jelentkeztek.
- Miért?
- Miért? Mert olyan sokáig élt bezárva, hogy félne, dühöngne, darabokra tépné önmagát, meghalna, vagy nem tudom, hogy micsoda veszedelembbe kerülne, ha ajtaja nyitva maradna.
- Lehetséges ez? - kiáltott föl Lorry.
- Lehetséges! - ismételte Defarge keserűen.

- Igen! Szép világot élünk, ha ez lehetséges, és sok más ilyen dolog is lehetséges, nemcsak lehetséges, de meg is történik ez alatt az ég alatt mindennap. Az ördög sokáig él. De menjünk.

Ez a párbeszéd oly halk hangon folyt, hogy egy szó sem érte az ifju hölgy fülét. Azonban ő a heves felindulástól úgy remegett, arcán oly rettenetes gyötrelem, rémület és borzalom fejeződött ki, hogy Lorry szükségesnek látta, hogy egy-két nyugtató szót szóljon hozzá.

- Bátorság, drága Miss! Bátorság! Üzlet! A legrosszabb elmulik egy perc alatt; csak a szoba ajtaján kell áthatolni és a legrosszabb elmúlt. Akkor aztán kezdődik mindaz a jó, vigasz, szerencse, amit hoz neki. A mi jó barátunk támogatni fogja a másik oldalon. Ez helyes, Defarge barátom! Jöjjön most! Üzlet! Üzlet!

Lassan és óvatosan haladtak fölfelé. A lépcső rövid volt és hamar elérték utolsó fokát. Mint-hogy ott hirtelen megfordult, egyszerre a három férfi előtt állottak, ezeknek a feje egymáshoz közel hajolt és néhány hasadékon és a falban lévő lyukon keresztül feszült figyelemmel néztek a szobába, amelyhez az ajtó tartozott. Mikor lépéseket hallottak maguk mögött, megfordultak. A három egynevű ember volt, aki a korcsmában iddögált.

- Látogatásán való meglepetésemben megfélekeztem róluk - magyarázta Defarge. - Menjetek, jó fiuk, dolgunk van itt.

A három ember elsiklott mellettük és csöndben lefelé ment. Más ajtó azon az emeleten nem volt és a korcsmáros éppen e felé az ajtó felé közeledett. Mikor ismét egyedül maradtak, Lorry félig halkán, szemrehányóan kérdezte tőle:

- Ön Manette urat mutogatja?
- Megmutatom őt, úgy, amint látta, néhány kiválasztott egyénnek.
- Helyes ez?
- Azt hiszem, hogy az.
- Ki az a néhány? Hogy válogatja ki őket?

- Valódi férfiakat választok ki, akik az én nevemet viselik, - Jacques a nevem - akikre ez a látvány hasznos lesz. De elég! Ön angol; ez nem tartozik ide; kérem, várjon itten egy pillanatig.

Visszamaradást jelző kézmozdulattal lehajolt és a falon levő repedésen benézett. Majd ki-egyenesegett, kétszer-háromszor az ajtóra ütött - nyilván azzal a céllal, hogy zajt üssön. Ugyanazzal a célzattal a kulcsot három- vagy négyszer végighuzta az ajtón, mielőtt ügyetlenül a zárba dugta és a lehető legnagyobb zaj kíséretében felnyitotta.

Az ajtó lassan nyílt befelé. Defarge benézett és valamit mondott. Gyöngye hang válaszolt valamit. Nem igen beszélhettek többet egy szótagnál, mindkét részről.

Defarge vállán keresztül visszanézett és intett nekik, hogy lépjenek be. Lorry átkarolta a leány derekát és szorosan fogta őt, mert érezte, hogy összeesik.

- Ü... ü... üzlet, üzlet! - biztatta őt, s nedvesség volt az arcán, mely nem látszott üzlet-szerűnek...

- Jöjjön be, jöjjön be!

- Félek - válaszolta remegve.

- Mitől? Kitől?

- Tőle. Atyámtól.

Lorry szinte kétségbeesetten fonta nyaka köré a vállán remegő kart, fölemelte a leányt és úgy vitte a szobába. Az ajtó mellett letette és tartotta, mialatt a leány beléjekapaszkodott.

Defarge kihuzta a kulcsot, betette az ajtót és belülről bezárta, a kulcsot aztán ismét kihuzta és kezében tartotta. Mindezt rendszeresen végezte, oly zaj kíséretében, amelyet csak ütni képes volt. Végül sulyos lépésekkel a szobán végigment az ablakhoz. Ott megállt és megfordult.

A padláskamra, mely arra a célra épült, hogy tüzifának legyen a lerakóhelye, szűk és sötét volt. Ablaka tulajdonképpen ajtó volt, fölötte emelődaru, hogy az utcáról a fát felhuzzák; üveg nem volt rajta, közepén két szárnyal záródott, mint más francia szerkezetű ajtó. Hogy a hideg levegő ne tóduljon be, az ajtó egyik szárnya be volt téve, a másik kissé nyitva állott. Ilyen módon olyan kevés világosság jutott a kamrába, hogy belépéskor nehezen lehetett valamit is látni és csak hosszas megszokás képesített arra, hogy ebben a homályban csínosságot igényelő munkát lehessen végezni. És mégis ilyen munkát végeztek a padlásszobában; u. i. háttal az ajtónak és arccal az ablak felé fordulva, ahonnan a korcsmáros nézte őt, őszhaju férfi ült alacsony padon, előrehajolva és szorgalmasan cipőket készített.

6. Fejezet.

A cipész.

- Jó napot! - mondá Defarge - és az ősz fejre letekintett, mely mélyen ráhajolt a cipőkészítésre.

A fej egy pillanatra fölemelkedett és gyöngye hang válaszolt a köszöntésre, mintha távolról jönne.

- Jó napot!

- Látom, hogy még mindig keményen dolgozik.

Nagy szünet után a fej ismét felemelkedett egy pillanatra és a hang válaszolta:

- Igen, dolgozom.

Ezuttal zavart szempár tekintett a kérdezőre, majd az arc ismét lehajolt.

A hangnak színtelensége részvétet keltő és rettenetes volt. Nem fizikai gyöngeség okozta, ámbár a hosszas bebörtönözésnek és sovány élelmezésnek is része volt benne. Sajnáltni való sajátosságát az egyedüllét és a nem használás eredményezte. Olyan volt, mint gyöngye visszhangja a régen elhangzott szónak. Teljesen elvesztette az emberi hang életerejét és hangzó-képességét, és az érzékekben olyan benyomást keltett, mint valami egykori szép szín, amely alig látható halvány foltta fakult. Nyomott és tompa volt, hogy földalatti hangnak tűnt föl. Oly kifejezően beszélt egy reménytelen, elveszett teremtményről, hogy valami éhező vándor, aki

kimerült a pusztában való magános vándorlástól, hazáját és barátait ilyen hangon emlithette, mielőtt lefeküdt, hogy meghaljon.

Néhány perc csendes munkában telt el és a fakó szemek ismét fölpillantottak, nem érdeklődés vagy kíváncsisággal, hanem tompán, gépiesen észlelték, hogy az a hely, amelyen az egyedül észrevett látogató állott, nem volt még üres.

- Szeretnék több világosságot ide bebocsátani. El tud viselni egy kissé többet? - mondá Defarge, aki nem fordította el tekintetét a cipésztől.

A cipész megállott munkájában, üres tekintettel nézett maga mellett a földre először az egyik, azután a másik oldalra és végül föltekintett a beszélőre.

- Mit mondott?

- El tud viselni kissé több világosságot?

- El kell viselnem, ha beereszti. (A második szót alig észrevehetően hangsúlyozta.)

A nyitva levő ajtó szárnyát kissé jobban kinyitották és kapoccsal megerősítették. Széles fénysugár ömlött be a padlásszobába és látni engedte a munkást félig kész cipővel az ölében, szünetelve munkájában. Néhány közönséges szerszám, különböző bőrdarab feküdt lábainál és a padon. Fehér volt a szakáll, rendezetlenül nyírott, de nem hosszú, beesett az arca és különösen fényes a szeme. Beesett, sovány arca szemét nagyobbak tüntette volna föl még most is fekete szemöldöke és kuszált, fehér haja alatt abban az esetben is, ha nem lett volna nagy, de természeténél fogva olyan volt és mostan természetellenesen nagynak látszott, sárga, rongyos, mellén nyitott inge mutatta kiaszott és lesorvadt testét. Ő maga, ócska vászonkabátja, lógó harisnyája, szegényes, rongyos ruhája, a napvilágtól és levegőtől való hosszas távoltartás következtében egyformán tompa, sárga pergament színűvé fakult, úgy hogy nehéz volt egyiket a másiktól megkülönböztetni.

Egyik kezét szeme és a napvilág közé tartotta, még csontjai is átlátszóknak tűntek fel, amint ott ült merev, üres tekintettel, szünetelve munkájában. Nem nézett rá az előtte álló alakra, anélkül, hogy előbb ne tekintett volna maga elé a földre, előbb az egyik, majd a másik oldalra, mintha elvesztette volna azt a szokást, hogy helyet és hangot egymással összeköttetésbe hozzon; sohasem beszélt anélkül, hogy előbb ilyen módon ne tétovázott volna.

- Be akarja ma fejezni azt a pár cipőt? - kérdezte Defarge és intett Lorrynak, hogy jöjjön előre.

- Mit mondott?

- Be akarja ma végezni azt a pár cipőt?

- Nem mondhatom, hogy akarom. Azt hiszem. Nem tudom.

De a kérdés munkájára figyelmeztette őt és újra föléje hajolt.

Lorry csendesen előrejött, a leányt otthagya az ajtó mellett. Mikor már egy-két perc óta Defarge oldala mellett állott, a cipész föltekintett. Nem csodálkozott azon, hogy egy másik alakot is látott, egyik kezének nyugtalan ujjai ajka fölé tévedtek, mikor rájuk nézett (ajka és körmei egyformán sápadt ólomszínűek voltak), a keze aztán munkájára siklott és ő ismét a cipő fölé hajolt. A nézés és a cselekvés csak egy pillanatot igényelt.

- Vendége van, mint látja - mondá Defarge.

- Mit mondott?

- Vendége van.

A cipész föltekintett, mint az imént, de anélkül, hogy kezét munkájától eltávolítaná.

- Hallja! - mondá Defarge - itt van ez az ur, ki a jól elkészített cipőt meg tudja bírálni. Mutassa meg neki a cipőt, amelyen dolgozik. Fogja, uram!

Lorry kezébe vette.

- Mondja meg az urnak, hogy micsoda fajta ez a cipő, és a készítője nevét is!

A szokottnál hosszabb szünet állott be, mielőtt a cipész válaszolt:

- Elfelejtettem, hogy mit kérdezett. Mit mondott?

- Azt mondtam, hogy képes volna-e ennek az urnak megmondani, hogy miféle az a cipő.

- Női cipő. Sétacipő fiatal hölgy számára. Legujabb divatu. Sohasem láttam a divatot. Egy minta volt a kezemben. - Rátekintett a cipőre, kissé büszke tekintettel.

- Mi a készítő neve? - kérdezte Defarge.

Most, hogy keze nem volt munkával elfoglalva, jobbkezének bütykeit baljának mélyedéseibe illesztette és azután a balkéz bütykeit a jobbkez mélyedéseibe, majd egyik kezével szakállát simogatta; ezt tette folytonos egymásutánban, pillanatnyi megszakítás nélkül. Az a feladat, hogy őt kiszóltassák abból a gondolatnélküliségből, melybe minden beszélgetés után jutott, körülbelül olyan lehetett, mint mikor gyöngé embert aléltságból kell eszméletre hozni; vagy mintha valaki arra igyekeznék, hogy egy haldokló lelkét föltartóztassa, abban a reményben, hogy még valamit megtudhat tőle.

- Nevemet kérdezte?

- Természetesen.

- Százöt, Északi Torony.

- Ez minden?

- Százöt, Északi Torony.

Tompa hanggal, mely sem sóhaj, sem nyögés nem volt, munkája fölé hajolt ismét, míg a csendet újból meg nem törték.

- Ön nem hivatásos cipész? - kérdezte Lorry, miközben szilárdan rátekintett.

Üres szeme Defarge felé nézett, mintha azt akarná, hogy ő vegye át a kérdést; minthogy azonban nem kapott segítséget, a kérdező felé fordult ismét, megelőzőleg azonban a földet kereste.

- Hogy hivatásos cipész vagyok-e? Nem, nem voltam hivatásos cipész. Itt - itt tanultam. Magamtól. Engedelmet kértem...

Ismét szórakozott lett néhány percre, kezével játszott az egész idő alatt. Szeme végre lassan visszatért az archoz, ahonnan letévedt; mikor ismét rajta pihent, összerezzen és újra beszédbe fogott olyan módon, mint mikor az álmából hirtelen felébredő az elmúlt éjszaka egy tárgyára tér vissza.

- Engedelmet kértem arra, hogy megtanulhassam, és hosszú idő után, nagy fáradsággal megkaptam, azóta folyton cipőt csinállok.

Mikor kezét a cipő felé kinyújtotta, amelyet elvettek tőle, Lorry így szólt hozzá, miközben mereven nézett az arcába:

- Manette ur, nem emlékszik reám?

A cipő a földre hullott és ő tompán nézett a kérdező arcába.

- Manette ur! - Lorry kezét Defarge karjára tette - emlékszik-e erre az emberre? Nézzen reá! Nézzen reám! Nem dereng-e emlékében egy öreg bankár, egy régi üzlet, egy öreg szolga, egy régi kor képe, Manette ur!

A hosszú ideig fogságban sinylődött merev tekintettel fölváltva Lorryra, majd Defargera nézett, a lelkére boruló sötét ködön keresztül lassankint egy élénken gondolkodó elmének régen elmosódott vonásai tolultak homloka közepére. A homlok elborult ismét, a vonások gyöngültek, eltűntek; de megjelentek. Éppen úgy megismétlődött ez a kifejezés leányának szép fiatal arcán, aki a fal mellett egy helyre kuszott, ahonnan láthatta őt; ott állott most és őt nézte, kezét eleinte rémült szájalommal tartotta maga elé hogy távol tartsa őt magától, hogy megóvja magát a reátekintéstől; de most feléje nyult remegő vággyal, hogy a kísérteties arcot meleg keblére ölelje, hogy szeretetével az életnek, a reménynek visszaadja - oly pontosan ismétlődött meg ez a kifejezés (erősebb vonásokban) ifju szép arcán, hogy mozgó fénynek látszott, mely róla a leány arcára került.

Azonban őreá sötétség borult ismét. Mindinkább csökkenő figyelemmel nézte a két férfit, homályos zavarában szeme a földet kereste és a szokott módon tekintett maga körül. Végül hosszú, mély sóhajjal elővette újra a cipőt és munkájához látott.

- Fölsimerte őt uram? - kérdezte Defarge suttogva.

- Igen, egy pillanatra. Eleinte teljesen reménytelennek hittem, de minden kétséget kizáróan, egyetlen egy pillanatig csupán, láttam azt az arcot, amelyet olyan jól ismertem azelőtt. Ss! Lépünk hátrább! Ss!

A leány a padlásszoba falától egészen a pad közelébe jött, amelyen ő ült. Valami irtóztató nyilatkozott meg abban, hogy ő nem tudott semmit arról az alakról, mely kezét kinyujthatta, megérintette volna őt, amint munkája fölé volt hajolva.

Egy szót sem szólottak, egy hang sem hallatszott. A leány szellemként állott mögötte, ő pedig munkája fölé hajolt.

Végül véletlenül úgy történt, hogy neki a kezében levő szerszámot a vágókéssel kellett felcserélni. A kés nem azon az oldalon feküdt, ahol a leány állott. Felvette és éppen munkája fölé akart hajolni, mikor a leány ruháját megpillantotta. Fölnézett és meglátta arcát. A két szemlélő oda akart lépni, de a leány kezével visszatartotta őket. Nem félt attól, hogy a késsel feléje dőfhet; amazok attól féltek.

Rettegő tekintettel nézett a leányra, egy idő múlva ajka szavakat képezett, ámbár hang nem hallatszott. Nehéz, gyors lélegzése szüneteiben, lassankint hallani lehetett, amint mondta:

- Mi ez?

A leány, arcán lefolyó könnyek árjában, kezét ajkához szorította és csókot intett feléje, majd kezét mellére fektette, mintha az ő gyöngült fejét hajtáná oda.

- Nem a börtönőr leánya?

A leány tagadó mozdulatot tett:

- Nem.

- Ki vagy?

A leány nem bizott még szava hangzásában, melléje ült a padra. Ő visszahúzódott; a leány azonban kezét karjára fektette. Különös borzongás érte őt, mikor a leány ezt tette, és látható volt, amint testén végigfutott; gyengéden letette a kést, amint mereven nézett reá.

A leány aranyos haját, melyet fürtökben hordott, hirtelen visszahajtottá úgy, hogy az válláról omlott le. Ő félénken, habozva nyujtotta ki kezét feléje, néhány fürtöt megfogott és nézte. Ezenközben újra visszaesett zavarába és újabb mély sóhajtással cipőjén dolgozni kezdett.

De nem sokáig. A leány eleresztette karját és kezét az ő vállára fektette. Mikor ő kétszer-háromszor kételkedően pillantott oda, mintha meg akarna bizonyosodni afelől, hogy tényleg a vállán van, félretette munkáját, nyakához nyult és levett onnan egy megfeketedett, zsinórral körütekert összehajtott lapot. A kis csomagot térdén óvatosan kibontotta és tartalmát, egy kevés haját, előszedte, csak egy-két hosszú aranyos hajsza volt, melyet hosszú idővel ezelőtt ujjára tekert.

A leány haját ismét kezébe vette és figyelmesen vizsgálta.

- Ugyanaz. Hogyan lehetséges ez? Mikor volt? Hogyan történt?

Mikor ez a koncentráció kifejezés homlokára visszatért, úgy látszott, hogy tudatára jött annak, hogy ez a kifejezés a leány arcán is ott van. A világosság felé fordította őt és reánézett.

- Azon az estén, mikor engem kihívtak, ő fejét vállamra hajtott... busult azon, hogy elmegyek, ámbár én nem busultam; és mikor az Éjszaki Toronyba hoztak, ott találták ezt a kabátom ujján.

- Hagyjátok ezt nekem. Ez nem segítheti elő testem menekülését, csupán a lelkemet. Ezeket a szavakat mondtam akkor. Nagyon jól emlékszem.

Ennek a beszédnek a szavait ajkával sokszor alakíttatta, mielőtt elmondani képes volt. Mikor aztán úgy találta, hogy azok hangzanak, összefüggően, de lassan beszélt.

- Hogyan történt ez? *Te vagy az?*

A két szemlélő ismét előre akart rohanni, amint ijesztő hirtelenséggel a leány felé fordult. A leány azonban nyugodtan ült, mialatt ő megragadta őt, és halk hangon mondotta:

- Kérlek, jó uraim, ne jöjjetek közelünkbe, ne beszéljete, ne mozduljatek.

- Hallga! - kiáltott ő - Kinek a hangja volt ez?

Keze elengedte a leányt, amint ezt kiáltotta és fehér hajába markolt és tépte vad dühvel. A kiáltás elhangzott, elveszett, mint minden elveszett belőle a cipőkészítést kivéve; a kis csomagot újra összehajtotta és nyakán biztonságba helyezni igyekezett, de még mindig a leányra nézett és zavartan rázta fejét.

- Nem, nem, nem, nagyon is fiatal, nagyon is viruló vagy. Nem lehet. Nézd mi lett a fogolyból. Ez nem az a kéz, ez nem az az arc, melyet ő ismert, ezt a hangot ő nem hallotta. Nem, nem. Ő is és én is - az Éjszaki Torony lassu évei előtt voltunk - századokkal ezelőtt. Mi a neved, bájos angyalom?

Gyengéd hangját és enyhülő viselkedését kedvező jelként üdvözölve, leánya letérdelt előtte és könnyörgő kezét mellére fektette.

- Ó uram, más alkalommal megtudod majd nevemet, hogy ki volt anyám, ki volt atyám és hogy hogyan volt az, hogy sohasem ismertem az ő szomorú történetüket. Most nem mondhatom, itt nem tehetem. Amit itt és most mondhatok, csak az, kérlek, tedd kezedet fejemre és áldj meg. Csókolj, ölelj meg! Ó, drágám!

Az ő télies, fehér feje elvegyült a leány aranyos fürteiben, meleg ragyogással övezte, mintha a szabadság napja fénylene rajta.

- Ha hangom, - nem tudom, hogy úgy van-e, de remélem - ha hangom azéra emlékeztet, akinek hangja lány muzsikaként zengett füledben, sirasd, sirasd! Ha hajam tapintása kedves főre emlékeztet, mely kebledre hajolt, míg fiatal és szabad voltál, sirasd, sirasd! Ha otthonra célzok, mely előttünk áll, melyben hű leszek hozzád, szívem minden szeretetével, minden kötelességével, ha ez otthonra emlékeztet, mely már régen elhagyatott maradt, mialatt szegény szived elepedt érette, sirasd, sirasd!

Nyakát átkarolta és mint gyermeket, keblén ringatta.

- Ha azt mondom, neked, egyetlenem, hogy kinjaid véget értek, hogy azért jöttem, hogy innen elvigyelek és hogy Angliába megyünk, hogy békében és nyugalomban éljünk, ha emlékeztetlek arra, hogy hasznos életedet bűnös kézzel tétlenségre kárhoztatták, hogy szülőhazád, Franciaország, volt oly kegyetlen hozzád, sirasd, sirasd! Ha megmondom, hogy mi a nevem, ha még élő atyámról, meghalt anyámról beszélek, ha megtudod, hogy imádott atyám előtt térdelnem kell, hogy bocsásson meg azért, hogy őérette nappal soha nem küzdöttem, éjjel nem virrasztottam, mert szegény anyám szeretete ezt a kint eltitkolta előttem, sirj, sirasd őt, sirass engem! Adjatok hálát az Istennek, ti jó urak! Szent könnyeit érzem arcomon, zokogása szívemet éri. Nézzétek! Adjatok Istennek hálát érettünk, adjatok hálát.

Manette leánya karjaiba hanyatlott, arcát keblébe rejtette. Ez a látvány megható és mégis rettenetes volt. A két szemlélő elfödte arcát. Arra a kimondhatatlan szenvedésre és jogtalanságra emlékezett, amely ezt a jelenetet megelőzte.

A padlásszoba nyugalma sokáig zavartalan maradt és viharos keble, megrendült alakja végre megnyugodott, hisz minden vihart nyugalom követ - az emberiség szempontjából a nyugalom és csendnek jelképe, melyben végül az életnek mondott vihar is elcsendesül - a két férfi előjött, hogy az atyát és leányát a földről fölemelje. Ő fokinkint a padlóra csuszott és fáradt lethargiában feküdt ott. Leánya melléje ült, feje az ő karján pihent és hosszú fürtei mint valami függöny a napfénytől megvédték.

- Ha - szólt a leány, kezét nyújtva Lorrynak, aki följük hajolt és több ízben orrát fujta, - ha úgy lehetne intézni, hogy anélkül, hogy őt zavarnók, Párist azonnal elhagyjuk, úgy hogy őt innen a kapuból egyenest elvigyük....

- De fontolja meg, képes-e ő utazni? - kérdezte Lorry.

- Sokkal jobb ránézve, azt hiszem, minthogy itt maradjon ebben a városban, mely oly borzasztó reá.

- Igaz! - mondá Defarge, aki ott térdelt és figyelve hallgatózott.

- Több mint igaz: különböző okból legjobban, ha Manette ur kívül van Franciaországon. Béreljek kocsit és postalovakat?

- Ez üzlet, - mondá Lorry és azonnal rendszeres modorát öltötte föl - és ha üzleti ügyet kell elintézni, legjobban, ha én végzem.

- Akkor legyen szives, hagyjon magunkra, - sürgette Miss Manette. - Látja, hogy mily nyugodt lett, nem kell félni mostan attól, hogy őt velem egyedül hagyja. De miért is? Ha bezárja az ajtót, hogy ne háborgassanak, nem kétlem, hogy visszatértek oly nyugodtnak fogja találni, mint amilyen volt, amikor elhagyta. Mindenesetre gondjaimba veszem őt, míg visszatér, és azután azonnal elvisszük innen.

Mindketten, Lorry is és Defarge is, nem nagyon voltak hajlandók, hogy ezt a tanácsot kövessék, és szívesen látták volna, ha közülök egyik ottmarad. De minthogy nemcsak kocsit és lovat, hanem utileveleket is kellett szerezni, és az idő is sürgetett, minthogy a nap már nyugovó félben volt, végre aztán úgy egyeztek meg, hogy az elintézendő dolgokat megosztják és elsiettek, hogy el is végezzék.

Mikor az este beköszöntött, a leány fejét atyjáé mellé hajtotta a kemény padlóra és őt figyelte. A homály mindinkább sötétült, mindketten nyugodtan feküdtek ottan, míg fény nem hatolt be a fal repedésein.

Lorry és Defarge mindent elkészítettek az utazáshoz és utiköpenyeken, takarókon, kenyér és huson kívül borrról és forró kávéról is gondoskodtak. Defarge az ételt, italt és a lámpát, melyet magával hozott, a padra helyezte (a padlásszobában nem volt más egyéb, mint egy szalmazsák), és Lorry segítségével a foglyot talpra állították.

Emberi ész nem lett volna képes arra, hogy arcának tétova, üres tekintetéből lelke titkaiban olvasson. Vajjon tudta-e, hogy mi történt, emlékezett-e arra, amit neki mondtak, tudta-e, hogy szabad, oly kérdések voltak, melyekre még a legélesebb elme sem lett volna képes válaszolni. Megszólították, de válaszai oly zavartak és lassúak voltak, hogy zavarodottsága aggodalmat keltett bennük és megegyeztek abban, hogy egyelőre tovább nem kísérleteznek vele. Rettegő, néha heves módon fejét keze közé fogta, ezt a szokását előbb nem vették észre; de leánya szavainak a hangja gyönyörködtette és valahányszor beszélt, mindig feléje fordult.

Az olyan ember alázatos módjával, aki hosszú idő óta megszokta, hogy a kényszernek engedjen, megevett és megivott mindent, amit eléje tettek, felvette a köpenyt és takarókat, melyet neki nyújtottak. Szívesen vette, hogy leánya karját az övébe fűzte, és kezét mindkét keze közé fogta.

Lassan szállottak; Defarge elől ment a lámpával, Lorry zárta be a kis menetet. Néhány foknyit mentek csak a hosszú lépcsőn, mikor ő megállott és a tetőt és a környező falakat bámulta.

- Emlékszel a helyre, atyám? Emlékszel arra, hogy ide jöttél?

- Mit mondtál?

De még mielőtt megismételhette volna a kérdést, ő választ mormolt, mintha a leányát ismételte volna.

- Emlékszem-e? Nem, nem emlékszem. Nagyon régen volt.

Nyilvánvalóan fogalma sem volt arról, hogy börtönéből ebbe a házba hozták. Hallották, amint maga elé mormolta: »Százöt, Északi Torony«, és mikor körültekintett, láthatóan kereste az erős várfalakat, melyek oly hosszú ideig fogva tartották. Mikor az udvarba jutottak, ösztönszerűen megváltoztatta lépését, mintha azt várná, hogy felvonóhidra lépnek; minthogy felvonóhid nem volt és megpillantotta a nyílt utcán várakozó kocsit, elengedte leánya kezét és ismét fejéhez kapott.

A kapu előtt nem volt tolongás; senkit sem lehetett a sok ablakban látni; még véletlenül arra menő sem volt az utcán. Természetellenes csend és elhagyatottság uralkodott; csak egy lélek volt látható, Madame Defarge, aki az ajtófélfának támaszkodott, kötött és semmit sem látott.

A fogoly a kocsiba szállott, leánya követte, Lorry már a lépcsőn állott, mikor szánalmas hangon kérte őt, hogy szerszámaint és a befejezetlen cipőket hozza magával Defargené rögtön odaszólt urához, hogy ő elhozza és kötésén dolgozva ment az udvaron keresztül. Gyorsan

lehozott mindent és a kocsiba nyújtotta. - Közvetlenül azután ismét nekitámaszkodott az ajtófélfának, kötött és semmit sem látott.

Defarge a bakra szállott és odaszólt a postakocsishoz:

- A sorompóhoz!

A kocsis ostorával pattantott és elrobogtak a pislogó, fölöttük ingó lámpák alatt.

A lámpák alatt, - melyek a jobb utcákban világosabban, a rosszabbakban homályosabban imbolyogtak - fényesen megvilágított üzletek és kávéházak, vidám embertömegek, színházak bejárata mellett a nagy város egyik kapujához. Katonák álltak ottan őrt, lámpával felszerelve.

- Utileveleiket, utasok!

- Itt vannak, tiszt ur - mondá Defarge, leszállott és félrevezette őt.

- Ezek az őszfejú urnak az utilevelei. Velem adták a.... - hangját halkította. A katonák lámpái izgatottan mozogtak, az egyik egyenruhás kar benyult a kocsiba és a karhoz tartozó szem nem mindennapi vagy minden éjjeli pillantással nézte meg az őszhaju urat.

- Rendben van!

- Előre! - hangzott az egyenruhás szava.

- Adieu! - mondá Defarge. Így haladtak mindig homályosabban égő és imbolygó lámpások alatt ki a csillagos ég alá.

A mozdulatlan és örökös napok boltozata alatt (ezek közül némelyik oly távolságra van ettől a kicsiny földtekétől, hogy a tudósok állítása szerint kétes, vajjon sugarai fölfedezték-e már a világűrnek ezt a pontját, ahol cselekvés, vagy szenvedés van folyamatban) az éjszaka árnyai szélesen feketéltek. A virradatig terjedő hideg, nyugalomnélküli hosszú időközben ismét susogták Lorry Jarvis fülébe - aki szemben ült az eltemetett és kiásott emberrel és azon tépelődött, hogy milyen szellemi ereje veszett el mindörökre, és hogy milyen erők lesznek képesek őt ismét helyreállítani - a régi kérdést:

- Remélem, hogy szívesen lép ismét az életbe?

És a régi választ:

- Nem tudom.

MÁSODIK KÖNYV. AZ ARANY FONAL.

1. Fejezet. Öt évvel később.

Tellson bankja a Temple Bar mellett ódivatu hely volt már az 1780-ik esztendőben is. Nagyon kicsi, nagyon sötét, nagyon csunya és nagyon kényelmetlen. Ódivatu volt erkölcsi tekintetben is, a cégtársak büszkék voltak kicsinységére, büszkék a sötétségére, büszkék a csunyaságára, büszkék a kényelmetlenségére. Dicsekedtek még ebben a tekintetben való kiválóságával is és szentül meg voltak győződve, hogy ha kevesebb volna rajta a kifogásolni való, kisebb volna a tekintélye. Ez nem passzív hit, hanem aktív fegyver volt, melyet a legkényelmesebben berendezett üzleti helyiségek ellen használtak. Tellsonéknak - amint ők mondták - nincsen szükségük helyre, sem világosságra, sem szépítésre. Noakes és Társa, vagy Snooks Testvéreknek, azoknak kell; de Tellsonéknak hála Istennek nem.

Bármelyik cégtárs kitagadta volna a fiát, ha a Tellson-helyiség ujjaépítését merészelte volna említeni. A cég ebben a tekintetben hasonló volt az országhoz, mely gyakran kitagadta fiait, akik olyan törvények és szokások megjavítását ajánlották, melyeket már régen kifogásoltak és éppen azért azokat még inkább megbecsültek.

Igy aztán a Tellsonék helyisége győzedelmes tökéletessége volt a kényelmetlenségnek. Ha az ember egy vékony hangon nyikorgó, hülyén makacs ajtót betört, két lépcsőn keresztül Tellsonék üzlethelyiségébe esett és nyomorult kicsiny, két fizető asztallal felszerelt helyiségben jutott eszméletre, ahol a legidősebb emberek kezében remegett az utalvány, mintha a szél lebegtetné; az aláírást a lehető leghomályosabb ablaknál vizsgálták meg, mely állandóan ki volt téve a Fleet-street eső és sárfürdőjének és a beleillesztett nehéz vasrudaktól és a Temple Bar sötét árnyékától még homályosabb volt. Ha valami üzleti ügyben valaki »a céget« kívánta látni, börtön cellájához hasonló helyre vitték a ház hátulsó részébe, ahol elmélkedhetett helytelenül eltelt életről, míg »a cég« zsebredugott kézzel megjelent, a kétes félhomályban még pislogó szemmel is alig lehetett őt látni. A befolyó és kifizetendő pénzt szűette, ócska fafiókokban tartották, melynek apró részecskéi az ember orrába és torkába kerültek, valahányszor azokat kihúzták vagy betolták. A bankjegyeknek dohos volt a szaga, mintha ismét rongyokká rothadnának. A cégre bízott ezüstneműt a pöcegödrök közelében levő pincékben helyezték el és az ártalmas kigőzölgés annak fényét egy-két nap alatt tönkretette. Az okmányokat konyha- és mosóházakból rögtönzött levéltárban tartották. A családi okmányokkal telt könnyebb szekrények egy emeleti tágas terembe kerültek, amelyben állandóan nagy ebédlőasztal volt, amelyen sohasem ebédeltek; és ahol még 1780-ik évben is régi szerelmednek vagy kis gyermekeidnek első levelei csak röviddel azelőtt szabadultak meg attól a rémülettől, hogy az ablakon keresztül Abessinia vagy Ashantihoz méltó érthetetlen brutalitással a Temple Barra kitüztött fejek kacsintanak reájuk.

Abban a korban a halálraitélés valóban nagyon általánosan elterjedt recipe volt minden iparban és foglalkozásban és Tellsonéknál sem kevésbé. A halál a természetnek általános gyógyító szere, miért ne legyen a törvényhozásé is? E szerint a hamisítót kivégezték; a hamis bankó forgalmazóját kivégezték; aki egy levelet törvénytelenül felbontott, kivégezték; aki negyven shilling és hat pennyt tulajdonított el, kivégezték; egy embert, akinek Tellsonék kapuja előtt egy lovat adtak át, hogy azt fogja és aki a lóval megszökött, kivégezték; aki hamis shillinget

vert, kivégezték; azok közül, akik a gonosz tettek skálájának valamely hangját megütötték háromnegyedrészt kivégeztek. Nem mintha evvel elejét vették volna a gonosz cselekedeteknek - az ellenkezőjét lehetne inkább állítani - de legalább ezen a világon megszabadultak minden egyes esetnek nehézsége és fáradalmától és minden avval összefüggésben levő gondot így egyszerűen megszüntették. Így Tellsonék is abban az időben mint más korukbeli nagyobb üzletek, annyi embert fosztottak meg életétől, hogyha azoknak a fejét, ahelyett, hogy csendben eltemették, a Temple Barra tüzték volna ki, valószínűen lényegesen elfogták volna a földszintnek még azt a csekély meglevő világosságot is.

Szekrényekbe, lehetetlen sarkokba préselt öreg emberek látták el komoly méltósággal az üzletet Tellsonéknál. Ha Tellsonék londoni házába fiatal ember jutott, eldugták valahová, míg megvénült. Valami sötét helyre rejtették, mint valami sajtot, míg Tellson-szagot és -penészt kapott. Csak azután vált láthatóvá, amint nagy pápaszemmel, hatalmas könyvek fölött tépelődött és térdnadrágban és harisnyában növelte a cég általános tekintélyét.

Tellsonék háza előtt - sohase belül, csak ha behívták - volt egy alkalmi munkát végző ember, hirtvivő, a cégnek eleven táblája is egyuttal. Sohasem hiányzott az üzleti órák ideje alatt, kivévn, ha valahová elküldötték, ilyenkor fia helyettesítette, utálatos kis tizenkétéves törpe, apja teljes hasonmása. A világ megértette, hogy Tellsonék magas nivójuk ellenére is miért türik meg ezt az embert. A cég mindig megtürt ilyen foglalkozásu egyént; az idők viharja vetette őt itt partra. Családi neve Cruncher, melyhez a houndsditchi templomban való megkeresztelése alkalmával még Jerry nevet fűztek.

A cselekmény színhelye Cruncher lakása. Hanging-Sword-Alley, Whitefriar városrészben, ideje reggeli fél nyolc óra, szeles márciusi napon *anno Domini 1780*. (Cruncher Urunk esztendejét *Anna Dominónak* mondotta, nyilván azt hitte, hogy a keresztény időszámítás onnan veszi kezdetét, amikor egy nő felfedezte ezt a kedvelt játékot és saját nevével nevezte meg.)

Cruncher szobái nem valami tiszta környéken voltak, számszerint csak kettő, még akkor is, ha a kis ablakokkal ellátott kamrát is hozzászámították. De tisztán tartották. Ámbár olyan korai volt még az idő ezen szeles márciusi reggelen, a szoba, ahol ő még ágyban feküdt, már tisztára volt seperve; a nehézkes faasztalra hófehér abrosz volt terítve, melyen a reggelihez való csészék voltak elrendezve.

Cruncher tarkafoltos takaró alatt pihent, mint valami harlekin az otthonában. Még mélyen aludt, majd forgolódni kezdett ágyában és lassan fölemelkedett; tüskés haja oly merev volt, hogy úgy látszott, mintha az ágyneműt rongyokba tépné vele. Ezen mozdulata közben méltatlankodó hangon fölkiáltott:

- Akármivé legyenek, ha ismét nem azt teszi!

Az egyik sarokban, rendes és tiszta külsejű asszony hirtelen és remegve kelt fel térdelő helyzetéből, sejtetve, hogy ő az említett egyén.

- Micsoda! - mondá Cruncher, miközben egy cipő felé nézett ágyából.

- Már megint azt teszed, te?

Mikor a reggelt így másodszor is üdvözölte, harmadik üdvözlésnek cipőt hajított az asszony felé. A cipő nagyon sáros volt és Cruncher otthoni körülményeinek egy sajátos esetére vallott, ugyanis üzleti órák után nagyon gyakran tiszta cipőben került haza és másnap reggel mégis tele volt sárral.

- Micsoda! - mondá Cruncher megváltoztatva a megszólítást, mivelhogy célt tévesztett. - Pokol fajtatja te, mit csinálsz már megint?

- Reggeli imámat mondtam csak.

- Imádkozol? Gyönyörű egy asszony vagy! Mit akarsz azzal, hogy odavetted magadat és ellenem imádkozol?

- Nem ellened, éretted imádkozom.

- Nem igaz. És ha igaz is, nem akarom, nem tetszik nekem. Ime! nézd csak fiam Jerry, anyád gyönyörű egy asszony, apád szerencséje ellen imádkozik. Kötelességtudó anyád van fiam! Jámbor anyád van fiam! Térden csuszkál és imádkozik, hogy a jó Isten egyetlen gyermeke szájából a vajás kenyeret elvegye!

Az ifju Cruncher - aki még egy ingben volt - ezt nagyon rossz néven vette és anyja felé fordulva hevesen tiltakozott az ellen, hogy az ő teste táplálékából valamit is elimádkozzon.

- És mit gondolsz, te képzelődő nőtény, - mondá Cruncher öntudatlan következetlenséggel - ugyan mit ér a *te* imádságod? Ugyan mennyire becsülsd a *te* imádságodat?

- Azok szivemből jönnek, Jerry. Annál többet nem érnek.

- Annál többet nem érnek - ismételte Cruncher. - Akkor bizony nem sokat érnek. De akárhogy is legyen, mondom neked, nem akarom, hogy ellenem imádkozz. Nincs módom hozzá. Nem akarom, hogy szerencsétlen legyek a te nyafogásod folytán. Ha minden áron térdeden csuszkálni akarsz, úgy tedd ezt urad és gyermeked érdekében, de ne ellenők. Ha nem volna ilyen természetellenes feleségem, ha ennek a fiúnak nem volna ilyen természetellenes anyja, úgy az elmúlt héten kerestem volna valamit: ehelyett azonban ez a jámbor komédia csak szerencsétlenséget hozott reám. »Kárhozzam el!« - mondá Cruncher, aki ez alatt az egész idő alatt öltözködött - ha nem ez az imádkozás, meg ez az istentelen személy volt az oka annak a szerencsétlenségnek, amely engem, szegény ördögöt, a becsületes iparost az egész elmúlt héten üldözött. Jerry fiam, öltözködj, mialatt én cipőmet tisztítom figyeld anyádat és szólíts elő, ha ismét ilyesvalamit látsz. Mondom neked - és ismét feleségéhez szólt - nekem ez nem tetszik. Annyira össze-vissza vagyok rázva, mint egy fiakkerkocsi, álmos vagyok, mint a laudanum (ópiumkészítmény), tagjaim annyira túl vannak erőltetve, hogy a bennük levő fájdalom nélkül azt se tudnám, hogy melyik az enyém és melyik a másé és a zsebem mégis üres; fogadom, hogy kora reggeltől késő estig egyebet se tettél, minthogy megakadályoztad azt, hogy valami a zsebembe jusson és nekem ez nem tetszik tovább, te pokol fajzatja te! Mit mondasz most?

Azután továbbmorgott maga elé. - Ó, igen! Jámbor is vagy. Nem akarsz urad és gyermeked érdeke ellen cselekedni! Valóban nem? - ehhez hasonló gunyos megjegyzések közben Cruncher ismét neki látott cipője tisztításának és napi munkájához való általános előkészülésnek. Azalatt fia, akinek a fején kisebbek voltak a tüskék, és fiatal szeme éppen olyan közel volt egymáshoz, mint apjáé, a parancs szerint anyját figyelte. Időközönként megremegtette ezt a szegény asszonyt azzal, hogy hálókamrájából, ahol öltözködött, halkított hangon kikiáltott:

- Már megint térden akarsz csuszkálni anyám. Halló, apa! - és miután így ok nélkül zajt ütött, nem gyermekhez való vigyorgással kirohant.

Cruncher hangulata nem javult, mikor reggelijéhez ült. Különös keserőséggel feddette feleségét, hogy titkon asztali áldást rebegett.

- Nos! Pokol fajzatja! Mit csinálsz? Már megint kezdod? - Felesége magyarázta, hogy csupán - áldást könyörgött.

- Hagyd abba! - mondá Cruncher körültekintve, mintha inkább azt várta volna, hogy a kenyér eltűnik felesége imádkozásának hatása folytán. - Nem akarom, hogy kiimádkozzanak házamból

és otthonomból. Nem akarom, hogy azt a darabka kenyeret elimádkozzad asztalomról. Maradj nyugodtan!

Bosszusan, vörös szemmel, mintha az egész éjszakát társaságban töltötte volna, mely nem valami kellemes módon végződött, inkább falta, mint ette reggelijét és morgott hozzá, mint valami állatseregletnek négylábu lakója. Kilenc óra felé borzas külseje kissé elsimult és olyan tekintélyes és üzletszerű külsővel, amilyennel csak befödhetette természetes valóját, napi foglalkozása után látott.

Iparnak ugyan alig volt mondható, ámbar ő szívesen nevezte magát »becsületes iparosnak«. Tőkéje egy faszék volt, melynek törött támláját lefűrészelte; ezt a széket a fiatal Jerry, apja oldalán haladva, reggelenként a Temple Bar mellett levő banküzlet ablaka alá vitte; ottan aztán egy csomó szalmát szórtak alája, amit a legelső arra haladó szekérből csentek el, hogy lába hideg és nedvesség ellen védve legyen, így aztán elkészült a napi táborozó hely. A Fleet-street és Temple-ben ugy ismerték ezen a helyen ülő Crunchert, akárcsak magát a kaput, az ő külseje sem volt sokkal különb annál.

Háromnegyed kilenc órakor már helyén volt, elég jókor, hogy megemelhette háromszögű kalapját az öreg urak előtt, akik Tellson bankjába mentek. Jerry leült helyére ezen a szeles márciusi reggelen, az ifju Jerry mellette állott, ha ugyan nem portyázott a kapu körül és bántalmazott testileg és szellemileg arramenő fiukat, akik elég kicsinyek voltak, hogy szeretetreméltó kedvtelésének megfeleljenek. Apa és fiu rendkívüli módon hasonlítottak egymáshoz; csendesesen szemlélték a Fleet-street forgalmát, fejüket úgy összedugták, hogy olyan közel voltak egymáshoz, akárcsak a szemük; rosszindulatu majompárhoz voltak hasonlóak. Ezt a hasonlóságot nem csökkentette az a körülmény, hogy az idősebb Jerry szalmát rágszált és azt köpdöste, mialatt az ifju Jerry élénk szeme nyugtalanul figyelte őt és minden egyebet, ami Fleet-street-ben történt.

Tellson üzletében alkalmazott szolgák egyike kidugta a fejét a kapun és kiszólt:

- Hirvivő kell!

- Hurrá, apa! Korai munka! Kezdetnek elég jó!

Apjának Isten veledet mondva, az ifju Jerry ült bele a székbe, birtokba vette az örökséget, a szalmát, amit apja rágott és elmélkedett:

Mindig rozsdás! Ujjai mindig rozsdásak! - mormolta az ifju Jerry maga elé. Honnan szedi apám azt a sok vasrozsdát? Itten ugyan nem rozsdásodik meg!

2. Fejezet. A látványosság.

- Tudja-e, hogy az Old Bailey merre van - szólott a legidősebb alkalmazottak egyike Jerryhez, a hirtvivőhöz.

- I-igen, Uram - válaszolt Jerry vontatott hangon. - Ismerem a Baileyt.

- Helyes. És ismeri Lorry urat is?

- Ismerem Lorry urat, jobban mint az Old Bailey-t. Sokkal jobban - mondá Jerry, mint valami akadékoskodó tanu a kérdezett törvénykezési helyiségben, - mint ahogyan én, a becsületes iparos a Bailey-t ismerni óhajtom.

- Nagyon helyes. Keresse meg azt a kaput, amelyen a tanuk mennek be, és mutassa meg a kapusnak ezt a Lorry urnak szóló levelet, ő majd aztán beereszti.

- A terembe uram?

- A terembe!

Ugy látszott, hogy Cruncher szemei közelebb kerültek egymáshoz és mintha egymást kérdeznék: - Mi a véleményed erre nézve?

- Várnom kell a teremben uram? - kérdezte ő a tárgyalás eredményeként.

- Megmondom. A kapus átadja a levelet Lorry urnak; ön pedig valami mozdulattal hívja fel Lorry ur figyelmét és mutassa meg neki, hogy hol áll. Azután semmi egyéb teendője nincsen, minthogy ottan vár, míg neki szüksége lesz önre.

- Ez minden, uram?

- Ez minden, ő azt óhajtja, hogy hirtívő legyen kéznél. Ez a levél értesíti őt, hogy ön ott van.

Miközben az öreg alkalmazott a levelet fontoskodva összehajtotta és megcimezte, Cruncher hallgatva figyelte őt, míg a levél a leszáritás pontjáig eljutott, akkor ezt jegyezte meg:

- Azt hiszem, hogy hamisítást tárgyalnak ma reggel?

- Hazaárulást.

- Ezért fölnégyelés jár, - mondá Jerry. - Barbarizmus!

- Ez a törvény - jegyezte meg az öreg alkalmazott és meglepetve nézett rá pápaszemén keresztül. - Ez a törvény!

- Azt hiszem, hogy kegyetlen a törvényben az, hogy embert így eléktelenítenek. Elég súlyos, ha életétől megfosztják, de tulságosan kegyetlen, hogy eléktelenítik, uram.

- Egyáltalában nem az, - válaszolt az öreg alkalmazott. - Vigyázzon a mellére és a hangjára, barátom és bizza a törvényre, hogy az gondoskodjék önönmagáról. Ezt tanácsolom.

- Uram, a nedvesség fekszik mellemen és hangomon - mondá Jerry. - Ezen is láthatja, hogy mily nedves módon keresem meg mindennapi kenyeremet.

- Jól van, jól van! - mondá az öreg alkalmazott - mindenkinek megvan a maga módja, hogy kenyerét megszerezze. Az egyiké nedves, a másiké száraz. Itt a levél. Menjen!

Jerry elvette a levelet és sokkal kisebb belső alázattal, mint amennyit külsőleg mutatott, ezt mormolta maga elé:

- Vén csont vagy te is - és meghajolt. Utközben értesítette fiát küldetéséről és útjára ment.

Akkoriban Tyburn-ban végezték az akasztást. A Newgate mellett elterülő utcának nem volt olyan borzalmas hire, mint most van. De a börtön irtóztató hely volt, ahol mindenfajta kicsapongás és komizság megtörtént, ahol veszedelmes járványok tanyáztak, melyek a foglyokkal együtt a terembe jutottak, és gyakran a vádlottak padjáról egyenest a Lord-főbirót támadták meg és őt helyéből kilökték. Gyakran megtörtént, hogy a bíró fekete sapkával a fején, a saját biztos ítéletét is hirdette ki a fogolyéval együtt és még előbb halt meg, mint amaz. Az Old Bailey olyan volt, mint valami halotti állomás, ahonnan szekereken és kocsikon sápadtarcu utasokat erőszakosan küldöttek másvilági útjukra, két és fél mérföldnyit haladtak utcákon és országutakon végig és alig néhány jóra való polgárban keltettek irtózatot - olyan nagy a szokás hatalma. - Hires volt az Old Bailey pellengére, régi és bölcs intézmény, ez olyan büntetést szabott, melynek szigorát senki sem volt képes felfogni; hires volt vesszőző helye is,

egy másik kedves régi intézmény, nagyon humánus és enyhítő a hatása, érdemes arra, hogy működésben lássák, nagy volt a forgalom a vérbírságban is, az egy másik töredéke őseink bölcsességének, mely pénzért elkövetett legborzalmasabb gonosztetteket eredményezett. Általában az Old Bailey ékes bizonyossága volt annak a közmondásnak: »Minden jó úgy, ahogyan van!«; ez a mondás véget vetne mindennek és a lustaságot is fejlesztene, ha nem foglalná magában azt a fáradságot okozó következtetést, hogy semmi sem volt rossz, ami valaha volt.

A hirtű utat tört magának a piszkos tömegben keresztül, olyan ember gyakorlottságával, aki megszokta, hogy csendben kerüljön előre, megtalálta a keresett kaput és levelét egy csapóajtón benyújtotta. Abban az időben ugyanis belépődíjat fizettek, hogy láthassák az Old Baileyben előadott látványosságot, éppen úgy, mint a hogy fizettek azért, hogy láthassák Bedlamban a szindarabokat, csak hogy az előbbi szórakozás sokkal drágább volt. Azért őrizték olyan jól az Old Bailey kapuit, kivéven természetesen azokat a barátságos kapukat, amelyeken a gonosztevők jutottak be, ezek mindig tárva-nyitva állottak.

Némi késedelem és habozás után a kapu kelletlenül kinyílt egy kissé és Cruncher Jerrynek lehetővé tette, hogy magát a tárgyaló terembe préselje.

- Mit tárgyalnak? - kérde halkan a legközelebbi szomszédjától.

- Még semmit.

- Mi lesz soron?

- A hazaárulási pör.

- A felnégyelő?

- Igen, - válaszolta az kéjesen; - először is gátra kikötik és félig felakasztják, azután leveszik onnan és szeme láttára felhasítják, beleit kiszedik és elégetik, azután fejét leütik és törzsét felnégyelik. Ez az ítélet.

- Természetesen, csak ha vétkesnek találják, - jegyezte meg Jerry.

- Ó, ezek majd vétkesnek találják - mondá a másik. - Attól ugyan ne tarts.

Cruncher figyelmét most az ajtónálló vonta magára, aki, a levéllel a kezében Lorry felé tartott. Lorry egy asztalnál ült parókás urak között, nem messzire egy parókás urtól, a vádlott védőjétől, aki előtt nagy halom papir feküdt és szemben egy másik parókás urral, akinek mind a két keze nadrágja zsebébe volt dugva és akinek teljes figyelmét, ahányszor csak Cruncher ránézett, a tárgyalóterem mennyezete kötötte le. Jerry néhányat köhécselt, állát dörzsölte és kezével adott jelt, míg Lorry figyelmét felkeltette, az fölállott, hogy körülnézzen, nyugodtan intett feléje és ismét leült.

- Mi dolga van *ennek* az ügyel? - kérdezte az ember, akivel azelőtt beszélt.

- Átkozott legyek, ha tudom, - mondá Jerry.

- Hát mi dolgod van *neked* vele, ha ugyan szabad kérdezni?

- Azt én magam sem tudom - mondá Jerry.

A bíró belépése és az azt követő nagy mozgolódás és a tárgyaló teremben való általános elhelyezkedés végett vetett a párbeszédnek. A következő pillanatban a vádlottak padja lett az érdeklődés középpontja. Két fogházőr, aki ott állott, eltávozott, a foglyot bevezette és bírái elé állította.

Az összes jelenlevők reábámultak, kivéven azt az egy parókás urat, aki a mennyezetet nézte. A helynek minden emberi lélegzete feléje áradt, mint valami tenger, szél vagy tűz. Pillérek mögül,

a sarkokból kíváncsi arcok tekintettek feléje, hogy megpillantsák; a hátsó sorok nézői felállottak, hogy egy haja szála se kerülje el figyelmüket; a terem közepén állók az előttük levők vállára fektették kezöket, hogy megpillanthassák őt, lábuk hegyén, párkányokon, majdnem semmin állottak, hogy minden hüvelyknyit meglássanak belőle. Ez utóbbiak között különösen feltűnő volt Jerry, aki úgy állott ott, mint Newgate vashegyekkel ellátott falának megelevenedett darabja. Utjában sört ivott, ennek gőzét lehelte ki és az más sörnek, ginnek, teának, kávénak és mi egyébnek a párájával egyesülve áradt a vádlott felé és a nagy ablakokon piszkos köd és eső alakjában csapódott le.

Mindezen bámuló és izgatott pillantásnak tárgya egy, körülbelül 25 éves ifju volt, akinek szép termete, kellemes vonásai, napbarnított arca és sötét szeme volt. Egyszerűen volt öltözve, feketébe vagy nagyon sötét szürkébe, hosszú sötét haja tarkóján szalaggal volt átkötve, inkább hogy utjában ne legyen, mint disznek. Mint a hogy a lélek indulata kifejeződött a testnek minden burkolatán, úgy az ő sápadtsága is, melyet helyzete igazolt, keresztülhatolt arca barna színén és bizonyította, hogy a lélek hatása erősebb a napénál. Egyébként elfogulatlan volt, meghajlott bírása előtt és nyugodtan állott.

Az az érdeklődés, a mellyel ezt az embert megbámulták és ráleheltek, nem vált az emberiség dicsőségére. Ha kevésbé borzalmas ítélet veszedelme előtt állott volna, - ha meg lett volna a lehetősége annak, hogy csak egyetlen ilyen borzalmas részlettől is meg lesz kimélve - ugyanannyit vesztett volna vonzóerőben. Az alak vonzó volt, a mely arra várt, hogy elítéljék, hogy oly undorítóan feldarabolják. A halhatatlan lény, mely arra várt, hogy lemészárolják, hogy darabokra tépjék, okozta az izgalmat. Bármilyen mázzal is vonták be a különféle szemlélők érdeklődésüket - amely önámító képességük foka szerint változott - indító oka a vérszomjuság volt.

Csönd volt a tárgyalóteremben. Darnay Károly tegnap ártatlannak mondotta magát abban a vádban, mely őt avval vádolta, hogy hamis árulója a mi felséges, magasztos, kitűnő stb. fejedelmünk, urunk és királyunknak, azáltal, hogy különböző alkalmakkor, különböző módon és eszközökkel, Lajosnak, Franciaország királyának segítséget nyújtott említett felséges, magasztos, kitűnő, stb. fejedelmünk, urunk és királyunk elleni háborúiban; azáltal ugyanis, hogy a mi említett felséges, magasztos, kitűnő stb. fejedelmünk, urunk és királyunk és az említett franciaországi Lajos birtokai között oda és vissza utazgatott, és rosszakaratu, ravasz, áruló módon (még egy csomó más jelzővel) az említett Franciaországi Lajosnak elárulta, hogy a mi említett felséges, magasztos és kitűnő stb. fejedelmünk, urunk és királyunk milyen haderőt szándékozik felszerelni és küldeni Kanada és Északamerikába. Jerry, akinek haja mindjobban égnek meredt, amint a jogi kifejezések halmozódtak, legnagyobb meglepődésére annyit értett meg belőle, hogy az imént is feljebb annyiszor említett Darnay Károly áll előtte és ítéletére várt, hogy a jury felesküddött és hogy a főállamügyész beszélni készült.

A vádlottat, aki tudatában volt annak hogy őt gondolatban már minden jelenlévő felakasztotta, lefejezte és fölnégyelte, nem félemlítette meg ez a helyzet, sem színpadi arcot nem öltött. Nyugodt és figyelmes volt. Komoly érdeklődéssel nézte a bevezető eljárást és kezét oly nyugodtan tartotta az előtte levő padon, hogy a ráhintett füvek közül még egy szálat sem mozdított el helyéről. Az egész terem ugyanis füvekkel volt behintve és ecettel befecskendezve, óvószerűl a fogház levegője és lázai ellen.

A vádlott feje fölé tükör volt elhelyezve, hogy a fényt reávesse. Egész sereg bűnös és gonosztevő látta benne a képét és tűnt el felületéről és a földről is egyuttal. Micsoda borzalmas kísértetsereg járná ezt a termet, ha a tükör sima lapjainak felületén megjelentek képét visszaadná, mint ahogy a tenger visszaadja halottait. A vádlott elméjében fölvillanhatott az a futó gondolat, hogy mennyi szegényt és gyalázatot tükrözhetett az vissza. Akárhogyan történt

is, helyzetének megváltozása észrevétette vele, hogy fénysugár esik arcára, és mikor a magasba tekintett, arca elpirult és jobb keze a füvet félretolta.

Véletlenül történt, hogy e mozdulat folytán arcát a teremnek jobb keze felé eső oldalára fordította. Szemével egy színben, a bíróság padjának a sarkán két személy ült, akiken szeme azonnal megakadt olyan feltűnően és arcának olyan elváltozása közben, hogy az összes öt figyelő szemek feléjük fordultak.

A szemlélők a két alakban megláttak egy ifju hölgyet, aki husz évesnél alig volt több, és egy urat, aki nyilvánvalóan atyja volt. Az urnak rendkívül érdekes volt a külseje, haja hófehér, arcának pedig valami leirhatatlan mélységű kifejezése volt, nem aktiv, hanem tépelődő és önmagával foglalkozó. Ha ez a kifejezés megjelent arcán, öregnek látszott, ha pedig néha eltűnt, mint például most, mikor leányával beszélt, javakorbéli férfinak látszott, aki nem haladta túl élete delét.

Leánya ott ült mellette, egyik kezét karjába füzte, a másikat pedig föléje helyezte. Közel huzódott atyjához, a látvány megfélemlítette és a foglyot is sajnálta. Mindent feledő félelem és részvét kifejezése tisztán volt olvasható a homlokán, mely nem látott egyebet, mint a vádlottat fenyegető veszedelmet. Ez olyan tisztán volt olvasható, olyan természetesen és elevenen fejeződött ki, hogy sok kíváncsi, aki nem volt részvéttel a vádlott iránt, megindult ettől a látványtól és a termen végig susogták:

- Kik ezek?

Jerry, a hírvívő, aki a maga módja szerint végezte megfigyelését és mély gondolkodása közben ujjairól a rozsdát leszopogatta, fejét kinyújtotta, hogy meghallja, hogy kicsodák. A körülötte levő tolongás még sűrűbbé vált és a kérdést eljuttatta a legközelebbi törvényszéki szolgálíg, tőle lassan megjött a válasz, végül Jerryhez is eljutott: Tanuk.

- Melyik részen?

- Ellene.

- Melyik rész ellen?

- A vádlott ellen.

A bíró, akinek szeme követte az általános irányt, magához tért ismét, székéhez támaszkodott és tekintetét arra a férfiúra függesztette, akinek élete kezében volt, amikor a főállamügyész fölkel, hogy fonja a kötelet, köszörülje a bárdot és beverje a szöveget a vérpadba.

3. Fejezet.

A csalódás.

A főállamügyész elmondotta a jurynek, hogy az előttük levő fogoly, fiatal kora ellenére is, nagyon jártas a hazaárulás fondorlataiban, ezért követeli fejét a törvény. A közös ellenséggel való érintkezése nem mai, nem tegnapi keletű, nem is az elmúlt vagy az azelőtti évből való. Bebizonyult az, hogy a vádlott már régen ide és oda utazgatott Anglia és Franciaország között titkos ügyekben, melyekről őszinte felvilágosítást nem adott. Ha a hazaárulás fondorlatai általában célt érnének (szerencsére sohasem értek), ennek az ügynek a gonoszsága és bűnössége sem lett volna fölfedezhető. Azonban a Gondviselés, egy félelem és gáncs nélküli egyén szívét megkeményítette, aki kikutatta a vádlott titkos terveit és rémülettől eltelve felfedezte azokat ő felsége főállamtitkára és a nagyon tiszteltreméltó Titkos Tanács előtt. A hazának ez

a fia megjelenik majd előttük. Ennek az egyénnek az eljárása és magatartása valóban magasztos. Ő barátja volt a vádlottnak, miután azonban egy szerencsés és gonosz órában fölfedezte alávalóságát, elhatározta, hogy az árulót, akit keblén tovább nem melengethetett, a haza szent oltárán feláldozza. Ha Britanniában szobrokat állítanak az állam jótevőinek, amint azt az ókori Görögországban és Rómában tettek, úgy ez a dicső polgár bizonyára kapna egyet. De minthogy ez itt nem szokás, valószínűen őt sem tisztelik meg vele. Az erény, mint a költő mondja (sok helyen, melyet szilárd meggyőződése szerint az esküdtszék szóról-szóra betéve is tud - a jury arcán ekkor a bűnösség tudata látszott, hogy ők bizony egy ilyen idézetről sem tudnak -) bizonyos módon fertőző, különösen az a dicső erény, melyet patriotizmusnak, hazaszeretetnek mondanak. A Korona ezen szeplőtelen és feddhetetlen tanujának magasztos példaadása, akiről csak a legnagyobb tisztelet hangján lehet beszélni, nem tévesztette el hatását a vádlott szolgáján és benne azt a szent elhatározást érlelte meg, hogy gazdája asztalát és zsebeit kikutatja és irományait elrejt. Ő (a főállamügyész) el van készülve arra, hogy erről a bámulatraméltó szolgáról feddő és kicsinylő nyilatkozatokat fog talán hallani és ő mindazonáltal többre becsüli őt, mint saját édes testvérét és jobban tiszteli mint saját apját vagy anyját. Bizalommal szólítja fel az esküdtszék is, hogy ők is ugyanazt tegyék. Ennek a két tanunak a vallomása, az általuk felfedezett és felmutatandó okmányokkal egyesítve, bizonyítja azt, hogy a vádlottnak olyan jegyzékek voltak a birtokában, melyek ő felsége tengeri és szárazföldi haderejét, annak elhelyezését és felszerelését tartalmazzák és ő ezeket minden kétséget kizáróan rendszeresen az ellenséges hatalom birtokába juttatta. Igaz ugyan, hogy nem volt bebizonyítható az, hogy ezek a feljegyzések a vádlott kezeirásai, de ez teljesen közömbös, sőt a vád szempontjából kedvező, mert azt bizonyítja, hogy a vádlott mestere az óvatosságnak. Ezek a bizonyítékok öt év előtti időre nyulnak vissza és igazolják azt, hogy a vádlott bűnös terveivel már néhány héttel az angol és amerikai seregek között vívott első ütközet ideje előtt is foglalkozott. Mindezen okoknál fogva az esküdtszék, fejedelmét tisztelő (és ő tudja, hogy olyan) és felelős lévén (ők tudják, hogy azok), kell, hogy a foglyot bűnösnek mondja, életének véget vessen, akár tetszik nekik, akár nem. Nem hajthatják fejüket nyugodtan párnájukra; nem viselhetik el azt a gondolatot, hogy feleségeik nyugodtan hajthatják fejüket párnájukra; sohasem juthatna eszükbe, hogy gyermekeik nyugodtan hajthatják fejüket párnájukra; szóval sem ők, sem hozzátartozóik fejüknek párnákra való fektetésére egyáltalában nem is gondolhatnak addig, míg a vádlott fejét le nem üt. Ezt a fejet kérte végül a főállamügyész mindannak nevében, ami csak eszébe jutott és annak az ünnepies kinyilatkoztatásával, hogy ő a vádlottat már halottnak is tudja.

Mikor a főállamügyész befejezte beszédét, zümmögés támadt a termen végig, mintha egész felhő dongó röpdösne a vádlott feje körül, sejtve, hogy ő hamarosan mivé válik.

Mikor a zaj elült, a mocsoktalan hazafi jelent meg a tanuk padján.

Elődje ezen bevezetése után a koronaügyész kihallgatta a hazafit: neve Barsad János, foglalkozása: gentleman. Tiszta lelkiületének a történetét a főállamügyész már elmondotta, melyben csak egy tévedés lehetett, hogy nagyon is pontos. Mikor nemes keble ettől a tehertől megszabadult, szerényen visszavonult volna, de a parókás ur, aki előtt a nagy halom papír feküdt és nem messzire ült Lorrytól, néhány kérdést óhajtott hozzá intézni. A szemben ülő parókás ur még mindig a terem mennyezetét nézte.

Volt-e ő valaha kém? Nem, ezt az aljas rágalmat botránykozással utasította vissza. Miből élt? Birtokából. Hol van a birtoka? Ezt nem mondhatja meg olyan pontosan. Mi a birtoka? Senkinek semmi köze hozzá. Örökölte-e? Igen, örökölte. Kitől? Távoli rokontól. Nagyon távolítól? Meglehetősen távolítól. Volt-e valaha börtönben? Bizonyára nem. Sohasem volt az adósok börtönében? Nem látja, hogy ennek mi köze van ehhez. Még egyszer. Sohasem volt az

adósok börtönében? Soha? De igen. Hányszor? Kétszer vagy háromszor. Nem öt-, vagy hatszor? Talán. Mi a foglalkozása? Gentleman. Kirugták-e valaha? Megtörténhetett. Gyakran? Nem. Kirugták-e valaha úgy, hogy a lépcsőn lerepült? Határozottan nem; egyszer a lépcső tetején megrugták, ő azonban szándékosan esett le. Azért lökték le akkor, mert hamis kockákkal játszott? Ilyes valamit mondott az a részeges hazug, aki rajta ezt a sérelmet elkövette, de az nem igaz. Megesküszik-e arra, hogy nem igaz? Feltétlenül. Élt-e valaha hamis játékból? Soha. Hát játékból élt-e? Csakugy, mint más urak. Kért-e pénzt kölcsön a fogolytól? Igen. Visszafizette-e? Nem. A fogollyal való barátsága valójában nagyon felületes volt. Nem erőszakolta-e rá ezt a barátságot postakocsin, korcsmában, postahajón? Nem. Biztos-e abban, hogy a fogolynál látta ezeket a jegyzékeket? Egész határozottan. Tud-e még valamit a jegyzékekről? Nem. Például, nem ő maga szerezte-e be azokat? Nem. Vár-e valamit ezen vallo-másáért? Nem. Nincs-e a kormány állandó fizetett alkalmazásában, hogy tört vessen? Ó, bizonyára nem. Vagy vele valami egyéb vonatkozásban? Bizonyra nincs. Megesküszik-e erre? Akárhányszor. Nincs-e más indítóoka, mint a tiszta hazaszeretet? Semmi más.

Az erényes szolga, Cly Roger, nagy gyorsasággal esküdött a kihallgatás folyamán. Négy év előtt jóhiszeműen lépett a vádlott szolgálatába. A calaisi postahajó fedélzetén kérdezte a vádlottat, hogy nincs-e szüksége ügyes fiu szolgálatára, a vádlott felfogadta őt. Ő nem könyörgött a vádlotthoz, hogy az ügyes fiut könyörületből fogadja szolgálatába - ilyesmire sohasem gondolt. Nemsokára azután gyanuba fogta a vádlottat és megfigyelte őt. Utazás közben ruhái rendbehozásánál gyakran látott hasonló jegyzékeket a vádlott zsebében. Ezeket a jegyzékeket a vádlott íróasztala fiókjából vette ki. Ő nem tette azokat megelőzőleg oda. Látta, amint a vádlott hasonló jegyzékeket francia uraknak mutatott Calaisban és hasonló jegyzékeket francia uraknak Calaisban és Boulogne-ban, mindkét helyen. Szerette hazáját, nem tűrhette ezt tovább és feljelentést tett. Sohasem gyanúsították azzal, hogy ezüst teáskannát lopott. Megrágalmazták egy mustárcsészét illetőleg, de kitünt, hogy az csak ezüstözött volt. Az előbbi tanut hét vagy nyolc éve ismeri; ez tiszta véletlen, ő nem mondja ezt különösen sajátságos véletlennek: a legtöbb véletlen sajátságos. Azt sem mondotta sajátságos véletlennek, hogy a hü hazaszeretet volt az ő egyedüli indítóoka. Ő hü brit és reméli, hogy van még sok hozzá hasonló.

A dongók ismét zümmögtek és a főállamügyész Lorry Jarvis urat szólította elő.

- Lorry Jarvis ur, alkalmazottja-e ön Tellson bankjának?

- Igen.

- Egy novemberi pénteki éjjelen, 1775-ben nem utazott-e ön üzleti ügyben a London és Dover között közlekedő postakocsin?

- Igen.

- Voltak-e más utasok a postakocsiban?

- Kettő.

- Kiszálltak-e utközben az éj folyamán?

- Igen.

- Lorry ur, nézzen a vádlottra. Vajon ő volt-e egyike az utasoknak?

- Nem merném állítani, hogy ő volt az.

- Hasonlít-e ő ama két utas egyikéhez?

- Mind a kettő úgy be volt burkolva, az éjszaka oly sötét volt és mi mindannyian oly tartózkodók voltunk, hogy nem merném még azt se állítani.

- Lorry ur, nézze meg ismét a vádlottat. Képzelmegye el, hogy úgy be van burkolva, mint az a két utas volt, külseje, termete lehetetlennek tünetné föl, hogy ő egyik volt a kettő közül?

- Nem.

- Ön nem esküszik meg arra, Lorry ur, hogy ő nem volt az egyik a kettő közül?

- Nem.

- Tehát mondja legalább azt, hogy ő a kettő közül az egyik lehetett?

- Igen. Kivéven azt, hogy emlékszem arra, hogy mind a kettő - éppen úgy, mint én - félt a rablóktól, a vádlott pedig nem látszott félénknek.

- Láta-e valaha a félelem képét, Lorry ur?

- Láttam, egészen bizonyosan.

- Lorry ur, nézzen még egyszer a vádlottra, biztos tudomása szerint látta-e őt már azelőtt?

- Láttam.

- Mikor?

- Néhány nappal azután, visszatérőben voltam Franciaországból és Calaisban a vádlott annak a postahajónak a fedélzetére jött, amelyen én is visszautaztam és velem együtt utazott.

- Mely órában jött ő a fedélzetre?

- Kevéssel éjfél után.

- Az éjsötétjében, ő volt az egyedüli utas, aki ebben a szokatlan órában jött a fedélzetre?

- Véletlenül ő volt az egyedüli.

- A »véletlenül« itten közömbös, Lorry ur, ő volt-e az egyedüli utas, aki az éjsötétjében a fedélzetre jött?

- Igen.

- Egyedül utazott-e ön, Lorry ur, vagy volt-e kísérője?

- Ketten kísérték. Egy ur és egy hölgy. Itt vannak.

- Itt vannak. Beszélt-e a fogollyal?

- Alig valamit. Az idő viharos, az átkelés hosszas és kellemetlen volt, és én az egyik parttól a másikig majdnem az egész idő alatt divánon feküdtem.

- Miss Manette!

A fiatal hölgy felé fordult az előbb is és most is minden pillantás, aki fölkelt helyéről. Atyja vele együtt fölkelt és leányának karjába fűzött kezét ott tartotta karja alatt.

- Miss Manette, nézzen a fogolyra.

A vádlottra ilyen részvétellel, ilyen komoly ifjú szépséggel való szembesítés sokkal nagyobb megpróbáltatás volt, mintha az egész tömeggel állana szemben. Ugy szólván vele egyedül állott sirja szélén és mind a kíváncsian rábámuló szem összesen sem volt képes arra, hogy neki egy pillanatra is elegendő lelkierőt adjon, hogy elfogulatlan maradjon. Nyugtalan jobbkezevel az előtte levő füveket kertbeli képzelte virágágyakká osztotta szét; abbéli törekvésében, hogy

lélegzésének szokott módját megtartsa, ajkai megremegtek és a vér belőlük szívére tódult. A dongók zümmögése hangos volt ismét.

- Miss Manette, látta ön a vádlottat azelőtt?

- Igen, uram.

- Hol?

- Az előbb említett postahajó földézetén, uram, ugyanazon alkalommal.

- Ön az előbb említett hölgy?

- Ó, szerencsétlenségre, én vagyok!

Részvétének panaszos hangja beleolvadt a bíró kevésbé kellemes hangzású szavába, amiért durván megjegyezte:

- Feleljen a megadott kérdésekre és ne tegyen reá semmi megjegyzést. Miss Manette, beszélt ön a fogollyal a csatornán való átkelése alkalmából?

- Igen, uram.

- Ismétlje el.

Mialatt mély csönd honolt körülötte, halk hangon elkezdé...

- Mikor az az ur a földézetre jött...

- A foglyot gondolja? - kérdezte a bíró homlokát ráncolva.

- Igen, mylord!

- Akkor mondja: »a vádlott«.

- Mikor a vádlott a földézetre jött, észrevette, hogy atyám (szeretetteljes pillantást vetett reája, amint ott állott mellette) nagyon fáradt és beteg. Egészsége annyira meg volt támadva, hogy nem mertem őt a szabad levegőről eltávolítani és ágyat vetettem részére a fedélzeten, a kajüt-lépcsők mellett és a fedélzeten leültem melléje, hogy vigyázzak reá. Az éjjel nem volt más utas, csak mi négyen. A vádlott oly jó volt és engedelmet kért arra, hogy utmutatást adjon, hogyan óvhatom meg atyámat jobban a vihartól, mint ahogyan azt én tettem. Én nem intézkedtem helyesen, mivel nem tudtam, hogy a szél mely irányból fog fujni, ha a kikötőt elhagyjuk. Ő megtette helyettem. Nagy gyöngédséget és részvétet mutatott atyám állapota iránt és biztos vagyok benne, hogy érezte is. Ilyen módon kezdtünk el beszélgetni.

- Engedje meg, hogy egy pillanatra megszakítsam. Egyedül jött ő a fedélzetre?

- Nem.

- Hányan voltak vele?

- Két francia ur.

- Beszélgettek egymással.

- Beszélgettek egymással egész az utolsó pillanatig, mikor a két francia urnak a csónakkal ismét partra kellett szállania.

- Forgattak-e valami papirosokat, hasonlót ezekhez a jegyzékekhez?

- Valami papirosokat forgattak, de nem tudom, hogy milyent.

- Ilyen formájú és alakut?

- Lehet, de valóban nem tudom, ámbár egészen mellettem állottak és halkán beszélgettek; a kajütlépcső tetején állottak, hogy az ott függő lámpa fényét igénybe vehessék; a lámpa nagyon homályosan égett és ott nagyon halk hangon beszélgettek és így én semmit sem hallottam abból, amit beszéltek és csupán azt láttam, hogy papirosokba nézegettek.

- Térjen most át a fogollyal való beszélgetésre, Miss Manette.

- A fogoly olyan nyílt bizalmat tanúsított velem szemben, - gyámoltalan helyzetemre való tekintettel - mint amilyen szives, kegyes és segítséget nyújtó volt atyámhoz. Remélem, - mondá könnyekre fakadva - hogy nem hálálom meg az ő jóságát azzal, hogy ma ártalmára vagyok.

Dongók zümmögése.

- Miss Manette, ha a fogoly tisztán nem érti meg, hogy ön vallomását - melyet köteles megtenni, melyet meg kell tennie és melynek megtétele elől nem menekülhet - csak nagy ellenszenvvel teszi le, úgy ebben a teremben ő az egyedüli ebben a tekintetben. Kérem, folytassa.

- Azt mondotta nekem, hogy milyen súlyos és fontos természetű ügyben utazik, hogy az érdekeltek könnyen kellemetlen helyzetbe is kerülhetnek és hogy azért utazik álnéven. Azt mondotta, hogy ez az ügy kénytelenítette őt arra, hogy Franciaországba utazzék és valószínűen hosszú időre kényszeríteni fogja, hogy ismételten ide és oda utazgasson Francia- és Angolország között.

- Mondott-e valamit Amerikáról? Miss Manette, legyen részletező!

- Igyekezett megmagyarázni hogy hogyan keletkezett a vizsály és azt mondotta, hogy amennyire ő meg tudja ítélni a dolgot, az, Anglia részéről balga és igazságtalan is. Tréfálva megjegyezte, hogy Washington György talán szerez magának olyan hirnevet a történelemben, mint III. György. Ezt azonban teljesen ártatlanul mondotta, csak éppen, hogy az időt eltöltse.

Nagyérdekű jelenetben, melyet minden szem figyelemmel kísér, a főszereplő arcán kidomborodó minden erősebb vonást a szemlélők öntudatlanul utánóznak. Arca kifejezése vallomása közben kinosan gyötrődő és figyelmes volt és a szünet alatt, mikor a bíró vallomását írásba foglalta, figyelte a hatást, melyet vallomásával a vád és védelem ügyvédei között előidézett. A teremben a nézők arcán ugyanaz a vonás tükröződött vissza, úgy hogy az arcok nagy többsége a vallomásttevő tükörképének látszott; a bíró ekkor föltekintett írásából és rettenetes pillantással sujtotta a Washington Györggyel kapcsolatban elhangzott eretnokséget.

A főállamügyész jelezte most, hogy óvatossági és alaki szempontból szükségesnek látszik, a fiatal hölgy atyjának, Manette doktornak a kihallgatása. Ennek folytán előszólította őt.

- Manette doktor, nézzen a vádlottra. Látt-e őt valaha azelőtt?

- Egyszer. Mikor Londonban lakásomon meglátogatott. Körülbelül három vagy három és fél év előtt.

- Fölismeri-e benne utitársát a postahajó fődélzetén, vagy elmondhat-e valamit a leányával folytatott beszélgetéséből?

- Nem, uram, egyiket sem tehetem.

- Van-e annak valami különös oka, hogy egyikre sem képes?

Halk hangon válaszolt:

- Van.

- Az a szerencsétlenség érte-e, hogy szülőföldjén, hosszú időre bebörtönözték, kihallgatás, sőt vád nélkül, Manette doktor?

Olyan hangon válaszolt, mely minden szívet meghatott:

- Hosszas bebörtönzés.

- A kérdéses alkalommal bocsátották csak szabadon?

- Ugy mondták nekem.

- Emlékszik-e valamire abból az időből?

- Nem. Egy bizonyos időponttól kezdve emlékezőtehetségem teljesen eltűnt, - még azt sem mondhatom, hogy mely időtől kezdve - fogságom ideje alatt cipőkészítéssel foglalkoztam egész addig, míg Londonban nem találtam magamat kedves leányom társaságában élve. Vonzódtam már hozzá, mikor a kegyelmes Isten visszaadta szellemi tehetségemet; de még azt sem vagyok képes elmondani, hogy milyen módon lettem hozzá bizalmas. Nem emlékszem annak a folyamatára.

A főállamügyész leült, atya és leánya is helyet foglaltak ismét.

A tárgyalás folyamán sajátságos fordulat állott be. A vádhatóság azt igyekezett bizonyítani, hogy a vádlott, ismeretlen társával, öt évvel ezelőtt azon a novemberi péntek éjjelen a doveri postakocsin utazott és hogy föl ne ismerjék, az éj folyamán kiszállott a postakocsiból egy helyen, ahol nem időzött, hanem néhány tucat mérföldnyire visszautazott egy helyőrségi és kikötővárosba és ottan adatokat gyűjtött. Egy tanu azt vallotta, hogy látta őt a kérdéses időben a helyőrségi és kikötőváros egyik szállójának reggelizőtermében, amint várakozott valakire. A vádlott védőjének keresztkérdései eredménytelenek voltak, kivévn, hogy semmi más alkalommal azelőtt a vádlottat nem látta, mikor a parókás ur, aki az egész idő alatt a terem mennyezetét nézte, egy-két szót irt egy szelet papírra, összesodorta és a védő felé dobta. A védő a legközelebbi szünet alatt a papírszeletet kisodorta és nagy figyelemmel és kíváncsisággal nézett a vádlottra.

- Fönntartja azt az állítását, hogy teljesen bizonyos abban, hogy az a személy a *vádlott* volt?

A tanu teljesen bizonyos volt abban.

- Látott-e valaha valakit, aki nagyon hasonlított a vádlotthoz?

Annyira hasonlót nem látott, válaszolta a tanu, hogy eltéveszthetné őket.

- Nézze meg jól ezt az urat, tudós barátomat, - mondá és rámutatott arra, aki a papírszeletet odadobta - és azután nézze meg jól a vádlottat ismét. Nagyon hasonlók-e egymáshoz?

Eltekintve attól, hogy tudós barátunk külseje rendetlen, elhanyagolt, sőt kicsapongónak is látszott, a kettő annyira hasonlított egymáshoz, hogy szembesítésük alkalmával nemcsak a tanu, hanem minden jelenlevő is meglepődött. Mylordot, a bírót, arra kérték, hogy tudós barátunknak engedje meg, hogy parókáját letegye, aki nem nagyon szívesen adta meg ezt az engedelmet, a hasonlóság ekkor még feltünőbbé vált. Mylord azt kérdezte Stryvertől (a vádlott védőjétől), vajjon Cartont (tudós barátunk neve) fogja-e vád alá hazaárulásért? De Mr. Stryver tagadólag válaszolt mylordnak és azt óhajtotta a tanutól kérdezni, hogy ami egyszer történt, nem eshetett-e meg kétszer is, vajjon olyan határozottsággal vallott volna-e akkor is, ha elhamarkodottságának ilyen kétségbevonhatatlan bizonyítékát előbb látta volna, vajjon olyan határozott-e még mostan is, mikor már látta őt; és még más egyebet is kérdezett. Az eredmény az volt, hogy a tanu teljesen megsemmisült és a bizonyításnak ez a része vízbe esett.

Cruncher, mialatt a tanuvallomásokat hallgatta, ujjaírói egész reggelire való rozsdát szopott le. Arra kellett most figyelnie, hogy Stryver milyen módon terítette a vádlott ügyét az esküdszék elé, mint valami öltözet ruhát; bizonyította, hogy Barsad, a hazafi, fizetett kém és áruló, gyalázatos lélekkufár és Judás óta a legnagyobb gazemberek egyike a föld kerektségén - és bizonyára hasonlít is hozzá; Cly, az erényes szolga, az ő társa és barátja és méltó is hozzá; hogy ezek a hamisítók és hitszegők hogyan szemelték ki a vádlottat áldozatul, minthogy őt, francia származású lévén, családi ügyek Franciaországban, gyakran kényszerítették arra, hogy a csatornán átkeljen - és hogy más személyekre való tekintettel, akik szívéhez közel állottak, nem állott módjában, hogy ezeket a családi ügyeket fölfedje, még ha életét is mentheti meg ezáltal. Hogy a fiatal hölgyből kipréselt vallomás, akinek lelki gyötrelmeit mindannyian látták, semmit sem bizonyít, mivelhogy az nem egyéb, mint ártatlan kis előzékenység és udvariasság, amilyen akármikor megtörténik fiatal ur és fiatal hölgy között, akik véletlenül találkoznak, kivéven a Washington György említését; ez pedig olyan különködő és lehetetlen, hogy nem is lehet másnak, mint elhamarkodott tréfának tekinteni. A kormányra nézve gyöngeség jele volna ilyen jelentéktelen nemzeti ellentétek és félelmek kizsákmányolásának kísérletével népszerűsége vadászni eredménytelenül és hogy ez a sikertelenség volt az oka annak, hogy a főállamügyész az ügyet annyira felfújta; hogy a vádnak mindannak ellenére semmi más támasza nincsen, mint ezek az alávaló, becstelen vallomások, amelyek ilyenfajta vádat oly gyakran meggyaláznak, erről a körülményről az ország hazaárulási pórei élénken tanuskodnak. Mylord itt félbeszakította őt (komoly arckifejezéssel, mintha ez az állítás nem felelne meg az igazságnak) és azt mondotta, hogy nem ülhet a bírói székben és hallgathat nyugodtan ilyen célzást.

Stryver azután előszólitotta néhány tanuját; Crunchernek pedig arra kellett figyelnie, hogy a főállamügyész hogyan forgatta össze-vissza azt az öltözet ruhát, melyet Mr. Stryver az esküdszék elé terített és hogy hogyan bizonyítgatta, hogy Barsad és Cly még százszorosan jobbak, mint amilyeneknek ő hitte őket és hogy a vádlott százszorosan gonoszabb. Végül mylordra került a sor, aki az öltözet ruhát kívülről befelé, majd belülről kifelé forgatta és egész határozottsággal a vádlott számára való halotti köntöst igyekezett szabni belőle.

Az esküdszék most visszavonult, hogy tanácskozzék és a dongók ismét zümmögtek.

Carton, aki annyi ideje nézte már a terem mennyezetét, még ebben az izgalomban sem változtatta meg helyét vagy tartását. Mialatt tudós barátja, Stryver, papirosait egy halomba rakta maga előtt, szomszédjával suttogni kezdett és időnkint félénk várakozással tekintett az esküdszék felé; mialatt a szemlélők ide s tova mozogtak és új csoportokat alkottak; mialatt mylord is fölemelkedett helyéből és lassan föl és alá járkált emelvényén s a nézőközönségben azt a gyanút keltette, hogy lázas izgalomban van, azalatt ez az ember nyugodtan hátradőlt székében, szakadozott talárja félig lelógott válláról, borzas parókája ferdén ült fején, kezét zsebeibe dugta és egész nap a mennyezetre bámult. A viselkedésében megnyilvánuló különös nemtörődömség nemcsak hogy visszataszítónak tüntette fel külsejét, hanem csökkentette a közte és a vádlott között levő kétségtelen hasonlóságot is, melyet a vádlottnak az összehasonlítás alkalmával való hirtelen zárkózottsága még fokozott, olyannyira, hogy a nézőközönség közül sokan, akik őt mostan megfigyelték, azt mondták egymásnak, hogy alig hitték volna, hogy ez a kettő olyan hasonló egymáshoz. Cruncher említette ezt szomszédjának és hozzáfűzte: »Fogadnék egy fél guineaba, hogy *ennek* nincsen sok póre. Nem olyannak látszik, mint akire sok peres ügyet biznak. Nemde?«

És Carton mégis sokkal inkább figyelt arra, ami történt, mint ahogyan látszott; ekkor ugyanis Miss Manette feje apja mellére hanyatlott; ő volt az első, aki ezt észrevette és hangosan

szólt: »Szolga! Nézzen oda a fiatal hölgyre! Segítsen az urnak, hogy őt kivezesse. Nem látja, hogy mindjárt összerogy?»

Őszintén sajnálták őt, amint kivitték és nagy részvéttel voltak atyja iránt. Valószínűen nagy fájdalmat okozott neki, hogy börtönben eltöltött idejére emlékeztették. A kihallgatás folyamán nagyon izgatottnak látszott és a tépelődő, magábamélyedt arckifejezés, mely annyira vénítette őt, mint fekete köd lebegett homlokán. Miután eltávozott, az esküdszék, mely háttal volt fordulva és kis szünetet tartott, elnöke útján megszólalt.

Nem tudtak megegyezni és visszavonulni óhajtottak. Mylord (akinek talán még mindig Washington György járt az eszében) meglepődött azon, hogy nem egyeztek meg, de kegyesen beleegyezett abba, hogy megfelelő felügyelet és őrizet mellett visszavonuljanak és ő maga is visszavonult. A tárgyalás az egész napon át tartott és most a lámpákat gyújtották meg a teremben. Hire járt, hogy az esküdszék sokáig marad el. A nézők eltávoztak, hogy valamit egyenek; a vádlott padján leült.

Lorry követte a fiatal hölgyt és atyját és most ismét megjelent és intett Jerrynek, aki a lazult érdeklődésben könnyebben közelébe juthatott.

- Jerry, ha akar valamit tenni, most megteheti. De legyen közelben. Bizonyára meghallja, mikor az esküdszék belép. Velük együtt itt benn legyen, azt akarom ugyanis, hogy az ítéletet a bankba elvigye. Maga a leggyorsabb hrvivő, akit ismerek és sokkal előbb lesz a Temple Barnál, mint én.

Jerrynek csak éppen olyan széles volt a homloka, hogy kezével odaérhetett, ezzel a mozdulattal köszönte meg az elismerést és az egy shillinget. Carton ebben a pillanatban odalépett és Lorry karját megérintette.

- Hogy van a fiatal hölgy?

- Nagyon aggódik, atyja vigasztalja őt és jobban érzi magát, mióta a termet elhagyta.

- Megmondom a vádlottnak. Olyan tekintélyes bankemberhez, mint ön, nem illenék, hogy nyilvánosan vele beszéljen. Tudja!

Lorry elpirult, mintha tudatára jött volna annak, hogy ő is foglalkozott ezzel az eszmével; Carton a vádlottak padja felé indult. Minthogy a terem kijárata is abban az irányban volt, követte őt, csupa szem és fül volt, tüskéi égnek meredtek.

- Darnay ur!

A vádlott azonnal előrejött.

- Valószínűen szeretné hallani, hogy Miss Manette, a tanu, hogy van. Jobban érzi magát. Izgalma már mulik.

- Őszintén fájjalom, hogy én voltam izgalmainak okozója. Megmondhatja-e ezt neki forró köszönetem kíséretében?

- Igen, megtehetem. Megteszem, ha kívánja.

Carton modora olyan közönyös volt, hogy már szinte sértőnek látszott. Ott állott, félig háttal fordult a vádlott felé és a vádlottak padjának korlátjára könyökölt.

- Kérem, tegye meg. Fogadja érte hálás köszönetemet.

- Mit remél, Darnay ur? - kérdezte Carton, még mindig csak félig feléje fordulva.

- A legrosszabbat.

- A legbölcsebb ezt várni és a legvalószínűbb is. De azt hiszem, hogy az ő visszavonulásuk kedvező jel.

Minthogy tilos volt a teremből való távozás közben megállni, Jerry nem hallott többet, otthagya őket, amint egymás mellett állottak, a fölöttük levő tükör mind a kettőnek alakját mutatta, termetük hasonló, de modoruk nagyon is különbözött egymástól.

Másfél óra lassan telt el a tolvajoktól és gazemberektől hemzsegő folyosón, ámbár pástétomok és sör segített azon, hogy az idő gyorsabban teljen. A rekedt hirtív ilyen frissítő elfogyasztása után kényelmetlenül ült egy padon és elszunnyadt, mikor hangos lármá és emberáradat a tárgyalási terembe vezető lépcső felé tódult és őt magával ragadta.

- Jerry, Jerry.

Lorry már az ajtóban állott és őt hívta, mikor ő belépett.

- Itt vagyok, uram! Egész küzdelem visszakerülni. Itt vagyok, uram!

Lorry a tömegen keresztül egy papirost nyújtott feléje. - Gyorsan! Megfogta?

- Igen, uram.

Gyors vonásokkal volt a papirosra vetve:

»*Felmentették.*«

- Ha azt üzenté volna ismét »Életre támasztva«, - morogta Jerry magában elmenőfélben - ezuttal megértettem volna, hogy mit gondol.

Nem volt alkalma rá, hogy egyebet is mondjon vagy gondoljon, míg ki nem jutott az Old Bailey-ből; mert az épület oly vad roham kíséretében ürült ki, hogy a tömeg majd levette őt lábáról; hangos zümmögés hallatszott az utcán, mintha a csalódott dongók elszóródnának, hogy más dögöt keressenek.

4. Fejezet.

Az üdvözlés.

A törvénykezési épület homályosan világított folyosóiról az embertömeg utolsó csoportja is eltávozott, mikor Manette doktor, leánya: Manette Lucie, Lorry, Stryver, a védőügyvéd, az éppen szabadonbocsátott Darnay Károlyt körülvették és a halálától való elmenekülése alkalmából üdvözölték.

Még nagyobb világosság mellett is nehéz lett volna a kellemes arcú, egyenes tartású Manette doktorban a párisi padlásszoba cipészét fölismerni. Senki nem nézhetett rá kétszer, anélkül, hogy újra meg ne nézte volna, még akinek nem is volt alkalma arra, hogy tompa, komoly szavának gyászos hangját és merengését megfigyelje, mely minden látható ok nélkül váratlanul borította el arcát. Gyakran valami külső ok - mint a tárgyalás alkalmával - hosszas, emésztő gyötrelmére való célzás rendszerint kiváltotta lelke mélységéből azt a hangulatot, olykor ok nélkül, magától is beállott és homályba borította valóját. Azok, akik élete történetét nem ismerték, ezt az állapotot megérteni nem tudták, mely olyannak tűnt fel, mintha a Bastillenak árnyéka borította volna el, ámbár maga a Bastille 300 mérföldnyire volt tőle.

Csak leánya volt képes arra, hogy hangulatából ezt a fekete árnyat elűzze, ő volt az aranyfonál, mely az ő multját jelenével kötötte össze; szavának csengése, arcának ragyogása, kezének

érintése majdnem mindig jótékonyan hatottak reá. De nem mindig; emlékezett egyes alkalma-
kra, mikor képessége hatástalan volt; de ritka és elszórt volt az ilyen eset és remélhető, hogy
nem ismétlődik.

Darnay áhitattal és hálásan csókolta meg kezét, majd Stryverhez fordult és forró köszönetet
mondott neki. Stryver csak kevéssel volt több harminc évesnél, de husz évvel idősebbnek
látszott, mint amennyi volt; köpcös, hangos, vörös, durva, minden gyöngédség nélküli egyén
volt és az a szokása, hogy társaságokba, társalgások közé testileg és szellemileg is befura-
kodott, azt bizonyította, hogy ő az életben is megtalálja a maga útját.

Talárja és parókája még rajta volt; annyira odatolakodott kliense elé, hogy az ártatlan Lorryt
egészen kiszorította a csoportból és így szólt hozzá:

- Nagyon örülök, hogy ilyen szépen, tisztességgel huztam ki a csávából, Darnay ur. A vád
gyalázatos, aljasan gyalázatos volt, és nagyon könnyen elítélést eredményezhetett volna.

- Egész életemben lekötelezettje leszek önnek - mondá Darnay Károly, miközben kezét
megszorította.

- Minden tőlem telhetőt megtettem önért, Darnay ur, és azt hiszem, hogy senki sem tehetett
volna ennél többet.

Mint hogy nyilvánvaló volt, hogy itt azt kellett mondani, hogy »valóban senki«, Lorry mondotta
ezt, talán nem egészen érdek nélkül, hanem azzal a szándékkal, hogy a csoportba ismét
bekerüljön.

- Azt hiszi? - mondá Stryver. - Hisz ön egész nap jelen volt, kell hogy tudja. Aztán ön
kereskedő is.

- És mint ilyen, - mondá Lorry, akit a törvénytudó ügyvéd most ismét a csoportba szorított,
aminthogy az imént onnan kiszorította - mint ilyen arra kérem Manette doktort, hogy a
tárgyalásnak vessen véget és küldjön minket haza. Miss Lucie sápadt, Darnay urnak rettenetes
napja volt, mindannyian fáradtak vagyunk.

- Csak a saját érdekében beszéljen, Lorry ur, - mondá Stryver - nekem még egész éjjel kell
dolgoznom. Csak önmagáért beszéljen!

- Én a magam érdekében beszélek - válaszolt Lorry - és Darnay ur és Miss Lucie érdekében, és
- Miss Lucie nem gondolja, hogy mindannyiunk érdekében beszélhetek? - Hangsúlyozta a
kérdést, miközben atyjára pillantott.

Arcán különös kifejezés ült, mikor Darnayra nézett; átható kifejezés, mely idegenkedéssé és
bizalmatlansággá mélyedt és amelybe félelem is vegyült. Mialatt ez a különös kifejezés ült
arcán, gondolatai messzire elkalandoztak.

- Atyám - mondá Lucie és kezét gyöngéden az övére tette.

Lassan lerázta magáról az árnyékot és feléje fordult.

- Menjünk haza, atyám?

Mély sóhajjal válaszolt:

- Igen.

A felmentett fogoly barátai eltávoztak annak a nézetnek a hatása alatt, - mely a fogolytól szár-
mazott - hogy nem bocsátják szabadon az éjjel. A folyosón eloltották a lámpákat, a vaskapukat
csörömpölve bezárták és a barátságatlan hely elhagyatott maradt a következő nap reggeléig,
amikor az akasztófa, pellengér, vesszőzhely és égetővas iránt érdeklődők újra benépesítik.

Atyja és Darnay között haladva Manette Lucie a szabadba lépett. Bérkocsit szólitottak elő és atya és leánya elhajtattak.

Stryver elvált tőlük a folyosón és az öltözőbe ment. Egy másik személy, aki nem csatlakozott a csoporthoz, és nem vett részt a társalgásban, hanem a falhoz támaszkodott, ahol az árnyék a legsötétebb volt, csöndben követte a többieket és nézte, amint a kocsi elhajtott. Oda lépett most, ahol Lorry és Darnay az utcán megállottak.

- Ah, Lorry ur! Mostan kereskedők is beszélhetnek Darnay urral?

Senkinek sem volt egy elismerő szava Carton részére azért, amit ő végzett a nap folyamán; senki sem tudott róla. Talárját már levetette, de külseje azért nem volt kellemesebb.

- Ha tudná, hogy micsoda küzdelem folyik egy kereskedő lelkében, mikor az üzleti érdek és a jóakarát jön egymással ellentétbe, mulatna rajta, Darnay ur.

Lorry elpirult és bensőséggel mondotta:

- Ön említette ezt már az előbb is, uram. Mi kereskedőemberek, akik egy cég szolgálatában állunk, nem vagyunk a magunk urai. Többet kell törődnünk a céggel, mint önmagunkkal.

- Tudom, tudom - szólt közbe Carton közönyösen. - Ne bosszankodjék, Lorry ur. Ön olyan, mint a többi, nem kétlem; sőt mondhatom, hogy jobb.

- Valóban, uram, - folytatta Lorry, anélkül, hogy reáhallgatna - nem tudom, hogy önnek mi köze ehhez az ügühöz. Engedje meg, hogy így beszéljek, hisz önnél sokkal idősebb vagyok, de tényleg nem tudom, hogy önnek mi a dolga ebben az ügyben.

- Mi dolgom? Uram Istenem, nekem nincsen semmi dolgom egyáltalán - mondá Carton.

- Elég kár, hogy nincsen, uram.

- Én is azt hiszem.

- Ha volna valami dolga, foglalkozása, - folytatta Lorry - bizonyára törődne vele.

- Az Isten áldja meg, de aligha, nem én! - mondá Carton.

- Mondhatom önnek, uram, - mondta Lorry bosszankodva közönyösségén - a foglalkozás jó dolog, tekintélyt adó dolog. És mondhatom önnek, uram, azt is, hogy ha a foglalkozás bizonyos korlátokat szab és némi kényszert is ír elő, úgy Darnay ur, mint előkelő ifju, tudja ezt méltányolni. Jó éjt, Darnay ur! Isten áldja meg önt, uram! Remélem, hogy a mai nap boldog és szerencsés élet számára tartotta meg önt. Gyaloghintót ide!

Lorry bosszankodott kissé önmagán is, az ügyvéden is és hirtelen beült a gyaloghintóba és Tellsonékhoz vitette magát. Carton borsagu volt és nem látszott egészen józannak, nevetve fordult Darnayhoz és mondá:

- Különös véletlen, mely kettőnket így összehozott. Különös lehet ez az éjszaka önre nézve, hogy itten áll az utcán hasonmásával.

- Nem is tudom egészen felfogni, - válaszolt Darnay Károly - hogy ezen a világon vagyok-e tényleg.

- Nem csodálkozom ezen; röviddel ezelőtt bizony már szépen utban volt a másik felé. Hangja nagyon bágyadt.

- Azt hiszem, hogy bágyadt vagyok.

- Akkor ugyan mi az ördögbe nem ebédel? Én ebédelttem, mialatt azok a tökfejűek azon tanácskoztak, hogy ön mely világra tartozzék: erre-e, vagy egy másikra. Megmutatom önnek a legközelebbi vendéglőt, ahol jól ebédelhet.

Karját az övébe fűzve, Ludgate Hillen végigvezette őt Fleet-Streetbe és ott egy földött uton át egy vendéglőbe. Itt bevezették őket egy kis szobába, ahol Darnay Károly egyszerű ebédet és jó bortól gyorsan visszanyerte üdeségét, mialatt Carton szemben ült vele az asztalnál, külön palack bor állott előtte és közömbösen nézte őt.

- Érti-e most, hogy ismét erre a sártekére tartozik, Darnay ur?

- Idő és helyre vonatkozóan rettenetesen zavart vagyok, de már annyira helyreállottam, hogy érzem.

- Nagyon jóleső elégtétel lehet.

Keserűen jegyezte ezt meg és ismét megtöltötte poharát, mely meglehetősen öblös volt.

- Az én leghőbb vágyam elfelejteni, hogy erre a világra tartozom. Részemre nincsen benne semmi jó, kivéve ezt a bort, de nekem sincs az ő részére. Ebben a tekintetben tehát nem hasonlítunk egymáshoz. Tényleg kezdem hinni, hogy mi részletekre nézve egyáltalán nem vagyunk hasonlók. Ön és én.

A nap izgalmaitól még zavartan is modortalan hasonmásának jelenléte folytán mintegy álomba merülve, Darnay Károly nem tudta, hogy mit válaszoljon; nem is válaszolt semmit.

- Most aztán már megebédelt, - folytatta Carton azonnal - áldomást kellene inni, Darnay ur; valakinek az egészségére.

- Micsoda áldomást? Kinek az egészségére?

- Ugyan, hisz a neve ott van a nyelve hegyén, ott kellene lenni, esküszöm, hogy ott is van.

- Miss Manette!

- Jó, Miss Manette egészségére!

Carton mereven nézett társa arcába, mialatt az áldomást itta, azután a poharat vállán keresztül dobva a falhoz vágta, ahol ezer darabra törött; majd csöngetett és más poharat rendelt.

- Szép fiatal hölgy; kellemes lehet őt a sötétben kocsijához kísérni. Ugyan, milyen érzés az? Azt hiszem, hogy érdemes, hogy az ember ilyen életét veszélyeztető pörnek tegye ki magát, hogy olyan szájalom s olyan részvét tárgya legyen. Igaz-e, Darnay ur?

Darnay ismét nem válaszolt egy szót sem.

- Az ön üzenete nagy örömet okozott neki, mikor átadtam. Nem mintha mutatta volna, hogy örül, de föltételezem.

Ez a célzás még idejében emlékeztette Darnayt arra, hogy ez a kellemetlen társ a nap folyamán saját jószántából segítette őt ki zavarában. Arra terelte a beszédet és köszönetet mondott neki fáradságáért.

- Nem kívánom az ön köszönetét, nem is érdemlem meg - volt az ő közönyös válasza. - Először is nem okozott semmi fáradságot, másodszor meg igazán nem is tudom, hogy miért tettem. Darnay ur, megenged egy kérdést?

- Nagyon szívesen, ez csak csekély viszonzása az ön szíves szolgálatának.

- Hiszi-e, hogy én valami különösen szeretem önt?

- Valóban Carton ur, ezzel a kérdéssel nem foglalkoztam - válaszolt a másik zavartan.
- Tehát foglalkozzék mostan ezzel a kérdéssel!
- Ön úgy cselekedett, mintha szeretne; de nem hiszem, hogy igazán szeret.
- Én sem hiszem - mondá Carton. Nagyon jó véleményem kezd lenni az ön felfogásáról.
- Mindazonáltal - jegyezte meg erre Darnay, miközben felkelt és csengetett. Remélem, nem veszi rossz néven, ha a számlát kérem és jóbarátságban megválnék egymástól.

Carton válaszolt:

- Egyáltalában nem. - Darnay csengetett.
- Kifizeti az egész számlát? - kérdezte Carton.

Igenlően válaszolt.

- Akkor hozzon nekem még egy pintet ugyanebből a borból, pincér, és költsön fel tíz órákor.
- Miután a számlát kifizette, Darnay Károly fölkel és jóéjt kívánt neki. Anélkül, hogy a kívánságot viszonzná, Carton is fölkel és majdnem fenyegető, kihívó módon mondá:
- Még egy szót, Darnay ur; azt hiszi, hogy részeg vagyok?
 - Azt hiszem, hogy ivott, Carton ur.
 - Hiszi? Ön tudja, hogy ittam.
 - Ha ki kell mondanom, hát tudom.
 - Akkor tudja is meg, hogy miért. Életunt fickó vagyok, uram. Nem törődöm senkivel a földön, és senki sem törődik velem.
 - Mélyen elszomorító! Képességeit talán jobban használhatta volna.
 - Lehet, hogy úgy van Darnay ur, lehet, hogy nem. De ne legyen büszke józan arcára; nem tudja, hogy mi lehet még a sorsa. Jóéjt!

Mikor ez a különös lény magáramaradt, gyertyát vett elő, a falon függő tükörhöz lépett és alaposan megtekintette magát benne.

- Valami különösen szereted azt az embert? - mormolta a saját képéhez. - Miért szeretnél valami különösen egy embert, aki hasonlít hozzád? Nincs rajtad semmi szeretetreméltó, azt tudod. Vigyen el az ördög! Micsoda változáson mentél keresztül! Elegendő ok arra, hogy vonzódj valakihez, mert megmutatta neked, hogy mennyire süllyedtél és hogy mi válhatott volna belőled! Cserélj helyet vele! Vajjon azok a kék szemek néztek-e volna reád is úgy, amint őt nézték, ez az izgatott arc vajjon téged is szánt-e volna annyira, mint ahogyan őt szánta? Jöjj és mondd ki nyíltan! Te gyűlöled ezt a fickót.

Odaült pint borához, hogy vigaszt keressen, néhány perc alatt kiitta az egészet és karjára hajolva elaludt; kuszált hajfürtjei az asztalra lógtak, a faggyugyertya pedig reá csepegett.

5. Fejezet.

A sakál.

Italozás ideje volt, a legtöbb férfi sokat ivott. Ez a szokás azóta annyira megjavult, hogy annak a bor- és puncsmennyiségnek a mérsékelt megállapítása, amennyit egy férfi egy éjszaka

folyamán megivott, anélkül, hogy jóhírnevén sérelem eshetett volna, manapság nevetséges tuzásnak látszanék. A jogászok tudós rendje baccháns hajlamában bizonyára nem állott más tudós rend mögött; Stryver is, aki gyorsan haladt előre kiterjedt és hasznothozó praxisának útján, ebben a tekintetben éppen olyan kevésbé maradt el kollégáitól, mint a jogtudomány szárazabb ágaiban.

Stryver, aki kedveltje volt az Old Bailey-nek és az üléseknek is, kezdte már óvatosan levágni a lépcső alsó fokait, amelyen fölfelé igyekezett. Az üléseknek és az Old Bailey-nek hivogatni kellett őt ölelő karjaikba, ha látni akarták; piros arca naponta látható volt a King's Bench törvényszék lord-főbirájával szemben, amint kivált a parókák tömegéből, mint valami nagy napraforgó, amely gondozatlan kert tarkaszinü virágai közül a nap sugarai felé fordul.

Valamikor azt mondták a törvényszéken, hogy Stryver ugyan jó szónok, kiméletlen, eszes és vakmerő, de nincsen meg benne a képesség, hogy egy adathalmazból a lényegét kivonja, pedig az ügyvédi képzettségnek ez a legjellemzőbb és leglényegesebb kelléke. Ebben a tekintetben azonban bámulatosan megjavult. Mennél inkább szaporodott a dolga, annál jobban növekedett az a képessége, hogy mindennek kiszedje a velejét és magvát; bármily sokáig virrasztott is Carton Sydneyvel poharazva, reggel ujjain tudta elszámolni ügyének lényegesebb pontjait.

Carton Sydney, a leglustább és legreménytelenebb férfi, volt Stryver szövetségese. Amit ez a kettő Szent Hilárius és Szent Mihály napja közötti időben¹ összeivott, elegendő lett volna arra, hogy egy király hajóját elusztassa. Stryver sohasem tárgyalt Carton jelenléte nélkül, aki zsebredugott kézzel a terem mennyezetét bámulta; ugyanabban a körben mozogtak, orgiáik belenyultak a késő éjszakába és Cartont néha világos nappal látták, amint bizonytalan léptekkel ballagott hazafelé, mint valami kicsapongó kandur. Az érdekeltek között végül az a nézet terjedt el, hogy Carton Sydneyből oroszán ugyan sohasem lesz, de kitünő sakál és ebben a szerény minőségben Stryvert hűségesen szolgálja.

- Tíz óra, uram! - mondá a pincér, akit megbízott, hogy keltse fel. - Tíz óra, uram!

- Mi baj?

- Tíz óra, uram.

- Micsoda? Tíz óra éjjel?

- Igen, uram! Nagyságod meghagyta, hogy felkeltem.

- Ó, emlékszem! Jól van, jól van!

Még néhányszor megkísérelte, hogy újra elaludjék, de eredménytelenül, a pincér ugyanis ezt a kísérletet ügyesen hiusította meg azáltal, hogy öt percig folytonosan piszkálta a tüzet, erre aztán fölkelt, kalapját fejébe lökte és eltávozott. Templebe fordult és felfrissült azáltal, hogy kétszer föl és alá járt a King's Bench Walk és Paperbuildings kövezetén, azután fölment Stryver hivatalába.

Stryver irnoka, aki sohasem vett részt ezeken a konferenciákon, hazament és a főnök, Stryver nyitott ajtót. Házi cipőben, bő hálókabátban volt és a nagyobb kényelem kedvéért meztelen volt a nyaka. Zavaros, bágyadt, erőltetett vonás volt a szeme körül; ez a vonás megfigyelhető a dorbézoló és sokat dolgozó egyének arcán. Jeffries festett ilyen arcképeket és az ő korától kezdve minden dorbézoló korszak arcképein különböző művészi kivitelben látható ez a vonás.

- Kissé későn jössz, Emlékezet barátom - mondá Stryver.

¹ Január 13-tól szeptember 29.

- Szokott időben; talán egy negyed órával később.

Füstös szobába mentek, melynek falai könyvekkel, padlója papirosokkal volt tele, a kemencében lobogó tűz égett. Az állványon katlan gőzölgött, aktacsomók között asztal állott, melyen bőven volt bor, brandy, rum, cukor és citrom.

- Látom, Sydney, hogy már ittál egy palackot.

- Azt hiszem kettőt, ma este. Mai kliensünkkel ebédeltem; vagy néztem, amint ebédel - hisz az mindegy.

- Az kitűnő eszme volt, Sydney, hogy hasonlóságodat felhasználtad. Hogy jöttél rá? Mikor tűnt fel neked?

- Azt gondoltam: ő csinos fiu és hogy én is olyan lehettem volna kissé több szerencsével.

Stryver hasát fogta nevetésben. - Te és a te szerencséd, Sydney! Eredj munkára! Eredj munkára!

A sakál kissé vontatottan lazított ruháján, bement a szomszédos szobába és onnan nagy korsó hidegvizet, mosdótálat és egy-két törülközőt hozott ki. A törülközőket vízbe mártotta, kifacsarta és összehajtva valami lehetetlen módon feje köré csavarta, leült az asztalhoz és így szólt:

- Készen vagyok!

- Nincs sok dolog ma éjjel, Emlékezet - mondotta Stryver vidáman, amint papirjai között nézegetett.

- Mennyi?

- Csak két ügy.

- Add ide előbb a nehezebbet.

- Itt van Sydney, most rajta!

Az oroszlán azután kényelmesen lehevert a divánra, mely az italokkal megrakott asztal egyik oldalán volt, míg a sakál az ő külön, papirosokkal teli asztalához ült a másik oldalra, úgy hogy a palackokat és poharakat kezével elérhette. Az italokkal telt asztallal mindegyik sűrűn foglalkozott, de mindegyik más módon; az oroszlán elgondolkodva hevert, kezét övébe dugva a tűzbe bámult, vagy néha valami könnyebb okmányt nézegetett; a sakál ráncolt homlokkal, figyelő arccal annyira elmerült munkájába, hogy szeme még kezét sem követte, mikor pohara felé nyult úgy, hogy néha egy-két percig is tapogatózott, míg a pohárra ráakadt.

A kezében lévő ügy kétszer vagy háromszor olyan bonyolultnak látszott, hogy a sakál kénytelen volt felkelni és a törülközőket újra benedvesítette. A mosdótál és vizes korsóhoz való vándorlásaiból a nedves fejkendő olyan excentrikus változataival került vissza, hogy az szóval le nem írható, és ez még nevetségesebbé vált komoly gondolatokba mélyedt arcától.

Végre a sakálnak tekintélyes lakomája volt készen az oroszlán számára és följánlotta azt neki. Az oroszlán gondosan és óvatosan elfogadta, válogatott benne, megjegyzést tett reá, a sakál pedig segített neki. Miután a lakomát alaposan megbeszélték, az oroszlán kezét ismét övébe dugta és lefeküdt, hogy elgondolkozzék fölötte. A sakál azután torkát egy teli pohárral, fejét újra megnedvesített törülközőkkel frissítette föl és a második lakoma elkészítéséhez fogott; ezt ugyanilyen módon ajánlotta föl az oroszlánnak; reggeli hármat vert az óra, mire ezzel is végeztek.

- És most, hogy végeztünk, Sydney, tölts egy pohár puncsot - mondá Stryver.

A sakál levette a törülközőket fejről, melyek már ismét gőzölögtek, megrázkódott, ásitozott, megborzongott és poharát megtöltötte.

- Nagyon okos voltál ma, Sydney, a koronatanuk ügyében. Minden kérdés vonzott.

- Én mindig okos vagyok; talán nem?

- Ezt nem vonom kétségbe. Miért vagy olyan rossz hangulatban? Öntsd le egy pohár punccsal!

Bocsánatot kérő dörmögés közben ismét megtöltötte poharát.

- A régi Shrewsbury-iskola régi Carton Sydney-je, - mondá Stryver és fejével bólintva elmélázott az ő multján és jelenén - az öreg, változó Sydney, egyik percben fönt, másikban alant, most vidám, majd lehangolt.

- Ó - válaszolt a másik sóhajtván - igen! Ugyanaz a Sydney, ugyanolyan szerencsével. Már akkor is a más fiuk feladatait végeztem, a magamét ritkán.

- És miért nem?

- Az Isten tudja. Az volt a szokásom, azt hiszem.

Leült, kezét zsebredugta és lábait kinyújtva a tűzbe bámult.

- Carton, - mondá barátja és hetvenkedő arckifejezéssel odaállt eléje, mintha a tűzhely a kemence volna, melyben a kitartó szorgalmat kovácsolják, és mintha a legjobb az volna, amit a régi Shrewsbury-iskola öreg Carton Sydney-je érdekében megtehet, hogy őt belélőkje - a te szokásod most is és mindig béna volt. Nincs benned energia, nincs akarat. Nézz reám.

- Eh, ostoba beszéd! - válaszolt Sydney, könnyed és jobb hangulatu nevetéssel. - Ugyan ne akarj erkölcsöt prédikálni!

- Hogyan lettem azzá, ami vagyok? - mondá Stryver. - Hogyan teszem azt, amit megtenni akarok?

- Részben, azt hiszem, úgy, hogy fizetsz engem, hogy segítsek neked. De nem érdemes róla beszélni, akár nekem beszélsz, akár a levegőnek, egyre megy; te, amit meg akarsz tenni, azt meg is teszed. Te mindig az első sorban voltál, én meg mindig az utolsóban.

- Nekem az első sorba kellett jutnom; nem születtem ottan, igaz-e?

- Nem voltam jelen az ünnepségnél; de véleményem szerint ott születnél - mondá Carton. Ezen ismét nevetett; mind a ketten nevettek.

- Shrewsbury előtt, Shrewsburyban és amióta Shrewsburyból elkerültünk, te mindig eljutottál a magad sorába, és én is a magaméba. Még akkor is, mikor Párisban iskolatársak voltunk és a Quartier Latinban együtt laktunk és francia nyelvet, francia jogot és más francia morzsákat szedgettünk, melynek ugyan nem sok hasznát vesszük, te mindig valahol voltál, és én mindig - sehol.

- És kinek a hibája volt az?

- Lelkemre mondom, nem tudom, nem volt-e a te hibád. Te mindig tülekedtél, tolakodtál, furakodtál nyugalom nélkül, hogy én nem tehettem egyebet, mint hogy pihenjek és nyugodjam. Különben is ostobaság, hogy az ember multjáról beszéljen, mikor már hajnalodik. Hozz valami más hangulatba, mielőtt távozom.

- Jól van! Igyál velem a szép tanu egészségére. - mondá Stryver és poharát feléje töltötte. - Hát ez jobb hangulatba hoz?

Nem nagyon látszott, mert arca ismét elkomolyodott.

- Szép tanu, - dörögte maga elé és poharába nézett - elég dolgom volt ma egész nap tanukkal; ki az a szép tanu?
- A festői doktornak a leánya, Miss Manette.
- Az szép?
- Nem az?
- Nem.
- Ember, hisz az egész törvényszék őt bámulta!
- A fene vigye az egész törvényszék bámulását! Ugyan ki avatta fel az Old Bailey-t szépség-bíróvá? Az, aranyhaju baba!
- Tudod-e Sydney. - mondá Stryver élesen rátekintve és vörös arcát simogatva - tudod-e, hogy én inkább azt hittem, hogy te vonzódol az aranyhaju babához és nagyon gyorsan észrevetted, hogy mi történt az aranyhaju babával?
- Gyorsan megláttam, hogy mi történt vele? Ha egy leány, baba, vagy nem baba, az ember orra előtt néhány yardnyira elájul, ahhoz ugyan nem kell nagyító üveg, hogy meglássa. Iszom az egészségére, de tagadom, hogy szép. És most már nem kell több ital; megyek és lefekszem.

A házigazda gyertyával kikísérte őt, hogy a lépcsőn világítson neki, a hajnal hidegen tekintett be a piszkos ablakon keresztül. Mikor kijutott a házból, a levegő hideg volt és csendes, az ég felhős, a folyó sötét, élettelen, az egész környék elhagyatott pusztához volt hasonló. Porfelhők keringtek a reggeli szélben, mintha a puszta homokja kavardott volna fel a messze távolban és előre küldött első felhője a várost kezdené elönteni.

Benne elpocsékolta erő, körülötte pusztaság; a férfi megállott utjában és egy pillanatra az előtte elterülő vadonban becsületes törekvés, önmegtagadás és kitartó küzdelem délibábjait látta. Ennek a látománynak a szép városában szellős oszlopsorok voltak, ahonnan szerelem és báj tekintett le rája; kertek, melynek fái az élet gyümölcsei bőségesen csüngtek, patakjában a remény sugara csillogott feléje. Egy pillanat - és eltűnt. A háztömeg magas lépcsőjén szobájába vánszorgott, ruhástól bevetette magát gondozatlan ágyába és párnája nedves lett hasztalan ontott könnyeitől.

Szomoruan, szomoruan kelt föl a nap; nem látott szomorubb képet, mint a tehetséges, jóindulatu férfit, aki nem képes arra, hogy helyes irányba kerüljön, nem képes arra, hogy segítsen önmagán és boldogságának alapot vessen, aki el van telve gyengeségének tudatával és keserű kétségbeesésében megadja magát sorsának.

6. Fejezet.

Emberek százai.

Manette doktor csendes lakása csendes utca sarkán volt, nem messze Soho-Square-től. Egy szép vasárnap délutánján, mikor már négy hónap hulláma hömpölygött el a hazaárulási per tárgyalása felett és annak emlékét a közönség érdeklődéséből elsodorta a feledés mély tengerébe, Lorry Jarvis a napsütötte utcákon sétált; Clerkenwell-ből, lakásáról a doktorhoz ment ebédre. Miután többször visszasülyedt üzleti életének közönyösségébe, Lorry végül a doktor barátja és a csendes utcaszöglet az ő életének a napja lett.

Ezen a bizonyos vasárnapon Lorry már kora délután három különböző okból sétált Soho irányába. Először is mert szép vasárnapokon ebéd előtt gyakran sétált a doktorral és Lucievel; másodszor mert megszokta azt, hogy kedvezőtlen vasárnapokon velük töltse el a napot, mint

házuk barátja, csevegéssel, olvasással, ablakból való kitekintés és más időtöltéssel; harmadszor, bizonyos tekintetben kételyei voltak és ismervén a doktor háztartásának rendjét, tudta, hogy ez az idő a legalkalmasabb azoknak a megoldására.

Kedélyesebb sarkot, mint ahol a doktor lakott, Londonban nem lehetett találni. Zsákutca volt és a doktor lakásának ablakaiból kellemes kilátás nyílt egy csöndes, elvonult utcába. Az Oxford roadtól északra akkoriban még csak néhány épület emelkedett, erdei fák diszlettek, mezei virágok virultak és galagonya illatozott a most már eltűnt mezőkön. Ennek folytán éltető mezei levegő lebegett Soho körül és a környéken sok délnek fordult fal volt látható, amelyen az őszi barack idejében megérett.

A kora reggeli órákban a nyári nap fényesen sütött a sarokba; mikor az utcák forrók lettek, a sarok árnyékba merült, de nem annyira, hogy onnan nem lehetett volna a fényes napsugárba tekinteni. Hűvös hely volt, csöndes, de vidám, bámulatos volt a visszhangja és valódi menekülőhely az utcák vad lármája előtt.

Ilyen csendes kikötőbe csendes hajó illett, és ott is volt. A doktor egy nagy csendes ház két emeletét lakta, amelyben, mint mondták, napközben csendes ipart üztek, hallani nem lehetett belőle semmit; éjjel pedig teljes csendbe merült. Egy hátsó épületben - melyhez udvar vezetett, az udvarban platánfa sárguló levelei zúgtak - orgonákat készítettek; ezüstöt vésett, aranyat vert egy titokzatos óriás, aki a fal elején kidugta aranyozott karját, mintha önmagát aranyozta volna be és a látogatókat is hasonló sorssal fenyegetné. Ezt az ipart, vagy azt a magános lakót, aki a harmadik emeletet lakta, vagy a kocsipaszomány készítő, akinek irodája volt a házban, alig lehetett látni vagy hallani.

Néha egy munkás volt látható, éppen kabátját öltötte fel, amint végighaladt az udvaron, vagy valami idegen nézegetett körül, vagy az arany óriás környékéből tompa ütés hangja hallatszott. Mindez azonban csak kivétel volt, mely megerősítette a szabályt, hogy a hely fölött, vasárnap reggeltől szombat estig, a ház mögötti platánfa verebei és a sarok visszhangjai szabadon rendelkeztek.

Manette doktor fogadta pácienseit, akiket régi hirneve és annak csodálatos élettörténete után való felélesztése hozzá vezetett. Alapos tudása, tudományos kísérletei által keresetté vált és munkájával annyit szerzett, amennyire szüksége volt.

Ezek a dolgok forogtak Lorry Jarvis elméjében, mikor becsengetett a csöndes sarokház kapuján, azon a szép vasárnap délután.

- Manette doktor otthon van?

- Várjuk.

- Miss Lucie otthon van?

- Várjuk.

- Miss Pross otthon van?

Lehet, hogy otthon van, de a szobaleánynak nincsen módjában, hogy ezt a tényt tudassa vagy eltagadja, minthogy Miss Pross ebbéli szándékát nem ismeri.

- Minthogy magam is itthon vagyok, - mondá Lorry - fölmegegyek.

Ámbár a doktor leánya alig tudott valamit szülőhazájáról, mégis örökölni látszott azt a képességet, hogy csekély anyagi eszközzel is sokat tud csinálni; ez a franciák leghasznosabb és legkellemesebb tulajdonsága.

A butorzat egyszerű volt, sok aprósággal diszítve, melynek értéke ugyan nem volt, de izlésről, érzelmről tanuskodott és kellemes benyomást idézett elő. Az egyes tárgyaknak a szobákban való elhelyezése, a színek elrendezése, a kellemes változatok, a bájos ellentétek, melyet ügyes kezek, hozzáértő szemmel és jó izléssel idéztek elő, mind kellemesen hatottak és oly élénken emlékeztettek a fiatal hölgyre, akinek a munkája volt mindez, hogy Lorrynak úgy tűnt föl, mint ha még a székek és az asztalok is kérdeznék, azzal az általa már fölismeret kifejezéssel, hogy tetszik-e neki.

Három szoba volt az emeleten és minthogy az ajtók mind nyitva állottak, hogy a levegő szabadon keringjen bennük, Lorry az egyikből a másikba ment és mosolyogva vette észre azt a bájos hasonlóságot, mely az egész környezetet jellemezte. Az első volt a fogadószoba, abban voltak Lucie madarai, virágai, könyvei, író- és munkaasztala és festőszekrénye, a második a doktor konzultációs szobája volt, amelyet ebédlőnek is használtak; a harmadik, melyet időközönként az udvarban lévő platánfa árnyékolt, a doktor hálószobája volt, az egyik sarkában ott volt a most nem használt cipőkészítő pad és szerszámok, olyanféle helyzetben, mint amilyenben volt annak a korcsma mellett levő undorító háznak ötödik emeletén Páris külvárosában, Saint Antoineban.

- Csodálkozom, - mondá Lorry, szünetelve körültekintésében - hogy szenvedéseinek emlékét magánál tartja.

- És miért csodálkozik ezen? - hangzott a rövid kérdés, mely meglepte őt.

Miss Prosstól származott, a vörösarcu, erőskezű nőtől, akivel a »György király« szállóban ismerkedett meg Doverben és akivel azóta jó barátságban volt.

- Azt hittem... - kezdé Lorry.

- Bah! Azt hitte! - mondá Miss Pross, és Lorry elhallgatott.

- Hogy van? - tudakolta azután a hölgy, élénken ugyan, de olyan hangon, mintha azt akarná kifejezni, hogy nem haragszik reá.

- Köszönöm, elég jól! - válaszolt Lorry szerényen. - És hogy van ön?

- Mérsékelten jól! - mondá Miss Pross.

- Valóban?

- Igen! Valóban! - mondá Miss Pross. - Katicabogár sok gondot okoz.

- Valóban?

- Az Isten áldja meg, mondjon már valami mást is »valóban«-on kívül, vagy halálra kinez - mondá Miss Pross, akit (alakjától eltekintve) rövidség jellemzett.

- Tényleg! - mondá Lorry a változatosság kedvéért.

- Tényleg is elég rossz! - válaszolt Miss Pross. - De valamivel jobban hangzik. Igen, sokat aggodom.

- Szabad az okát kérdezni?

- Nem akarom, hogy tucatszámra jöjjenek ide az emberek, akik egyáltalán nem méltók Katicabogaramhoz és őt nézzék - mondá Miss Pross.

- Tucatszámra jönnek ilyen szándékkal?

- Száz számra - mondá Miss Pross.

Jellemezte ezt a hölgyet (mint sok más előtt és azóta), hogy valahányszor kérdezték eredeti állítását, ő azt mindig tulozta.

- Édes Istenem! - mondá Lorry; ez a legbiztosabb megjegyzésnek látszott, melyet elképzelhetett.

- Együtt laktam a drágával - vagy a drága velem lakott és megfizetett érte, amit bizonyára nem kívántam volna, arra megesküdhettek, ha képes lettem volna arra, hogy őt vagy magamat semmiből eltartsam, - amióta tiz éves lett. Elég szomoru! - mondá Miss Pross.

Lorry nem értette meg teljesen, hogy mi volt elég szomoru és fejét rázta; testének ezt a fontos alkotórészét tündérköpenyként használta, mely mindenre ráillik.

- Mindenfajta, kedveltemhez teljesen méltatlan nép fordul meg itten - mondá Miss Pross. - Mikor ön elkezdte....

- Én kezdtem el, Miss Pross?

- Hát nem ön? Hát ki támasztotta életre az ő atyját?

- Ó! Ha ez az elkezdés... - mondá Lorry.

- Nem volt befejezés, azt hiszem! Azt mondom, hogy mikor ön elkezdte a dolgot, elég szomoru volt: nem mintha Manette doktoron kifogásolnék valamit, kivéve, hogy ő sem méltó ilyen leányhoz; ez nem az ő szégyene, mert senki, semmilyen körülmények között sem méltó hozzá. De valóban még kétszer, sőt háromszor is szomorubb, ha kivüle (akinek ezt meg tudnám bocsátani) egész embertömegek jönnek és Katicabogaram szeretetét elrabolják tőlem.

Lorry tudta, hogy Miss Pross nagyon féltékeny, de tudta azt is, hogy ő, különössége ellenére is, a legönzetlenebb teremtes a világon, - amilyent csak nők között lehet találni - aki csupán szeretetből és bámulatból akaratnélküli rabszolgája a fiatalságnak, mely ránézve elmúlt, a szépségnek, mellyel sohasem rendelkezett, a biztató reménynek, amely az ő gyászos életét sohasem ragyogta be. Ő ismerte eléggé a világot és tudta, hogy nem létezik értékesebb, mint a szív hűséges vonzalma, mint ahogy az itten megnyilvánult, szabadon, minden önzés nélkül, ő ezt annyira megbecsülte, hogy mikor gondolatban jutalmakat osztogatott, - mindannyian gyakran foglalkozunk ilyen gondolatokkal - Miss Pross szivesebben helyezte az alsóbbrendű angyalok sorába, mint sok hölgyet, akiről a természet és művészet jobban gondoskodott és Tellsonéknál letétje volt.

- Nem volt és nem is lesz soha férfi, aki méltó az én Katicabogaramhoz, - mondá Miss Pross - az én Salamon testvéremet kivéve, ha nem követett volna el hibát az életben.

Ez ismét példája volt az ő hűségének. Lorrynak Miss Pross élete történetére vonatkozó kérdései megállapították azt a tényt, hogy az ő Salamon testvére szívtelen gazember volt, aki őt egész vagyonától megfosztotta, hogy azzal üzérkedjék és azután szegénységben minden szájalom nélkül elhagyta. Miss Prossnak Salamonba vetett hite (egy csekélységet leszámítva az elkövetett hibáért) Lorry szemében komoly dolognak látszott és hozzájárult ahhoz, hogy róla való jó véleményét még inkább növelje.

- Minthogy véletlenül egy pillanatra egyedül vagyunk és mind a ketten gyakorlati emberek vagyunk, - mondá ő, mikor visszakerültek ismét a fogadószobába és barátságosan ültek egymás mellett - engedje meg a kérdést, nem említi-e a doktor Lucieval való beszélgetése közben azt az időt, amikor cipőket készített?

- Soha.

- És mégis ott-tartja magánál azt a padot és azokat a szerszámokat?

- Ah! - válaszolt Miss Pross fejét rázva. - De nem mondom, hogy ő nem foglalkozik gondolataiban ezzel az emlékekkel.

- Azt hiszi, hogy sokat gondol erre az időre?

- Azt hiszem, - mondá Miss Pross.

- Elképzeled-e... - kezdé Lorry ismét, mikor Miss Pross hirtelen félbeszakította...

- Nem képezek el semmit. Nincsen képzelőtehetségem egyáltalán.

- Helyes! Föltételezi-e - ...néha talán föltételez valamit?

- Néha-néha - mondá Miss Pross.

- Föltételezi-e, - folytatta Lorry derült mosollyal, miközben jóakaróan nézett reá - hogy Manette doktornak van-e valami szomorú sorsára vonatkozó nézete; avagy ismeri-e ellensége nevét?

- Nem tudok erről semmi egyebet, mint amit Katicabogár elmond.

- És ő mit mond?

- Ő azt hiszi, hogy van.

- Ne bosszankodjék azon, hogy mindezt kérdezem; mert én unalmas kereskedőember vagyok; ön pedig praktikus nő.

- Unalmas? - kérdezte Miss Pross nyugodtan.

Lorry kívánta, hogy bár ne említette volna azt a szerény jelzőt és ezt válaszolta:

- Nem, nem, nem. Bizonyára nem. De hogy visszatérjünk az üggyhöz: nem érdekes, hogy Manette doktor, aki semmiesetre, sohase követett el semmi rosszat, amiről mi meg vagyunk győződve, sohasem említi ezt a kérdést? Nem mondom, hogy előttem, ámbár mi már sok évvel ezelőtt is üzleti összeköttetésben állottunk és most bizalmas barátok vagyunk; de hogy leánya előtt sem említi, aki őt annyira szereti, és akit ő bálványoz? Hígyje el, Miss Pross, hogy nem a kíváncsiság, hanem az őszinte részvét az oka kérdésnek.

- Hát, amennyire én tudom, és ez édes-kevéssé, amint ön majd mondani fogja, - válaszolt Miss Pross, kiengesztelve Lorry bocsánatot kérő hangjától - fél a tárgytól.

- Fél?

- Azt hiszem, hogy elég egyszerű oka van annak, hogy miért fél. Rettenetes emlék ez. Azonkívül ebből származott az is, hogy öntudatát is elvesztette. Miután nem tudja, hogy ez a körülmény hogyan állott be, sem azt, hogy hogyan gyógyult ki belőle, talán sohasem biztos abban, hogy nem veszté-e el ismét. Azt hiszem, hogy már ez a körülmény sem tenné ezt a tárgyat valami kellemessé.

Ez sokkal mélyebb megfigyelés volt, mint amelyet Lorry elvárt.

- Igaz, - mondá ő, - ez borzasztó emlék. Mégis, engem folyton gyötör a kétség, Miss Pross, hogy előnyös-e Manette doktorra, hogy mindig tépelődik azon. Ez a kétség és nyugtalanság okozta valóban ezt a mai bizalmas beszélgetésünket.

- Ezen nem lehet segíteni, - mondá Miss Pross fejét rázva. - Ha ezt a hurt megérintik, akkor az ő állapota azonnal rosszabbra fordul. Jobb azt nem érinteni. Röviden, nem szabad érinteni, akár tetszik, vagy nem. Néha éj közepén fölkel és halljuk, amint fölöttünk szobájában járkál föl és alá, föl és alá. Katicabogár tudja olyankor, hogy ő gondolatban régi börtönében járkál föl és

alá. Fölsiet hozzá és együtt járkálnak föl és alá, föl és alá, míg ismét megnyugszik. Nyugtalanságának okát soha egy szóval sem említi előtte, ő meg azt hiszi, hogy a legjobb, ha nem érintik ezt a kérdést. Csöndben járkálnak együtt föl és alá, míg az ő szeretete és jelenléte őt ismét eszméletre nem hozza.

Ámbár Miss Pross tagadta azt, hogy képzelőtehetsége van, mégis a »föl és alá« szóknak megismétlése bizonyította azt, hogy mennyire el tudja képzelni azt a gyötrelmet, melyet egy szomorú emléktől való üldöztetés okozhat. Ez a körülmény igazolta legélénkebben az ő képzelőtehetségét.

Említettük, hogy a saroknak milyen bámulatos visszhangja volt, lépések visszhangja oly tisztán volt hallható, hogy úgy látszott, mintha már a fáradt föl és alá járkálásnak említése is elegendő lett volna ahhoz, hogy a visszhangot felkeltse.

- Itt vannak! - mondá Miss Pross, fölkelt és végét vetette a beszélgetésnek. - Most mindjárt az emberek százai lesznek itten!

Olyan sajátságos volt ez a sarok akusztikai tulajdonságaival, hogy Lorry, amint ott állt a nyitott ablaknál és a hazafelé tartó atya és leány elé nézett, akiknek a lépéseit hallotta, azt képzelte, hogy sohasem érnek haza. Nemcsak hogy a visszhang nem állt el, mikor a lépések már megszűntek, hanem olyan lépések visszhangja is hallatszott, amelyek arra nem jártak, majd hirtelen elállott, mintha a lépések már egészen közel jutottak volna. De végre megjelent az atya és leánya és Miss Pross ott állott a kapuban és fogadta őket.

Kellemes látvány volt, amint Miss Pross, kinek külseje egyébként vad, vörös és ijesztő volt, a szobába belépő kedveltjének a fejéről a kalapot levette és arról zsebkendője szélével a port leverte, majd a köpenyét is levette és összehajtotta; dus haját oly büszkeséggel simogatta, mintha az sajátja volna és mintha ő maga az asszonyok között a legszebb és leghiubb volna. Megható volt az is, amint Lucie őt átölelte, fáradságát megköszönte és nem engedte, hogy vele annyit fáradozzék - ez utóbbit csak tréfás hangon volt szabad említenie, különben Miss Pross halálosan megsértve szobájába vonult volna, hogy sirjon. Kellemes látvány volt a doktor is, amint őket nézte és Miss Prossnak mondotta, hogy ő Luciet elkényezteti, ezt olyan hangon és olyan pillantások kíséretében mondotta, melyben éppen annyi kényeztető volt, mint a Miss Pross viselkedésében és talán még több is, ha ugyan ez lehetséges volt. Lorry is kellemes látvány volt, amint kis parókájával a fején mindnyájukra jóakaróan tekintett és agglegény élete csillagának köszönetet mondott, hogy öreg napjaiban ilyen otthonba vezérelte. De az emberek százai nem jöttek, hogy tanui legyenek a látványnak és Lorry hiába várta Miss Pross jóslatának a beteljesedését.

Ebéd ideje is megjött, de nem az emberek százai. A kis háztartás vezetésében Miss Pross vette át az alsóbb régiók fölött való felügyeletet és valóságos csodákat művelt. Az ő ebédjei, habár szerények, de félig angol, félig francia módszer szerint kitűnően voltak elkészítve, szépen feltálalva, úgy hogy azoknál jobbat kívánni sem lehetett. Miss Pross barátságát kizárólag praktikus alapokra fektette; Sohot és a határos tartományokat felkutatta és elszegényedett franciákat, shillingekkel és félkoronákkal megvesztegetett, ezért ezek aztán konyhai titkokat árultak el neki. Gallia hanyatló fiaitól és lányaitól oly csodálatos művészetet tanult el, hogy az asszony és leány, akik konyhai táborukat képezték, úgy bámultak rá, mint valami varázslóra vagy Cinderella keresztanyjára; tyukot, nyulat egy-két főzeléket hozatott a kertből és azt készített belőle, amit akart.

Vasárnap a doktorékkal együtt ebédelt az asztalnál, de más napokon állhatatosan megmaradt szokása mellett, hogy ismeretlen időben vagy az alsóbb régiókban, vagy pedig másodemeleti szobájában étkezett - egy kék szobában, ahová Katicabogarán kívül senkit sem bocsátott be.

Ez alkalommal Miss Pross Katicabogár barátságos arca és figyelmességétől teljesen ellágyult, úgy hogy az ebéd nagyon kellemesen telt el.

Tikkasztóan meleg nap volt és ebéd után Lucie azt ajánlotta, hogy a bort a platánfa alá vigyék és ottan üljenek a szabadban. Minthogy minden az ő kívánsága szerint történt, kimentek a platánfa alá és Lorry különös megjutalmazására ő maga vitte le a bort az udvarba. Egy idő óta Lorry pohárnokának szegődött és mialatt a platánfa alatt ülve beszélgettek, gondosan töltögette poharát. A házak titokzatos háta és szöglete bekandikált, amint beszélgettek és fejük fölött a platánfa suttogott.

És a népek százai még mindig nem jelentkeztek. Darnay jelentkezett, mialatt a platán alatt üldögéltek, de ez csak egy.

Manette doktor szívesen fogadta őt, ugyszintén Lucie is. De Miss Pross hirtelen görcsöket érzett fejében és testében és visszavonult a házba. Ez a baj gyakran lepte meg őt, melyet bizalmas beszélgetésben szeszélyének mondott.

A doktor nagyon jó hangulatban volt és különösen fiatalnak látszott. Ilyen alkalmakkor feltűnő nagy volt a hasonlatosság közte és Lucie között és amint ott ültek egymás mellett, a leány fejét atyja vállára hajtotta, ő meg karját széke támlájára fektette, kellemes volt ezt a hasonlóságot megfigyelni.

Egész nap beszélgetett, különböző témáról és szokatlan élénkséggel.

- Kérem, Manette doktor, - szólott Darnay amint a platán alatt ültek, beszélgetésük természetes folyamán mondotta ezt, véletlenül éppen London régi épületeiről volt szó - látta-e már a Towert?

- Lucie és én ott voltunk egyszer; de csak futólag, annyit láttam belőle, hogy tudjuk azt, hogy érdekes hely; nem egyéb.

- Én ott voltam, amint tudja - mondta Darnay mosolyogva, ámbár kissé elpirult a bosszúságtól, - más minőségben, amely nem sok alkalmat ad arra, hogy belőle valami sokat lehetne látni. Különös történetet beszéltek el nekem, mialatt ott voltam.

- Mi volt az? - kérde Lucie.

- Mikor valami átalakítást végeztek, a munkások egy földalatti börtönre bukkantak, mely évek óta be volt falazva és megfeledkeztek róla. A belső falak minden köve tele volt felírásokkal, a foglyok irták tele - évszámok, nevek, panaszok, imádságokkal. Egy szegletben levő sarokköre, egy fogoly, valószínűen mielőtt a vesztőhelyre vitték, utolsó szónak három betűt vésett reá. A használt eszköz kezdetleges volt és hirtelen, bizonytalan kézzel készült. Eleinte így betűzték ki: A. S. G.; mikor aztán gondosabban megvizsgálták, kitűnt, hogy az utolsó betű S. Nem tudtak olyan foglyról, akinek ezek lettek volna a kezdőbetűi; sokáig eredménytelenül találgatták, hogy mi lehetett a neve. Végül arra a megállapodásra jutottak, hogy a betűk nem kezdőbetűi egy névnek, hanem egy teljes szó, ÁSS. Gondosan megvizsgálták a padlót a felírás alatt és a földben egy kő alatt papiros hamujára akadtak, mely kis börtönka vagy zacskó hamujával keveredett el. Hogy mit irt az ismeretlen fogoly, azt sohasem fogják elolvashatni, de irt valamit és elásta, hogy a fogház őrei elől elrejtse.

- Atyám! - kiáltott. - Rosszul van! Hirtelen fölugrott, kezével fejéhez ért. Arca és tekintete mindannyiukat megrémítette.

- Nem, édesem, nem vagyok rosszul. Nagy cseppekben esik az eső. Ezért ugrottam fel. Jobb, ha bemelegyünk.

Csakhamar magához tért. Valóban, nagy cseppekben esett az eső s mutatta a keze fejét, melyen nagy esőcseppek csillogtak. De egy szót sem szólt arra a felfedezésre vonatkozóan, amelyet éppen az imént beszéltek el, és amikor a házba mentek, Lorry gyakorlott szeme felfedezte, vagy azt képzelte, hogy felfedezte arcán, mikor Darnay Károly felé fordult, ugyanazt a különös pillantást, amellyel a törvényszék folyosóján fordult feléje.

Azonban oly gyorsan tért magához, hogy Lorrynak kételyei támadtak szemének megbízhatósága tekintetében. A hallban levő aranyórák karja nem volt nyugodtabb mint ő, mikor megállt alatta és megjegyezte, hogy még most is ki van téve megijedésnek és hogy az eső ijesztette őt meg.

Uzsonna ideje, Miss Pross készítette el a teát újabb idegroham kíséretében és az emberek százai még mindig hiányoztak. Carton jött el, vele együtt is csak ketten voltak.

Az est tikkasztó volt, ajtó, ablak tárva nyitva volt ugyan, a hőség mégis elviselhetetlen volt. Mikor a teával végeztek, mind od ültek az egyik ablak mellé, és kitekintettek a homályos alkonyatba. Lucie atyja mellett ült; Darnay ült mellette, Carton az ablakhoz támaszkodott. Az ablak hosszú fehér függönyét a szél lebegtette; egy szélroham belekapaszkodott a sarkába, fölvitte a mennyezetig, ahol mint valami kísértetes szárny, úgy hullámozott.

- Az eső még mindig sulyos, nagy cseppekben esik - mondá Manette doktor. - Lassan közeledik.

- De biztosan - mondá Carton.

Halkan beszéltek, mint várakozó, figyelő emberek szoktak, amint sötét szobában villámlásra váró és figyelő emberek mindig szoktak.

Az emberek siettek az utcákon, hogy fedél alá kerüljenek, mielőtt a zivatar kitört; a csodálatos sarok visszhangzott a járó-kelők lépésének hangjától, de egy lélek se jött arra.

- Micsoda embertömeg és mégis mily magány! - mondá Darnay, mikor egy ideig már hallgatóztak.

- Nem kelt-e szorongó érzést Darnay ur? - kérdé Lucie. - Néha itt ülök esténként míg azt képzelem... - ma este, hogy minden olyan sötét és komor, a képzelődésnek már az árnyéka is megborzongat.

- Hadd borzongjunk mi is. Megtudhatjuk, hogy mi az?

- Nevetségesnek fogja tartani. Azt hiszem, hogy ilyen képzelődés csak arra hat, akitől származik; nem elmondani való. Néha magamban ülök itten esténként, hallgatózva, míg azt képzelem, hogy ez a visszhang, mindazon lépések visszhangja, melyeknek életünkre befolyása van.

- Ha ez úgy van, - vetette közbe Carton Sydney az ő szokott közönyös hangján - akkor egy napon nagy tömeggel lesz dolgunk.

A lépések nem szüntek meg, sietésük mindinkább gyorsabbá vált, a sarok visszhangzott tőlük; némelyik lépés az ablak alatt hangzott, vagy a szobában; némelyik közeledett, egy másik távolodott vagy megállt, avagy egészen megszűnt; mind a távoli utcákból jött, egy se volt látható.

- Ez a sok lépés mindegyikünknek van szánva, Miss Manette, vagy pedig fel kell osztanunk egymás között?

- Nem tudom, Darnay ur, mondtam önnek, hogy ez csupán balga képzelődés, de ön hallani óhajtott. Mikor erre az eredményre jutottam, magamban voltam és akkor azt képzeltem, hogy ezek azoknak a lépései, akiknek az én és atyám életére befolyása lesz.

- Én magamra veszem - mondá Carton. - Én nem kérdezek semmit, nem szabok feltételeket. Nagy tömeg tart most felénk, Miss Manette, látom őket - a villámlás fényénél. - Az utolsó szót akkor füzte hozzá, mikor egy fényes sugár cikkázott, mely megvilágította őt, amint az ablakhoz támaszkodott.

- És hallom is őket - füzte ismét hozzá, heves mennydörgés után. - Itt rohannak, gyorsan, vadul, dühöngve.

A sűrű zápor hangos zuhogását személyesítette meg, amely beszédjében is megakasztotta, mert minden hangot tulharsogott. Heves zivatar keletkezett a zápor kíséretében, mennydörgés, villámlás és eső egy pillanatig sem szünetelt, míg éjfél tájban a hold felkelt.

Szent Pál templomának nagy harangja egy órát zugott a megtisztult levegőbe, mikor Lorry, Jerry kíséretében, magas csizmában, lámpással felszerelve, Clerkenwellbe, hazafelé indult. Soho és Clerkenwell közötti uton elhagyatott helyek voltak és Lorry ezeknek a megbízhatatlanságára való tekintettel Jerryt kísérőül fogadta; rendes körülmények között ez a szolgálat két órával korábban teljesítődött.

- Micsoda éjszaka volt ez, Jerry! - Majdnem olyan, - szólt Lorry - hogy a halottakat sirjaikból kiássa.

- Én sohasem látom az éjszakát, uram, nem is hiszem, hogy látni fogom, nincs dolgom vele - válaszolt Jerry.

- Jó éjt, Carton ur! - mondá a kereskedő. - Jó éjt Darnay ur. Látunk-e ismét ilyen éjszakát, együtt?

Talán. Talán látják azt a nagy embertömeget is, amint zugva bömbölve feléjük hömpölyög.

7. Fejezet.

Monseigneur a városban.

Monseigneur, az udvar nagyhatalmu urainak egyike, kéthetenként megismétlődő fogadóestélyét tartotta párisi nagy palotájában. Monseigneur belső termeiben tartózkodott, a szentek szentjében, bámulóinak tömegétől távol. Monseigneur csokoládéját készült elfogyasztani. Monseigneur képes volt sok mindenfélét könnyedén elfogyasztani és néhány elégtelenül azt állította, hogy meglehetősen gyorsasággal fogyasztja el Franciaországot; a reggeli csokoládé nem juthatott torkába, a szakácson kívül négy erős férfi segítsége nélkül.

Igen. Négy férfi kellett ahhoz, mind a négy ragyogóan diszes egyenruhában. Főnökük képtelen volt megélni kevesebb, mint két aranyórával a zsebében, Monseigneur előkelő és izléses divatját utánozta; négy férfi kellett ahhoz, hogy a boldog csokoládét Monseigneur ajkaihoz juttassa. Egyik lakáj a csokoládésedényt a szent terembe hozta, a második habossá verte kis szerszámmal, melyet erre a célra magával hordott; a harmadik átnyújtotta a kitüntetett szerviettet; a negyedik (az, a két aranyórával) a csokoládét csészébe öntötte. Lehetetlen volt, hogy Monseigneur a csokoládé felszolgálói közül egyet is nélkülözzön és megtartsa előkelő helyzetét a bámuló égboltozat alatt. Sötét foltot vetett volna cimerére, ha csokoládéját póriasan, csak három ember szolgálta volna fel; kettő esetén biztos meghalt volna.

Monseigneur az elmúlt éjjel kis soupert vett részt, ahol a Comedie és a Grande Opera bájosan volt képviselve. Monseigneur a legtöbb éjjelen kis soupert vett részt ígéző társaságban. Monseigneur oly udvarias és fogékony volt, hogy a Comedie és Grande Operának sokkal nagyobb befolyása volt az unalmas állami ügyekben, mint egész Franciaország szükségletének. Franciaországra nézve szerencsés körülmény, és más hasonlóan kitüntetett államokra nézve is mindig az! Angliára nézve is az volt (példa kedvéért) a vidám Stuart szomorú napjaiban, aki eladta.

Monseigneurnek az általános állami ügyekről igazán nemes fogalma volt: hadd menjen minden a maga útján; a különös állami ügyekre vonatkozóan más szintén nemes eszméje volt: hogy minden az ő útjára menjen, gyarapítsa az ő hatalmát és zsebéjét. Az ő általános és különös gyönyöreire vonatkozóan Monseigneurnek az a másik valóban nemes ideája volt, hogy a világ ezek számára teremtdött. Az ő bibliájának a szövege (mely az eredetitől csak egy szóban különbözött, ez ugyan elég kevés) így hangzott: »Mert enyém a föld mind az ő bőségével mondja Monseigneur.«

Monseigneur lassan ugyan, de arra a felfedezésre jutott, hogy úgy magán-, mint állami ügyei bonyolódni kezdtek és mindkét rendbeli ügyei részére nagybérletet fogadott társul maga mellé. Az állami pénzügyek részére, mert Monseigneur már semmit sem végezhetett velük, bérbe kellett tehát adni valakinek, aki végez majd velük; magánpénzügyei részére pedig, mert a nagybérlet gazdagok voltak, Monseigneur pedig elszegényedett, mivel generációk éltek nagy fényűzésben és pazarlásban. Monseigneur tehát testvérét kivette a zárdából, még idejében, hogy elkerülje a halál fátyolát, a legolcsóbb ruhát, amit viselhetett, és egy nagyon gazdag, ösökből szegény nagybérlethez férjhez adta. Ez a nagybérlet, felszerelve az előírt pálcával, melynek tetején aranyalma volt, ott volt most az előszobák társaságában, az emberek alázatosan borultak le előtte - a felsőbb rendűeket, Monseigneur véréből valókat kivéve, ezek, feleségét is közéjük számítva, mindig a legnagyobb megvetéssel tekintettek le rá.

A nagybérlet gazdag ember volt. Harminc ló állott istállóiban, halljában huszonnégy lakáj ült, feleségét hat nő szolgálta. Mint olyan egyén, akinek nem volt más hivatása, mint hogy raboljon és zsákmányoljon, ahol csak tud. A nagybérlet - kinek társadalmi tekintélyét házassága is növelte - volt az egyedüli igazság azok között, akik aznap Monseigneur palotájában megjelentek.

A termék, ámbár szép látványt nyújtottak és a kor izlésének és művészetének minden változatával és díszével ékeskedtek, valójában nem voltak egészséges ügyek mondhatók; a más helyeken tartózkodó, rongyokba burkolt madárijesztőkre és hálósapkákra való tekintettel (pedig ezek nem voltak olyan messzire, hogy a Notre Dame őrtornyaiból, melyek mind a két szélsőségtől egyenlő távolságra voltak, mind a kettőt ne lehetett volna megfigyelni) fölötté kényelmetlen ügyek voltak mondható, - ha ugyan Monseigneur palotájában ez az ügy valakire tartozott volna. A jelenlevők között voltak katonatisztek haditudás nélkül; tengerészeti tisztok, akik hajót sohasem láttak; hivatalnokok, akiknek hivatalukról fogalmuk sem volt; arcátlan papok, akiknek gondolkodása oly világi volt, mint a legrosszabb világié, akiknek szeme kíváncsi, nyelve sikamlós, életmódja még sikamlósabb volt; mind teljesen alkalmatlan arra, hogy hivatását betöltse, mind aljasan hazug, mivelhogy azt állította, hogy hivatásával foglalkozik, pedig mind közeli vagy távolabbi viszonyban Monseigneur rendjéből való volt; az állami hivatalok, ahonnan még lehetett valami hasznót kipréselni, velük voltak tele; tucat számra lehetett őket felsorolni. Voltak bőségesen olyanok is jelen, akik sem Monseigneurrel, sem az állammal nem állottak közvetlen összeköttetésben, de éppen oly kevéssé más valamivel, ami igazi, valódi; akik életük folyamán sohasem kísérelték meg, hogy igazi földi célt tisztességes úton érjenek el. Orvosok, akik nagy vagyont szereztek sohasem létezett betegségek ellen való titkos szerekkel, Monseigneur előszobáiban mosolyogtak előkelő betegeikre. Tervkovácsok,

akik mindenféle gyógyszert fedeztek fel az állam apróbb bajainak orvoslására, kivéven azt az egyet, hogy komoly munkával egyetlenegy bünt kell gyökerestől kiirtani, - Monseigneur fogadása alkalmával zagyva fecsegéseikkel telebeszélték mindenkinek a fülét, akit csak megfoghattak. Istentagadó filozófusok, akik szavakkal akarták a világot ujjaalakítani, kártyából építettek babiloni tornyot, hogy az eget ostromolják, ebben a Monseigneurnál összegyűlt gyönyörű társaságban istentagadó vegyészekkel beszélgettek, akik aranycsinálással foglalkoztak. Előkelő urak, akik a legkiválóbb nevelésben részesültek, mely körülmény abban a sajátságos időben is - éppen úgy, mint mostan - gyümölcseiben nyilvánult úgy, hogy teljesen közönyösek voltak minden iránt, ami méltó arra, hogy az emberi szív részvétét felkeltse, Monseigneur palotájában teljes lelki kimerültség állapotában voltak láthatók. Ezek a különböző notabilitások Páris előkelő világában olyan otthonból kerültek ide, hogy Monseigneur összegyűlt imádói között a kémeknek - ezek alkották az előkelő társaságnak több mint a felét - nehéz dolguk lett volna, hogy ennek a légkörnek angyalai között egyetlen nőt fedezzenek fel, akinek megjelenése és viselkedése anyára vallott. Általában azon a pusztán tényen kívül, hogy a gondot okozó kis teremtménynek életet adtak - ezzel ugyan az anya neve még távolról sincs megérdemelve - ilyesvalami a divatos világban ismeretlen volt. Parasztasszonyok táplálták és nevelték a divatba nem illő kicsinyeket, és hatvanéves bájos nagymamák úgy öltözködtek a souperhoz, mintha huszévesek volnának.

A valótlanság fekélye torzított el minden emberi teremtményt, mely Monseigneurre várakozott. A legtávolibb teremben volt egy féltucat kivételes ember, akiknek már néhány év óta bizonytalan sejtelmük volt arról, hogy a világ ügyei rosszul állanak. Hogy ezeket az ügyeket ismét helyes utra tereljék, ennek a féltucatnak fele tagja lett egy fantasztikus convulsionista szektának és éppen azok tanácskoztak egymás között: tájékozzanak, dühöngjenek és tomboljanak-e epileptikusan ott a hely színén - hogy ilyen módon kiválóan érthető utmutatót állítsanak Monseigneur jövőben való irányítására. Ezeken a derviseken kívül volt ott még három más egyén is, egy másik szektának a tagjai, amely a világot az »Igazság középpontjának« mondott zagyvalékkal akarta megjavítani és azt állította, hogy az emberiség kikerült az igazság középpontjából, - ez ugyan nem igényelt sok bizonyítást - de nem a kerületéből és hogy ki ne repüljön a kerületéből és a középpontba visszakerüljön, böjtölésre és szellemidézésre van szükség. Ehhez képest sokat társalogtak a szellemekkel - és sok jót is vittek ezáltal végbe, ami ugyan sohasem került nyilvánosságra.

Vigasztalásul szolgált az, hogy Monseigneur palotájának egész társasága kifogástalanul volt öltözve. Ha tudták volna, hogy az ítélet napja csupán disznap, közülök mindegyik örök időkre megállotta volna a vizsgálatot. A hajnak ez a fésülése, beporozása és kezegetése, az arcnak a festése és művészi kijavítása, a bátor kardoknak a látása, a szaglász érzékének ez a gyöngéd tisztelete bizonyára mindent örök időkre megóvott volna. A legjobb nevelésű előkelő urak apró függő harangocskákat viseltek, melyek álmos mozgásuk közben csörögtek és csengtek; ez a csengés és a selyem, brokát- és finom vászonnak suhogása olyan mozgást idézett elő a levegőben, hogy Saint Antoinet és mardosó éhségét messzire elsöpörte.

A ruha volt a csalhatatlan talizmán és varázs, mely mindent a maga helyén megtartott. Mindenki álarcos bálhoz volt öltözve, mely sohasem ért véget. Ez az álarcos bál a Tuileriák palotájától kezdve végig Monseigneuron, az egész udvaron, a kamarákon, a törvényszékeken és az egész társaságon, (a madárijesztők kivételével) egész a hóhérig terjedt, aki fésülve, puderezve, aranypaszományos kabátban, félcipőben és fehér selyemharisnyában végezte munkáját. Az akasztófáknál és kerekeknél - a bárd ritkaság volt - Monsieur Páris ilyen csinos ruhában végezte a dolgát. És ugyan ki kételkedett volna Monseigneur fogadónapjainak társaságában az Urnak 1780-ik esztendejében azon, hogy ez a rendszer, melynek gyökere a fésült,

puderezett hóhér aranypaszomántos ruhában, félcipőben és selyemharisnyában: nem éli túl a csillagokat!

Miután Monseigneur négy emberét terhétől megszabadította és csokoládéját elfogyasztotta, kinyitatta a szentek szentélyének ajtaját és kilépett. És aztán milyen volt az az alázatosság, a hajlott gerinc, a mosolygó arc, az alacsony megalázkodás! A testi és lelki megalázkodásból az Ég számára nem jutott semmi - ez volt egyik ok a sok közül, hogy Monseigneur imádói nem alkalmatlankodtak ottan.

Monseigneur nyájasan vonult termein végig egész az igazság kerületéig; itt ígért valamit, amarra mosolygott, egy boldog rabszolgának egy szót suttogott, egy másik felé kezével intett. Majd megfordult és ugyanazon az uton visszafelé ment; bizonyos idő eltelte után a csokoládészellemekek ismét szentélyébe zárkóztak, ezután nem látták többé.

A színjáték befejeződve, a levegő mozgása szinte viharra vált és a kis harangocskák a lépcsőkön hangzottak. Az egész tömegből nemsokára csak egy személy maradt ottan, hóna alá fogta kalapját és burnótszelencéjével lassan haladt a tükrök mellett kifelé.

- Az ördögnek szentellek - mondá ez a személy, miközben az utolsó ajtónál megállt és arcával a szentély felé fordult.

Lerázta a dohányt ujja hegyéről, mintha lábairól rázná le a port és nyugodtan haladt a lépcsőn lefelé.

Körülbelül 60 éves, diszesen öltözött, előkelő modoru férfi volt; szép maszkhoz hasonló arca szinte átlátszóan sápadt volt, minden vonása élesen kidomborodott, kifejezésében szilárd elhatározás ült. Orrának, melynek formája különben kifogástalan volt, minden cimpája fölött kicsiny mélyedés volt. Minden kis változás, amelyen ez az arc keresztülment, ebben a két mélyedésben mutatkozott. Néha színük megváltozott, vagy összehúzódott és kitágultak valami gyöngye érverés folytán; ilyenkor az arc hamisnak és kegyetlennek látszott. Figyelmesebb vizsgálattal föl lehetett fedezni, hogy ezt a kifejezést a száj vonásai és a szemgolyóknak tulságosan vízszintes és vékony határolása még növelte. Az arc kellemes hatást tett és határozottan szép és érdekes volt.

Az arc tulajdonosa a lépcsőn lement az udvarba, beszállott kocsijába és elhajtattott. A fogadás alkalmával csak kevesen beszéltek vele; kicsiny szabad tér volt körülötte és Monseigneur barátságosabb is lehetett volna hozzá.

E körülmények között szinte jól esett neki, amint látta, hogy a közönséges nép hogyan széled el lovai elől és gyakran alig kerülte el az elgázolást. Kocsisa úgy hajtott, mintha ellenséget üldözne és az örült hajtást arcának egy vonása sem gáncsolta, ajkai nem fedették. Még ebben a süket városban és ebben a néma korszakban is felhangzott néha a panasz, hogy a szűk, gyalogjáró nélküli utcákon a patriciusoknak az a kiméletlen szokása, hogy gyorsan hajtanak, a köznépet veszélyeztetni és barbár módon megnyomoritja. De kevesen törődtek ezzel annyira, hogy másodszor is gondoljanak erre és ebben a tekintetben is úgy, mint minden egyébben, a nyomorult tömegre bízták, hogy segítsen a baján úgy, ahogy tud.

Manapság alig érthető kiméletlenséggel, vad robogás és zakatolással vágatott a kocsi az utcákon végig és a sarkok körül, asszonyok jajgatva széledtek el előle, férfiak pedig egymást és a gyermekeket karjuknál fogva rántották el az útjából. Végre egy utcasarkon való beforduláskor, egy kut mellett, valami az egyik kerék útjába akadt, hangos kiáltás hallatszott, a lovak ágaskodtak és kirugtak.

Ez utóbbi akadály miatt a kocsi aligha állott volna meg; nagyon gyakran megtörtént, hogy kocsik tovább hajtattak és a sebesülteket otthagyták és miért nem? De a megrémült szolga hirtelen leszállott a bakról és husz kéz ragadta meg a lovak gyeplőjét.

- Mi baj? - kérdi Monsieur le Marquis és nyugodtan kinézett.

Magas termetű, hálósapkás ember a lovak lába alól egy tömeget rántott elő és a kut aljába fektette, letérdelt az utca sarába és nedvességébe és orditozott fölötte, mint valami vadállat.

- Pardon, Monsieur le Marquis! - mondá egy rongyos, alázatos férfi. - Egy gyermek.

- Miért lármáz ily utálatosan? Az ő gyermeke az?

- Bocsánat, Monsieur le Marquis, szomorú, de igen, az övé.

A kut kissé távolabbra volt, környékén az utca 10-12 yardnyira kiszélesedett. Ekkor a magas férfi hirtelen fölugrott a földről és a kocsi felé rohant. Monsieur le Marquis egy pillanatra kezét kardjára fektette.

- Megölték! - kiáltotta a férfi vad kétségbeeséssel, mindkét karját égnek emelte és merev tekintettel nézett az előkelő férfiúra. - Meghalt!

A tömeg a kocsi köré csoportosult és Monsieur le Marquisra nézett. A sok reátekintő szemben csak kíváncsiság és mohóság látszott; fenyegetés vagy harag nem volt látható. A nép nem is szólott semmit; az első kiabálás után csendes lett és az is maradt. Az alázatos férfi hangja, aki beszélt, tulzott alázatosságában színtelenül és tompán hangzott. Monsieur le Marquis szemével végigfutott rajtuk, mintha patkányok lettek volna, melyek most bujtak elő lyukaikból.

Elővette erszényét.

- Különös az, - mondotta - hogy ti emberek nem tudtok vigyázni magatokra és gyermekeitekre. Egyik vagy a másik közületek mindig utban van. Hogyan tudhatom, hogy lovaim nem sérültek-e meg? Ime, add ezt neki!

Aranyat dobott ki, hogy a szolga felemelje; mind kinyújtotta a nyakát, hogy lássa, hová esett. A magas ember ismét oly hangon ordított, mely nem látszott olyannak, mintha ember torkából jönne:

- Meghalt!

Egy másik férfi hirtelen odajövele, akinek a többiek utat engedtek, félbeszakította. Mikor a nyomorult teremtes meglátta e férfit, jajgatva és sirva borult a vállára és a kut felé mutatott, ahol néhány asszony állta körül a mozdulatlan tömeget és félénken mozgott körülötte. De ők is oly csendesek voltak, mint a férfiak.

- Tudok mindent, tudok mindent - mondá az utóbb érkezett. - Légy férfi, Gaspard! Jobb a szegény kicsikének, hogy meghal így, mintha él. Egy pillanat alatt halt meg, fájdalom nélkül. Élhetett-e volna egy óráig is ily boldogan?

- Te bölcs vagy, hallod-e - mondá Monsieur le Marquis mosolyogva. - Hogy hívnak?

- Defargenak hívnak.

- Mi a foglalkozásod?

- Kocsmáros, Monsieur le Marquis.

- Nesze, bölcs és kocsmáros - mondá Monsieur le Marquis és egy másik aranyat dobott neki. - Költsd el, ahogy tetszik. A lovak rendben vannak?

Anélkül, hogy az összegyűlt tömeget még egy második pillantásra méltatná, Monsieur le Marquis hátradült kocsijában és éppen tovább akart hajtani oly előkelő ur arckifejezésével, aki véletlenül összetört valami közönséges tárgyat és megfizetett érte, mert módjában volt, hogy megfizesse, mikor nyugalma megzavarta az a körülmény, hogy pénzdarab repült a kocsijába és csengett a kocsi fenekén.

- Állj meg! - mondá Monsieur le Marquis. - Állj meg, ki hajtotta ezt?

Arra a helyre tekintett, ahol egy pillanattal ezelőtt Defarge, a kocsmáros állott; a nyomorult apa borult ott arcára a kövezeten és az alak, aki mögötte állott, sötéthaju, természetes asszony volt, aki kötött.

- Ti kutyák! - mondá a márk, arca nyugodt és változatlan volt, kivéven az orra fölött levő mélyedéseket. - Szívesen hajtának el bármelyiktek fölött és elpusztitanálak a föld színéről, ha tudnám, hogy melyik gazember hajtott a kocsi felé, ha az az utonálló közelemben volna, kocsim kerekeivel szétmorzsolnám.

Ezek annyira le voltak hangolva és oly gyakori és szomorú tapasztalatuk volt, hogy ilyen egyén mit tehetett velük a törvény határain belül és kívül, hogy egy száj, egy kéz, egy szem sem mozdult. A férfiak között egy sem. De a kötögető asszony fölemelte tekintetét és merően nézett a márk arcába. Méltóságán alulinak tartotta, hogy ezt észrevegye; megvető szemmel nézett el fölötte és a többi patkány fölött; ülésébe támaszkodott ismét és megadta a parancsot:

- Hajts!

Elhajtott; más fogatok is sebesen hajtottak arra gyors egymásutánban; a miniszterek, az állami tervkovács, a nagybérő, az orvos, az ügyvéd, a pap, a Grande Opera, a Comedie, az egész álarcosbál tarka vágató menetben hajtott el mellettük. A patkányok előbujtak lyukaikból és a látványt szemlélték, órákhosszat maradtak ott nézelődve; katonák és a rendőrség gyakran haladt el közöttük és a látványosság között és láncot alkotott, mögéje bujtak és onnan kandikáltak. Az apa már régen fölemelte kis tetemét és elrejtőzött vele, az asszonyok pedig, akik körülállták a kis tetemet, mialatt az ott feküdt a kut aljában, még mindig ott ültek és nézték a víz folyását és az álarcosbál elvonulását - az az egyik asszony, aki olyan feltűnően állott ott kötögetve, még mindig kötött a Végzet nyugodt állhatatosságával. A kut vize folydogált, a gyors patak folydogált, a nappal belefolyt az éjszakába, a városban sok élet folyt bele a halálba az örök törvény szerint, - idő és halál nem vár senkire. A patkányok sűrűn egymás mellé szorulva aludtak ismét sötét lyukaikban, az álarcos bál fényesen megvilágított soupernél ült, és minden a maga útján haladt.

8. Fejezet.

Monseigneur falun.

Gyönyörű vidék, aranykalászos, de nem bőséges mezők. Szegényes rozssal benőtt foltok, ahol buzának kellene teremni, szegényes bab- és borsófoltok és más szegényes, buzát pótló főzelékfoltok. Az életnélküli természet, valamint a férfiak és az asszonyok arcán, akik azt megművelték, akaratuk ellen való tengődés kifejezése ült - elcsüggedt hangulat: lemondás és enyészet.

Monsieur le Marquis utazókocsija (könnyebb is lehetett volna), melyet négy ló huzott és két kocsis hajtott, lassan haladt egy meredek dombon fölfelé. Monsieur le Marquis arcán levő

vörös fény nem volt előkelőségének ártalmára, külső, akaratán kívül álló ok idézte elő - a lenyugvó nap.

Mikor a kocsi a domb tetejére jutott, a napnyugta olyan ragyogóan sütött belé, hogy a benne ülő arcát bíborpirosra festette.

- Gyorsan elmulik - mondá Monsieur le Marquis kezére tekintve.

A nap valóban olyan alacsonyan állott már, hogy a következő pillanatban elmerült. Miután a sulyos féket ráerősítették a kerékre, a kocsi a porfelhőben égett szag kíséretében siklott a dombon lefelé, a vörös fény gyorsan eltűnt; minthogy a nap és a márki együtt haladtak lefelé, semmi sem látszott az izzó fényből, mikor a féket leszedték.

Még egy hullámos vidék volt hátra, nyílt és festői, a domb alján kicsi falu, mögötte lejtő és dombhát, templom tornya, szélmalom, erdő a vadászatra, sziklavárral a tetején, melyet börtönnek használtak. Mindezekre, az éjszaka közeledtével a sötétség homályába boruló tárgyakra a márki úgy tekintett, mint aki otthonához közeledik.

A falunak egy nyomoruságos utcája volt, benne szegényes sörfőző, cserzőműhely, kis kocsmá, nyomorult istálló a postalovak számára, szegényes kut és a szegénységnek egyéb szokott tartozékai. Népe is szegény volt. Lakói mind szegények voltak, sokan házuk kapuja előtt ültek, egy-két hagymát és más ilyenfélét szedeltek vacsorának; mások a kutnál voltak, leveleket, füveket mosogattak és a földnek más hasonló terményeit, ami megehető. Nem hiányoztak kifejező jelei annak, hogy mi szegényítette el őket: az állami adó, az egyházi adó, a földesurnak járó adó, a községi és az általános adó itt vagy amott fizetendő, a faluban levő ünnepies felírás szerint - azon lehetett csodálkozni, hogy a kis falu teljesen el nem pusztult.

Kevés gyermek volt látható. Kutya egyáltalában nem. A férfiak és asszonyoknak nem volt nagy választékuk itten a földön - ott élhettek a faluban a malom alatt, a legnyomorultabb viszonyok között, melyek mellett életüket tengethették, vagy pedig fogság és halál várakozott rájuk a szikláról meredő börtönben.

Az előrenyargaló futár, a kocsis ostorának pattogása, mely kigyóként mozgott fejük felett az esti szürkületben, mintha a furiák kísérenék útjában, jelezték megérkezését. Monsieur le Marquis a posta kapuja elé hajtatott, ott volt a kut mellett; a parasztok beszüntették a munkájukat, hogy őt nézzék. Ő is rájuk nézett és anélkül, hogy tudott volna róla, látta, hogy a szükség és gond lassu biztossággal sorvasztja arcukat és termetüket. (A franciáknak ez a soványsága babonává vált Angliában, mely az igazságot száz évvel túlélte.)

Monsieur le Marquis kitekintett az alázatos arcokra, melyek meghajoltak előtte, mint ahogyan ő hajlongott az udvar Monseigneurje előtt - azzal a különbséggel, hogy ezek csupán azért hajoltak meg, hogy szenvedjenek és nem azért, hogy mosolyogjanak, - mikor egy őszülő utkaparó lépett a csoportba.

- Hozd ide azt a fickót! - mondá a márki futárjához.

Odahozták őt, sapkáját kezében tartotta, a többiek körülvették, hogy hallgatózzanak, mint ahogy a párisi kutmelletti nép tette.

- Az uton elhaladtam melletted?

- Igen, Monseigneur. Abban a kitüntetésben részesültem, hogy mellettem kegyeskedett elhaladni.

- Amint a dombon fölfelé jöttem, és a domb tetején is, mindkét helyen?

- Igen, Monseigneur.

- Mire néztél olyan merően?

- Az emberre néztem, Monseigneur.

Kissé lehajolt és rongyos kék sapkájával a kocsi alá mutatott. A többiek is mind lehajoltak és a kocsi alá néztek.

- Micsoda emberre, te disznó! És miért néztél oda?

- Bocsánat, Monseigneur, a fék láncán lógott.

- Ki? - kérde az utas.

- Az ember, Monseigneur.

- Az ördög vigye el ezeket a hülyéket! Hogy hívják azt az embert? Te ismered mind az embereket ezen a környéken. Ki volt az?

- Bocsánat, Monseigneur! Nem erről a vidékről való volt. Nem láttam őt egész életemben.

- A láncon lógott? Hogy megfulladjon a portól?

- Kegyes engedelmével, Monseigneur, az volt éppen a bámulatos. Feje lecsüngött - így!

Félig megfordult és hátra hajolt, úgy hogy arca ég felé fordult és feje lefelé lógott, azután ismét kiegyenesedett, sapkáját forgatta és meghajolt.

- Micsoda ember volt?

- Monseigneur, fehérebb volt, mint a molnár. A por egészen belepte, fehér, mint egy kisértet, magas, mint egy kisértet!

A leírás a kis csoportban óriási feltűnést keltett; és mind a szem, anélkül, hogy a többi szemmel ezt megbeszélte volna, Monsieur le Marquisra nézett. Talán azért, hogy lássák, vajjon az ő lelkiismeretét terheli-e valami kisértet.

- Valóban, okosan cselekedtél, - mondá a márki boldog öntudattal, hogy ilyen féreg nem bosszanthatja őt - láttad, hogy egy tolvaj kíséri kocsimat és nem nyitottad ki nagy szádat. Bah! Hadd menjen. Gabelle ur!

Gabelle ur volt a postamester és egyuttal adószedő is; nagy szolgálatkészséggel jött oda, hogy tanuja legyen a kihallgatásnak és szigorú, hivatalos arckifejezéssel rongyos kabátja ujjánál fogta a kikérdezettet.

- Bah! Menj utadra! - mondá Gabelle.

- Fogja el ezt az idegent, ha szállást kérne ma éjjel a faluban és győződjék meg róla, hogy tisztességesek-e a szándékai, Gabelle.

- Monseigneur, rendkívül meg vagyok tisztelve, hogy parancsait teljesíthetem.

- Elszaladt az a fickó? Hol van az az átkozott?

Az átkozott már a kocsi alatt volt egy féltucat jó barátjával és kék sapkájával mutatta a láncot. Egy másik féltucat jó barátja gyorsan előráncigálta őt és lihegve a márki elé állította.

- Te tökfef, elszaladt-e az az ember, mikor fékezésre megállottunk?

- Monseigneur, lerohant a lejtőn, fejfelé előre, mint mikor valaki a folyóba veti magát.

- Nézzen utána, Gabelle. Hajts!

A féltucat, mely a láncot nézte, még a kerekek között volt, mint a juhok; a kerekek oly hirtelenül indultak meg, hogy szerencsések voltak, hogy csontjaikat megmenthették; egyebük úgy sem volt, amit megmenthettek volna, azért voltak szerencsések.

A kocsi gyorsan kihajtott a faluból, a mögötte elterülő lejtőre, a domb meredeksége futását meglassította. Fokonkint lassította sebességét és inogva, döcögve haladt fölfelé a nyári éjszaka illatos levegőjében. A kocsisok, akiknek feje körül a furiák helyett ezernyi apró rovar röp-ködött, ostoraik pattogó végét kötözgették; a lakáj a lovak mellett haladt; a futár hallható volt, amint a sötétségben előrelovagolt.

A domb legmeredekebb pontján volt egy kis temető, benne egy kereszt a Megváltó nagy, új alakjával; fából való szegényes alak volt, melyet valami ügyetlen falusi faragó készített, de az alakot az életből vette, - talán a saját életéből - mert rettenetesen sovány és vézna volt.

Egy asszony térdelt a nagy szenvedésnek ezen szomorú jelképe előtt, mely azóta csak rosszabbodott, de még nem érte el tetőpontját. Fejével arra fordult és mikor a kocsi odajutott, gyorsan fölkel és a kocsijához lépett.

- Monseigneur, Monseigneur, egy kérvény!

Monseigneur türelmetlenül felkiáltott, arca azonban változatlan maradt.

- Nos, mi az? Mindig csak kérvények!

- Monseigneur, a nagy Isten szerelméért! Férjem, az erdész!

- Mi van férjeddél, az erdésszel? Mindig a régi történet veletek. Nem tud megfizetni valamit?

- Monseigneur, mindenért megfizetett. Meghalt.

- Nos? Most nyugszik. Feltámaszthatom őt neked?

- Ó, nem, Monseigneur! De ott nyugszik egy kis halom szegényes fű alatt.

- Nos?

- Monseigneur, itt annyi szegényes kis fűhalom van...

- No, és aztán?

Öreg asszonynak látszott, pedig fiatal volt. Megható fájdalom nyilatkozott meg viselkedésében; kezét vad szenvedéllyel csapta össze, majd a kocsi ajtajára fektette gyöngéden és cirógatva, mintha emberi kebel volna és azt várná, hogy megérzi a könyörgő érintést.

- Monseigneur, hallgasson meg! Monseigneur, hallgassa meg kérésemet! Férjem inség miatt halt meg; olyan sokan halnak meg inségük miatt; oly sokan fognak még meghalni inségük miatt.

- Nos aztán? Táplálhatom-e őket?

- Monseigneur, azt a jó Isten tudja; de én nem azt kérem. Az a kérésem, hogy egy darab fát vagy követ tegyenek sírjára férjem nevével, hogy megjelölje, hol fekszik. Különben gyorsan elfelejtik a helyét, nem találják meg, ha én is elpusztulok ugyanattól a betegségtől és engem egy másik szegény fűhalom alá tesznek. Monseigneur, oly sokan vannak, oly gyorsan szaporodnak, oly nagy itt a nyomor! Monseigneur! Monseigneur!

A lakáj eltávolította őt az ajtótól, a kocsi gyorsan elhajtott, a kocsisok nógatták a lovakat, az asszony messze elmaradt és a márki, ismét a furiáktól kísérve, gyorsan csökkentette a közte és a kastélya között levő távolságot.

A nyári éjszaka édes illata vette körül, és amint az eső esik részrehajlás nélkül, a porlepte, rongyos, munkától fáradt csoportot is körülvette a kutnál, az utkaparó kék sapkájával - enélkül ő semmi sem volt - még mindig a kísértetszerű emberről beszélt, ameddig csak hallgatták. Lassankint megelégtették, egymásután elszéledtek és az apró ablakokban világosság pislogott; mikor az ablakok elsötétedtek és több csillag volt látható, úgy látszott, mintha ezeknek a fénye az égboltozatra szállott volna, ahelyett hogy kioltották.

Nagy, magastetejű házak, és a fölébe nyuló fák árnyékot vetettek Monsieur le Marquisra; mikor a kocsi megállott, az árnyék helyébe fáklya fénye lépett és kastélyának nagy kapuja kinyílt előtte.

- Megérkezett Monsieur Charles Angliából?

- Még nem, Monseigneur.

9. Fejezet. A Gorgo feje.

Monsieur le Marquis kastélya hatalmas, nagy épület volt, előtte kövezett udvar, melyből két, a kövezett terraszon egyesülő kőlépcső vezetett a főkapu elé. Csupa kő az egész, kőkerítés, kőből való urnák, kőből való virágok, kőből való emberarcok, kőből való oroszlánfejek, kő mindenütt. Mintha a Gorgo feje nézett volna reá két század előtt, amikor elkészült.

Monsieur le Marquis kocsijából fölment a széles, alacsony fokokból álló lépcsőn, fáklya világított előtte, mely a sötétséget eloszlatta; egy bagoly a fák közötti nagy istálló tetején hangosan tiltakozott ez ellen. Egyébként minden nyugodt volt olyannyira, hogy a fáklya, mellyel a lépcsőt világították meg és a másik, amelyet a nagy kapunál helyeztek el, oly nyugodtan égett, mintha nagy teremben és nem a nyári éjszaka szabad ege alatt égne. A bagoly kiáltásán kívül más hang nem hallatszott, kivéven egy szökőkutnak medencéjében való csobogását; sötét éjszaka volt, mely óraszámra tartja vissza lélegzetét, azután nagyot sóhajt és lélegzetét ismét visszatartja.

A nagy kapu hangosan csapódott be, Monsieur le Marquis nagy csarnokon haladt keresztül, mely régi fegyverekkel és vadászati eszközökkel volt diszítve; sulyos lovaglővesszők és ostorok is voltak ottan, sok paraszt, aki azóta jötevőjéhez, a Halálhoz tért meg, érezte ezeknek a sulyát, ha földesura rossz kedvében volt.

Monsieur le Marquis elkerülte a nagyobb termeket, melyek nem voltak megvilágítva és éjjelre már be voltak zárva, a fáklyavivő világított előtte a lépcsőn, a folyosón levő egyik ajtóig. Ez fölnyílt előtte és ő három teremből álló belső lakosztályába lépett; az egyik hálósobája, a kettő pedig más célra való. Magas, boltozott, szőnyegnélküli termék nagy, fával fűthető tüzhelyekkel és minden kényelemmel ellátva, ami hozzátartozott egy márkí fényezéséhez, fényűző korban és országban.

Az utolsó előtti Lajosnak divatja - XIV. Lajos - abból a családból, mely sohasem hal ki, volt a termék gazdag felszerelésében az uralkodó, de olyan tárgyak is voltak találhatók, melyek Franciaország történetének régebbi lapjaira emlékeztettek.

A harmadik teremben két személyre volt terítve; kerek, kicsiny és magas szoba volt, a kastély négy gyertyaoltó-kupakhoz hasonló tornyainak egyikében; egyik ablaka nyitva állott, a fából való ablakredőnyök le voltak eresztve, úgy hogy az éjszaka sötétsége csak keskeny fekete vonal alakjában látszott, mely a redőnyök kőszinű sávjaival váltakozott.

- Hallom, hogy unokaöcsém még nem érkezett meg - mondá a márki a vacsora előkészületeire pillantva.

- Még nem érkezett meg, de Monseigneurrel együtt várták.

- Ah! Nem valószínű, hogy ma éjjel megérkezik; de az asztal maradjon úgy, amint van. Negyed óra alatt elkészülök.

Monseigneur egy negyedóra alatt készen volt és egyedül ült le bő és válogatott vacsorájához. Széke az ablakkal volt szemben, levesét elfogyasztotta és pohár bordeauxit emelt éppen ajkához, majd ismét letette.

- Mi ez? - kérdezte nyugodtan, figyelmesen nézett a fekete és kőszinű vízszintes vonalakra.

- Monseigneur? Mi?

- A redőnyön kívül. Huzd fel a redőnyöket!

Megtörtént.

- Nos?

- Monseigneur, semmi. A fák és az éjszaka, semmi egyéb nem látható.

A szolga, aki felelt, felhuzta a redőnyöket, kinézett az üres sötétségbe és ott állott újabb parancsot várva.

- Jól van, - mondá Monseigneur - zárd be újra!

Ez is megtörtént és a márki folytatta vacsoráját. Félig elkészült vele, mikor kocsi zörgését hallotta. Gyorsan közeledett és a kastély homlokzata felé jött.

- Kérdezd meg, hogy ki érkezett.

Monseigneur unokaöccse volt. Kora délután csak kevéssel volt Monseigneur kocsija mögött. Gyorsan csökkentette a távolságot, de nem annyira, hogy Monseigneurt elérhette volna az uton. A postaállomásokon hallotta, hogy Monseigneur előtte van.

- Mondják meg neki, - mondá Monseigneur - hogy a vacsora itten vár reá és kérjék, hogy vegyen részt. - Kis idő múlva bejött. Angliában Darnay Károly néven ismerték.

Monseigneur udvariasan fogadta, de nem szorítottak kezét.

- Tegnap utazott el Párisból, uram? - mondá Monseigneurnek, amint az asztalhoz ült.

- Tegnap. És ön?

- Egyenest jövők.

- Londonból?

- Igen!

- Sokáig volt uton? - mondá a márki mosolyogva.

- Ellenkezően; egyenest jövők.

- Bocsánat! Nem úgy értem, hogy utazása sokáig tartott, hanem hogy sokáig tartott, míg az utazásra elszánta magát.

- Visszatartottak - az unokaöcs habozott egy pillanatig a válasszal - különböző ügyek.

- Kétségtelen - mondá az udvarias nagybátya.

Mindaddig, míg a szolga jelen volt, alig beszéltek egyebet. Mikor a kávé felszolgálták és egyedül maradtak, az unokaöcs beszélni kezdett, miközben nagybátyjára nézett, arcának pillantásával találkozott, mely szép maszkhoz volt hasonló.

- Visszatértem utamból, uram, melyet, mint tudja, bizonyos cél érdekében tettem meg. Nagy és váratlan veszedelembe sodort, de a cél szent és ha halálba is vitt volna, hiszem, hogy bátran szenvedtem volna el azt is.

- Nem a halálba, - mondá a bátya - nem szükséges azt mondani, hogy a halálba.

- Nagyon kétlem, uram, - válaszolt az unokaöcs - hogy ha ez az ügy engem a sir szélére vitt volna, hogy ön egy ujját is felemelte volna, hogy engem megmentсен.

Ennek a hallatára az orr gödröcskéinek mélyedése és a kegyetlen arc finom, egyenes vonásainak a hosszabbodása vészjóslónak mutatkozott; a nagybátya kegyes mozdulattal tiltakozott ugyan ellene, tisztán látszott azonban, hogy nem volt egyéb udvariasságnál és így nem is volt megnyugtató.

- Valóban, uram, - folytatta az unokaöcs, - abból következtetve, amit mostan már tudok, úgy látszik, mintha határozottan arra igyekezett volna, hogy még gyanusabb látszatot adjon azoknak a gyanus körülményeknek, melyek engem környeztek.

- Nem, nem, nem! - mondá a nagybátya barátságosan.

- Azonban bárhogyan is legyen a dolog, - folytatta az unokaöcs bizalmatlanul tekintve reá - azt az egyet tudom, hogy az ön diplomáciája minden módon megakadályozna és a módok tekintetében sem válogatna.

- Barátom, azt megmondottam önnek, - mondá a nagybátya s orrcimpái remegtek - legyen oly kegyes és emlékezzék arra, hogy ezt megmondottam önnek már jó régen.

- Emlékszem.

- Köszönöm! - mondá a márki barátságos mosollyal. Hangja remegett, mint valami hangszeré.

- Valóban, azt hiszem, uram, - folytatta az unokaöcs - hogy az ön szerencsétlensége az én szerencsém is egyuttal és ez óvott meg engem a börtöntől itt Franciaországban.

- Nem értem teljesen, - válaszolt a nagybátya kávéját szörpölve - szabad bővebb magyarázatot kérnem?

- Azt hiszem, hogy ha ön nem volna kegyvesztett az udvarnál és ez a felhő nem árnyékolná be már régen, akkor egy *lettre de cachet* bizonytalan időre valamelyik várba küldött volna engem.

- Lehet - mondá a nagybátya nagy nyugalommal. - Sőt a család becsületére való tekintettel el is határozhatnám magamat arra, hogy önnek ezt a kellemetlenséget okozzam. Kérem, bocsássa meg.

- Szerencsémre hallom, hogy a tegnapelőtti audiencia szokásosan hideg volt - jegyezte meg az unokaöcs.

- Nem mondanám, hogy az ön szerencséjére, barátom, - válaszolt a nagybátya nagy udvariassággal - nem vagyok egészen bizonyos benne. Elmélkedésre való jó alkalom a magány előnyeivel egybekötve sokkal előnyösebben befolyásolná sorsát, amint azt ön befolyásolja. Ezt a kérdést azonban nem érdemes tárgyalni. Amint ön állítja, én vagyok hátrányban. Ezeket a kicsiny javítóeszközöket a családok hatalmának és tekintélyének e gyöngéd előmozdítóit, ezeket a csekély kedvezményeket, melyek önre olyan kellemetlenekké válhatnak, mostan csupán közbenjárással és alkalmatlankodással lehet megszerezni. Igen sokan keresik és

(aránylag) csak igen kevésnek engedélyezik. Azelőtt másképpen volt, azonban ebben a tekintetben Franciaországban a viszonyok rosszabbodtak. Még nem olyan régen őseink a környék csöcselékének élete és halála fölött rendelkeztek. Sok ilyen ebet ebből a szobából vittek el az akasztófa alá, a szomszéd szobában (hálószobámban), tudomásunk szerint, ott helyben leszurtak egy fickót, mert leányát illetően szemtelen aggodalmi voltak - saját leányát illetően! Sok privilégiumot veszítettünk el; új filozófia lett divatos; és helyzetünk érvényesítése manapság igazi kellemetlenséget okozhatna (nem megyek oly messzire, hogy azt mondanám, hogy okozna, de okozhatna). Szomorú, nagyon szomorú!

A márki egy kevés burnótot szippantott szelencéjéből és fejét rázta hozzáillő bájos kétségbeeséssel, kétségbeesve az országon, mely őt, az újjászületés nagy közegét, még magában foglalta.

- Mi annyira érvényesítettük helyzetünket a régebbi és a mai modern korban is, - mondá az unokaöcs komoran - hogy alig hiszem, hogy Franciaországban gyülöltebb név van a miénknél.

- Reméljük is, - mondá a nagybátya - az előkelők gyűlölete a nép önkénytelen hódolása.

- Ebben az egész országban köröskörül, - folytatta az unokaöcs előbbi hangján - nincsen egyetlen arc, mely ne a rettegés és szolgaság sötét érzetének hódolatával tekintene reám.

- Ez a család nagyságának az elismerése, - mondá a márki - melyet kiérdemelt azzal, hogy milyen módon óvta meg ezt a nagyságot. Hah! - Ismét szippantott és lábait keresztbefektette.

Mikor azonban az unokaöcs karjával az asztalra könyökölt és lehangoltan gondolataiba elmerülve szemét kezével befödte, a szép maszk a kíváncsiság, bizalmatlanság és ellenszenv erősebb kifejezésével nézett reá, mint ahogy az viselőjének megszokott közömbösségéhez illett.

- Elnyomás az egyedüli tartós filozófia. A rettegés és szolgaság érzetének sötét hódolata az, kedves barátom, - jegyezte meg a márki - ami ezeket a kutyákat az ostor iránt való engedelmességre készíti, amíg csak ez a tető - fölfelé tekintett reá - az eget kizárja.

Ami talán nem tartott olyan sokáig, mint azt a márki képzelte. Ha láthatta volna azon éjjel a kastélynak képét, hogy az, és még ötven más, egynéhány esztendővel azután milyen állapotba jutott, aligha ismert volna a kísérteties, füsttől fekete, kirabolt romokban a sajátjára. A tetőre vonatkozó dicsekvését illetően pedig azt találhatta volna, hogy az az eget egészen új módon zárta ki - örökre a tetemek szeméből, melyekbe százezer puska csöve tüzelte az ólmot.

- Azalatt - mondá a márki - én óvom meg a család tekintélyét és nyugalma, ha ön nem akarja. De ön fáradt lehet. Fejezzük be konferenciánkat ma éjjelre?

- Csak még egy pillanatig.

- Egy óráig is, ha úgy tetszik.

- Uram, - mondá az unokaöcs - mi gonoszat cselekedtünk és most aratjuk gyümölcseit.

- *Mi* cselekedtünk gonoszat? - ismételte a márki, kérdő mosollyal, és először unokaöccsére, majd önmagára mutatott.

- A mi családunk, a mi tekintélyes családunk, melynek tekintélyét mind a ketten szívünkön viseljük, de teljesen különböző módon. Még atyáink idejében is végtelen sok jogtalanságot követtünk el és minden emberi teremtményt megsértettünk, amely közénk és élvezetünk közé lépett! De kell-e atyám idejéről beszélnem, hisz az azonos az önével? Elválaszthatom-e tőle ikertestvérét és örökösét?

- Azt a halál elvégezte - mondá a márki.

- És itthagyt engem - válaszolt az unokaöcs - egy rendszerhez bilincselve, mely reám nézve rettenetes; melyért felelős, de amelyben tehetetlen is vagyok; állandóan fáradozom, hogy szeretett anyám utolsó szavát teljesítsem, hogy utolsó pillantásának engedelmeskedjem, mely arra kért, hogy könyörüljek és segítsek; és állandóan gyötör a kin, hogy segítséget és erre való hatalmat hiába keresek.

- Ha nálam keresi kedves unokaöcsém, - mondá a márki és mutatóujjával melléhez ért - akkor hiába keresi, arról biztosítom.

Tiszta fehér arcának minden vonása kegyetlenséget, ravaszságot mutatott, amint szelencéjével kezében, nyugodtan nézett unokaöccsére. Még egyszer érintette mellét, mintha ujjja finom kard hegye volna, mellyel ügyes gyakorlottsággal szívét szurná keresztül és így szólt:

- Kedves barátom, én meghalok, és a rendszert, melyben éltem, az utókorra juttatom.

Miután ezt mondotta, még egy utolsót szippantott és a szelencét zsebébe dugta.

- Legyen esze, - folytatta azután, miközben az asztalon levő kis csengőt megrázta - és törődjék bele természetes sorsába, különben elveszett, Monsieur Charles.

- Ez a vagyon és Franciaország reám nézve elveszett, - mondá az unokaöcs komoran - lemondok róluk.

- Mind a kettő az öné; hogy lemondhat róluk? Franciaországról talán, de erről a vagyonról még nem? Említeni sem érdemes, de lemondhat-e róla már most?

- Nem volt szándékomban, hogy szavaimnak ilyen értelmet adjak. Azonban ha reámszállana, holnap....

- Amilyen hiu vagyok, remélem, hogy ez nem valószínű.

- Vagy husz év múlva...

- Nagyon is megtisztel, - mondá a márki - de mégis inkább adok előnyt ennek a föltevésnek.

- Lemondanék róla, és másutt, más módon élnék. Keveset hagynék itten, hisz az egész nem egyéb nyomoruság és romhalmaznál.

- Ah! - kiáltott a márki körülhordva tekintetét a fényüzéssel tele szobában.

- A szemnek itten elég kellemes, de a maga valóságában, a szabad ég alatt és napvilágnál látva, ez, pazarlás vad halmaza, rossz gazdálkodás, kizsárolás, adósság, teher, elnyomás, éhség, meztelenség és szenvedés.

- Ah! - mondá a márki ismét elégyült pillantással.

- Ha valaha az enyém lesz, akkor jobban értő kezekre bízom, hogy lassan (ha ugyan egyáltalán lehetséges) szabadítsák meg a reánehazódó tehertől, mely lenyomja; hogy a szegény nép, mely hozzá van bilincselve és a türelem határáig jutott el, egy másik generációban kevesebbet szenvedjen. Átok van rajta és ezen az egész országon.

- És ön? - kérdezte a nagybátya. - Bocsássa meg kíváncsiságomat, új filozófiájából szándékozik megélni?

- Azt kell tennem, hogy megéljek, amire honfitársaim is nemsokára kényszerítve lesznek, nemességük ellenére - dolgozom.

- Például Angliában?

- Igen. Abban az országban, uram, a család tekintélye a részemről biztosságban van. A család tekintélye más országban nem szenved miattam, mert nevemet másutt nem viselem.

A csengettyű szavára a szomszéd szobában világot gyújtottak. A nyitva levő ajtón át a világosság behatolt. A márki abba az irányba nézett és komornyikjának távolodó lépteire hallgatózott.

- Anglia nagyon vonzza önt, ámbár, úgy látszik, nem valami nagyon sikerült ott boldogulnia - jegyezte meg azután és mosolyogva, nyugodt arccal fordult unokaöccse felé.

- Mondottam már, érzem, hogy ottan való boldogulásomat önnek köszönhetem, uram. Egyébként Anglia menedékhelyem.

- Mondják, ezek a hencegő angolok mondják, hogy sok embernek a menedékhelye. Ismer ottan egy honfitársat, aki menedékre talált ottan? Orvos?

- Igen.

- Leánya van.

- Igen.

- Igen - mondá a márki. - Ön fáradt. Jó éjt!

Mikor kiváló udvariassággal meghajtotta fejét, titok ült mosolygó arcán és szavainak oly titokzatos kifejezést adott, hogy unokaöccse megrettent tőle. Keskeny, egyenes szemöldöke, szája és orrcimpája fölött a gödröcskék elhúzódtak és ördögi szép arcán éles guny kifejezése ült.

- Igen - ismétlé a márki. - Igen. Egy orvos és a leánya. Igen. Így kezdődik az új filozófia! Ön fáradt. Jó éjt!

Éppen olyan hiábavaló lett volna a kastélyon levő kőarcok egyikét, mint az ő arcát megkérdezni. Az unokaöcs hiába nézett rá, amint mellette elhaladt az ajtó felé.

- Jó éjt! - mondá a nagybátya. - Örömmel nézek elébe, hogy holnap reggel viszontlátom. Kellemes nyugalmat! Világíts Monsieurnek szobájába!... És égesd el Monsieurt, unokaöcsémet ágyában, ha úgy tetszik - tette hozzá önönmagában, mialatt ismét megrázta a kis csengőt, hogy komornyikját szobájába hívja.

A komornyik eltávozott, majd visszajött; a márki föl és alá járkált kényelmes hálóköpenyében, hogy a tikasztó, csendes éjszakában lassan alváshoz készüljön. Amint puha papucsban nesz-telenül járkált föl és alá a szobában, finomodott tigrishez hasonlított; a mesebeli, bünbánat-nélküli, gonosz elvárásolt márkinak látszott, akinek időközönként tigrissé való változása éppen mostan volt folyamatban vagy megszűnőben.

Fényüzéssel berendezett hálósobájának egyik sarkától a másikig járkált, elgondolva a mai utazás eseményeit, amint azok önkéntelenül tolultak agyába; a dombon fölfelé való lassu haladás alkonyatkor; a napnyugta, a dombról való lemenetel, a malom, a sziklán levő börtön, a völgyben elterülő kis falu, a kut melletti parasztok, az utkaparó, amint kék sapkájával a kocsi alján levő láncot mutatta. Ez a kut emlékeztette a párisi kutra, a kis tetemre, mely ott feküdt az alján, a föléje hajló asszonyra és a magas emberre, aki karját ég felé nyujtva, kiáltotta: »Meghalt!«

- Elégé lehültem már, - mondá Monsieur le Marquis - és lefekhetem.

Csak egy gyertyát hagyott égve a nagy kemencén, majd a vékony fátolszövetből való függőnyt ágya körül leeresztette és amikor alváshoz elhelyezkedett, hallotta, amint az éjszaka hosszú sóhajjal törte meg csendjét.

Három óra hosszat bámultak a külső falon levő kőből való arcok vakon az éjszakába; három hosszú órahosszat csörgették a lovak az istállóban zaboláikat, ugattak a kutyák és a bagoly visitott, hangja nagyon kevésbé hasonlított ahhoz, melyet a költők tulajdonítanak neki. De megátalkodott szokása az ilyen teremtményeknek, hogy alig mondják valaha azt, amit nekik előírnak.

Három hosszú óra hosszat bámultak a kastély kőből való arcai - oroszlán- és emberi arcok - vakon az éjszakába. Halotti sötétség terült el a vidéken; a halotti sötétség mindent beborított. A temető kicsiny, szegényes fűhalmai alig voltak egymástól megkülönböztethetők; a kereszt alakja akár leszállhatott volna, oly kevés látszott belőle. A faluban az adószedő is, az adózottak is mélyen aludtak. Talán lakomákról álmodtak, mint ahogy az éhezők szoktak, vagy kényelemről és pihenésről, mint az agyonhajszolt rabszolga, vagy az igába fogott ökör álmodhatik. A vézna lakók nyugodtan aludtak, azt érezték, hogy szabadok, hogy jóllaktak.

Három sötét óra hosszat folydogált a falu kutja látatlan, hallatlan és a kastély kutja látatlan és zavartalan, - mind a kettő elfolyt, mint ahogy a percek folynak el az idő forrásából. Mind a kettőnek szürke vize kísértetessé vált a reggeli szürkületben és a kastély kőarcainak a szeme kinyílt.

Mindinkább világosodott, míg a nap megaranyozta a mozdulatlan fák koronáját és sugaraival a dombot elárasztotta. A hajnal pirjában a kastély kutjának a vize vérnek látszott és a kőarcok elpirultak. A madarak danája hangos volt és csengő és a márkai hálószobájának viharvert ablakpárkányán kis madár tele tüdővel dalolta legédesebb dalát. A legközelebbi kőarc ezen annyira elbámult, hogy kidülledt szemmel, tátott szájjal és lelógó állkapoccsal ijesztően nézett oda.

A nap most már teljes pompájában ragyogott és a falu mozogni kezdett. A kicsiny ablakok kinyíltak, rozoga kapuk recsegték, a kunyhókból előkerült a nép, didergett a reggeli friss levegőtől. Azután ismét előről kezdődött a falu népének ritkán enyhített napi munkája. Némelyek a kutra mentek, mások a mezőre; férfiak és asszonyok mentek oda ásni és kapálni; férfiak és asszonyok mentek oda, hogy a félig éhenhalt jószág után lássanak és a zörgő csontu teheneket az utak szélén tengődő silány legelőre hajtsák. A templomban és a keresztnél egy-két alak térdelt; és míg az egyik imáját végezte, a kötélen vezetett tehén a kereszt tövében levő néhány növény között reggeli után kutatott.

A kastély későbbben ébredt, mint ahogy az állásához illett, de fokonként és biztosan ébredt föl. Először a lándzsák és vadászkések pirultak és élesen ragyogtak a reggeli nap fényében; majd az ablakok, ajtók nyíltak ki; a lovak az istállóban a napfény és friss levegő felé fordultak, amely az ajtókon beáradt, levelek ragyogtak és susogtak az ablakok vasrácsain, a kutyák láncokat csörgették és türelmetlenül várták szabadonbocsátásukat.

Mindezek a közönséges események az élet forgásához, a reggel visszatéréséhez tartoztak. De nem oda tartozott a kastély nagy csengőjének a harangozása, sem a lépcsőkön fel és alá futkosás, sem a terrazon szaladgáló alakok, sem a súlyos lépések, melyek itten, amottan, mindenütt felhangzottak, sem a lovak gyors nyergelése és elvágtatása.

Milyen szél adta tudtára ezt a sietést a porral fedett utkaparónak, aki már munkájában volt a falu mögötti domb tetején, ebédje (nem volt nehéz elvinni) ott feküdt mellette egy kőhalmon, még a varju sem tartotta érdemesnek, hogy csipkedje. Talán a madarak hullatták alá, amelyek elvitték a hír egy pár szemét a távolba, mint ahogy véletlenül gabonaszemet elszórnak? Bár-

hogyan történt is, az utkaparó a hüvös reggelen lefelé rohant a dombtető térdig érő porában, mintha élete megmentéséért rohanna, és meg sem állt, míg a kuthoz nem ért.

A falu minden lakója a kutnál volt, lehangoltan állották körül és sugdolóztak, nem látszott rajtuk más izgalom, mint kíváncsiság és meglepetés. A legelőre vitt teheneket nagy hirtelenül ismét hazahozták és odakötözték ahhoz, ami éppen utjukba esett; a tehenek tompa közönnyel bámultak maguk elé, vagy lehevertek és azon a néhány fűszálon kérőztek, amit ide-oda utjukban fölszedhettek. A kastély, a posta és az adóhivatal néhány embere többé-kevésbé felfegyverkezett és tanácstalanul csoportokba verődött az ut másik oldalán. Az utkaparó ötven jóbarátja csoportjának már a közepébe került és kék sapkájával mellét verte. Mit jelentett mindez, vagy minek volt tulajdonítható az, hogy Gabelle hirtelen egy szolga mögé ül a nyeregbe és a kétszeresen terhelt ló gyors vágatásban rohant el, mint valami új változata a Leonóráról szóló német balladának?

Azt jelentette, hogy odafönn a kastélyban egy kőarccal több volt.

A Gorgo ismét ránézett az éjjel az épületre és a még hiányzó kőarcot hozzátette; azt a kőarcot, melyre már vagy kétszáz esztendeje várakozott.

Monsieur le Marquis párnáján feküdt. Olyan volt, mint egy szép maszk, mely hirtelen fölriadt, majd bosszus lett és kővé meredt. A kőalak szívébe kést döftek. Markolata köré papírszelet volt tekerve, melyre ez volt firkálva:

»Vigyétek gyorsan sirboltjába. Ez Jacquestól való.«

10. Fejezet.

Két ígélet.

Több hónap, számszerint tizenkettő telt el; Darnay Károly Angliában telepedett le, mint a francia nyelv képzett tanítója, aki a francia irodalomban is járatos volt. Manapság tanár volna, akkoriban tanító volt. Fiatal embereket tanított, akiknek idejük és módjuk volt, hogy olyan élő nyelv tanulmányozásával foglalkozzanak, melyet az egész világon beszéltek; arra igyekezett, hogy izlésüket a tudás és képzelet e tárháza felé irányítsa, irogatott is erről jó angol stílusban és angol nyelvre is fordított. Ilyen tanítókat akkoriban nem lehetett könnyen találni; egykori hercegek és jövődöbéli királyok még nem foglalkoztak nyelvtanítással és a Tellson főkönyveitől tönkrejutott nemesség nem tűnt még el, hogy szakács- vagy ácsmesterséget folytasson. Olyan tanító volt, akinek a tudása és képzettsége a tanításban szokatlanul kellemes és hasznos módon érvényesült; fordításai is előkelők voltak, mert munkájában a szókincs ismeretén kívül egyebet is kifejezett, úgy hogy az ifjú Darnay csakhamar ismert és keresetté vált. Jól ismerte hazája viszonyait is és az ezek iránt való érdeklődés mindinkább fokozódott, így aztán kitartó szorgalmával és fáradhatatlan tevékenységével boldogult is.

Nem remélte, hogy Londonban aranyat lel az utca kövezetén, sem azt, hogy rózsák között fog pihenni. Ilyen vérmes reményekkel aligha boldogult volna. Munkát remélt, meg is találta és legjobb tudása szerint el is végezte. Ez volt boldogulásának a módja.

Idejének egy részét Cambridgeben töltötte, ahol egyetemi hallgatókat tanított, mint valami türt csempész, aki latin és görög helyett európai nyelveket csempészett a vámházba. Idejének többi részét Londonban töltötte.

Attól az időtől kezdve, hogy a paradicsomban örökös volt a nyár, egész napjainkig, mikor az elűzöttek vidékén majdnem állandó a tél, a férfivilág változatlanul egy uton haladt, - Darnay Károly útján - a szerelem útján.

Veszedeleme órája óta szerette Manette Luciet. Sohasem hallott oly bájos, oly kellemes hangot, mint az ő szánakozása hangját. Sohasem látott arcot, melynek szépsége oly gyöngéd volt, mint az övé, mikor megásott sirja szélén vele szembesítették. De ezt az érzelmet egy szóval sem említette előtte. Egy év telt már el az elhagyatott kastélyban elkövetett gyilkosság óta. Mily messze volt tőle, hosszú, poros útjaival, messze túl a tengeren - a szilárd kőkastély álom ködének tűnt fel előtte - és ő még egy szóval sem árulta el neki szívének állapotát.

Meg volt ennek az oka, ezt ő jól tudta. Nyári nap volt ismét, kevéssel azelőtt érkezett Londonba egyetemi elfoglaltságából, mikor Soho csöndes sarka felé tartott, hogy Manette doktor előtt érzelmeit kitarja. Nyári este volt, tudta, hogy Lucie Miss Pross-szal kísétált.

A doktor ablakmelletti karosszékében ülve olvasott. Fokonkint visszanyerte energiáját, mely hosszas szenvedésében megóvta őt, és azt még érezhetőbbé is tette. Most valóban energikus férfi volt, céltudatos, nagy akaraterejű és élénken tevékeny. Visszanyert energiájában néha kissé szeszélyes és hirtelen természetű volt, ilyenek mutatkozott többi visszanyert képességében is; de ez a hangulata nem volt gyakran észrevehető és mindinkább csökkent.

Sokat tanulmányozott, keveset aludt, nagy erőltetést könnyen tűrt el és egyformán vidám volt a hangulata. Darnay Károly lépett most be hozzá; mikor meglátta őt, könyvét félretette és kezét feléje nyújtotta.

- Darnay Károly, örülök, hogy láthatom. Már három-négy nap óta várjuk visszaérkezését. Stryver és Carton Sydney mind a ketten itt voltak tegnap, és azt mondták, hogy ön már régen esedékes.

- Érdeklődésük nagyon lekötölez, - válaszolt azokra vonatkozóan kissé hűvösen, de a doktorral szemben meleg érzélemmel - Miss Manette?

- Jól van, - mondá a doktor, mikor ő megállott - és visszatérése öröm mindannyiunkra. Háztartási ügyekben jár el, de hamar itthon lesz.

- Manette doktor, tudtam, hogy ő nincsen otthon. Felhasználtam az ő távollétének alkalmát, hogy önnel beszélhessek.

Zavart hallgatás állott be.

- Igen? - mondá a doktor látható kényszerrel. - Hozza közelebb székét és beszéljen.

A széket illetően engedelmeskedett, de úgy látszott, hogy a beszélést kevésbé könnyűnek találta.

- Abban a szerencsében részesültem, Manette doktor, - kezdé el végre - hogy bizalmas vagyok itten, már körülbelül másfél éve és remélem, hogy a tárgy, melyet érinteni óhajtok, nem fogja...

A doktor kezét kinyújtva, félbeszakította őt, hogy megállásra bírja. Egy ideig kezét kinyújtva tartotta, majd visszavonva így szólott:

- Lucieről van szó?

- Igen.

- Minden időben nehezemre esik, hogy róla beszéljek. Különösen nehéz, mikor hallom a hangot, amelyen róla beszél, Darnay Károly.

- Ez a hang az őszinte bámulat, igaz hódolat és mély szerelem hangja, Manette doktor! - mondá tiszteletteljesen.

Ismét zavart szünet állott be, mielőtt az apa válaszolt.

- Elhiszem, méltányolom, elhiszem.

Kényszere oly nyilvánvaló volt és annyira látható volt az is, hogy az az említett kérdésnek szőnyegre való hozatalától származik, hogy Darnay Károly habozott.

- Folytassam, uram?

Ujabb szünet.

- Igen, folytassa.

- Sejti, hogy mit akartam mondani, ámbár nem tudhatja, hogy milyen komolyan gondolom, mily komolyan érzem azt, anélkül, hogy ismerné szívem belsejét, a reményt, a félelmet és a kétséget, mely már olyan régen eltölt. Kedves Manette doktor, szeretem leányát, vonzalommal, bensőséggel, önzetlenül, imádattal. Ha volt valaha szerelem a világon, úgy én szeretem őt. Ön is szeretett, régi szerelme beszéljen érdekemben!

A doktor elfordult arccal ült ottan, szemét a földre szegezve. Az utolsó szavak hallatára ismét hirtelen kinyújtotta karját és kiáltott...

- Csak ezt ne, uram! Ne említse! Könyörgök, ne emlékeztessen reá!

Kiáltása valódi fájdalomról tanuskodott, úgy hogy még sokáig ott csengett Darnay Károly fülében, miután már régen elhangzott. Kinyújtott kezével feléje intett, mintha Darnayt arra kérné, hogy szünetet tartson, ő annak magyarázta és hallgatott.

- Bocsásson meg - mondá a doktor halk hangon, néhány pillanat múlva. - Nem kételkedem, hogy szereti Luciet; ez irányban nyugodt lehet.

Székében feléje fordult, de nem nézett reá, tekintetét sem fordította feléje. Állát kezére támasztotta és fehér haja beárnyékolta arcát...

- Beszélt Lucievel?

- Nem.

- Nem is irt neki?

- Soha.

- Szűkkeblűség volna, ha nem akarnám látni, hogy ez az önmegtagadás az atya iránt való kíméletből származik. Az atya köszönetet mond önnek.

Kezét nyújtotta; de szeme nem követte kezét.

- Tudom, - mondá Darnay tiszteletteljesen - tudnom kell, Manette doktor, hiszen együtt láttam önöket nap-nap után, hogy ön és Miss Manette között olyan szokatlan, megható vonzalom van, oly bensően összefügg a körülményekkel, amelyekből származott, hogy kevés a hozzáfogható, még az atya és gyermeke közötti gyöngédségben is. Tudom, Manette doktor, - kell, hogy tudjam - hogy az ő vonzalma egyesült a leány kötelességtudásával, aki hajadonná serdült, hogy szívét teljesen eltölti a gyermek szeretete és bizalma. Tudom, hogy neki gyermekkorában nem voltak szülei és hogy ő mostani korának és jellemének egész állhatatosságával és bensőségével csügg önön és hogy ő egyesíti ezzel az előbbi idők vonzalmát és bizalmát, melyben ön reánézve még elveszett volt. Nagyon jól tudom, hogy ha ön a tulvilági életről került volna vissza hozzá, az ő szemében ön még akkor sem volna szentebb vonzalommal körülvehető, mint

amilyent mostan állandóan tanusít ön iránt. Tudom, hogy ha ő önt megöleli, a csecsemő, a gyermek, a hajadon karja öleli egyszerre. Tudom, hogy ő ön iránt való szeretetében anyját látja és szereti, mikor az az ő korában volt, látja és szereti önt, mikor ön az én koromban volt, szereti megtört szivü anyját, szereti önt végtelen szenvedésében és áldott felépülésében. Tudtam ezt éjjel-nappal, mióta ismerem önt otthonában.

Az atya szótlánul ült, arca a föld felé fordult. Lehellelte meggyorsult, de az izgalomnak minden egyéb jelét elnyomta.

- Kedves Manette doktor, minthogy ezt mindig tudtam és őt és önt ettől a szent fénytől övezetten láttam mindig, hallgattam, hallgattam addig, amíg a férfi szive képes erre. Éreztem és érzem most is, hogy ha szerelmemet - még az én szerelmemet is - kettőjük közé helyezem, hogy akkor én, az ön élete történetébe nem teljesen odaillő elemet vegyitek. De szeretem őt. Isten a tanum, hogy szeretem őt.

- Elhiszem - válaszolt az atya gyászos hangon. - Már régen gondoltam. Elhiszem.

- De ne higgye, - mondá Darnay, kit a panaszos hang szemrehányóan érintett - hogy ha életkörülményeim olyanok volnának, hogy kettejüknek meg kellene válni, abban az esetben, ha valaha oly szerencsés lehetnék, hogy őt feleségemnek mondhatnám, hogy egyetlen egy szóval is említettem volna ezt, amit most elmondottam. Tudom, hogy reménytelen lett volna és azonkívül tudom azt is, hogy nemtelen volna. Ha ennek csak a lehetősége is - még a távoli évekre is - felülkerülhetett volna agyamban, vagy elrejtőzhetett volna szivemben, akkor én mostan ezt a tiszteletreméltó kezet nem érinthetném.

E szavaknál kezét az atyáéra tette.

- Nem, kedves Manette doktor. Éppen úgy, mint ön, Franciaországnak önkéntes száműzöttje vagyok; mint önt, engem is elűzött a haza ziláltsága, elnyomtatása és nyomora; mint ön, én is igyekszem, hogy tőle távol, munkámból megéljek és boldogabb jövőben bizzam; csak azt remélem, hogy önnel sorsát, életét, otthonát megoszthatom és haláláig hűséges társa lehetek. Nem hogy megosszam Lucievel az ő privilégiumát, mint az ön gyermeke, társa és barátja, hanem hogy segítségére legyek és őt szorosabban fűzzem önhöz, ha ez ugyan lehetséges.

Keze még mindig az atyáén pihent, ő viszonzta az érintését, de nem hidegen, és kezét a szék támláján pihentetve először tekintett föl a beszélgetés kezdete óta. Arcán látszott a küzdelem nyoma, küzdött azzal az alkalmilag jelentkező kifejezéssel az arcán, melyben megvolt a hajlandóság arra, hogy gyanakvó kétséggé és félelemmé változzék.

- Ön olyan érzellemmel, oly férfiasan beszél, Darnay, hogy szivem egész melegével köszönetet mondok önnek és föltárom érzelmemet - amennyire lehet. Van-e oka arra, mely megerősíti abban a hitében, hogy Lucie is szereti önt?

- Nincs. Még eddig nincs.

- Az volt-e ennek a bizalmas beszélgetésnek a közvetlen célja, hogy erről tudomásommal meggyőződést szerezzen?

- Még az sem. Hetekkel ezelőtt talán nem lett volna bizalmam, hogy ezt megtegyem; lehet, hogy meglesz a bizalmam (talán tévedek, talán nem) holnap.

- Tanácsot kér tőlem?

- Nem, uram. Valószínűnek tartom azonban, hogy ha módjában van és helyesnek tartja, tanácsol valamit.

- Igéretet vár tőlem?

- Azt.

- Milyet?

- Nagyon jól tudom, hogy ön nélkül reményem sem lehetne. Nagyon jól tudom, hogy még ha Miss Manette e pillanatban szívébe zárt volna is, - ne gondoljon annyira elbizakodottnak, hogy ennyit föltételezek - ezt a helyet atyja iránt való szeretetének rovására nem tarthatom meg.

- Ha ez a helyzet, belátja-e, hogy ez másrészt milyen következménnyel jár?

- Teljesen megértem, hogy bármely kérés érdekében atyjának egy szava mindennél fontosabb a világon. Ez okból, Manette doktor, - mondá Darnay szerényen, de határozottan - ezt a szót kérem öntől, még életem árán is.

- Erre nézve biztos vagyok. Darnay, titkok éppen úgy keletkeznek szenvedelmes szerelemből, mint hosszas távollétből. Az előbbi esetben ez a titok mély, bonyolult és nehezen felderíthető. Lucie leányom ebben az egy tekintetben, ilyen titok reám nézve. Szíve állapotáról fogalmam sincsen.

- Szabad-e kérdezni, uram, hiszi-e, hogy... - minthogy ő habozott, az atya folytatta a mondatot.

- Más valaki szándékozik-e őt feleségül kérni?

- Ezt akartam mondani.

Az apa megfontolta előbb kissé a választ.

- Ön látta itten Carton urat. Stryver ur is itt van alkalmakkor. Ha valakiről lehet egyáltalán szó, úgy csak e kettő közül az egyik lehet.

- Vagy mind a kettő - felelte Darnay.

- Nem gondoltam mind a kettőre. Sőt egyiket sem tartom valószínűnek, ígéretet kíván tőlem. Mi legyen az?

- Csupán azt kívánom, hogy ha Miss Manette a maga részéről ilyen bizalmas dolgot hozna tudomására, mint amilyent én voltam bátor most előadni, akkor legyen meggyőződve annak igaz voltáról, amit most mondtam, és adjon hitelt is annak. Remélem, hogy van olyan jó véleménye rólam, hogy személyem ellen nincsen kifogása. Nem említem többé, hogy mily nagy becsben tartom ezt a véleményét, ez az egyedüli, amit kérek. A föltételnek, melyet ennek az ígéretnek a megadásához szab, és melynek teljesítését kétségtelenül követelheti, azonnal megfelelek.

- Megigérem - felelte a doktor - minden feltétel nélkül. Elhiszem, hogy szándéka tiszta és megbízható, olyan, amilyennek mondotta. Elhiszem, hogy az a törekvése, hogy a köztem és a másik kedvesebb énem között levő köteléket szorosabbra fűzze és ne lazítsa. Ha ő bármikor is mondja majd nekem, hogy az ő teljes boldogságához ön hozzátartozik, akkor önnek adom őt. Ha, Darnay Károly, ha...

Az ifju hálásan szorította meg kezét, és kezeik még egymáson pihentek, mikor az atya folytatta:

- Képzelőds, ok, félelem vagy bármi egyéb, régibb vagy újabb keletű, ha a férfi ellen szólna is, akit ő igazán szeret, - melyért a közvetlen felelősség nem őt terheli - leányom érdekében minden el lesz felejtve. De az én mindenem; több ő nekem, mint minden szenvedésem, több, mint a jogtalanság, több mint... De hisz ez üres beszéd!

Különös módon szüntette meg beszédjét, és oly különös, merev volt tekintete, mikor beszédében megakadt, hogy Darnay érezte, amint a saját keze hideggé válik az övében, amely lassan eleresztette az ő kezét és lehanyatlott.

- Valamit mondott, - szólt Manette doktor, miközben mosoly jelent meg az arcán, - mit is mondott?

Nem tudta, hogy mit válaszoljon, míg eszébe nem jutott, hogy egy föltételt említett. Mikor aztán visszaemlékezett erre, válaszolt.

- Hozzám való bizalmát hasonló bizalommal kell viszonznom. A név, melyet most viselek, nem igazi nevem; csekély változtatással az anyám neve. Megnevezem azt is, és elmondom annak az okát is, hogy miért vagyok Angliában.

- Álljon meg! - mondá a beauvaisi doktor.

- Azért óhajtom ezt megtenni, hogy annál inkább megérdemeljem bizalmát, nincsen titkom ön előtt.

- Álljon meg!

Egy pillanat alatt a doktor mindkét kezével befogta füleit, a másik pillanatban már mindkét kezét Darnay ajkaira tette.

- Mondja majd meg, ha kérdezem, ne most. Ha kérése kedvező lesz, ha Lucie szereti önt, megmondja házassága reggelén.

- Megigéri?

- Szívesen.

- Adja kezét. Mindjárt itthon lesz és jobb, ha ma este nem lát mi kettőnket együtt. Menjen! Isten áldja meg!

Sötét volt már, mikor Darnay eltávozott egy órával később és még sötétebb volt, mikor Lucie hazaérkezett, egyedül sietett a szobába - Miss Pross egyenest fölment a lépcsőn - és meglepődött, hogy olvasószéke üres volt.

- Atyám! - kiáltá. - Kedves atyám!

Nem kapott választ, de hálósobájából tompa kalapálást hallott. Könnyű lépéssel haladt át a közbeeső szobán, betekintett az ajtón és megrémülve sietett vissza, siránkozva magában:

- Mit tegyek? Mit tegyek?

Habozása csak egy pillanatig tartott, visszasietett, a hálósoba ajtaján kopogtatott és gyöngéd hangon hívta őt. A zaj megszűnt Lucie hangjára és Manette azonnal kijött hozzá s hosszú ideig járkáltak együtt föl és alá.

Lucie éjjel fölkelte ágyából és lejtett, hogy atyja álmát megfigyelje. Mélyen aludt. Szerszámai és befejezetlen munkája a szokott helyen voltak.

11. Fejezet. **A kép párja.**

- Sydney, - szólott Stryver ugyanazon éjjel vagy reggel sakáljához - keverj még egy puncsot; valamit akarok neked mondani.

Sydney az éjjel kétszerannyit dolgozott, az előtte való éjjel is, sőt az az előtt való éjjel is, egymásután sok éjjelen át; a hosszú törvényszünet kezdete előtt Stryver aktái között alapos tisztogatást rendezett. A tisztogatással végre elkészült; Stryver hátraléka mind fel volt dolgozva; minden el volt intézve, míg november hava megérkezik légköri és jogi kódéval együtt és újabb magot hoz a malomba.

Sydney ily nagy megerőltetés ellenére nem lett sem vidámabb, sem józanabb. Jó csomó külön nedves törülközőre volt szüksége, hogy az éjszakán keresztülcipelődjék; megfelelő külön bormennyiség előzte meg a törülközőket; nagyon fáradtnak látszott, mikor letépte turbánját és a mosdótálba dobta, amelybe azt a megelőző hat órán át időközönként bemerítette.

- Megcsinálod-e azt a puncsot? - kérde Stryver, aki kényelmesen, kezét övébe dugva, hevert a divánon és onnan nézett körül.

- Meg.

- Nos, hallgass ide! Valamit mondok neked, ami alkalmasint meglep és arra készítet, hogy ne higgy engem olyan állatnak, amilyenek rendszerint hiszel. Házasodni szándékozom.

- Igazán?

- Igen. És nem pénzért. Mit mondasz ehhez?

- Nem vagyok abban a helyzetben, hogy sokat mondjak. Ki az?

- Találd el!

- Ismerem őt?

- Találd el!

- Én ugyan nem szándékozom találgatni reggel öt órakor, mikor az agyvelő fő és forr a fejemben. Ha azt akarod, hogy találgassak, hívj meg ebédre.

- Jó, tehát megmondom - mondá Stryver, miközben lassan ülőhelyzetbe emelkedett. - Sydney, szinte kétségbeesem azon, vajjon megértesz-e majd engem, minthogy te érzéstelen kutya vagy.

- És te - válaszolt Sydney szorgalmasan keverve a puncsot - érzékeny, poétikus lélek vagy.

- Eredj! - válaszolt Stryver dicsekvően nevetve. - Ámbár nem tartok igényt arra, hogy egy románcnak legyek a tárgya (mert remélem, hogy azt én jobban tudom), mégis én gyöngédebb érzelmű fiu vagyok, mint te.

- Szerencsésebb vagy, talán ezt akarod mondani.

- Nem azt akarom mondani. Azt gondolom, hogy én olyan ember vagyok, akihez több... több...

- Mondd, udvariasság, minthogy éppen akörül vagy - segítette őt Carton.

- Jó! Mondjuk, udvariasság. Az én véleményem az, - mondá Stryver pöffeszkedve barátja előtt, amint az a puncsot elkészítette - hogy én olyan ember vagyok, aki többet törődik azzal, hogy kellemes legyen, aki többet fárad, hogy kellemes legyen, aki jobban érti, hogy mi módon legyen kellemes hölgytársaságban, mint te.

- Folytasd - mondá Carton Sydney.

- Nem. De mielőtt folytatom, - mondá Stryver, fejét rázva az ő hetvenkedő modorában - ezt kell megmondanom. Te annyiszor voltál Manette doktor házában, mint én, talán még többször is. Valóban, szégyeltem magam ottan a te mogorvaságod miatt. Olyan hallgatag, olyan buskomor hangulatban voltál, hogy, lelkemre mondom, szégyeltem magam miattad, Sydney.

- Olyan emberre, mint te, akinek olyan nagy a törvényszéki praxisa, nagyon jótékony hatásu lehet, ha valami miatt szégyenkezik, - válaszolta Sydney - lekötelezettnek kellene érezni magadat velem szemben.

- Ilyen módon nem szabadulsz meg tőlem, - válaszolt Stryver - nem, Sydney, kötelességem, hogy ezt megmondjam neked és arcodba mondom, hogy javadra váljék, hogy te ilyen társaságban ördögösen rossz hangulatban vagy. Te kellemetlen fickó vagy!

Sydney tele pohárral ivott a puncsból, melyet elkészített, és nevetett.

- Nézz meg engem, - mondá Stryver kiegyenesedve - nekem kevesebb szükségem van arra, hogy kellemessé tegyem magamat, mint neked, mivelhogy én függetlenebb viszonyok között vagyok. És miért teszem mégis?

- Még eddig sohasem láttam, hogy ezt teszed - dörögte Carton.

- Azért teszem, mert ez a politikám, ez az elvem. És nézz reám! Előbbre jutok.

- De nem jutsz előbbre házassági terveidnek a magyarázásával - válaszolt Carton közönyös arccal. - Szeretném, ha amellet megmaradnál. Ami pedig engemet illet, hát sohasem fogod megérteni, hogy én javithatatlan vagyok?

Ezt a kérdést keserűség látszatával intézte hozzá.

- Nem hivatásod, hogy javithatatlan légy - volt barátja válasza, mely nem hangzott nagyon békítő módon.

- Nekem nem hivatásom egyáltalán, hogy létezzem - mondá Carton. - Ki az a hölgy?

- A név említése ne érintsen kellemetlenül, Sydney, - mondá Stryver, hencegő barátsággal készítvén őt elő arra, amit elmondandó volt - mivel tudom, hogy te felét sem gondolod annak, amit mondasz; és ha gondoltad is mind, annak sincsen fontossága. Azért csinálom ezt a bevezetést, mivel te egyszer fitymáló hangon említetted ezt a fiatal hölgyet előttem.

- Én?

- Bizonyosan; ebben a szobában.

Carton Sydney puncsára, majd önelégült barátjára tekintett; megitta puncsát és ismét önelégült barátjára tekintett.

- Te a fiatal hölgyet aranyhaju babának mondtad. A fiatal hölgy Miss Manette. Ha te olyan ember volnál, akiben van ilyenfajta érzés vagy gyöngédség, Sydney, akkor neheztelnem kellett volna ezért a kifejezésért; de te nem vagy ilyen. Nálad teljesen hiányzik ez az érzés; azért nem bosszant már, ha arra a nyilatkozatodra gondolok; mint ahogy olyan embernek festményemről mondott ítélete nem bosszantana, akinek a festészethez nincsen szeme; vagy zenedarabomról, akinek nincsen hallása.

Carton Sydney nagy hévvel itta a puncsot, tele poharakkal itta és barátjára nézett.

- Most tudsz mindent, Syd - mondá Stryver. - Vagyonnal nem törődöm; ő bájos teremtés; és én föltettem magamban, hogy kedvem szerint cselekszem; általában azt hiszem, hogy én megengedhetem magamnak azt, hogy kedvem szerint cselekedjem. Bennem olyan férjet kap, aki már meglehetősen jó módban van, aki gyorsan emelkedik és aki kissé kiválik; szerencse őreá nézve, de ő megérdemli. Csodálkozol-e?

Carton még mindig puncsot ivott és ezt válaszolta:

- Miért csodálkoznám?

- Helyesled?

Carton még mindig puncsot ivott és ezt válaszolta:

- Miért ne helyeselném?

- Helyes! - mondá barátja, Stryver. - Sokkal könnyebben veszed, mint elképzeltem és önzetlenebb vagy irányomban, mint reméltem; ámbár jól tudod, hogy a te régi iskolatársad erős akaratú férfi. Igen, Sydney, megelégettem ezt az életet, nincsen benne változatosság; érzem, hogy kellemes dolog egy férfira nézve, ha otthona van, ahol időzhet, ha kedve tartja (ha nincsen, kimaradhat) és érzem, hogy Miss Manette minden helyzetben jól fest és nekem csak becsülést hozhat. Erre határozta el magamat. És most, Sydney, öreg fiu, veled is akarok egy szót beszélni jövődről. Rossz uton vagy, tudod. Nem ismered a pénznek értékét, nagyon könnyelműen élsz és egy szép napon ott fekszel majd betegen és szegényen; valóban ápolóról kell gondoskodnod.

Ezt olyan jóakaró pártfogással mondotta, hogy kétszer kövérebbnek és négyszeresen sértőbbnek látszott, mint amilyen volt.

- Mondom neked, - folytatta Stryver - nézz utána. Én utánanézttem a magam más módja szerint; nézz utána te is, a magad más módja szerint. Házasodj meg. Szerezz valakit, aki gondoskodik rólad. Ne törődj azzal, hogy nem gyönyörködtesz az asszonyok társaságában, hogy nem értesz hozzá és nincsen hozzávaló érzéked. Keress valakit, keress valami tisztességes asszonyt, akinek kis vagyona van - valami gazdasszonyt vagy lakásbérbeadót - és vedd el feleségül; borus napok jöhetnek. Ez való *neked*. Nos, fontold meg, Sydney.

- Majd megfontolom - mondá Sydney.

12. Fejezet.

A tapintatos férfiú.

Stryver megállapodott abban, hogy nagylelkű cselekedettel kezét nyújtja a doktor leányának és elhatározta azt is, hogy ezt a leányra váró boldogságot tudomására adja, mielőtt a hosszú törvényszünet idejére a városból távozik. Miután az ügyet elméjében megvitatta, arra a következtetésre jutott, hogy legjobb minden előzményt is egyuttal elintézni és azután majd tetszésük szerint elrendezhetik, hogy egy-két héttel Szent Mihály napja előtt, vagy pedig Szent Hilárius napja és karácsony közötti rövid szünetben keljenek-e egybe.

Ügyének sikerére vonatkozóan nem volt kételye, a verdiktet tisztán látta. Az esküdszék előtt kifejtette a lényeges vagyoni okokat, - csakis ezek érdemesek arra, hogy figyelembe véssenek - egyszerű ügy volt, egy pontja sem volt gyöngé, ő volt a vádló, bizonyítékait nem lehetett megdönteni, a vádlott ügyvédje ügyéről lemondott és az esküdszék még azt sem tartotta szükségesnek, hogy a verdikten tanácskozzék. Miután Stryver, a bíró, az esetet letárgyalta, teljesen meg volt győződve, hogy egyszerűbb ügy nem létezik.

Ehhez képest Stryver a nagy törvényszünetet azzal kezdte meg, hogy Miss Manettet a legnagyobb előzékenységgel Vauxhall Gardens-ba meghívta. Minthogy ez a hely nem tetszett, Ranelagh-t hozta javaslatba és minthogy megmagyarázhatatlan módon ez sem talált kedvező fogadtatásra, kegyesen elhatározta, hogy Sohoban személyesen jelentkezik és nemes szándékát ottan adja elő.

A Templeből - melyen még rajta volt a törvényszünet csecsemőkorának a virága - Soho felé irányította lépteit. Aki csak látta őt, amint Soho felé vezető útjában előretolta magát, jóllehet

csak Saint Dunstan mellett, a Temple Barnál volt, és megszokott módján rohant előre a kövezeten a gyöngébb járókelők tömegében, láthatta, hogy milyen erős és megbízható férfiú ő.

Tellsonék mellett haladt el és minthogy ottan letétje is volt és tudta, hogy Lorry Manették bizalmas barátja, az jutott eszébe, hogy bemegy a bankba és elárulja Lorrynak, hogy micsoda ragyogás van Soho horizontján felkelőben. Belökte tehát az ajtót, melynek sarkában gyöngé hörgés volt hallható, lebukott a két lépcsőn, elhaladt a két ókori pénztáros mellett, és belépett a homályos hátulsó szobába, ahol Lorry számok részére vonalozott nagy könyvek előtt ült függőleges vasrudakkal ellátott ablaknál, ez is, mintha számok részére volna megvonalazva és minden, ami a felhők alatt van, olyannak tűnt fel, mintha nem volna egyéb, mint szám.

- Halló! - mondá Stryver. - Hogy van? Remélem, jól?

Stryver sajátossága volt, hogy termete tulságos nagynak tűnt föl minden hely számára. Tellsonék üzlethelyisége számára annyira tulságos nagy volt a termete, hogy távoli sarkokban ülő öreg hivatalnokok könyörögve tekintettek reá, mintha a falhoz préselné őket. Maga a cég is, aki távoli perspektívában nagy nyugalommal ujságot olvasott, nem tetszően huzta össze szemöldökét, mintha Stryver feje felelősségteljes mellényébe nyomult volna.

A diszkrét Lorry mintaszerű hangon mondá, mintha ennek a hangnak a használatát ajánlotta volna.

- Hogy van, Stryver ur? Hogy van, uram? - és kezét fogott vele. Különös módon fogott kezét; ezt Tellsonék minden alkalmazottján meg lehetett figyelni, ha a cég jelenlétében valamely üzletfelükkel kezét fogtak. Valami önmehtagadó módon fogott kezét, mintha azt a Tellson és Társa cég nevében tenné.

- Mivel lehetek szolgálatára, Stryver ur - kérde Lorry üzletszerű módon.

- Nem, köszönöm; ez a látogatásom magántermészetű, önnek szól Lorry ur; bizalmasan óhajtának önnel beszélni.

- Ó, valóban! - mondá Lorry, miközben fülével feléje hajolt és ugyanakkor a távol ülő cég felé pillantott.

- Éppen abban a járatban vagyok, - mondá Stryver, bizalmasan rákönyökölve az íróasztalra, amely ámbár nagy kettős asztal volt, félig sem volt elegendő az ő számára - Lorry ur, hogy kedves kis barátjának, Miss Manettenek házassági ajánlatot tegyek.

- Ó, én drágám! - kiáltott fel Lorry állát vakarva és kétkedően nézett látogatójára.

- Ó, én drágám, uram? - ismételte Stryver és hátralépett. - Ó, ön drágája, uram? Mit ért ez alatt Lorry ur?

- Hogy én mit értek? - válaszolt a kereskedő. - Természetesen, csak barátságosat és elismerőt, hogy önre nagy megtiszteltetés, és... hogy egyszóval mindazt gondolom, amit csak kíván. De valóban... Ön tudja, Stryver ur... - Lorry szünetet tartott és a legkülönbözőbb módon rázta fejét, mintha akarata ellen füzne hozzá elméjében:

- Ön tudja valóban, hogy ön sok, nagyon is sok!

- Nos, - mondá Stryver, miközben harcias kezével az asztalra ütött, szemét kidüllesztette és nagyot lélegzett - ha jól értem önt, Lorry ur, engem fölakasztanak.

Lorry megigazította kicsiny parókáját mindkét füle mögött, mintha ilyen módon könnyebben jutna célhoz és írótolla szárnyát harapdálta.

- Az ördögbe is, uram, - mondá Stryver reábámulva - talán nem vagyok elfogadható?

- Ó, Istenem, igen. Igen. Ön elfogadható, - mondá Lorry - ha ön azt mondja, hogy elfogadható, akkor elfogadható is.

- Nem vagyok vagyonos? - kérde Stryver.

- Ó, ha ön vagyonról beszél, ön vagyonos, - mondá Lorry.

- És nem haladok-e előre?

- Ha ön haladni akar, ön tudja, hogy abban senki sem kételkedhetik, - mondá Lorry, örülve, hogy még valamit helyeselhet.

- Mi a csodát gondol tehát, Lorry ur? - kérdezte Stryver láthatóan elcsüggedve.

- Nos! Én... Mostan szándékozik odamenni? - kérdezte Lorry.

- Egyenesen! - mondá Stryver és öklével az asztalra ütött.

- Akkor én azt hiszem, hogy az ön helyében nem mennék.

- Miért? - kérdezte Stryver. - Most sarokba szorítom - és ujjával megfenyegette, mintha az esküdszék előtt állana. - Ön kereskedő és kell, hogy oka legyen. Adja az okát. Miért nem menne?

- Mert - mondá Lorry - ilyen szándékkal nem mennék oda anélkül, hogy előbb meggyőződtem volna arról, hogy sikerrel járok.

- Ördögbe is! - kiáltott Stryver. - Ez már mégis sok!

Lorry a távoli cégre, majd pedig a dühös Stryverre tekintett.

- Itt van egy kereskedő, egy idős ember, egy tapasztalt ember, egy bankban - mondá Stryver - és miután három főokot felsoroltam, mely biztos sikerhez vezet, azt mondja, hogy erre nincs okom. És ezt mondja és feje a nyakán van. - Stryver megjegyzése szinte úgy hangzott, mintha kevésbé különösnek találta volna, ha ezt levágott fejjel mondta volna.

- Ha sikerről beszélek, akkor a fiatal hölgnél való sikert gondolom. És ha azokról az indokokról beszélek, melyek a sikert valószínűvé teszik, akkor olyan okokat és indokokat gondolok, melyek a fiatal hölgyre hatással vannak. A fiatal hölgy, jó uram, - mondá Lorry Stryver karját gyöngéden simogatva - a fiatal hölgy. A fiatal hölgy az első.

- Ön tehát azt akarja mondani, Lorry ur, - mondá Stryver ismét az asztalra könyökölve - hogy a szóban forgó fiatal hölgy, az ön jól megfontolt véleménye szerint, negédes bolond?

- Ezt éppen nem. Csak azt akarom önnek mondani, Stryver ur, - mondá Lorry elpirulva - hogy senkitől sem tűrök becsmérő szót, erre a fiatal hölgyre vonatkozóan, és hogy ha ismernék egy férfit, - amit nem remélek - akinek izlése olyan durva, akinek a viselkedése oly aljas és fennhéjázó, hogy nem tud tartózkodni attól, hogy tiszteletlenül beszéljen arról a fiatal hölgyről, itten ennél az asztalnál, még Tellsonék sem volnának képesek megakadályozni abban, hogy neki véleményemet alaposan megmondjam.

Az a körülmény, hogy bosszuságát elfojtani kényszerült, Stryver véredényeit veszedelmes állapotba hozta, mikor rákerült a sor, hogy dühös legyen; Lorry véredényei, bármilyen rendszeresen folyt is bennük a vér, sem voltak jobb állapotban most, hogy őreá került a sor.

- Ez az, amit mondani akartam, uram - mondá Lorry. - Kérem, nehogy tévedés legyen közöttünk.

Stryver egy ideig egy vonalzó végét szopogatta és azután egy dallamot vert vele a fogain, amittől bizonyára fogfájást kapott. Végre megtörte a zavart csendet e szavakkal:

- Ez valami teljesen új dolog reám nézve, Lorry ur. Ön határozottan azt tanácsolja nekem, hogy ne menjek Sohóba és ajánljam föl kezemet, *magamat*, a King's Bench Bar Stryverét?

- Tanácsomat kéri, Stryver ur?

- Mindenesetre.

- Nagyon helyes. Megadom; ön megismételte szóról-szóra.

- Erre nem válaszolhatok egyebet, - nevetett erre Stryver kényszeredetten - hogy ha! ha! ilyen még nem történt a múltban, a jelenben s nem fog történni a jövőben sem.

- Értsen meg, - folytatta Lorry - mint kereskedőnek egyáltalában nincsen jogom, hogy erről az ügyről beszéljek, mert mint kereskedő semmit sem tudok erről. De úgy beszéltem, mint öreg ember, aki Miss Manettet karjain hordozta, aki Miss Manettenek és atyjának, a bizalmas barátja és mindkettőt nagyon szereti. Ne felejtse el, hogy nem én kértem a bizalmat. Hiszi-e most, hogy nincsen igazam?

- Nem én - mondá Stryver füttyörészve. - Nem vállalhatom magamra, hogy harmadik személy számára józan észet találjak, csak a magam részére kereshetem. Én józan észet föltételezek bizonyos embereknél; ön szentimentális hülyeséget tételez föl. Ez új dolog rám nézve. De önnek talán igaza van.

- Amit én föltételezek, Stryver ur, azt én magam akarom értelmezni. És értsen meg, uram, - mondá Lorry hirtelen ismét elpirulva - nem türom, még itt Tellsonéknál sem, hogy azt helyettem bárki is értelmezze.

- Na! Bocsánatát kérem - mondá Stryver.

- Megadom. Köszönöm. Tehát, Stryver ur, amit mondani akartam önnek: fájdalmas lehetne önre nézve, hogy tévedését belássa, fájdalmat okozhatna Manette doktornak, ha arra kényszerülne, hogy az ügyet önnek megmagyarázza, nagyon fájdalmas lehetne Miss Manettere nézve, hogy az ügyet önnek megmagyarázza, ön tudja, hogy abban a szerencsében és kitüntetésben részesülök, hogy a családdal bizalmas barátságban vagyok. Ha kívánja, szívesen megkíséreltem, anélkül, hogy ön bármilyen módon kötve volna ezáltal, anélkül, hogy önt képviselném, hogy azt a megfigyelést, melyen tanácsom alapult, néhány új, különösen ezt a célt szolgáló újabb megfigyeléssel kijavítsam. Ha aztán akkor sincsen meglegedve, akkor már csak az marad hátra, hogy személyesen győződjék meg mindenről; míg ha meglegszik azzal és tanácsom az lesz, ami mostan volt, akkor az érdekeltek mind meg vannak kímélve. Mit mond ehhez?

- Mennyi ideig tartóztatna engem még a városban?

- Ó! Ez csak néhány óra kérdése. Még ma este elmehetnék Sohóba és azután hivatalába jöhetnék.

- Helyes, legyen úgy - mondá Stryver. - Nem megyek most oda, nem olyan sietős a dolog; beleegyezem és elvárom önt ma este. Jó reggelt!

Stryver azután megfordult és kirohant a bankból, miközben annyira megrázta a levegőt kimenetele közben, hogy a számlálóasztal mögött levő két ókori alkalmazott minden meglevő erejét igénybe vette, hogy meghajlás közben annak a levegőnyomásnak is ellene tudjon állni. Ezeket a tiszteletreméltó, erőtlen személyeket a közönség mindig hajlongni látta és általános volt a hit, hogy mikor üzletfelük előtt meghajoltak távozásakor, az üres hivatalban is még tovább hajlongtak addig, míg egy új üzletfelet ilyen módon be nem vontak.

Az ügyvédnek elég éles volt az esze, hogy eltalálja, hogy a bankár nem nyilatkozott volna olyan határozottsággal, ha kevésbé alapos oka lett volna erre, mint a morális bizonyosság. Bármennyire is készületlen volt arra, hogy ilyen nagy pilulát lenyeljen, de lenyelte.

- És most - mondá Stryver, törvényszéki mozdulattal megfenyegetve a Templet, mikor a pilula már lenn volt - ebből úgy kerülök ki, hogy itten mindenki visszas helyzetbe kerül.

Az Old Bailey hadvezető művészetének egy darabja volt ez, melyben ő vizsgálatot talált.

- Engem nem visz visszas helyzetbe fiatal hölgy - mondá Stryver. - Én majd elvégzem ezt az ön érdekében.

Mikor tehát Lorry este tíz órakor Stryvernél beállított, egy csomó könyv és írás között ült, melyet erre a célra halmozott föl és úgy látszott, hogy semmire sem gondolt olyan keveset, mint a reggeli beszélgetésre. Sőt meglepettnek látszott, mikor Lorryt meglátta, szórakozott volt és gondolatai egészen más dologgal voltak elfoglalva.

- Ott voltam Sohóban - mondá a jólelkű követ, miután egy félóra hosszat azon fáradozott, hogy őt arra bírja, hogy a beszélgetést a kérdéses ügyre terelje. - Sohóban voltam.

- Sohóban? - ismételte Stryver hidegen. - Ah, igaz! Mire is gondolok!

- Nincsen kétségem, hogy ma reggel teljesen igazam volt - mondá Lorry. - Ebbéli véleményem megerősödött és így megismételem tanácsomat.

- Biztosítom, - mondá Stryver a legbarátságosabb hangon - hogy sajnálom önt és sajnálom a szegény apát is. Tudom, hogy ez mindig fájó seb lesz a családban; de ne beszéljünk róla többet.

- Nem értem önt - mondá Lorry.

- Elhiszem, - válaszolt Stryver fejével bólintva, csillapította őt, mintha az ügynek végét óhajtana vetni - nem baj, nem baj!

- De igenis baj - vetette Lorry közbe.

- Nem, semmi; biztosítom, hogy semmi. Minthogy józan észet tételeztem fel ott, ahol józan ész nincsen és dicséretreméltó törekvést ott, ahol dicséretreméltó törekvés nincsen, én beláttam tévedésemet és semmi baj sem történt. Fiatal leányok gyakran követtek el hasonló balgaságot és gyakran megbánták azt szegénységben és elhagyatottságban. Önzetlen szempontból sajnálom, hogy az ügyből semmi sem lett, mert másokra nézve anyagi tekintetben szerencse lett volna; önző szempontból örülök, hogy nem lett semmi belőle, mert anyagi tekintetben reám nézve hátrányos lett volna. Alig szükséges megemlítenem, hogy nekem előnyöm nem lett volna belőle. Baj nem történt. Én nem kértem meg a fiatal hölgy kezét, és köztünk szólva, egyáltalában nem tudom, vajjon alaposabb megfontolás után elmentem volna-e olyan messzire. Lorry ur, üresfejű leányok balga szeszélyei és meggondolatlansága nem ellenőrizhető, ne is remélje azt, különben mindig csalódik. Most pedig ne beszéljünk többet erről. Mondhatom, hogy sajnálom ezt, mások miatt, de meg vagyok elégedve magam miatt. És valóban nagyon le vagyok önnek kötelezve, hogy megengedte azt, hogy önnél ez irányban tapogatózzam és hogy ön tanácsot adott nekem; ön jobban ismeri a fiatal hölgyet, mint én. Önnek igaza volt, nem hozzám való.

Lorry annyira elképedt, hogy szinte bután bámult Stryverre, amint ez őt az ajtó felé szorította olyan arckifejezéssel, amelyből fitogtató nagylelkűség, kímélet és jóakarát áradt az ő gyarló fejére.

- Vizsgálódjék, kedves uram, - mondá Stryver - ne beszéljen többet róla; ismétlem, köszönöm az engedelmet, hogy önnél tapogatózhattam. Jó éjt!

Lorry künn volt az éjszakában, mielőtt tudta volna, hogy hol van. Stryver divánján hevert és a szoba mennyezetére bámult.

13. Fejezet. **A tapintatlan férfiu.**

Ha Carton Sydney ugyan valaha ragyogott valahol, bizonyára soha Manette doktor házában. Sokszor volt ott egy év lefolyása alatt, de mindig ugyanaz a buskomor, mogorva volt a hangulata. Ha akart beszélni, okosan beszélt. De a mivel sem törődés felhőjén, mely végzetes sötétséggel árnyékolta őt be, csak ritkán hatolt át világosság.

Valamennyire mégis törődött az utcákkal, melyek azt a házat környékezték, az érzéstelen kövekkel, melyek kövezetét alkották. Sok éjszakán át kóborolt ottan céltalanul, boldogtalanul, habár még ideiglenesen sem vidult fel; sok reggeli szürkület mutatta magános alakját és időzött ott még mindig, mikor a nap első sugarai a templomtornyon és magas épületek egyébként ritkán látható architektónikus szépségeit erős domborulatban tüntette föl, mint ahogy talán a nyugodt idő lelkében fölidézte a jobb, de elfelejtett és elérhetetlen dolgok iránt való érzelmet. Az utóbbi időben gondozatlan ágya Temple Courtban még ritkábban látta őt, mint azelőtt és gyakran, mikor csak néhány pillanat telt el, hogy rádobta magát, ismét felugrott és azon a környéken kísértett.

Egy augusztusi napon, mikor Stryver értesítvén sakálját, hogy »azt a házassági ügyet jobban megfontolta«, tapintatosságát Devonshirebe vitte, mikor a City utcáin a virágok látása és illata sejtette a gonosszal is a jót, a beteggel is az egészséget, az öreggel is az ifjúságot, Sydney még mindig ott kóborolt a kövezeten. Léptei eleinte határozatlanok és céltalanok voltak, majd valami szándéktól hirtelen megelevenedtek és annak a keresztülvitele a doktor kapuja elé vitte őt.

A lépcsőn fölvezették; Luciet egyedül találta munkájánál. Lucie sohasem volt elfogulatlan vele szemben és némi zavarral fogadta őt, mikor asztalához közel leült. Néhány közömbös szólás után arcába tekintve, változást vett benne észre.

- Félek, hogy ön nem jól érzi magát, Carton ur!
- Az az életmód, melyet folytatok, nem nagyon kedvez az egészségnek. De mit is lehet várni ily könnyelmű embertől?
- Nem, bocsásson meg, megkezdtem már egy kérdést, kár jobb életmódot nem folytatnia!
- Isten tudja, hogy szégyen!
- Miért nem változtat rajta?

Mikor gyöngéden ismét rátekintett, meglepődött és elszomorodott, hogy könnyeket látott szemében. Hangját is könnyek fojtották el, mikor válaszolt.

- Már késő! Sohasem leszek jobb, mint amilyen vagyok. Mélyebben sülyedek és rosszabbá válok.

Asztalára könyökölt és kezével szemét elfödte. Az asztal remegett az ezt követő szünetben.

Lucie sohasem látta őt ellágyulva és szánta őt. Ő tudta ezt, anélkül, hogy ránézne és így szólott:

- Kérem, Miss Manette, bocsásson meg, összerogyok, ha rágondolok arra, amit mondani akarok. Meghallgat-e?

- Ha javára válik, Carton ur, ha boldoggá teszi önt, nagyon örülnék neki!

- Isten áldja meg kedves részvétéért!

Egy kis idő múlva eltávolította kezét arcáról és nyugodtan beszélt.

- Ne féljen attól, amit hallani fog. Ne utasítson vissza semmit, amit mondok. Olyan vagyok, mint aki fiatalon halt meg. Egész életem ilyen lehetett.

- Nem, Carton ur. Biztos vagyok benne, hogy a java még eljöhet; biztos vagyok benne, hogy ön sokkal, sokkal méltóbb lehetne önönmagához.

- Mondja, hogy önhöz, Miss Manette, és ámbár én azt jobban tudom és ámbár én azt nyomorult szívem titkában jobban tudom, sohasem fogom elfelejteni!

Remegett és elsápadt, önmaga iránt való kétségbeesésével hozzájött segítségért, ez a körülmény a beszélgetésnek különös jelleget adott.

- Ha lehetséges lett volna, Miss Manette, hogy ön viszonzhatta volna egy férfi szerelmét, akit most maga előtt lát, ezt az elpusztult, elzüllött teremtményt, mely lemondott önmagáról és önmagát lökte el: ő ezen a napon és ebben az órában boldogsága ellenére is tudatában volna annak, hogy önt nyomorba és szükségbe, bánat és szenvedésbe vinné és magával együtt lerántaná szennybe és szegénybe. Tudom jól, hogy nem érez szerelmet irántam; nem is kérem; és hálát adok Istennek, hogy nem igényelhetem.

- Nem menthetem meg önt enélkül, Carton ur? Nem vagyok-e képes - bocsásson meg ismét - jobb életbe visszavezetni? Nem viszonzhatom bizalmát? Tudom, hogy ez bizalmas beszélgetés, - mondá szerényen némi habozás után és könnyekkel szemében - tudom, hogy ön ezt nem mondaná senki másnak. Nem fordíthatom ezt semmi módon az ön javára, Carton ur?

Fejét rázta.

- Semmi módon! Nem, Miss Manette, semmi módon! Ha még kissé tovább meghallgat, akkor minden megtörtént, amit érdeken tehet. Kívánom, hogy tudja meg, hogy ön volt lelkem utolsó álma. Sülyedésemben nem sülyedtem annyira, hogy az ön, az atyja és ennek az otthonnak a látása, amilyenné ezt ön alakította, föl ne ébresztette volna bennem azokat a régi árnyakat, melyeket régen halottaknak gondoltam. Mióta önt ismerem, bánat gyötört, melyről azt hittem, hogy örökre elfelejtettem, régi hangok figyelmeztettek, hogy emelkedjem, melyekről régen azt hittem, hogy elnémultak. Befejezetlen eszméim támadtak új igyekezetről, új kezdetről, hogy a lustaságot és érzéketlenséget lerázom és ismét belevetem magamat a lemondott küzdelembe. Álom, csak álom, mely semmiben sem végződik és ott hagyja az alvót, ahol fekszik; de az a kívánságom, hogy tudomása legyen arról, hogy ön idézte azokat elő.

- Nem marad meg semmi sem belőle? Ó, Carton ur, gondolkozzék! Kisérlelje meg ismét!

- Nem, Miss Manette, az egész idő alatt tudtam, hogy ilyen sorsot nem érdemlek. És mégis megvolt bennem a gyöngeség és bennem van most is, hogy az ön tudomására kívánom hozni, hogy valami hirtelen befolyással ön bennem, a kiégett hamuhalmazban, tüzet gyújtott, de olyan tüzet, mely természetében elválaszthatatlan tőlem, semmit sem siettet, semmit nem világít, szolgálatot nem teljesít, haszontalanul ellobog.

- Minthogy oly szerencsétlen vagyok, Carton ur, hogy önt még szerencsétlenebbé tettem, mint volt, mielőtt engem ismert...

- Ne mondja ezt, Miss Manette, mert ön megmentett volna engem, ha valaki képes lett volna erre. Ön nem lehet az oka annak, hogy állapotom rosszabodik.

- Minthogy az az állapot, melyről ön beszél, mindenestre az én befolyásom folytán állott elő, - ezt gondolom, ha jól megértettem - tehetek-e valamit, hogy önnek segítségére legyek? Nincs hatalmam arra, hogy az ön javára fordítsam?

- Az egyedüli jó, amire most még képes vagyok, Miss Manette, az, hogy idejöttem. Hadd legyen elhibázott életem hátralevő részére az az emlékem, hogy ön előtt, a földön az utolsó ember előtt, kitártam szívemet és abban még volt valami, amit ön képes volt megsíratni és megszárítani.

- Amely, hiszen kértem önt, szívem egész melegével, hogy higgye el, jobb dolgokra képes volt, Carton ur!

- Ne kérjen tovább arra, hogy elhiggyem, Miss Manette. Én megvizsgáltam magamat és azt jobban tudom. Fájdalmat okozok önnek, de gyorsan végzek. Megengedi-e, hogy elhiggyem, ha erre a napra visszagondolok, hogy életem utolsó bizalmát az ön tiszta, ártatlan szívébe helyeztem, hogy ottan békében pihen és senkisem osztozik benne?

- Ha ez vigasz önre nézve, megigérem.

- Hogy még azzal sem, aki valaha a legdrágább lesz ön előtt?

- Carton ur, - válaszolt ő izgalmas szünet után - ez az ön titka és nem az enyém. Megigérem, hogy tiszteletben fogom tartani.

- Köszönöm. És még egyszer, áldja meg az Isten!

Kezét ajkához emelte és az ajtó felé indult.

- Ne tartson attól, Miss Manette, hogy ezt a beszélgetést valaha is, csak egy szóval említeni fogom. Sohasem térek reá vissza. Ha halott volnék, sem lehetne bizonyosabb felőle. Halálom órájában ezt az egy emléket szentnek fogom tartani, áldani fogom érte, és köszönöm, hogy utolsó vallomásomat ön előtt tehettem és hogy ön az én nevemet, hibáimat, gyötrelmeimet gyöngéden szívébe zárta. Legyen az élete egyébként könnyű és boldog!

Carton egészen más volt, mint amilyennek különben mutatkozott; szomorú volt elgondolni, hogy mennyit lökött el magától, hogy mennyi képessége maradt naponkint ugaron és használdott hamis célok elérésére. Manette Lucie szomorúan sirt érte, mikor ő visszafordulva reánézett.

- Vigasztalódjék, - mondá ő - nem vagyok méltó ilyen érzelmre, Miss Manette. Egy-két óra múlva, aljas barátaim körében és szokásaink által, melyeket gyűlölök, de ragaszkodom hozzájuk, olyan állapotba kerülök, hogy kevésbé leszek méltó azokra a könnyekre, mint a nyomorult, aki az utcákon vánszorog. Vigasztalódjék! Szívemben önnel szemben mindig olyan leszek, amilyenek mostan lát, ámbár külsőleg nem fogok másmilyennek látszani. Az utolsóelőtti kérés, amit önhöz intézek, az, hogy nekem ezt elhiggye.

- Megteszem, Carton ur.

- Utolsó kérésem a következő és ezzel megszabadítom olyan látogatótól, akivel, mint jól tudom, közössége nincsen, közötté és ön között áthidalhatatlan mélység marad. Tudom, hogy fölösleges emlitenem, de lelkemből tör elő. Önért és bárkiért, aki kedves ön előtt, mindent megtennék. Ha életpályám jobb volna, hogy módom vagy alkalmam kínálkoznék áldozatra, minden áldozatot meghoznék önért és azokért, akik szívének kedvesek. Nyugodt időben kísérelje meg és emlékezzék arra, hogy ebben a tekintetben őszinte vagyok és rendelkezésére

állok. Eljön az idő, nemsokára eljön az ideje annak, mikor önt új kötelékek fűzik, - melyek bensőbben és szorosabban fűzik majd otthonához, melynek ön az ékessége - a legdrágább kötelékek, melyek diszíteni és boldogítani fogják. Ó, Miss Manette, ha majd egy boldog apa arca tekint az önébe, ha majd látja, hogy az ön ragyogó szépsége új bimbót fakaszt, gondoljon néha arra, hogy van egy férfi, aki bármikor szívesen áldozza, fel életét azért, hogy megmentsen egy életet, melyet ön szeret!

- Isten önnel! - Még egy utolsó »Isten áldja meg!«, és eltávozott.

14. Fejezet.

A becsületes iparos.

Cruncher Jeremiás szeme előtt naponta nagyszámu és változatos dolog történt, amint ott ült széken a Fleet-streeten, utálatos törpéje oldalán. Ugyan ki lett volna képes arra, hogy a Fleet-streeten üljön a nap munkás óráiban, anélkül, hogy elkábult vagy megsiketült volna az arra vonuló két óriási processzió zajától, melyek közül az egyik nyugat felé haladt a nappal együtt, a másik kelet felé, távolodott a naptól, mindakettő pedig a vörös és aranyos felhők mögötti sikság felé törekedett, ahol a nap lenyugszik.

Cruncher szalmaszállal a szájában szemlélte a két folyamatot, mint a mesebeli pogány, akinek századokon keresztül egy folyamra kellett ügyelnie, kivévn, hogy Jerry nem remélte, hogy azok kiszáradnak medrükben. Ez a várakozás azonkívül nem lett volna valami kecsegtető, minthogy az ő jövedelmének csekély része onnan eredt, hogy félénk asszonyokat (leginkább természetes és az élet java korán túl levőket) Tellsonék oldaláról a másik partra kalauzolt. Ámbár minden egyes esetben Cruncher kísérete csak rövid ideig tartott, ő mégis érdeklődést tanúsított a hölgy iránt és sohasem mulasztotta el, hogy annak a hő vágyának adjon kifejezést, hogy az illető hölgy iránt való tisztelete jeléül az ő egészségére óhajt poharat üríteni. És azokkal az adományokkal, melyeket jóakaró vágyának kielégíthetése kapott, rendezte pénzügyeit, amint az említve volt.

Volt egy idő, amikor egy költő ült az utcán egy széken és az emberek láttára társalgott a Muzsákkal. Cruncher is az utcán ült egy széken, de minthogy nem volt költő, a lehető legkevesebbet társalgott a Muzsákkal, hanem maga körül tekintgetett.

Éppen olyan időszak volt, mikor a torlódás megritkult, kalauzolásra szoruló asszony is ritkán akadt és Cruncher viszonyai általában olyan kedvezőtlenül fejlődtek, hogy azt az erős gyanút keltették keblében, hogy felesége valami különösen hathatós módon »csuszkálhatott a térdén«, mikor szokatlanul nagy tömeg tódult a Fleet-streeten nyugat felé és a figyelmét felkeltette. Cruncher abba az irányba tekintve, megtudta, hogy valami temetés halad végig az utcán, melyet a nép megakadályozott; ebből aztán torlódás támadt.

- Ifju Jerry, - mondá Cruncher magzatja felé fordulva - egy temetés.

- Hurrá, apa! - kiabált az ifju Jerry.

A fiatal ur ujjongó kiáltásának valami titokzatos jelentősége volt. Az idősebb ur ezt a kiáltást oly zokon vette, hogy csupán az alkalomra várt, hogy az ifju urat fülénél foghassa.

- Mit jelentsen ez? Mit hurrázol? Mit akarsz ezzel mondani saját édesapádnak, te ifju csirkefogó? Kezdem sokallani ezt a fiut! - mondá Cruncher reátekintve. - Őt és az ő hurrá-kiáltásait! Ne halljak többet ilyet, vagy majd megérezed. Hallod-e?

- Nem tettem semmi rosszat - tiltakozott az ifju Jerry és arcát dörzsölte.

- Hagyd abba tehát, - mondá Cruncher - nem akarok tudni a te »semmi rosszat sem tevésedről«. Állj fel erre a székre és nézd a tömeget.

Fia engedelmeskedett és a tömeg közeledett; pisszegve és orditozva vettek körül egy halottaskocsit és egy fakult, fekete gyászkocsit, amely utóbbiban csupán egy gyászoló ült, aki sokat használt és kifakult fátyolba és gyászköpenybe volt burkolva, mely az ilyen helyzet méltóságához föltétlenül hozzátartozott. A gyászolónak azonban sehogysem tetszett a szerepe, mert folyton növekvő csöcselék vette a kocsit körül, gunyolta őt, arcát fintorgatta feléje, orditozott és folyton ezt kiabálták: Fssz! Kémek! Fssz! Kémek! És még más udvariasságot is hangoztatott, mely sokkal számosabb és erőteljesebb volt, semhogy ismételhő volna.

A temetések Crunchert mindig különösen vonzották. Mindig izgatott lett, ha Tellsonék mellett temetés haladt el. Természetesen, ez a temetés, melynek ilyen szokatlan volt a kísérete, rendkívülien fölizgatta őt és a legelső embert, aki mellette elrohant, megkérdezte:

- Mi az, testvér? Ki az?

- Nem tudom - válaszolt az ember. - Kémek! Ahaha! Fssz! Kémek!

Egy másikat kérdezett: - Ki az?

- Nem tudom, - válaszolt az is, de azért kezével beszélőcsövet formált a szája előtt és azon keresztül bömbölte nagy hévvel: - Kémek! Haha, Ts, tst, ké-é-mek!

Végre az esetről többet tudó ember rohant feléje és ettől megtudta, hogy ez a gyászmenet Cly Roger temetése.

- Kém volt? - kérdezte Cruncher.

- Old Bailey kéme! - válaszolt a felvilágosítást adó. - Haha, Tst! Haha! Old Bailey ké-ém!

- Ah, már tudom! - kiáltott Jerry és visszaemlékezett a törvényszéki tárgyalásra, melyen jelen volt.

- Láttam őt! Meghalt?

- Akár a dög! - válaszolt a másik - És nem halhatott meg eléggé. Szedjétek ki! Kémek! Huzzátok ki! Kémek!

Ez az eszme, minden gondolat hiányában, olyan elfogadható volt, hogy a tömeg élénk helyesléssel fogadta és a tanácsot hangosan ismételte, - Huzzák ki! - és annyira körülvették a kocsikat, hogy azok nem voltak képesek tovább haladni. Mikor aztán sokan egyszerre rohanták meg a kocsik ajtaját, az az egy gyászoló hirtelen kiugrott és egy pillanatra a tömeg kezei között volt; de ő oly ügyes volt és oly sikeresen használta föl a kínálkozó alkalmat, hogy a következő pillanatban egy mellékutca szaladt, a gyászköpenyt, kalapot, a hosszú fátyolt, a fehér zsebkendőt és a többi szimbolikus könnyeket eldobálta.

A nép ezeket nagy ujjongás közben darabokra tépte és szerte-széjjel szórta, mialatt az iparosok sietve bezárták boltjaikat, mert abban az időben ilyen tömeg semmitől sem tartózkodott és rettegett szörnyeteg volt. Már a koporsót készültek kihuzni, mikor egy különösen találékony génusz azt ajánlotta, hogy inkább kísérjék őt általános ujjongás között rendeltetési helyére. Minthogy praktikus tanácsokban hiány volt, ezt az ajánlatot is élénk helyesléssel fogadták és a kocsit gyorsan megtelt; nyolc ember volt a belsejében és vagy egy tucat a tetején, a halottaskocsira pedig annyian kapaszkodtak föl, amennyi csak reáfért. Az elsők között volt Cruncher Jerry, aki szerényen rejtette el tüskés fejét a gyászkocsi legsötétebb sarkában, nehogy Tellsonék észrevegyék őt.

A temetést rendező vállalkozók ugyan óvást emeltek a ceremóniák megváltoztatása ellen; de minthogy a folyó veszedelmes közelségben volt és sok hang hidegfürdő időszerűségét emlegette arra a célra, hogy az ellenkezőket észretéritse, az óvás gyengült, majd megszűnt. Az átalakult gyászmenet megindult; egy kéményseprő hajtotta a halottaskocsit, a rendes kocsis utasítása szerint, aki szigorú felügyelet mellett erre a célra mögötte ülve maradt; egy pástétomárusító hajtotta a gyászkocsit, akit szintén minisztere kísért. Egy medvetáncolatot - akkoriban népszerű utcai alakot - szedtek föl újabb disznek, mielőtt a menet a Strandra érkezett; fekete és kopottszőrű medvéje a processzió ama részének, ahol lépdelt, a helyzetnek teljesen megfelelő színezetet adott.

Igy haladt a vad tömeg, sörözve, pipázva, bögve és a gyászt töméntelen változattal gunyolva; utjában minden lépésnél növekedett, mialatt közeledtére a boltok gyorsan bezárultak. Szent Pongrác régi temploma felé tartottak, messze kinn a mezőkön. Jó idő elteltével a menet odaérkezett, a temetőbe való bemenetelt kieresztették és keresztülvitték, hogy Cly Rogert a saját módjuk és tetszésük szerint temessék el.

A temetéssel végeztek és a tömeg más szórakozás után kezdett vágyat érezni. Egy másik ragyogó génius (vagy talán ugyanaz) arra az ötletre jutott, hogy a véletlenül arra haladókat Old Bailey kémeknek nyilvánítsák és bosszút álljanak rajtuk. Ennek a humorisztikus eszmének a megvalósításában néhány tucat ártatlan emberre vadásztak, akik egész életükben soha még az Old Bailey közelében sem jártak, ezeket durván meghurcolták és bántalmazták. Az ablakbetörés sportjához való átmenet, majd a korcsmák kirablása, könnyű és természetes folytatás volt. Néhány óra eltelté után, mikor már több nyárilakást leromboltak és a házak vaskerítését kitépték, a harciasabb kedélyek felfegyverzésére, elterjedt a hír, hogy a testőrség kivonult. Erre a hírre a tömeg fokozatosan eloszlott; a gárda talán kivonult, talán nem; a csődüléseknek ez volt a szokásos lefolyása.

Cruncher nem vett részt a befejező sportokban, hanem ottmaradt a temetőben, hogy a temetésrendezőkkel beszélgesse. A helynek nyugtató hatása volt idegzetére. A szomszédos korcsmából pipát szerzett és azt szivta, mialatt a kerítéseken betekintgetett és alaposan körülnézett a helyen.

- Jerry, - mondá Cruncher szokott módján önmagát megszólítva - te láttad ma ezt a Cly-t, láttad a saját szemeddel, hogy ő fiatal és jó szál ember volt.

Miután pipáját elszivta és egy kevés ideig még elmélkedett, hazafelé indult, hogy zárás előtt ott legyen Tellsonék előtti állomásán. A halandóság fölött való elmélkedése támadta-e meg máját, vagy pedig általános egészségi állapota nem volt rendben, avagy pedig egy kiváló emberrel szemben akart-e figyelmes lenni, nem annyira fontos, mint az, hogy hazafelé utjában orvosához - nagyhirű sebészhez - beszólt.

Az ifjú Jerry kötelességtudó érdeklődéssel helyettesítette atyját és jelentést tett neki arról, hogy távollétében nem volt munka. A bank bezárult, az ókori alkalmazottak kijöttek, a szokásos őr megjelent és Cruncher fiával hazament teára.

- Most pedig megmondom neked, hogy hanyadán áll a dolog - mondá Cruncher feleségéhez, amint belépett. - Ha nekem, a becsületes iparosnak, ma éjjel vállalkozásom nem sikerül, majd bizonyoságot szerzek magamnak az irányban, hogy ellenem imádkoztál-e ismét és akkor úgy megdolgozok érte, mintha láttam volna, hogy azt teszed.

A lehangolt Cruncherné fejét rázta.

- Micsoda, szemem láttára akarod azt tenni? - mondá Cruncher a haragnak minden jelével.

- Semmit sem mondtam.

- Jó, de ne is elmélkedj semmit. Akár a térdeden csuszkálsz, akár elmélkedel. Az egyik éppen úgy ellenem van, mint a másik. Hagyd abba egészen.

- Igen, Jerry.

- Igen, Jerry - ismételte Cruncher teájához leülve. - Ah! Ez az! igen, Jerry. Jól van. Mondhatod, igen, Jerry.

Cruncher e dörmögő ismétléseinek nem volt semmi különös jelentősége, ezekkel csupán, amint azt más emberek is gyakran teszik, általános elégtelenségét akarta gunyosan kifejezni.

- Te és a te igen-Jerry-d - mondá Cruncher nagyot harapva vajaskenyerebe és úgy látszott, mintha ezt egy nagy láthatatlan osztrigával nyelné le. - Ah! Elhiszem. Hiszek neked!

- Kimégy ma éjjel? - kérdezte szerény felesége, mikor az ismét egy nagyot harapott.

- Igen, kimegyek.

- Veled mehetek, apa? - kérde fia gyorsan.

- Nem, nem jöhetsz. Elmegyek halászni, - mint anyád tudja. Igen, odamegyek. Halászni megyek.

- Horgod meglehetősen rozsdás; ugy-e, apa?

- Ne törődj vele.

- Hozol-e halat haza, apa?

- Ha nem hozok, böjtölni fogsz holnap, - válaszolt fejét rázva - elég volt a kérdegetésből; nem megyek előbb el, míg te régen ágyban nem vagy.

Az est hátralevő részét azzal töltötte, hogy feleségét éberén megfigyelte és állandóan beszélgett vele, megakadályozandó abban, hogy imádságokat mondjon az ő hátrányára. Ez okból fiát is biztatta, hogy beszélgessen vele; a szegény asszonynak minden ellene felhozott panaszra válaszolnia kellett, hogy egy pillanatig se legyen képes saját gondolataival foglalkozni. A legjámborabb ember sem adhatta volna alaposabb bizonyosságát az őszinte imádság hatékonyságának, mint ahogyan ő cselekedett felesége iránt való éber bizalmatlanságával. Olyannak tűnt föl, mintha a szellemekben nem hívó, kísértetes történettől megijedne.

- És el ne felejtsd, - mondá Cruncher - semmi komédia ne legyen holnap! Ha nekem, a becsületes iparosnak sikerül, hogy egy-két falat hust szerezek, ne jöjj nekem azzal, hogy nem érinted és csak kenyeret eszel. Ha nekem, a becsületes iparosnak sikerül, hogy egy kevés sörről gondoskodjam, ne jöjj nekem azzal, hogy csak vizet iszol. Ha Rómába mégy, tégy úgy, ahogy Rómában cselekesznek. Róma kellemetlen emlékü lesz reád nézve, ha nem úgy cselekszel. Reád nézve én vagyok Róma, tudod-e?

Majd újra dörmögni kezdett:

- Ezzel a saját ételed és italod ellen való gazdálkodással! Nem tudom, hányszor volnál képes ételt és italt szerezni a te csuszkálásoddal és érzéstelen viselkedéseddel. Nézz a fiadra: a te gyermeked, igaz-e? Olyan vékony, mint egy lécs. Te anyának mondod magadat és nem tudod hogy az anya első kötelessége, hogy gyermekét táplálja?

Ez utóbbi az ifju Jerryt érzékeny helyen érintette, megeskette anyját, hogy teljesítse legszentebb kötelességét és ha bármit mulaszt is el, elsősorban különös gondot fordítson arra, hogy az apja által oly megindító és gyöngéd módon körvonalazott kötelességnek tegyen eleget.

Igy telt el az este a Cruncher-családban, míg az ifju Jerryt ágyba nem küldték és az anya, aki ugyanilyen parancsot kapott, szintén engedelmeskedett. Cruncher az ébrenlét első óráit magános pipázással töltötte el és nem indult kirándulására éjjeli egy óra előtt. A kísértetek órája körül fölkelt székéből, zsebéből kulcsot vett elő, felnyitott egy faliszekrényt, és kivett belőle egy zsákot, jókora nagyságu feszítővasat, kötelet, láncot és más ehhez hasonló halászszerszámot. Miután ezeket a tárgyakat gyakorlott módon testén elhelyezte, távozásul még feleségére szitkozódott, kioltotta a lámpát és elment.

Az ifju Jerry, a ki csak szinlelte a levetkőzést, mikor az ágyba feküdt, nemsokára követte atyját. A sötétség leple alatt követte őt, mikor a szobából kiment, követte a lépcsőn az udvarba és onnan az utcára. Nem okozott neki gondot, hogy ismét a házba tudjon kerülni, mert a ház tele volt lakóval és a kapu egész éjjel nyitva állott.

Az a dicséretes törekvés ösztönözte, hogy apja becsületes mesterségének művészetét és titkát megismerje és a házak, kapuk és bejáratok mellé lapult, oly szorosan, mint amilyen közel voltak szemei egymáshoz és tiszteletreméltó szülőjét folyton szemmeltartotta. A tiszteletreméltó apa északi irányba fordult és még nem jutott messzire, mikor Walton Izsák egy másik tanítványa csatlakozott hozzá és ketten együtt haladtak tovább.

Félórával elindulásuk után a pislogó lámpákat és a még jobban pislogó éjjeli öröket elhagyták és egy elhagyatott országutra jutottak. Itt egy másik halászt szedtek föl, oly csöndben, hogy ha a fiatal Jerry babonás lett volna, azt hihette volna, hogy a nemes szórakozás második követője hirtelen ketté vált.

A három ember tovább haladt; a fiatal Jerry követte őket, míg meg nem állottak egy helyen, ahol töltés vonult el az ut felett. A töltés tetején alacsony téglafal volt, fölötte vasrácszat. A fal és a töltés árnyékában mind a három letért az országutról, egy mellékutra fordultak be, ennek egyik oldalán volt a fal, amely itten nyolc-tíz lábnyira emelkedett. A fiatal Jerry egy sarokba lekuporodott és onnan látta tiszteletreméltó atyját, amint egy vaskapun hirtelen felkuszott és a másik oldalán leereszkedett. A második és harmadik követte. Óvatosan ereszkedtek le a földre és egy darabig fekvé maradtak, talán hogy hallgatózzanak. Azután kézen és térden kuszva tovább haladtak.

A fiatal Jerryre került most a sor, hogy a kapuhoz közeledjék, visszatartott lélegzettel ő is ugyanazt cselekedte. Ismét lekuporodott egy sarokba és látta, amint a három halász a magas fű között mászik; a temető minden sirköve, - mert egy nagy temetőben voltak - mint fehérbe öltözött kísértetek tekintettek oda, a templom tornya is lefelé nézett, mint valami rettenetes nagy óriás szelleme. Nem másztak messzire, mikor megállottak és fölegyenesedtek. Ekkor aztán elkezdtek halászni.

Először is ásóval halásztak. Nemsokára azután a tiszteltreméltó szülő valami óriási dugóhúzóhoz hasonló szerszámmal használt. Akármilyen szerszámmal dolgoztak is, keményen dolgoztak, mikor a torony harangjának tompa zugása a fiatal Jerryt annyira megrémítette, hogy elszaladt olyan égne meredő hajjal, mint amilyen az apjáé.

De régi vágya, hogy többet tudjon meg ebből a dologból, nemcsak hogy megállította őt futásában, hanem visszatérésre is birta. Ezek még mindig kitartóan halásztak, mikor ő másodszor benézett a kapun; de úgy látszott, hogy mostan halra akadtak. Dübörgő, nyikorgó hang hallatszott a föld alól, meghajlott alakjuk erőlködött, mintha nehéz súlyt emelnének. Lassan és fokozatosan a földből a fölszínre kiemelték. A fiatal Jerry jól tudta, hogy az mi volt; de mikor megpillantotta azt és látta, hogy tiszteletreméltó apja föltörni készül, a reá nézve még új látvány oly rémitő félelemmel töltötte el, hogy újra elfutott és nem állott meg, míg egy mérföldnyit nem szaladt.

Még akkor sem állott volna meg, ha nem kellett volna lélegzetet vennie, úgy szaladt, mintha kísértet elől menekülne és nagyon vágyódott, hogy elkerüljön előle. Nem tudott attól a gondolattól szabadulni, hogy a koporsó, melyet látott, utána szalad és azt képzelte, hogy keskenyebb végén állva szökdös utána és állandóan közelebb jut, eléri és oldala mellett ugrál, talán a karját is megfogja. Ez a sátán állandóan és mindenütt vele volt, az egész éjszakán át rémülettel töltötte el; Jerry átszaladt az országútra, hogy távol legyen a sötét mellékutaktól, ahonnan a kísértetes koporsó szökdösve előkerülhetett volna, mint valami szárnyak és fark nélküli sárkány. A koporsó a kapubejáratok alá is elbujt, ahol rettenetes vállát a kapuhoz dörzsölte és füléig felhuzta, mint hogyha nevetne. Az ut sötétebb helyein lesbe állott és ravaszul a földre feküdt, hogy a futó benne megbotoľjék. Az egész időn keresztül folytonosan mögötte szökdösött és mindinkább közeledett, úgy hogy a fiu félig halott volt, mikor házuk kapujához érkezett. De még itt sem hagyta el, követte őt a lépcsőkön minden fokon, tompán hangzó ütéssel, vele ment ágyába és halottan és súlyosan mellére borult, mikor elaludt.

Hajnalhasadta után, napfelkelte előtt az ifju Jerry nehéz álomból ébredt fel kamrájában, apja a családi szobában volt. Valami nem sikerülhetett neki; a fiatal Jerry azt abból a körülményből következtette, hogy apja Cruncherné fülét fogta és fejét az ágy falához verte.

- Előre megmondtam - mondá Cruncher - és most megtörténik.

- Jerry, Jerry, Jerry - könyörgött felesége.

- Te elrabolod keresetünk hasznát, - mondá Jerry - én és társaim szenvedünk miatta. Tisztelned és engedelmeskedned kell, mi az ördögbe nem teszed?

- Megkísérlem, hogy jó feleséged leszek - könyörögte a szegény asszony könnyek között.

- Jó feleség az, aki ura keresetét elrontja? Ugy tisztelod az uradat, hogy szégyent hozol keresetére? Ugy engedelmeskedel az uradnak, hogy nem engedelmeskedel neki keresete legfontosabb dolgaiban?

- Akkor még nem fogtál bele ebbe a rettenetes keresetbe, Jerry!

- Elégedj meg azzal, hogy tisztességes iparos felesége vagy, - válaszolta Cruncher - és ne törd a te buta fejedet azon, hogy mikor kezdette el foglalkozását. Tisztelő és engedelmes feleség nem is törődik ura foglalkozásával. Te jámbor asszony vagy? Ha te jámbor vagy, akkor én istentelent akarok; nincsen benned több természetes kötelességtudás, mint amennyi a Thames medrében levő cölöpből van, amelyet hasonlóképpen beléd kell verni.

Ez a szóváltás halk hangon folyt és a vége az volt, hogy a becsületes iparos lábáról lelökte agyagtól piszkos csizmáját és hosszában végigfeküdt a padlón. Fia félénken pillantott rá, amint piszkos kezét párnául használva, hátára feküdt, egyet nyújtózott és újra elaludt.

Reggelire nem volt hal, de más egyéb se bőven. Cruncher rossz hangulatban volt és egy vasból való fazékfödő feküdt mellette, hogy lövedéknek használja felesége megfenyítésére arra az esetre, ha észrevenné, hogy áldást akar mondani. A szokott órában lekefélte ruháját, megmosakodott és fiával elment, hogy napi foglalkozásának szentelje magát.

Az ifju Jerry apja mellett haladt székkal a hóna alatt, a hosszú, emberektől hemzsegő Fleet-streeten végig, egészen különbözőnek látszott az előző éjszaka Jerryjétől, aki a magános éjszakában rémitő üldözője elől menekült. Ravaszága a nappal együtt felébredt és lelki-furdalásai eltűntek az éjszakával; azon a reggelen, ebben a tekintetben valószínűen sok társa volt a Fleet-streeten és London városában.

- Apa, - mondá a fiatal Jerry, amint haladtak, óvatosan kartávolságnyira volt, és a széket kettőjük között tartotta - mi a föltámasztó ember?

Cruncher megállott a kövezeten, mielőtt válaszolt:

- Hogyan tudjam én azt?
- Azt hittem, hogy te mindent tudsz, apa - mondá az ártatlan fiu.
- Hm! Igen, - válaszolt Cruncher ismét elindulva és kalapját fölemelte, hogy tűskéinek szabad játéktere legyen - az iparos.
- Micsoda árukkal kereskedik, apa? - kérdezte a fiu félénken.
- Az ő árui - mondá Cruncher, miközben a választ megfontolta - tudományos áruk.
- Az emberek tetemei, ugy-e, apa? - találgatta a jóeszű fiu.
- Azt hiszem, hogy ilyesvalami - mondá Cruncher.
- Ó, apa, én ilyen föltámasztó ember szeretnék lenni, ha fölnövök!

Cruncher lecsillapodott, de aggodalmasan rázta fejét.

- Attól függ, hogy hogyan fejleszted képességeidet. Legyen gondod, hogy képességeid kifejlődjenek, egy szóval se mondj többet másoknak, mint amennyi szükséges, ugy aztán majd meglátjuk, hogy mire viszed.

Amint a fiatal Jerry ilyen módon bátorítva néhány lépéssel előrement, hogy a széket a Templekapu árnyékában elhelyezze, Cruncher így szólott magában: - Jerry, te becsületes iparos, reményed van arra, hogy ez a fiu áldás lesz reád nézve és kárpótol az anyjáért.

15. Fejezet.

Kötés.

Defarge korcsmájában korábban kezdtek inni, mint rendesen. Reggeli hat órákor a rácsos ablakon betekintő arcok már láttak ottan más arcokat, amint italuk fölé hajolva üldögéltek. Defarge jó időkben is nagyon hig bort mért ki, de a mai különösen hignak látszott. A bor savanyu volt, vagy legalább is savanykás, mert az iddogálók kedélyét buskomorrá hangolta. Defarge szőlőjének nedvéből nem támadt baccháns tűz, de seprője lappangó szikrát rejtett, mely a sötétben világított.

Ez már a harmadik reggel volt, hogy Defarge korcsmájában az iddogálás olyan korán kezdődött. Hétfőn kezdődött és ma már szerda volt. Inkább töprengés volt már kora reggel, mint iddogálás, mert sok ember hallgatózott, suttogott és álldogált ottan, aki nem lett volna képes arra, hogy legkisebb pénzdarabot is tegyen a korcsma asztalára, még ha lelkét is menthette volna meg vele. Mégis annyira megbecsülték őket ezen a helyen, mintha hordószámra rendelhették volna a bort; egyik asztaltól a másikhoz, egyik sarokból a másikba surrantak és mohó tekintettel, bor helyett szavakat nyeltek.

A szokatlan nagy látogatottság ellenére is a korcsmáros nem volt látható. Nem hiányzott; mert senki sem kereste őt, aki a küszöböt átlépte, senki sem kérdezősködött utána, senki sem csodálkozott azon, hogy csupán Defargenét látja egyedül a helyén a kiszolgálásra ügyelve, egy tányér kopott aprópénz volt előtte, melyről az eredeti veret már annyira lekopott, mint a férfiak arcáról az emberi külső, akiknek a rongyos zsebéből előkerült.

A korcsmába betekintő képek, akik a király palotájától a fegyenc börtönéig minden előkelő vagy alantas helyre bepillantottak, talán feszült várakozást és általános szórakozottságot vettek

észre. A kártyázás akadozott, a dominót játszóknak gondolataikba mélyedve tornyokat építettek a kövekből, a vendégek a kiöntött borral alakokat rajzoltak az asztalra, sőt Defargené is fogpiszkálójával kabátja ujjának mintáját bökdöste és valami még messze lévő, nem hallott és nem látott dologra figyelt és hallgatózott.

Ez volt Saint Antoineban a bort ivók képe, egészen délig. Délidő már elmúlt, mikor két portól lepert férfi haladt végig az utcán, az imbolygó lámpások alatt, Defarge volt az egyik, a kék-sapkás utkaparó a másik. Portól belepve és szomjasan léptek be a korcsmába. Megérkezésük tüzet gyújtott Saint Antoine keblében, mely gyorsan terjedt, amint ők az utcákon végighaladtak és ott ragyogott a legtöbb ajtó és ablakban álló arcán. De senki sem követte őket és senki sem szólott hozzájuk, mikor a korcsmába léptek, ámbár minden ember szeme feléjük fordult.

- Jó napot, urak! - mondá Defarge.

Ez volt talán a jel, hogy az általános hallgatást megtörje. A jelenlevők kórusban válaszoltak:

- Jó napot!

- Rossz az idő, urak - mondá Defarge, fejét rázva.

Erre mindenki szomszédjára tekintett, szemét lesütötte és némán ülve maradt, egy embert kivéve, aki fölkelt és eltávozott.

- Asszony, - mondá Defarge hangosan, Defargenét szólítva. - Jó néhány mérföldnyire jártam ezzel a jó emberrel, az utkaparóval, Jacques a neve. Véletlenül találkoztam vele Páristól másfél napi járásnyira. Jó fiu ez az utkaparó, Jacques a neve. Adj egy italt neki, asszony!

Egy második férfi kelt föl és távozott el. Defargené bort tett az utkaparó elé, akinek Jacques volt a neve, kék sapkáját megemelte a társaság előtt és ivott. Kabátja belsejéből darab durva fekete kenyeret vett elő, időközönként harapott belőle, Defargené asztalához közel ült, ott evett és ivott. Egy harmadik férfi kelt föl és távozott el.

Defarge is ivott néhány korty bort, de kevesebbet, mint az idegen, minthogy ránézve az ital nem volt olyan ritkaság, és várakozott míg ez a vidéki ember befejezte reggelijét. Senkire se nézett, aki jelen volt, azok közül se nézett senki őreá, még Defargenére sem, aki újra elővette kötését és dolgozott.

- Befejezte reggelijét barátom? - kérdezte aztán.

- Igen, köszönöm.

- Akkor jöjjön! Megmutatom a szobát, amelyet említettem. Kitűnő lesz az ön számára.

Kimentek a korcsmából az utcára, az utcáról az udvarba, az udvarból meredek lépcsőre, a lépcsőről a padlásszobába, melyben azelőtt egy őszhaju ember alacsony padon ült előrehajolva és szorgalmasan cipőket készített.

Most nem volt ott őszhaju ember; de ott volt a három férfi, aki egyenként távozott a korcsmából. De közöttük és a messze távollevő fehérhaju ember között volt kapcsolat, látták őt a fal hasadékan keresztül.

Defarge gondosan betette az ajtót és halk hangon mondá:

- Jacques Egy, Jacques Kettő, Jacques Három! Ez az a tanu, akit én, Jacques Négy, ide-rendeltem. Ő elmond mindent. Beszéljen, Jacques Öt!

Az utkaparó kezében levő sapkájával letörülte napbarnította homlokát és mondá:

- Hol kezdjem, uram?

- Kezdd az elején - volt Defarge érthető válasza.

- Tehát, uraim, - kezdé az utkaparó - láttam őt egy évvel ezelőtt nyáron, a márki kocsija alatt a láncon lógott, így volt. Én félbehagyom munkámat az uton, a nap lenyugszik, a márki kocsija lassan halad fölfelé a dombon, ő a láncon lóg - így!

Az utkaparó ismét előadta a régi jelenetet, amelyben akkor már tökéletesnek kellett lennie, mivel látta, hogy az, az egész éven át a községnek csalhatatlan és nélkülözhetetlen szórakozása volt.

Jacques Egy félbeszakította őt, és kérdezte, vajjon látta-e ezt az embert azelőtt.

- Soha - válaszolt az utkaparó, miközben ismét fölegyenesedett.

Jacques Három kérdezte tőle azután, hogy hogyan ismerte őt fel később.

- Magas alakján - válaszolt az utkaparó és ujját orrára helyezte. - Mikor Monsieur le Marquis akkor este kérdezte: »Mondd, milyen volt?« én azt válaszoltam: - Hosszu, mint egy kísértet.

- Azt kellett volna mondanod, rövid, mint egy törpe - figyelmeztette Jacques Kettő.

- Mit tudtam én? A tett akkor még nem volt elkövetve, és ő nem bízott rám semmit. Figyeljen ide! Még azok között a körülmények között sem ajánlottam fel tanubizonyságomat. Monsieur le Marquis reám mutatott ujjával, amint ott állottam kicsiny kutunk mellett és mondá: »Hozzátok ide azt a gazembert!« Lelkemre mondom, uraim, én nem ajánlkoztam.

- Neki igaza van, Jacques - mondta Defarge annak, aki őt félbeszakította. - Folytassa!

- Jó! - mondá az utkaparó titokzatos arccal. - A hosszú ember eltűnik és keresik - hány hónapja? Kilenc, tiz, tizenegy?

- A szám nem fontos - mondá Defarge. - Jól el volt rejtve, de szerencsétlenségre végre mégis megtalálták. Folytassa!

- Ismét dolgozom az országut ugyanazon a helyén és a nap ismét nyugovóban van. Összeszedem szerszámainkat, hogy hazamenjek falumba, ahol már sötét van, mikor föltekintek, hát látom, hogy hat katona jön a dombon keresztül. Közöttük van egy hosszú ember, karjai meg vannak kötözve, - oldalára kötve, így!

Nélkülözhetetlen sapkája segítségével, bemutatott egy embert, akinek hátul összekötözött könyökei csipőjén kötéllel vannak megerősítve.

- Én kőhalmamnál oldalt megállottam, hogy lássam a katonákat és foglyukat, amint elhaladnak (mert az ut nagyon elhagyatott és mindent érdemes megnézni, ami arra halad) és eleinte - amint közelednek - nem látok egyebet, mint hat katonát egy megkötözött hosszú emberrel és hogy ők majdnem feketék - kivéve a napnyugta felőli oldalon, ahol vörös szegély látható rajtuk, uraim. Látom az ő hosszú árnyékukat is az ut másik oldalán, óriások árnyékához hasonlítanak. Azt is látom, hogy portól vannak belepve és hogy a por velük együtt halad, amint ők közelednek, tramp, tramp. Mikor aztán egészen a közelembe jutnak, én megismerem a hosszú embert és ő megismer engem. Hogy szeretne ő ismét a lejtőn leugrani, mint azon az estén, amikor először találkoztunk egészen közel ugyanahhoz a helyhez!

Ugy irta le, mintha ott volna és látszott, hogy élénken lát mindent maga előtt; valószínűen nem sokat látott életében.

- Én nem árulom el a katonáknak, hogy a hosszú embert megismertem; ő nem árulja el a katonáknak, hogy engem megismert; szemünkkel beszélünk egymással: »Gyere, mondja a társaság vezetője a falura mutatva, vigyétek gyorsan sirjába!« - És gyorsabban viszik őt. Én

követem. Karjai dagadtak, mert szorosan vannak megkötözve, facipői nagyon is nehezek és ő sánta. Mivelhogy sánta és ennél fogva lassu, puskaikkal hajtják őt - így!

És utánozza egy embernek a mozdulatát, akit puskaaggal előretaszitanak.

Amint a dombon őrült sebességgel lefelé rohannak, ő elesik. Azok nevetnek és fölemelik őt. Arca vérzik és porral fedett, de nem törülheti le; ezen aztán ismét nevetnek. A faluba hozzák; az egész falu összefut, hogy lássa; elviszik a malom mellett, föl a börtönbe; az egész falu látja, amint a börtön kapuja kinyílik a sötét éjszakában és elnyeli őt - így!

Kitátotta száját, ahogyan csak tudta és ismét becsukta, hogy fogai összeverődtek. Miután nem akarta a hatást elrontani azzal, hogy újra kitátja száját, Defarge szólott hozzá:

- Folytassa, Jacques!

- Az egész falu ismét hazamegy, - folytatta az utkaparó halkított hangon - az egész falu suttog a kutnál; az egész falu alszik; az egész falu arról a boldogtalanról álmodik, aki a szikla börtönének zárai és retheszei mögött van, és nem kerül ki onnan, kivéven, hogy meghaljon. Reggel, szerszámaimmal a vállamon, utközben eszem azt a morzsa fekete kenyeret, a börtön felé kerülök, amint munkámba megyek. Ott látom őt a magasban, egy ablak vasrácsai mögött, arca véres és poros, amilyen az előtte való este volt; az ablakon kitekint. Keze nem szabad, hogy felém intsen; én nem szólithatom őt; úgy néz reám, mint egy halott.

Defarge és a három másik sötét pillantást vetett egymásra. Mindannyiuknak a tekintete sötét, elfojtott, bosszút szomjazó, amint a falusi ember elbeszélését hallgatják. Viselkedésük ámbár titokzatos, de mégis hivatalos formájú volt. Törvényszéknek látszottak. Jacques Egy és Kettő az ócska ágyon ült, állukat kezükre támasztva, feszült figyelemmel néztek az utkaparóra. Jacques Három éppen úgy figyelt, egyik térde mögöttük volt, izgatott keze folyton keze és orra fölött siklott el; Defarge közöttük és az elbeszélő között állott, akit az ablak világosságába állított és fölváltva őt és a többi hármat nézte.

- Folytassa, Jacques - mondá Defarge.

- Vasketrecében ottmaradt néhány napig. A falu lopva tekint föl feléje, mert fél. De messziről állandóan a sziklabörtön felé néz; és este, ha a napi munkát elvégezték és a kut körül csoportosulnak fecsegésre, minden arc a börtön felé fordul. Azelőtt a postaház felé fordultak; most a börtön felé fordulnak. Azt suttoják a kutnál, hogy ámbár halálra van ítélve, mégsem fogják kivégezni; azt mondják, hogy kérvényt nyújtottak be Párisban, amely azt hangoztatja, hogy ő, gyermeke halála folytán megőrült; azt mondják, hogy magához a királyhoz is nyújtottak be kérvényt. Mit tudom én? Lehetséges. Talán igen, talán nem.

- Figyeljen tehát, Jacques - szakította őt félbe Jacques komoran. - Mi tudjuk, hogy a királyhoz és királynéhoz kérvényt nyújtottak be. Mi mindannyian, önt kivéve, láttuk, hogy a király átvette, az utcán, kocsijában, a királyné ott ült mellette. Defarge, akit itt lát, élete kockáztatásával a lovak elé ugrott a kérvénnyel a kezében.

- És figyeljen még ide, Jacques! - mondá a térdelő Jacques Három, ujjai még mindig arcán siklottak végig, melynek tekintete feltűnően mohó volt, mintha valamire éhezne, de ez nem volt sem étel, sem ital. - A lovas- és gyalogtestőrség körülvette a kérvényezőt és ütötte őt.

- Hallja?

- Hallom, uraim.

- Folytassa - mondá Defarge.

- Másrészt meg azt suttogják a kutnál, - folytatta a falusi ember - hogy azért hozták a mi vidékünkre, hogy ott a tett színhelyén végezzék ki és hogy egészen biztosan kivégzik. Sőt azt is suttogják, hogy mivel ő Monseigneur meggyilkolta és Monseigneur bérlőinek atyja volt, - rabszolgák, mit akartok még? - mint apagyilkost fogják kivégezni. Egy öreg ember azt mondja a kutnál, hogy jobbát, késsel a kezében, szemeláttára megégetik, hogy karjába, mellébe és combjaiba sebeket metszenek és ezekbe forró olajat, olvasztott ólmot, forró szurkot, viaszt és ként öntenek és végül négy ló darabokra tépi. Ez az öreg ember azt mondja, hogy mindezt tényleg megtették egy fogollyal, aki gyilkossági kísérletet követett el az utolsó király, XV. Lajos élete ellen. De mit tudom én, hogy nem hazudott-e? Én nem vagyok tudós.

- Hallgasson csak ide ismét, Jacques - mondá a férfi, akinek olyan nyugtalan volt a keze és mohó a tekintete. - Annak a fogolynak Damiens volt a neve és mindezt világos nappal, szabad ég alatt vitték véghez, ebben a Páris városban. És az óriási tömegnek, amely ezt látta, nem tűnt fel egyéb, mint az a nagy csoport előkelő hölgy, aki mohó kíváncsisággal tartott ki egész végig, - egész végig, Jacques - alkonyodó estig, mikor már combjai és egyik karja ki voltak tépve és ő még mindig lélegzett! És ez történt - hány éves?

- Harmincöt - mondá az utkaparó, aki hatvannak látszott.

- Ez akkor történt, mikor már tiz évesnél idősebb volt; láthatta volna.

- Elég! - mondá Defarge vad türelmetlenséggel. - Éljen az ördög! Tovább!

- Tehát! Némelyek ezt, mások amazt suttogják; nem beszélnek semmi egyébről; úgy látszik, hogy még a kut is ezt a hangot csobogja. Végre, egy vasárnap éjjel, mikor az egész falu aludt, katonák jöttek le a börtönből és fegyverük csörgött a falu utcájának kövezetén. Munkások ásnak, munkások kalapálnak, a katonák nevetnek és énekelnek; és reggelre akasztófa mered a kutnál, negyven láb magas és megmérgezi a vizet.

Az utkaparó inkább *keresztül* nézett a mennyezeten, mint *fölfelé*, és az ujjával odamutatott, mintha az akasztófát valahol az égboltozaton látná.

- Minden munka megszűnt, mind oda gyülekezik, senki sem hajtja ki a teheneket, ezek is ott vannak a többivel együtt. Délben dob pörög. Az éjjel katonák vonultak ki a börtönből és ő sok katona közepén jön. Meg van kötözve, mint azelőtt, szájában pecék van - feszes zsinórral megerősítve, úgy hogy olyannak tűnik föl, mintha nevetne. - Ezt úgy utánozta, hogy két hüvelykujját szája szögletébe dugta és száját füléig széjjelhuzta. - Az akasztófa tetején a kés van megerősítve, hegye égnek mered. Ott akasztották fel negyven láb magasságban - és ott maradt lógva, és megmérgezi a vizet.

Egymásra néztek, amint kék sapkával arcát letörülte, amelyen izzadság gyöngyözött ismét, hogy a látványra visszaemlékezett.

- Ez rettenetes, uraim! Hogyan merithetnek az asszonyok és gyermekek vizet? Ki cseveghet ott este, ilyen árnyék alatt? Azt mondtam: alatta? Hétfőn este, mikor a faluból távoztam, a nap nyugovóra szállt és még egyszer visszatekintettem a halomról, az árnyék áthatolt a templomon, a malmon, a börtönön - úgy látszott, hogy végignyulik a földön egész addig, ahol az ég borul reája!

Az éhes ember egyik ujját harapdálta, mikor a többi háromra nézett és a mohóságtól ujjá reszketett.

- Ez minden, uraim. Alkonyatkor távoztam (ahogyan meghagyták) és az éjjel és a következő fél napon át mentem, míg találkoztam társammal (mint ahogy mondták, hogy fogok). Vele folytattam utamat, kocsin és gyalog az elmúlt nap és éjjel. És most itt látnak!

Komor hallgatás után az első Jacques így szólt:

- Jól van! Hűségesen cselekedett és számolt be. Várjon ránk egy kevés ideig az ajtó előtt!

- Szívesen - mondá az utkaparó. Defarge kivezette őt a lépcső végébe, ott leültette és visszajött.

A három fölállott és fejüket összedugták, mikor ő visszajött a padlásszobába.

- Mit mondasz, Jacques? - kérde az egyes számu. - Beirandó?

- Beirandó, pusztulásra van szánva - válaszolt Defarge.

- Nagyszerű! - káromgott a mohó arcu.

- A kastély és az egész faj? - kérdezte az első.

- A kastély és az egész faj - válaszolta Defarge. - Kiirtás.

Az éhes ember elégedett káromgással ismételte:

- Nagyszerű! - és egy másik ujját harapdálta.

- Biztos vagy-e abban, - kérdezte Jacques kettő Defargetől - hogy az a mód, ahogyan lajstromokat vezetjük, nem okozhat alkalmatlanságot? Kétségtelenül biztos helyen van, mert kívülünk senki sem tudja kibetűzni, de képesek leszünk-e mindig kibetűzni vagy azt kell mondanom, hogy képes lesz-e az asszony?

- Jacques, - mondá Defarge fölemelkedve - ha feleségem arra vállalkoznék, hogy a lajstromot emlékeztében tartsa, egy szót sem felejtene el belőle, de még egy szótagot sem. Az ő öltéseivel, az ő jeleivel kötve, oly tiszta lesz az előtte mindig, mint a nap. Bizzál Madame Defargeban. A föld leggyávább emberének könnyebb volna kivakarni nevét az élet könyvéből, mint Madame Defarge kötött lajstromából nevének vagy büneinek egyetlen betűjét.

Bizalom és helyeslés mormogása hallatszott, azután az éhes kérdezte:

- Hamarosan visszaküldjük-e ezt a falusit? Remélem. Nagyon egyszerű ember, nem veszedelmes egy kicsit?

- Nem tud semmit, - mondá Defarge - legalább semmivel sem többet, mint amennyi őt is könnyen hasonló magasságu akasztófára viheti; én magamra vállalom őt; hadd maradjon velem; én majd gondját viselem és az országutjára helyezem. Szeretné látni az előkelő világot - a királyt, a királynét és az udvart; hadd lássa vasárnap.

- Micsoda? - kérdezte az éhes, kidülledt szemmel. - Jó jel az, hogy ő a királyságot és nemességet akarja látni?

- Jacques, - mondá Defarge - a macskának mutass tejet, okosan, ha azt akarod, hogy szomjazzon érte. A kutyának mutasd meg okosan martalékát természetes állapotban, ha azt akarod, hogy egy napon lehuzza.

Egyebet nem beszéltek és az utkaparónak, aki már elszunnyadt a lépcső tetején, azt mondták, hogy feküdjék a padlásszoba ágyára és pihenje ki magát. Nem kellett biztatni, hamar elaludt.

Ilyen vidéki rabszolga könnyen találhatott volna Párisban rosszabb szállást, mint Defarge korcsmája. Nem tekintve azt, hogy Defargenével szemben mindig valami titokzatos félelem gyötörte, egészen új és kellemes életmódot folytatott. De Madame egész nap a számlálóasztal mellett ült és nyilvánvalóan nem tudott róla és nem akarta észrevenni, hogy az ő otléte valami titokkal van kapcsolatban; ő azonban mégis reszketett facipőjében, ahányszor csak Defargené

reá tekintett. Azt gondolta magában, hogy lehetetlen előre látni, mi annak a hölgynek a legközelebbi szándéka és hitte erős hittel, hogy ez az asszony, ha az ő szépen diszitett fejébe egyszer azt venné és állitaná, hogy látta őt, amint gyilkosságot követett el és áldozatát azután megnyuzta, ő ezt a szerepet is képes volna végigjátszani.

Mikor tehát a vasárnap megérkezett, az utkaparó nem volt elragadtatva (ámbar mondta), mikor látta, hogy Madame elkíséri őt és az urát Versaillesbe. Azonkívül az is zavaró volt, hogy Madame az egész uton odafelé a kocsiban kötött; ugyancsak zavaró volt, hogy Madame az összegyűlt tömegben, amely a király és királyné kocsijának a megérkezésére várakozott, az egész délután folyamán kötött.

- Ön nagyon szorgalmasan dolgozik, Madame - mondá egy ember mellette.

- Igen, - válaszolt Defargéné - sok a dolgom.

- Mit csinál, Madame?

- Sokfélét.

- Például?

- Például - válaszolt Defargéné nyugodtan - halotti lepleket.

Az ember kissé távolabbra ment onnan, amint lehetett, az utkaparó is legyezte magát sapkájával, úgy érezte, hogy nagyon is tikkasztó és nyomasztó a hőség. Ha a felfrissüléséhez egy király és királyné volt szükséges, elég szerencsés volt, hogy ez az orvosság ott volt kéznél; ugyanis a nagyarcu király és a széparcu királyné gyorsan megjelent aranyos kocsijában, udvarának fényes kíséretével, nevető hölgyek és előkelő urak ragyogó sokaságában; az utkaparó tekintete fürdött az ékszer, selyem, és puder ragyogásában és az asszonyok és férfiak világot megvető szép arcában és megrészegevedve a látványtól, kiáltotta: »Éljen a király, éljen a királyné, éljen mindenki és minden« - mintha sohasem hallott volna a mindenütt jelenlevő Jacquesról. Azután kerteket, udvarokat, terraszokat, szökőkutakat, gyepszőnyegeket, ismét királyt és királynét és még több előkelő urat és hölgyet látott, úgy hogy sirt a gyönyörtől. Az egész hosszú idő alatt, körülbelül három óra hosszat, körülötte is csupa éljen hangzott, Defarge gallérjánál fogta őt, hogy megakadályozza abban, hogy rövid ideig tartó tisztelete tárgyaira rá ne rohanjon és azokat darabokra tépje.

- Bravó! - mondá Defarge és vállát veregette, mint valami pártfogó, mikor mindennek vége volt.

- Jó fiu vagy.

Az utkaparó most magához tért és azt hitte, hogy örömének nyilvánításával hibát követett el; de nem.

- Te vagy az a fiu, akire szükségünk van, - sugta Defarge a fülébe - te elhitetted ezekkel a bolondokkal, hogy mindez örökké tart. Ezek aztán annál szemtelenebbek és a vég annál közelebb.

- Hah, - kiáltotta az utkaparó elgondolkozva - ez igaz!

- Ezek a balgák semmit sem tudnak. Gyűlölik lehelletedet és inkább látnák, hogy te, vagy száz magadfajtájú fulladjon meg, mint kutyáik vagy lovaik közül egy is; és csak azt tudják, amit lehelleted mond nekik. Hadd ámitsák önmagukat még kissé tovább; eléggé úgy sem ámithatják önmagukat.

Defargéné kicsinylően nézett védettjükre és helyeslően bólintott.

- Ami önt illeti, - mondá ő - ön kiabálna és könnyeket ontana mindenért, ami pompával és lármával jelentkezik. Mondja, nem tenné?
- Azt hiszem, igen, Madame, egy pillanatra.
- Ha nagy halom bábut mutatnának, hogy a saját hasznára széttépje és tönkretégye azokat, a legnagyobbat és legszebbet válogatná ki. Mondja, nem úgy tenné?
- Bizony úgy, Madame.
- És ha egy sereg madarat mutatnának, mely nem tud elrepülni és azt mondanák, hogy a saját hasznára fossa meg azokat tollaiktól, akkor bizonyára a legszebb tollazatu madár felé nyulna; nemde?
- Igaz, Madame.
- Láttá ma mind a kettőt, a bábukát és a madarakat is - mondá Defargené és a hely felé mutatott kezével, ahol legutoljára voltak. - És most menjen haza!

16. Fejezet. **Még mindig köt.**

Madame Defarge és férje barátságosan visszatért Saint Antoine kebelébe, mialatt egy folt, kék sapkában, lassan mozgott a sötétségen, a poron keresztül, végig az országot unalmas mérföldjein, lassan haladva az iránytű ama pontja felé, ahol a sirboltjában fekvő Monsieur le Marquis kastélya a fák suttogását hallgatta. A kőarcoknak most volt idejük arra, hogy a fákra és a kutra hallgatózzanak; az a néhány falubeli madárijesztő, aki ehető füvek és elégethető faágak keresése közben a kastély nagy kőudvarának és terraszának látókörébe került, kiéhezett fantáziájában azt képzelte, hogy a kőarcok kifejezése megváltozott. A faluban még eleven volt az a híresztelés, - de tengődött csupán, mint a falu népe - hogy mikor a kés a szivbe hatolt, kifejezésük megváltozott, a büszkeség harag és fájdalommmá változott arcukon és hogy mikor azt a lógó alakot negyven lábnyira felhúzták a kut fölé, ismét megváltozott és a kielégített bosszu kegyetlen kifejezése ült arcukra és ezt viselik ezentul mindig. A nagy hálósoba ablaka fölötti kőarcon - ahol a gyilkosság történt - két kis gödröcskét mutattak a kőarcon, ezeket mindenki megismerte és ottan azelőtt sohasem látta; ritka alkalmak esetén, mikor két vagy három rongyos paraszt elkülönült a tömegtől és hirtelen rátekintett Monsieur le Marquis megkövesült arcára, vézna ujjuk egy pillanatig sem mert volna reámutatni, mig mind el nem tűnt a moha és levelek között, mint a náluk szerencsésebb nyulak, melyek ottan megélhetést találtak.

Kastély és kunyhó, kőarc és lógó alak, a kőpadló vörös foltja és a falu kutjának tiszta vize - ezernyi holdföld - Franciaország egy egész tartománya - Franciaország maga is - az éjszaka sötét boltozatába merült, így pihen egy ragyogó csillagon egy egész világ, nagyságaival és apróságaival egyetemben. És valamint az emberi tudás képes arra, hogy egy fénysugarat széthasítson és összetétele módját elemezze, úgy magasztosabb lelkiezők földünk halvány fényénél minden gondolatot, minden cselekedetet, minden felelős teremtményeinek vétkeit és erényét képesek elolvasni.

Defargeék, férj és feleség, a csillagok fényénél rozoga kocsijukban eljutottak Párisnak ahhoz a kapujához, ahová utazásuk természetes céljával igyekeztek. Szokás szerint megállottak a sorompó őrházánál, a szokásos lámpák előkerültek, a szokásos vizsgálat és kikérdezés céljá-

ból. Defarge kiszállott, mivel ismert ottan egyet-kettőt a katonaság és egyet a rendőrség közül. Ez utóbbival bizalmas barátságban volt és gyengéden megölelte.

Mikor Saint Antoine ismét keblére ölelte Defargeékat, ők a Szent határa környékén véglegesen kiszállottak a kocsiból és gyalog folytatták utjukat az utcák fekete sarában és piszkában, Defargené megszólította urát:

- Mondd, barátom, mit tudatott veled a rendőrségbeli Jacques?

- Nagyon keveset mondott ma éjjel, de mindazt, amiről tudott. Ujabb kém van kirendelve a mi vidékünk részére. Lehet, hogy még sok más is, de ő csak egyről tud.

- Jó! - mondá Defargené és szemöldökét hideg, üzletszerű módon összehuzta. - Lajstromba kell venni őt. Mi a neve?

- Ő angol.

- Annál jobb. Neve?

- Barsad, - mondá Defarge, franciásan ejtve ki a nevet. De oly gondosan mondatta el magának, hogy teljes pontossággal betűzte ki.

- Barsad - ismételte az asszony. - Jó. Keresztneve?

- János.

- Barsad János - ismételte az asszony, miután azt magában néhányszor mormogta. - Jó; külseje: ismerik?

- Kora: körülbelül negyven éves; magassága: 5 láb 9; haja: fekete; arcszíne: sötét; általában csinos külsejű, szeme fekete; arca: hosszú, keskeny és sápadt; sasorru, de nem egyenes, bal orcája felé hajló; tekintete ennek folytán alattomos.

- Lelkemre, egész arckép - mondá az asszony nevetve. - Holnap bekerül a lajstromba.

Beléptek a korcsmába, amely már zárva volt (minthogy már éjfél volt). Defargené azonnal elfoglalta helyét a számlálóasztalnál, megszámlálta azt a kevés pénzt, amely távolléte alatt befolyt, a palackokat végignézte, a könyvbe beírt tételeket megvizsgálta, maga is beleírt egyes tételeket, a csapost minden képzelhető módon ellenőrizte és végül aludni küldötte. Azután még egyszer kiborította a pénzt a tányérból és egyes sorokban zsebkendője sarkaiba kötözte, hogy éjszakára biztonságba helyezze. Ezalatt Defarge pipázva járkált föl és alá és csöndben csodálta feleségét anélkül, hogy beleavatkoznék üzleti és háziügyeket illetőleg és ilyen hangulatban járkált föl és alá az életem végig.

Az éjszaka tikkasztó volt és a szorosan elzárt és a piszkos szomszédságban levő boltban kellemetlen szag volt érezhető. Defarge szaglóérzéke nem volt valami érzékeny, de a borkészletnek sokkal erősebb volt a szaga, mint rendesen, ugyancsak a pálinka és ániszé is. Kifujta orrából az egyesült szagokat, miközben elszítt pipáját félretette.

- Fáradt vagy - mondá az asszony és föltekintett a csomókról, melyeket zsebkendőjébe kötött. - Ezek csak a rendes szagok.

- Kissé fáradt vagyok - mondá a férj beismerően.

- Lehangolt is vagy - mondá az asszony, akinek gyors szeme sohasem volt annyira elfoglalva a számlákkal, hogy egy-egy pillantás neki nem jutott volna. - Ó, ezek a férfiak, ezek a férfiak!

- De édesem... - kezdé Defarge.

- De édesem, - ismételte Defargené és határozottsággal bólintott fejével - de édesem! Kedvetlen vagy ma este, édesem!

- Nos, igen, - mondá Defarge, mintha egy gondolat szorult volna ki kebléből - hosszú az idő.

- Hosszu az idő, - ismételte felesége - és mikor nem hosszú az idő? Bosszu és megtorlás sok időt kíván; ez a szabály.

- Nem sok időt kíván, hogy valakit a villám sujtson - mondá Defarge.

- De mennyi időt kíván, míg a villám elkészül és felhalmozódik? Mondd csak? - kérde Defargené nyugodtan.

Defarge gondolkodva emelte föl homlokát, mintha abban is volna valami.

- Nem sok időt igényel, hogy földrengés nyeljen el egy várost - mondá Defargené. - De mondd meg, mennyi időt igényel földrengést előkészíteni?

- Hosszu időt, azt hiszem - mondá Defarge.

- De ha készen van, megindul és mindent darabokra zúz utjában. Azalatt pedig folyton erjed, ámbár nem látható, nem hallható. Ez legyen a vigaszod. Tartsd meg eszedben.

Szikrázó szemmel kötött egy csomót, mintha ellenséget fojtana meg.

- Mondom neked, - szólt az asszony, s jobbkezét kinyújtotta, hogy szavának nagyobb súlyt adjon - ámbár sokáig tart, míg megérkezik, de már uton van és közeledik. Én mondom neked, nem vonul vissza és nem áll meg. Mondom neked, hogy folyton közeledik. Nézz körül és fontold meg, hogy milyen élet folyik a világban, amelyet mi ismerünk, emlékezz a világ arcára, amelyet mi ismerünk, emlékezz a dühre és elégtelenségre, mit a Jacquerie óráról órára nagyobb biztossággal kelt fel. Sokáig tarthat-e ez? Bah! Nevethetnék!

- Te bátor feleségem, - válaszolt Defarge, aki lehajtott fővel állott előtte és kezét hátán összefogta, mint valami tanuló és figyelmes tanuló tanítója előtt - mindezt nem vonom kétségbe. De már nagyon sokáig tart és lehetséges, - tudod jól, asszony, lehetséges - hogy nem érkezik meg a mi életünkben.

- Nos! És aztán? - kérdezte az asszony és újabb csomót kötött, mintha egy másik ellenséget fojtana meg.

- Nos, igen! - válaszolt Defarge félig panaszosan és bocsánatot kérően vonogatta vállát. - Mi nem látjuk akkor a diadalt.

- De segítettük, - mondotta az asszony és energikus mozdulattal nyújtotta ki kezét - amit tettünk, nem tettük hiába. Lelkemnek szent meggyőződése, hogy látni fogjuk a diadalt. De még ha nem is, sőt ha biztosan tudnám, hogy nem, mutasd meg nekem egy arisztokratának és zsarnoknak nyakát és én mégis...

Az asszony ekkor egész fogsorával valóban hatalmas csomót kötött.

- Állj! - kiáltott Defarge kissé elpirulva, mintha gyávasággal gyanusitanák. - Én sem riadok vissza semmitől, kedvesem.

- Igen! De az a gyengeséged, hogy néha látnod kell áldozatodat és az alkalmat, hogy bátor maradj. Maradj bátor anélkül! Ha megjön az ideje, bocsáss szabadon tigris és sántát; de várd meg az idejét, tartsd a tigris és sántát láncon, ne mutasd, de légy készen mindig.

Az asszony tanácsa utolsó szavát úgy hangsúlyozta, hogy a zsebkendőbe csomózott pénzzel az asztalra ütött, mintha annak agyát zuzná össze és azután elfogulatlan arccal hóna alá fogta és azt jegyezte meg, hogy ideje, hogy aludni menjenek.

A következő nap dele ott találta a csodálatraméltó asszonyt szokott helyén a korcsmában, szorgalmasan kötögetve. Rózsa feküdt mellette és ha néha-néha a rózsára nézett is, rendes elmélyedt arckifejezése nem változott. Csak néhány vendég volt, ezek ittak vagy nem ittak, ültek vagy álltak. Nagyon meleg volt, egész halom légy, mely kíváncsi és kutató vizsgálatát kiterjesztette még az asszony mellett levő tapadó kis poharakra is, dögölten hullott a fenekére. Az ő haláluk nem hatotta meg a többi sétáló legyet, elfogulatlanul szemlélték amazokat (mintha ők maguk elefántok vagy valami ilyenfajta távol álló teremtmények volnának), míg ugyanolyan sorsra jutottak. Csodálatos elgondolni, hogy a legyek mily könnyelműek! Az udvar legyei talán éppen így gondolkoztak azon a napos nyári napon.

Egy belépő alak árnyéket vetett Defargenéra, érezte, hogy új ember. Letette kötését és a rózsát hajába tűzte, mielőtt az alakra nézett.

Érdekes volt! Abban a pillanatban, amikor Defargené a rózsát felemelte, a vendégek abba-hagyták a beszélgetést és lassankint távoztak a korcsmából.

- Jó napot, asszonyom! - mondá az ujonnan érkezett.

- Jó napot, uram!

Ezt hangosan mondta, de magában hozzátette, amint kötését folytatta: Hah! Jó napot! Kora körülbelül negyven; magassága öt láb 9; haja fekete; általában csinos külsejű; arcszíne sötét; szeme sötét; sápadt, hosszú, keskeny arc; sasorr, nem egyenes, sajátságosan hajlik bal orcája felé, ez alattomos tekintetet okoz! Jó napot! Egy és mindnek!

- Legyen szives, asszonyom, adjon egy kis pohár régi konyakot és egy kis friss hideg vizet.

Az asszony udvarias arccal tett eleget kívánságának.

- Nagyszerű ez a konyak, asszonyom!

Ez volt az első eset, hogy így dicsérték és bár Defargené jobban ismerte származását, mégis azt jegyezte meg, hogy ez a dicséret hízog a konyakra és ismét elővette a kötését. A vendég az asszony ujjait figyelte néhány percig és felhasználta az alkalmat, hogy körülnézzen a helyen.

- Nagyon ügyesen köt, asszonyom.

- Megszoktam.

- És szép mintát.

- Azt hiszi? - mondá az asszony reámosolyogva.

- Határozottan. Szabad kérdeznem, hogy mire való?

- Szórakozás, - mondá az asszony, még mindig rámosolyogva, mialatt ujjai ügyesen forogtak.

- Nem használatra?

- Meglehet. Talán hasznát veszem valamikor. Ha ugyan lesz rá alkalom, - mondá az asszony, nagyot sóhajtva, miközben komoly kokettséggel bólintott fejével.

Érdekes volt, de Saint Antoine izlésének határozottan nem volt megfelelő a fejdíszén levő rózsa. Két ember lépett be, külön, és éppen italt akartak rendelni, mikor a rózsa megpillantásakor hirtelen megállottak és azt adták ürügyül, hogy egy barátjukat keresik, aki nincsen ott és ismét távoztak. Azok közül is, akik az idegen vendég beléptekor jelen voltak, egy sem volt már

ott, egyik a másik után távozott. A kém jól figyelt, de semmi jelt nem vett észre. Szegénységtől nyomottan, céltalan, véletlen módon távoztak, mely természetes és gyanutlan volt.

- Barsad, - gondolta az asszony, s tovább folytatta a kötését, ujjai dolgoztak, szeme az idegenen pihent. - Várj még egy kicsit és »Jánost« is kötök, mielőtt távozol.

- Van férje, asszonyom?

- Van.

- Gyermekei?

- Nincsenek.

- Ugy látszik, hogy az üzlet rosszul megy.

- Nagyon rosszul, a nép olyan szegény.

- Ah, a szerencsétlen, nyomorult nép! És annyira el is nyomott, - mint ön mondja.

- Amint *ön* mondja! - válaszolta az asszony, kijavítva őt és külön jelt kötött hirtelen a neve mellé, ami rá nem jót jelentett.

- Bocsánat; bizonyára én használtam ezt a kifejezést, de ön valószínűen így gondolkozik. Hisz az természetes!

- *Én* gondolkozom? - válaszolt az asszony emelt hangon. - Nekem és férjemnek elég gondunk van, hogy ezt az üzletet fenntartani képesek legyünk, gondolkodás nélkül. Egyedüli gondolatunk, hogy hogyan éljünk meg itten. Ez az a dolog, amire *mi* gondolunk, és ez reggeltől estig elég gondolkodni valót ad, anélkül, hogy mások baján törnők a fejünket. *Én* gondolkoznak másokról? Nem, nem.

A kém, aki azért jött oda, hogy minden morzsát fölszedjen, amit ott megláthat vagy találhat, alattomos tekintetével nem sejtette, hogy mindeddig ugyan hiába jött, hanem leereszkedő udvariassággal tovább állott, Defargené kis asztalára könyökölve, - és néha konyakját szörpölte.

- Komisz história ennek a Gaspardnak a kivégzése, asszonyom. Ah, a szegény Gaspard! - mondá mély részvéttel sóhajtva.

- Lelkemre! - válaszolt az asszony, hidegen és könnyedén. - Ha az emberek késeket ilyen célra használnak, azért lakolniok kell. Ő tudta jó előre, hogy mi lesz az ő fényezésének az ára. Megadta az árát!

- Azt hiszem, - mondá a kém halkítva lágy hangját olyannyira, hogy az bizalmat gerjesztett és ravasz arcának minden izma sértett forradalmi érzelmet fejezett ki - azt hiszem, hogy ezen a környéken nagy részvétet és izgalmat keltett annak a szegény fickónak a sorsa. Ugy köztünk szólva.

- Igazán? - kérde az asszony közömbösen.

- Hát nem?

- Itt a férjem! - mondá Defargené.

Mikor a korcsma gazdája az ajtón belépett, a kém kalapját érintve üdvözölte őt és előzékeny mosollyal mondá:

- Jó napot, Jacques!

Defarge megállott és reábámult.

- Jó napot, Jacques! - ismételte a kém, nem olyan bizalmasan, sem olyan elfogulatlan mosollyal, a bámulás hatása folytán.

- Uram, ön téved, - válaszolt a korcsma gazdája. - Ön másnak néz. Ez nem az én nevem. Én Defarge Ernő vagyok.

- Mindegy, - mondá a kém könnyedén, de leverten is. - Jó napot!

- Jó napot! - válaszolt Defarge szárazon.

- Éppen mondtam Madamenak, akivel csevegni szerencsém volt, mikor ön belépett, hogy azt hallottam, hogy a szegény Gaspard szerencsétlen sorsa Saint Antoineben nagy részvétet és nagy izgalmat keltett, ami nem is csoda.

- Nekem senkisémet monda - válaszolt Defarge fejét rázva. - Én nem tudok róla semmit.

Miután ezt mondotta, a kis számolóasztal mögé lépett és ott megállott, kezét felesége székének támlájára fektetve. Onnan nézett reá, akinek mind a ketten ellenségei voltak, és akit mindegyikük a legnagyobb élvezettel lőtt volna agyon.

A kém, aki jól értette a dolgát, elfogulatlan magatartását nem változtatta meg, hanem kihörpöntette kis pohár konyakját, egy kevés vizet ivott reá és egy újabb pohárka konyakot kért. Defargéné öntött neki, ismét elővette kötését és kis dalt dudolt magában.

- Ugy látszik, hogy jól ismeri ezt a vidéket, azt hiszem, hogy jobban, mint én - jegyezte meg Defarge.

- Egyáltalában nem. De remélem, hogy majd jobban megismerem. Nagyon érdeklődöm nyomorult lakói iránt.

- Ah! - mormogta Defarge.

- Az a szerencse, hogy önnel cseveghetek, Defarge ur, - folytatta a kém - arra emlékeztet, hogy tulajdonképpen ismerem önt, legalább is nevét.

- Valóban? - mondá Defarge nagy közönnyel.

- Igen, valóban. Tudom, hogy mikor Manette doktort szabadon bocsátották, ön - az ő régi szolgálója - vette őt gondjaiba, önnek adták őt át. Amint látja, ismerem a helyzetet.

- Ugy látszik, bizonyára - mondá Defarge. Felesége, amint kötött és maga elé dudolt, véletlenül könyökével érintette őt, ez azt jelentette, hogy legjobban, ha válaszol, de mindig röviden.

- Önhöz jött a leánya is - mondá a kém - és az ön gondviseléséből leánya, akit egy csinosan barnába öltözött ur kísért; mi is a neve?... kis parókája volt... Lorry - a Tellson és Társa cégtől - átvitte őt Angliába.

- Ugy van - ismételte Defarge.

- Nagyon érdekes emlékek! - mondá a kém. Én ismertem Manette doktort és leányát Angliában.

- Igen? - mondá Defarge.

- Nem sokat hall most felőlük? - mondá a kém.

- Nem - mondá Defarge.

- Valóban, - szólt az asszony közbe, föltekintve munkájából és kis dalát félbeszakítva - nem hallunk most semmit se róluk. Hirt kaptunk arról, hogy szerencsésen megérkeztek és azonkívül egy vagy két levelet, de ők a maguk élete útjára tértek, mi a miénkre és azóta nem levelezünk.

- Ugy van, asszonyom, - válaszolt a kém - a leány most fog férjhez menni.

- Fog? - visszhangozta az asszony - amilyen csinos volt, már régen férjhez kellett volna mennie. De önök, angolok, úgy látszik, nagyon hidegek.

- Ó! Ön tudja, hogy angol vagyok?

- A nyelve angol, - válaszolt az asszony - és azt hiszem, hogy a nyelv olyan, amilyen az ember.

A fölismerést nem tekintette bóknak, de beletörődött és nevetett közbe. Konyakját kihörpintette és így szólt:

- Igen, Miss Manette férjhezmenendően van, de nem angolhoz megy férjhez, hanem, mint ő maga is, francia születésűhöz. És mivelhogy éppen Gaspardról beszéltünk (ah, szegény Gaspard, kegyetlenség volt, kegyetlenség), különös, hogy ő a márki unokaöccséhez megy férjhez, aki miatt neki oly magasan kellett lógnia; más szóval - a mostani márkihoz. De Angliában nem ismerik, ott ő nem márki, hanem csupán Darnay Károly. D'Aulnais volt az anyjának a családi neve.

Defargéné nyugodtan folytatta a kötését, de férjén a hír látható benyomást keltett. Bármit is csinált a kis számolóasztal mögött, tüzet gyújtott, vagy pipájára gyújtott - elfogultnak látszott és keze sem volt megbízható. A kém nem lett volna kém, ha ezt nem vette volna észre és nem jegyezte volna meg magának, amit látott.

Miután legalább egyszer célba talált, aminek az értéke ugyan bizonytalan volt, és vendégek sem jelentek meg, hogy újabb felfedezésekre tehessen szert, Barsad kifizette számláját és elbucsuzott, udvariasan jegyezte meg, hogy reméli, lesz szerencséje Defarge urat és nejét viszontláthatni. Távozása után néhány percig a férj és feleség ugyanabban a helyzetben maradtak, amelyben voltak, arra az eshetőségre való tekintettel, hogy visszajöhet.

- Igaz lehet az, amit ő Manette kisasszonyról mondott? - szólott Defarge halk hangon, mialatt pipázva még mindig ott állott felesége mögött és kezét széke támlájára fektette.

- Minthogy ő mondotta, - válaszolt az asszony, szemöldökét kissé összehúzva - valószínűleg nem igaz. De igaz is lehet.

- Ha igaz... - kezdé Defarge, és megakadt.

- Ha igaz? - ismételte felesége.

- ...és elérkezik és mi látjuk a diadalt: a leány érdekében remélem, hogy a Végzet férjét Franciaországtól távoltartja.

- Férjét végzete oda vezeti, ahova mennie kell és ahhoz a véghez vezeti őt, ami részére rendeltetett, Ennyit tudok. - mondá Defargéné szokott nyugodtságával.

- De különös - nem nagyon különös, - mondá Defarge, mintha feleségét rá akarná venni, hogy helyeseljen - hogy az atya és leánya iránt tanusított részvétünk után a leány férjének a neve éppen a te kezed által került ebben a pillanatban a halálraitéltek lajstromába, annak a pokol fajzatjának a neve mellé, aki mostan távozott.

- Különösebb dolgok fognak majd történni, ha elérkezik - válaszolt az asszony. - Mind a kettő itt van, az bizonyos, és mind a kettő megérdemli, ez elegendő.

Miután ezt mondotta, összesodorta kötését és kivette a rózsát a kendőből, mely feje köré volt tekerve. Saint Antoine vagy megérezte titkos ösztönével, hogy a kifogásolt ékesség eltűnt, vagy pedig Saint Antoine megfigyelte az eltűnését, bárhogyan volt is, a Szent bátorságot

merített arra, hogy közvetlenül azután ismét megjelent és a korcsma visszanyerte szokásos külsejét.

Este, mikor Saint Antoine belsejét kifelé fordította és ajtóküszöbökön, ablakpárkányokon ült és a piszkos utcák és udvarok sarkán összegyűlt, hogy egy kis levegőt szippantson, Defargené kötésével kezében egyik helyről a másikra, egyik csoporttól a másikhoz szokott menni, mint valami misszionárius, - volt sok ilyen hozzá hasonló - kíváncsi, hogy a világ ne szüljön többé ilyent. Mind az asszony kötött. Értéktelen dolgokat kötöttek; de a gépies munka gépies helyettesítője volt az étel- és italnak; a kéz mozgott az állkapcsok és emésztőszervek helyett; ha a csontos ujjak pihentek volna, a gyomrok jobban érezték volna az éhség gyötrelmeit.

De mihelyt az ujjak mozogtak, megmozdultak a szemek és a gondolatok is. És amint Defargené egyik csoporttól a másikhoz ment, mind a három gyorsabban és böszültebben mozgott, minden kis asszonycsoportban, mellyel ő beszélt, és ahonnan ismét távozott.

Férje ajtajában pipázott és csodálkozó tekintettel nézte őt.

- Nagy asszony, - mondá ő - erős asszony, hatalmas asszony, rémitően hatalmas asszony!

Köröskörül beállott a sötétség, a templomok harangja hallatszott és a királyi testőrségnek távoli dobolása, és az asszonyok még mindig kötöttek, kötöttek. A sötétség elborította őket. Más sötétség is közeledett biztonsággal, mikor a templomi harangok, melyek mostan olyan szépen hangzanak Franciaország némely karcsu tornyában, mennydörgő ágyukká olvasztódtak és a dobok tulharsogtak egy gyöngye hangot, mely azon éjjelen az uralomnak, a bőségnek, a szabadságnak és az életnek mindenható hangjává változott. Oly sok esemény csoportosult az asszonyok köré, akik még mindig ott ültek és kötöttek, kötöttek, hogy ők maguk is egy még el nem készült alkotmány köré csoportosultak, ott is ültek és kötöttek, kötöttek és számolták a lehulló fejeket.

17. Fejezet. Egy éjszaka.

Sohasem nyugodott le a nap fényesebb ragyogással. Soha nyugalmas szögletében, mint azon az emlékezetes estén, mikor a doktor leányával a platánfa alatt ült. Sohasem kelt föl a hold szelidebb fénnel nagy London városa fölött, mint azon az estén, mikor még mindig ott ültek a fa tövében és annak levelein keresztül arcukba ragyogott.

Lucienek másnap volt az esküvője. Ezt az estét atyjának szentelte és egyedül ültek a platánfa tövében.

- Boldog vagy, kedves atyám?

- Teljesen, gyermekem.

Keveset beszéltek, ámbár már jó ideje ültek ottan. Mikor még elég világos volt munka- és olvasáshoz, már akkor sem foglalkozott szokott kézimunkájával és atyjának sem olvasott. Sokszor, nagyon sokszor foglalkozott mind a két módon az ő oldalán a fa tövében, de ez a nap nem hasonlított más naphoz és semmi sem változtathatta hasonlívá.

- Én is oly boldognak érzem magam ma este, kedves atyám. Teljesen boldognak érzem magamat abban a szerelemben, mellyel az Ég megáldott - Károlyhoz való szerelmem és Károlynak hozzám való szerelme. De ha életem nem maradna neked szentelve és ha ottho-

nomat csak néhány utca választaná el tőled, akkor szerencsétlenebbnek érezném magamat és több szemrehányást tennék magamnak, mint azt neked mondhatom. Sőt még így is...

Még úgy is, ahogy volt, szava megtagadta a szolgálatot. A szomorú hold fényében átölelte nyakát és fejét keblére hajtotta. A hold fényében, mely mindig szomorú, mint maga a nap fénye is - ha a fénynek emberi élet a neve - jövedele- és távozásakor.

- Legdrágább atyám! Megmondhatod-e nekem ez utolsó alkalommal, vajon teljesen bizonyos vagy-e abban, hogy új vonzalmam, új kötelességeim nem lépnek-e majd valaha mi kettőnk közé? Én jól tudom, de tudod-e te is? Szívedben bizonyos vagy-e teljesen afelől?

Atyja vidám bizalommal válaszolt, mely nem lehetett színlelt.

- Teljesen bizonyos vagyok, szerelmem! Még annál is több - fűzte hozzá, mikor gyöngéden megcsókolta őt. - Jövők házasságod által sokkal ragyogóbbnak látszik, mint az házasságod nélkül lehetne, vagy volt.

- Ha én remélhetném ezt, atyám...

- Hidd el, szerelmem. Tényleg úgy van. Gondold meg, szívem, hogy ez olyan természetes és olyan egyszerű, hogy így kell lenni. Te ifjúságodban és önfeláldozásodban nem érezheted azt az aggódo gondot, mely szívemet eltöltötte, hogy életed elhervad...

A leány kezét ajka felé emelte, de atyja a magáéba vette és megismételte a szót.

- Elhervad, gyermekem, hogy elhervad érettem és leszorul természetes utjáról. A te önzetlenséged nem képes felfogni, hogy ez nekem mennyi gondot okozott; de kérdezd önmagadat, teljes lehet-e az én boldogságom, ha a tiéd nem tökéletes?

- Ha Károlyt sohasem láttam volna, atyám veled teljesen boldog lettem volna.

Ő mosolygott öntudatlan beismerésén, hogy Károly nélkül boldogtalan volna, minthogy látta őt és ezt válaszolta neki:

- Gyermekem, láttad őt és ő Károly. Ha nem Károly lett volna, más valaki lett volna. Vagy ha senki más nem lett volna, akkor én lettem volna az oka, akkor életem sötét része reám vetette volna árnyékát és téged is beárnyalt volna.

Ez volt az első eset, a törvényszéki tárgyalást kivéve, hogy hallotta azt, hogy atyja szenvedése idejére céloz. Különös érzelmet ébresztett benne, mialatt szavai még fülében csengtek; évek múltán is még gondolt erre.

- Nézd! - mondá a beauvaisi doktor a holdra mutatva. - Börtönöm ablakából néztem rá, akkor nem tudtam a fényét elviselni. Ránéztem akkor mikor annak a gondolata, hogy reásüt arra, amit én elvesztettem, oly kínzó gyötrelmet okozott, hogy fejemet börtönöm falához vertem. Reánéztem oly érzéketlen és letargikus állapotban, hogy nem gondoltam egyébre, mint a függőleges vonalakra, melyeket felszínére rajzolhatnék és a vízszintesekre, melyekkel azokat metszhetném. - Elmélyedt, töprengő módon fűzte hozzá önmagában, mikor a holdat nézte. - Husz volt minden irányban, emlékszem, de a huszadikat nehéz volt beleilleszteni.

Erre az időre való visszaemlékezés aggodalmat keltett a leányban, és ez még fokozódott, mikor ő bővebben foglalkozott emlékeivel; de hangulatában egyébként semmi nyugtalanító nem volt. Csupán a jelen boldogságát és vidámságát hasonlította össze a múlt szenvedéseivel.

- Reánéztem és ezerféle gondolatom támadt meg nem született gyermekemről, kitől elszakítottak. Hogy él-e? Hogy élve született-e, avagy pedig hogy a szegény anya ijedelme megölte-e őt? (Bebörtönzésem egy idejében a bosszuállás vágya elviselhetetlen volt.) Vajon fíu volt-e, aki talán sohasem tudja meg apja szenvedésének történetét, aki talán annak a lehetőségét is

fontolgatja majd élete folyamán, hogy apja saját akarata és cselekedete folytán tűnt el. Vajjon leány volt-e, aki hajadonná fejlődik.

Közelebb huzódott hozzá, és megcsókolta kezét és arcát.

- Olyannak képzeltem leányomat, aki teljesen megfélekezett rólam, vagyis inkább, aki soha semmit nem is tudott rólam. Évről-évre számítottam az ő korát. Elképzeltem, hogy férjhez ment, olyan férfihoz, aki semmit sem tudott végzetemről, hogy az élők emlékéből teljesen eltüntem és a második generációban az én helyem már üres.

- Ó, atyám! Mikor csak hallom, hogy ilyen gondolataid voltak leányodról, aki nem létezett soha, elszorítja szívemet, mintha én lettem volna az a gyermeked.

- Te, Lucie? Éppen az a vigasz és a megmenekülés, melyet neked köszönhetek, ébresztik ezeket az emlékeket és haladnak el köztünk és a hold között. Mit is mondtam éppen most?

- Hogy nem tudott rólad semmit. Hogy nem törődött veled.

- Igen! De más holdvilágos éjszakákon, mikor a szomorúság és csend más hangulatot keltett bennem, a bánat békés érzelme keletkezett valómban, melynek fájdalom volt az alapja, azt képzeltem, hogy cellámba jön és kivezet onnan a vár mögötti szabadságba. Gyakran láttam képét a hold fényében, úgy, amint téged látlok mostan; kivéve, hogy sohasem öleltem karjaimba; ott állott a kicsiny rácsos ablak és a kapu között. De megérted-e, hogy az nem az a gyermek volt, akiről beszélek?

- Az alak nem az volt, de a... a kép; a képzelődés.

- Nem. Ez valami más volt. Ott állott megzavart látóérzésem előtt, de sohasem mozdult. Az a látomány, melyet gondolatom követett, már a valóságnak inkább megfelelő gyermek volt. Külséjéről nem tudtam többet, mint hogy anyjához hasonlított. A másik alaknak is volt hasonlósága, - mint neked - de nem volt ugyanaz. Képes vagy engem megérteni, Lucie? Aligha, úgy hiszem. Magános fogolynak kellett volna lenned, hogy megérthesd ezt a finom különbséget.

Higgadt, nyugodt hangulata sem akadályozhatta meg a borzongást, mely végigfutott leányán, mikor ő így elemezte régi állapotát.

- Ebben a békésebb hangulatban elképzeltem őt a hold fényében, amint hozzámjött és elvezetett, hogy megmutassa nekem, hogy az ő otthona, házassága tele van elveszett atyjának szerető emlékeivel. Képem ott volt szobájában és ő imáiba foglalt. Életmódja tevékeny, örömmel tele és hasznos volt; de az én szomorú sorsom sohasem volt elfelejtve.

- Én voltam az a gyermek, atyám, félig sem voltam olyan jó, de a szeretetben én voltam az.

- És megmutatta gyermekeit, - mondá a beauvaisi orvos - ők hallottak rólam és megtanították őket, hogy szánjanak engem. Ha állami börtön mellett haladtak el, messze elkerülték meredő falait, vasrácsos ablakaira tekintettek föl és suttogva beszéltek. Sohasem volt képes arra, hogy engem kiszabadítson; azt képzeltem, hogy börtönömbe mindig visszahozott, miután megmutatott mindent. Én aztán a megkönnyebbülés forró könnyeivel térdre borultam és megáldottam őt.

- Én vagyok az a gyermek, remélem, atyám! Ó, drága, jó atyám, megáldasz-e engem holnap oly bensőséggel?

- Lucie, ezeket a régi hangulatokat azért elevenitem fel ma éjjel, mert jobban szeretlek, semhogy azt szavakkal képes volnék kifejezni és Istennek hálát rebegek nagy boldogságomért. Gondolataim, ha legvadabbak voltak is, sohasem emelkedtek oly magaslatra, hogy megközelíthetnék azt a boldogságot, melyet veled megismertem és amelynek küszöbén állunk.

Megölelte őt, az Ég kegyelmébe ajánlotta és alázattal köszönte meg, hogy őneki adatott. Nemsokára ezután bementek a házba.

Az esküvőhöz csupán Lorry volt meghíva, sőt a vézna Miss Prosson kívül más nyoszolyóleány sem volt. A házasság lakásukban sem okozott változást, kibővítették azáltal, hogy hozzávették a felsőbb szobákat, melyekben azelőtt az az apokrif láthatatlan ember lakott; nem kívántak többet.

Manette doktor nagyon vidám volt a szerény vacsoránál. Hárman voltak csupán az asztalnál Miss Pross-szal együtt. Nagyon sajnálta, hogy Károly nem volt jelen, és hajlandó volt, hogy óvást emeljen tisztelői kis összeesküvése ellen, mely távoltartotta őt körükből és szeretettel ivott az ő egészségére.

Elérkezett az ideje, hogy Lucienek jó éjt mondott és elváltak. Hajnali három óra csendjében Lucie lejtött és szobájába lopózott - nem volt ment bizonytalan aggodalomtól; sejtett valamit.

Minden a helyén volt, mindenütt csend honolt; atyja aludt, fehér haja festőien terült el párnáján, keze nyugodtan pihent a takarón. A gyertyát, melyre nem volt szüksége, egy távoli sarok árnyékában helyezte el, ágyához kuszott és ajkán csókolta meg őt, majd föléje hajolt és őt nézte.

Szép arcán a fogság keserű könnyei nyomot hagytak, de ő oly erős akarattal nyomta el, hogy még álmában sem jelentkezett. Az álom hatalmas birodalmában nem lehetett az éjjel oly érdekes arcot találni, mely oly nyugodtan, határozottan és óvatosan küzdött láthatatlan ellensége ellen.

Kezét félénken helyezte szeretett keblére és imádkozott, hogy mindig oly hiven kitarthasson mellette, mint iránta való szeretete vágyta és amint az ő szenvedései azt megérdemelték. Majd visszavonta kezét, még egyszer ajkon csókolta és eltávozott. Lassan fölkelt a nap és a platánfa lombjának árnyéka mozgott az arcán oly lágyan, mint leánya ajkai mozogtak, mikor őérette imádkozott.

18. Fejezet.

Kilenc nap.

Gyönyörű verőfényes volt az esküvő napja; mindannyian készen voltak és a doktor zárt szobájának ajtaja előtt várakoztak, ahol ő Darnay Károllyal beszélgetett. A templomba készültek; a szépséges menyasszony, Lorry és Miss Pross - ez utóbbira nézve az esemény, a megmásíthatatlannal való fokozatos kibékülés folytán, teljes üdvösség lett volna, ha lelke mélyén még mindig ott nem lappangott volna az a meggyőződése, hogy Salamon testvérének kellett volna a vőlegénynek lenni.

- Tehát ezért, - mondá Lorry, aki nem volt képes eléggé megbámulni a menyasszonyt és körüljárta őt, hogy egyszerű, csinos ruhájában minden oldalról alaposan megszemlélje - ugy, kedves Lucie, hát ezért hoztam át kicsiny gyermekkorában a csatornán! Én jó Istenem! Mily keveset gondoltam arra, hogy mit cselekszem. Mily kevésre becsültem azt a szolgálatot, melyet Károly barátom érdekében tettem!

- Nem ez volt a szándéka, - jegyezte meg a köznapi gondolkodású Miss Pross - tehát nem is tudhatta. Ostobaság!

- Valóban? No jó; de azért ne sirjon - mondta a gyöngédlelkű Lorry.

- Én nem sirok, - mondá Miss Pross - ön sir.

- Én, édes Prossom? (Lorry már olyan jó lábon állott vele, hogy alkalmilag tréfálni is merészkedett.)

- Éppen az imént sirt; láttam és nem is csodálkozom azon. Olyan ajándék, mint az ön ezüstkészlete, mindenkit könnyekre fakasztana. Nincs az egész gyűjteményben egy villa, egy kanál, - mondá Miss Pross - amelyen addig ne sirtam volna az este, mikor a készlet megérkezett, amig csak láttam.

- Nagyon hizelgő reám nézve, - mondá Lorry - ámbár, szavamra mondom, nem volt szándékomban, hogy az a néhány csekély emlék bárki részéről is láthatatlan legyen. Én Istenem! Ez olyan alkalom, mely az embert mindarra emlékezteti, amit elvesztett. Ha elgondolom, hogy majdnem ötven év óta bármely időben, létezhetett volna egy Lorryné.

- Egyáltalában nem - vetette Miss Pross közbe.

- Azt hiszi, hogy Lorryné sohasem létezhetett volna? - kérdezte az ilyen nevű ur.

- Bah! - válaszolt Miss Pross. - Ön már bölcsőjében is agglegény volt.

- Igaz, - jegyezte meg Lorry barátságosan, parókáját igazgatva - és valószínűnek is látszik.

- Ön agglegénynek volt szánva, még mielőtt bölcsőjébe fektették - folytatta Miss Pross.

- Akkor, azt hiszem, - mondá Lorry - hogy nem nagyon szépen bántak el velem, de ha legalább azt engedték volna meg, hogy én is beleszóljak helyzetem megállapításába. De elég! Most, kedves Lucie, - mondá a karját nyugodtan fonva dereka köré - hallom, hogy jönnek a szomszéd szobából, Miss Pross és én, két ilyen közönséges üzleti lélek, szeretnők felhasználni az utolsó kínálkozó alkalmat, hogy valamit mondjunk önnek, amit szívesen fog hallani. Édesem, atyja oly kezekben marad, melyek oly szeretettel, oly komolyan fognak az ő jóvoltáról gondoskodni, mintha ön maga tenné; minden elképzelhető módon fogunk róla gondoskodni; a legközelebbi két hét alatt, mialatt ön Warwickshireban és környékén időzik, vele szemben (hogy csak példa kedvéért említsem) még Tellsonéknak is háttérbe kell vonulniuk. És ha a két hét eltelte után önhöz és szeretett férjéhez csatlakozik, hogy további két hetet Walesben együtt eltöltsenek, akkor majd azt fogja mondani, hogy mi őt a legjobb egészségben, a legboldogabb hangulatban küldöttük önökhöz. Most hallom, hogy valakinek a lépése közeledik az ajtóhoz. Édes gyermekem, engedje meg, hogy ódivatu agglegényi áldásom kíséretében megcsókoljam, mielőtt más valaki jön és magának követeli.

Egy pillanatig a gyönyörű fejcskét két keze közé fogta, hogy még egyszer megnézzé a homlokán ülő jól ismert kifejezést, azután a ragyogó arany hajat kicsiny barna parókájára fektette valódi szeretettel és gyöngédséggel; ha a vonzalomnak ez a nyilvánulása ódivatu, akkor bizonyára még Ádám korából való.

A doktor ajtaja megnyílt és ő Darnay Károllyal kijött. Oly halotti sápadtság ült arcán, - nem volt ilyen, mikor a szobába együtt bementek - hogy semmi más színnek nyoma sem volt rajta. De nyugodt hangulata nem változott, kivévn, hogy Lorry éles tekintetét nem kerülte el az a körülmény, hogy a félénk tartózkodás és aggodalom régi kifejezése, kevéssel azelőtt vonulhatott el arcán, mint valami hideg szellő.

Karját nyújtotta leányának és a fogathoz vezette őt, melyet Lorry erre az alkalomra bérelt. A többiek egy másik kocsiban követték és egy közeli templomban, ahol idegen szemek nem bámulták meg őket, Darnay Károly és Manette Lucie nemsokára boldogan megesküdtek.

A fényes könnyeken kívül, mely a mosolygó kicsiny társaság szemében ragyogott, az esketés megtörténte után néhány fényesen szikrázó gyémánt ékszer is csillogott a menyasszony kezén, melyek éppen az imént kerültek elő Lorry zsebének a mélyéből. Hazatértek reggelire, minden rendben folyt le és bizonyos idő múltán az arany haj, mely a párisi padlásszobában elkeverődött a szegény cipőkészítő ősz fürteivel, a reggeli nap fényében ismét elvegyült azzal, mikor a küszöbön búcsút véve megölelték egymást.

A búcsuzás szomorú volt, de nem tartott soká. Atyja vigasztalta őt és ölelő karjaiból kibontakozva mondá:

- Vigye őt Károly, ő az öné.

Leánya izgatottan búcsút intett még feléje a kocs ablakából és elhajtott.

A sarok nem lévén a munkátlanok és kíváncsiak gyülekezőhelye és minthogy az előkészület is nagyon egyszerű és feltűnés nélküli volt, a doktor, Lorry és Miss Pross egyedül voltak ottan. Mikor a hűvös csarnok jóleső árnyékába visszatértek, Lorry észrevette, hogy a doktor nagy változáson ment keresztül, mintha az ottan kinyújtott aranyos kar mérgező csapást mért volna rája.

Természetesen elfojtotta érzelmeit, ennek hatása a kényszer elmulása után várható is volt. Az a félénk, tétova tekintet volt arcán, mely Lorryt annyira nyugtalanította; mikor bekerültek, szórakozottan fejéhez kapott és lehangoltan szobájába vonult; ez a viselkedése Lorryt Defargera, a korcsmárosra és a csillagos éjszakai kocsitúrázásra emlékeztette.

- Azt hiszem, - suttogta Miss Prossnak aggodalmas megfontolás után - azt hiszem, hogy legjobb, ha mostan nem beszélünk hozzá és nem háborgatjuk őt. Benézek Tellsonékhoz; most odamegyek, de azonnal visszajövök onnan. Azután kikocsizunk a vidékre, ott ebédelünk és minden rendben lesz.

Lorrynak könnyebb volt Tellsonékhoz benézni, mint onnan ismét elszabadulni. Két óra hosszat tartóztatták. Mikor visszajött, fölment a lépcsőn egyedül, anélkül, hogy a cseléd től kérdezett volna valamit, belépett a doktor szobájába, majd egy tompa hang hallatára hirtelen megállott.

- Kegyelmes Istenem, - mondá ő - mi ez?

Miss Pross rémült arccal állott mellette.

- Ó jaj, ó jaj! Vége mindennek! - kiáltotta kezét tördelve. - Mit mondjunk Katicabogaramnak. Ő nem ismer meg és cipőt csinál!

Lorry, amennyire képes volt, igyekezett Miss Prossra csendesíteni és a doktor szobájába lépett. A pad a világosság felé volt fordítva, mint volt akkor, mikor először látta a cipőkészítőt munkájában; fejét munkája fölé hajtotta és szorgalmasan dolgozott.

- Manette doktor! Kedves barátom, Manette doktor!

A doktor rátekintett egy pillanatra - kérdezően, mintha bosszankodnék, hogy megszólították - és ismét munkája fölé hajolt.

Kabátját és mellényét levetette, inge az elején nyitva volt, mint akkor, mikor munkájával volt elfoglalva, sőt még régi, fakó, beesett arca is újra visszatért. Szorgalmasan, türelmetlenül dolgozott, mintha érezte volna, hogy félbeszakították.

Lorry rápillantott a kezében levő munkára és észrevette, hogy az a régi nagyságu és formájú cipő volt. Fölemelte a másikat, mely mellette feküdt és kérdezte, hogy mi az, amit csinál.

- Sétacipő fiatal hölgy számára - mormogta maga elé, anélkül, hogy föltekintene. - Már régen készen kellene lenni. Hagyja!

- De Manette doktor, nézzen reám!

Engedelmeskedett a régi gépies alázatos módon, anélkül, hogy munkájában szünetelne.

- Ismer-e, kedves barátom? Gondolkozzék ismét. Ez nem az ön szokott foglalkozása! Gondolkozzék, kedves barátom!

Semmivel sem lehetett rábírni, hogy ismét beszéljen. Néha föltekintett, ha úgy kívánták, de csak egy pillanatra; semmi rábeszéléssel sem lehetett egy szót kipréselni belőle. Dolgozott, dolgozott, dolgozott, némán, a szavak hatás nélkül hangzottak el, mintha néma falnak vagy a levegőbe beszéltek volna. Az egyedüli reménysugár, melyet Lorry felfedezhetett, az volt, hogy néha titkon föltekintett, anélkül, hogy megszólították volna. A kíváncsiság és zavar halvány jele fejeződött ki ebben a tekintetében, mintha azon fáradozna, hogy gondolataiban valami kétséget oszlasson el.

Két dolog világos volt Lorry előtt, mely mindennél fontosabb volt: először is, hogy ezt Lucie előtt titokban kell tartani, másodszor pedig, hogy minden ismerőse előtt is el kell titkolni. Miss Pross-szal együtt azonnal intézkedtek az utóbbi óvatosságra vonatkozóan és tudtul adták, hogy a doktor nem érzi magát jól és néhány napi teljes nyugalomra van szüksége. Hogy a leányával szemben elkövetendő kegyes csalást elkövessék, Miss Pross azt írta neki, hogy konzultációra hazuról elhívták és hivatkozott atyjának néhány sorból álló gyorsan papírra vetett, állítólagos levelére, melyet ő maga, ugyanakkor adott postára.

Ezeket az óvóintézkedéseket Lorry minden körülmény között tanácsosaknak tartotta, mert remélte, hogy ismét magához tér. Arra az esetre, hogy ez a reménye valóra válik, más teendőt is tartott készenlétben; tudniillik valakinek a doktor esetére vonatkozó tanácsát akarta kérni, akit erre legilletékesebbnek tartott.

Felgyógyulása reményében és hogy ilyen módon a harmadik teendő is megvalósítható legyen, Lorry elhatározta, hogy minden feltűnés lehető elkerülésével gondosan megfigyeli őt. Intézkedett tehát, hogy életében először, Tellsonéktól elmaradhasson és ugyanabban a szobában az ablak mellett helyezkedett el.

Hamarosan rájött arra, hogy nemcsak haszontalan, de rosszabb is, ha beszélnek hozzá, minthogy bosszus lett, ha beszélésre kényszerítették. Már az első napon lemondott erről a kísérletről és arra határozta el magát, hogy állandóan a szeme előtt tartózkodik és mintegy hallgatva tiltakozik az ellen a képzelődés ellen, amelybe a doktor jutott vagy jutófélben volt. Ottmaradt tehát az ablak melletti helyén írás és olvasással foglalkozva és minden képzelhető és természetes módon annak a látszatnak akart kifejezést adni, hogy az szabad hely, ahol ők tartózkodnak.

Az első napon Manette doktor megevett és megivott mindent, amit eléje tettek és alkonyatig dolgozott, amíg csak látni lehetett, - félórával még azután is dolgozott, hogy Lorry már képtelen volt írni vagy olvasni. Mikor szerszámaint félrerakta, minthogy reggelig nem használhatta, Lorry fölkelte és így szólott hozzá:

- Akar kimenni?

A régi módon maga elé nézett a földre, jobb- és baloldalára, fölneézett reá régi szokása szerint és a régi módon halk hangon ismételte:

- Kimenni?

- Igen, velem sétára. Miért nem?

Nem igyekezett megmondani, hogy miért nem és nem szólt egy szót se többet, Lorry azonban abban a hiszemben volt, hogy látta, amint ő a homályban padján ülve előrehajolt, térdére könyökölve, fejét kezei közé fogta és valami zavart módon önmagát kérdezte: »Miért nem?« Az élesszemű kereskedő némi javulást látott ebben és azt határozta, hogy ezt a körülményt megragadja.

Miss Pross és ő az éjszakát megosztották és időről-időre a szomszéd szobából megfigyelték őt. Hosszu ideig járkált föl és alá, mielőtt lefeküdt; de miután végre lefeküdt, elaludt. Reggel korán kelt és egyenest padjához ment és munkájába fogott.

Ezen a második napon Lorry barátságosan üdvözölte őt, nevén szólítva és olyan dolgokról beszélt vele, amelyek az utóbbi időben történtek. Nem válaszolt, de látható volt, hogy hallotta, amit neki mondtak és hogy gondolkodott is azon, ha zavarosan is. Ez arra bátorította Lorryt, hogy a nap folyamán többször behívta Miss Pross, aki munkájával a szobában tartózkodott; ilyen alkalmakkor nyugodtan beszéltek Lucieről és jelenlevő atyjáról, egészen a szokott módon, mintha semmi sem történt volna. Mindez feltűnés nélkül történt, nem tartott sokáig, sem nem ismétlődött gyakran, nehogy őt nyugtalanítsa; Lorry baráti szíve megkönnyebbült, mikor azt hitte, hogy ő gyakrabban tekintett föl és ingereltnek látszott környezetének alkalmatlankodása miatt.

Mikor besötétedett, Lorry ismét kérdezte őt, mint azelőtt:

- Kedves doktor, akar-e kijönni?

Ő ismételte, mint ezelőtt:

- Kijönni?

- Igen. Velem sétára. Miért nem?

Ezuttal Lorry szinlelte, hogy kimegy, miután nem volt képes tőle választ kapni és egy órai távollét után visszatért. Azalatt a doktor az ablak melletti székre ült és onnan nézett le a platánfára; mikor azonban Lorry visszatért, padjához sompolygott ismét.

Az idő lassan telt, Lorry reménye sötétedett, szíve elfogultabb lett és napról-napra nehezebbé vált. Megjött a harmadik, negyedik és ötödik nap is. Öt nap, hat nap, hét nap, nyolc nap, kilenc nap.

Mindinkább sötétülő reménnyel, mindinkább nehezedő szívvél élte át Lorry ezt az aggodalmas időt. A titkot jól őrizték, Lucie nem tudott semmiről és boldog volt; de nem volt eltitkolható, hogy a cipőkészítő keze, mely kezdetben gyakorlatlan volt, ijesztően ügyessé vált, hogy munkájára sohasem figyelt annyira, hogy kezei sohasem voltak oly ügyesek és biztosak, mint a kilencedik este alkonyában.

19. Fejezet. Egy vélemény.

Az aggodalmas figyeléstől kimerülve, Lorry állomásán elszunnyadt. Várakozása tizedik reggelén a szobába sütő nap sugarai ébresztették föl nehéz álmából, mely az éjszaka homályában meglepte őt.

Szemét dörzsölte és fölemelkedett; de kétségei támadtak, vajjon ébren van-e, miközben ezt cselekedte. Mikor ugyanis a doktor szobájának ajtajához ment és oda betekintett, azt vette észre, hogy a cipőkészítői pad és szerszámok félre voltak téve és a doktor az ablaknál ülve olvasott. Rendes reggeli kabát volt rajta és arca (melyet Lorry tisztán láthatott), ámbár nagyon sápadt, de kifejezése nyugodtan elmélyedt és figyelmes volt.

Mikor Lorry már megbizonyosodott afelől, hogy ébren volt, még néhány pillanatig kétkedő bizonytalanságot érzett, vajjon az utóbbi napok cipőkészítése nem volt-e csupán az ő nyugtalan álma, mert hiszen barátját szokott ruhájában és külsőben és szokott módon való elfoglaltságában látta; volt-e valami látható jele annak, hogy az a változás, melynek emléke oly élénk volt előtte, tényleg megtörtént?

Mindezt csupán első zavarában és csodálkozásában kérdezte; mert a válasz szembetűnő volt. Ha ez az emlék nem keletkezett volna tényleg létező és elfogadható ok folytán, hogyan került ő, Lorry Jarvis, ide? Hogy történt az, hogy ő ruhástól elaludt Manette doktor rendelőszobája divánján és hogy ő kora reggel a doktor hálószobája ajtaja előtt ezen töpreng?

Néhány perc múlva Miss Pross suttogva állott mellette. Ha még maradt volna valami kétsége, az ő beszéde ezt minden kétséget kizáróan eloszlatva volna; gondolatai azonban időközben teljesen megtisztultak és nem volt több kétsége. Azt tanácsolta, hogy várjanak, míg eltelik az idő és a reggelizés szokásos órája elérkezik, ő majd akkor találkozik a doktorral, mintha semmi rendkívüli nem történt volna. Ha a doktor megszokott lelki állapotában lesz, akkor Lorry majd óvatosan tanácsot és irányítást kér attól, akinek a véleményét, aggodalmában, olyan nagyon vágyta hallani.

Miss Pross helyeselte tanácsát és a tervet nagy gonddal készítették elő. Minthogy Lorrynak bőven volt ideje szokott rendszeres öltözködéséhez, a reggelinél a szokott módon csinosan és tisztán öltözve jelent meg. A doktort szokott módon hívták és ő a reggelihez lejött.

Amennyire szavaiból kimagyarázható volt, eleinte azt hitte, hogy leánya esküvője az előtte való napon történt. A hét és hónap napjának látszólag véletlen, de szándékos említése gondolkodásra és számolásra készítette őt és láthatóan nyugtalanította. Máskülönb teljesen higgadtnak látszott, úgy hogy Lorry elhatározta, hogy az említett véleményt kikéri. A véleményt ő maga fogja nyilvánítani.

Ezért tehát reggeli után, mikor mindent eltakarítottak és ő a doktorral egyedül maradt, Lorry értelmesen szólott:

- Kedves Manette, nagyon szeretném bizalmasan hallani az ön véleményét egy rendkívül érdekes esetre nézve, mely engem kiválóan érdekel, azaz, hogy nekem rendkívül érdekesnek látszik, önnek talán nem lesz olyan, minthogy több jártassága van ezen a téren.

A doktor a kezére nézett, melyen legutóbbi foglalkozásának még látszottak a nyomai, nyugtalankodott és figyelmesen hallgatott; kezét már többször megnézte.

- Manette doktor, - mondá Lorry szeretettel érintvén karját kezével - egy nagyon kedves barátom esetéről van szó. Kérem, figyeljen ide és adjon jó tanácsot az ő érdekében, - főképen leánya kedvéért - leánya miatt, kedves Manette.

- Ha jól értem - mondá a doktor halk hangon - valami lelki megrendülés...

- Igen.

- Legyen terjedelmes, - mondá a doktor - adjon elő minden részletet.

Lorry látta, hogy megértik egymást, és folytatta:

- Kedves Manette, régi és hosszantartó megrendülésről van szó, mely a kedélyt, az érzelmeket, - vagy amint ön nevezi, a lelket - támadta meg nagy hevesen és hosszantartóan. Az elmét. Az eset a szenvedőt teljesen lesujtotta; nem lehet tudni, hogy mióta; ő maga nem tudja az időt kiszámítani és más mód meg nincsen, hogy az megállapítható volna. A beteg kigyógyult a megrendülésből olyan kezelés által, melynek ő nem tudja a nyitját; hallottam egyszer, amint nyilvánosan megható módon beszélt erről. Olyan megrendülésről van szó, melyből a beteg annyira kigyógyult, hogy ő, a rendkívüli módon képzett férfi, minden lelki és testi erőfeszítésre képes és tudását, mely máris nagyon tekintélyes volt, állandóan gyarapítja. Azonban szerencsétlenségére - ekkor szünetet tartott és mélyet lélegzett - csekély visszaesés állott be.

A doktor halk hangon kérdezte:

- Mennyi ideig tartott?

- Kilenc nap és kilenc éjjel.

- Miben nyilvánult? Gyanítom, - mondá és újra kezére tekintett, - hogy régi foglalkozását, mely lelke megrendülésének idejéből származott, újból elővette.

- Ugy van.

- Nos, látta-e őt valaha azelőtt ilyen elfoglaltságban? - kérdezte a doktor nyugodt határozottsággal, ámbar halk hangon.

- Egyszer.

- És mikor a bajába visszaesett, sok tekintetben, vagy minden tekintetben úgy viselkedett, mint akkoriban?

- Azt hiszem, hogy minden tekintetben.

- Leányát említette. Van leányának tudomása a visszaesésről?

- Nincsen. Eltitkolták és remélem, hogy el is fogják titkolni előtte mindig. Csak én tudok róla és még valaki akiben meg lehet bízni.

A doktor megragadta kezét és mormogta:

- Ez nagyon kedves volt! Nagyon kiméletes. - Lorry is megszorította az ő kezét és egy darabig egyikük sem beszélt.

- Nos, kedves Manette, - mondá végre Lorry, az ő barátságos és kiméletes módján - én egyszerű kereskedő vagyok, képtelen arra, hogy ilyen bonyolult, nehéz esetet elbiráljak. Nincs meg a hozzá való tudásom, gyakorlatom. Tanácsra van szükségem. Nincsen a világon ember, akinek a tanácsában jobban megbízhatnék, mint az Önében. Mondja meg nekem, mitől keletkezett ez a visszaesés? Beállhat-e egy újabb ilyen visszaesés? Megakadályozható-e? Hogyan kezelendő egy ilyen visszaesés? Mi az oka általában? Mit tehetek barátom érdekében? Senkinek sem fekszik annyira szívéen, hogy barátjának szolgálatot tegyen, mint nekem, csak tudnám, hogy milyen módon. Azt sem tudom, mit kezdjek ilyen esetben. Ha az ön éleslátása, tudása és tapasztalata megmutathatná nekem a helyes utat, sokat tehetnék az ő érdekében. De vezetés, tanács nélkül, alig tehetek valamit. Kérem, beszéljük meg az ügyet; világosítson föl, hogy kissé tisztábban lássak és tanítson meg arra, hogy hogyan segíthetek kissé többet.

Manette doktor elmélyedve ült, miután ezek a szavak elhangzottak, Lorry nem sürgette őt.

- Valószínűnek tartom, - mondá az orvos látható kényszerrel törve meg a csendet - hogy a visszaesés, melyet ön vázolt, kedves barátom, nem érte váratlanul a szenvedőt.

- Tartott tőle? - bátorkodott Lorry kérdezni.

- Nagyon is. - Önkéntelen borzongással mondotta ezt. - El sem tudja képzelni, hogy ez a félelem, mennyire ránehezedik az ő kedélyére és milyen nehéz, majdnem lehetetlen, hogy arra kényszerítse magát, hogy csak egy szóval is említse annak okát, ami őt lehangolja.

- Nem könnyítene-e lényegesen önmagán, - kérdezte Lorry - ha elszánná magát arra, hogy titkos töprengése közben valakivel tudatná állapotát?

- Azt hiszem. De amint mondtam önnek, majdnem lehetetlen. Sőt nézetem szerint bizonyos esetekben teljesen lehetetlen.

- Mondja meg nekem, - szólott Lorry és kezét ismét gyöngéden a doktor karjára fektette, miután mind a ketten egy ideig hallgattak - minek tulajdonítja ön ezt a visszaesést?

- Azt hiszem, - válaszolt Manette doktor - hogy az volt az oka, hogy szokatlan élnék módon elevenedett meg az a gondolatmenet és emlék, mely az első alkalommal előidézte betegségét. Azt hiszem, hogy ez a nagyon fájó visszaemlékezés rendkívüli élnék módon elevenedett meg. Valószínű, hogy kedélyét már régen meglepte valami rémitő félelem, hogy ez az emlék fel-elevenedik, mondjuk bizonyos körülmények között, valami különös alkalomból. Megkísérelte, hogy előkészüljön erre, de hiába; talán az előkészülés kényszere még inkább képtelenebbé tette őt arra, hogy annak ellenállani képes legyen.

- Vajjon emlékszik-e arra, hogy mi történt a visszaesés ideje alatt? - kérdezte Lorry természetes habozással.

A doktor tanácstalanul nézett körül a szobában, fejét rázta és halk hangon válaszolt:

- Egyáltalában nem.

- Most, ami a jövőt illeti - kezdé Lorry.

- A jövőt illetően - mondá a doktor, visszanyert határozottsággal - nagy a reményem. Minthogy a mennybéli könyörület oly gyorsan helyreállította őt ismét, nagy a reményem. Minthogy hatalmába került annak a befolyásnak, melytől oly régen rettegett és amelyet oly régóta bizonytalanul előrelátott és amely ellen küzdött és minthogy továbbá a köd eloszlása és elszállása után kigyógyult belőle, azt hiszem, hogy túl van a legrosszabbon.

- Jó! Jó! Ez kellemes vigasz. Nagyon köszönöm - mondá Lorry.

- Nagyon köszönöm - ismételte a doktor, alázattal hajtva meg fejét.

- Két más pont is van, melyről szeretnék felvilágosítást kapni - mondá Lorry. - Szabad folytatnom?

- Nem tehet jobb szolgálatot barátjának. - A doktor kezét nyújtotta neki.

- Tehát az első: Szereti a tudományt és szokatlanul energikus. Nagy hévvel szenteli magát hivatása, tudománya gyarapításának, idevágó kísérleteknek és más dolgoknak. Nem dolgozik-e tulsokat?

- Nem hiszem. Talán éppen az a jellemző sajátsága az ő elméjének, hogy mindig foglalkozást kíván. Ami részben természetes, részben pedig lelki fájdalmának az eredménye. Mennél kevesebbet volna elfoglalva egészséges dolgokkal, annál inkább volna annak a veszedelemnek kitéve, hogy elméje egészségtelen irányba forduljon. Talán ő maga figyelte ezt meg önmagán és így jutott a felfedezésre.

- Bizonyos-e abban, hogy ő nem erőlteti meg magát tulságosan?

- Azt hiszem, hogy ez irányban teljesen bizonyos vagyok.

- Kedves Manette, ha ő most tuleröltetné magát...

- Kedves Lorry, kételkedem azon, hogy ez az eset könnyen beálljon. Heves megeröltetése volt egy más irányban és ez ellensúlyozást igényel.

- Bocsásson meg, hogy mint kereskedő annyira tolakodó vagyok. Tételezzük föl egy pillanatra, hogy ő tuleröltette magát, nem okozhatná-e ez az esetnek a felululását?

- Nem hiszem, nem hiszem, - mondá Manette doktor a meggyőződés határozottságával - hogy bármí egyéb, mint egy bizonyos eszmetársulás, ujithatná azt fel. Azt hiszem, hogy a jövőben csak ennek a hurnak a rendkíuí heves módon való megpendítése képes azt ismét felujítani. Azután, ami történt és az ő felgyógyulása után, nagyon nehezen tudom még elképzelni is, hogy ez a hur ilyen hevesen megpendithető legyen. Bizom abban és majdnem meg vagyok győződve, hogy azok a körülmények, melyek visszaesést idézhetnek elő, ki vannak merítve.

Olyan férfi tartózkodásával beszélt, aki tudta, hogy milyen csekélység elegendő ahhoz, hogy a lélek művészi organizmusa elhomályosuljon, de olyan férfi bizalmával is, aki lassan és személyes szenvedés árán szerezte ezt a meggyőződést. Barátja nem gondolt arra, hogy őt ebben a meggyőződésében megingassa. Vigasztaltabbnak, bátrabbnak látszott, mint valóban volt és második kérdésének utolsó pontjához közeledett. Érezte, hogy ez a legnehezebb, de visszaemlékezett arra a régi, vasárnap reggeli, Miss Pross-szal folytatott beszélgetésére és visszaemlékezett arra, amit az utolsó kilenc napon látott, ezek az emlékek szinte kényszerítették, hogy szembekerüljön vele.

- Az a foglalkozás, melynek a betegség hatása alatt szentelte magát, és amelyből oly szerencsésen kigyógyult, - mondá Lorry köhécselve - mondjuk, hogy kovácsmesterség volt. Kovácsmesterség. Az eset kedvéért és hogy az jobban megmagyarázható legyen, tegyük föl, hogy ebben a beteg állapotában egy kis kohót szokott használni. Tegyük föl, hogy váratlanul ismét ott találtuk, amint kohójával dolgozott. Nem kár, hogy ő ezt magánál tartja?

A doktor kezét szeme elé tartotta és lábával idegesen kopogott a padlón.

- Mindig magánál tartotta - mondá Lorry aggodalmasan tekintve barátjára. - Nem volna-e jobb, ha azt eltávolítanák?

A doktor kezét még mindig szeme elé tartotta és lábával idegesen kopogott a padlón.

- Nem találja könnyűnek, hogy tanácsot adjon? - monda Lorry. - Teljesen felfogom, hogy ez súlyos kérdés. De mégis azt hiszem... - ekkor aztán fejét rázta és megállott.

- Látja, - mondá Manette doktor feléje fordulva - hogy milyen nehéz teljesen érthetően megmagyarázni, hogy micsoda művelet ment végbe e szegény ember lelke belsejében. Valamikor oly szenvedelmesen kívánta ezt a foglalkozást és annyira megörült neki, mikor hozzájuthatott; fájdalmait kétségkívül enyhítette azáltal, hogy az agy munkáját a kezek munkája pótolta és mikor gyakorlottabb lett, a kéz ügyessége pótolta a lelki gyötrellem találékonyságát, hogy azóta még annak a gondolatát sem tudta elviselni, hogy teljesen megváljon attól. Sőt még most is, amikor - mint hiszem - sokkal biztatóbb a reménye, mint valaha volt és bizalommal beszél önmagáról, az a gondolat, hogy régi szerszámaira esetleg szüksége lehet és azok nem volnának kéznél, a rémület oly hirtelen érzésével tölti el, amely talán hasonló lehet ahhoz, mely képzeletünk szerint egy eltévedt gyermek szívét érheti.

Ő is olyanak látszott, mint az a hasonlat, melyet alkalmazott, mikor Lorry arcába tekintett.

- De nem lehet-e... fontolja meg! Én csupán felvilágosítást kérek, mint egyszerű kereskedő, akinek csak olyan materiális tárgyakkal van dolga, mint guineák, shillingek és bankjegyek... vajjon annak a szerszámoknak a magánál való tartása nem vonja-e maga után az eszmének a

megtartását is? Ha a szerszámok eltűntek, nem tűnhetik-e el azokkal együtt a félelem is? Röviden, nem a félelemmel szemben való engedékenysége-e a kohónak a megtartása?

Ismét hallgatás állott be.

- Ne felejtse azt sem, - mondá a doktor remegő hangon - hogy az olyan régi, hű bajtárs.

- Én nem tartanám meg, - mondá Lorry fejét rázva és annál állhatatosabb lett, mikor látta, hogy a doktor nyugtalan. - Azt ajánlanám neki, hogy áldozza fel. Én csak az ön jóváhagyását kívánom. Biztos vagyok benne, hogy nem tesz jót. Kérem, adja beleegyezését nekem, jó emberének... Leánya kedvéért, kedves Manette!

Különös volt látni, hogy milyen küzdelem folyik lelkében.

- Jó! Az ő nevében, hadd történjék meg; beleegyezem. De nem távolítanám el, míg ő jelen van. Távolítsák el, ha ő nincsen ott; nélkülözze régi bajtársát visszaérkezése után.

Lorry szívesen vállalkozott erre és a tanácskozás véget ért. A napot vidéken töltötték és a doktor teljesen helyre volt állítva. A három következő napon is teljesen jól érezte magát és a tizennegyedik napon elutazott, hogy Luciehez és férjéhez csatlakozzék. Lorry előzően megmagyarázta neki, hogy milyen óvintézkedést alkalmaztak az ő hallgatásának a kimagyarázására; ennek megfelelően ő irt Lucienek, úgy hogy neki semmi gyanuja sem volt.

Aznap este, mikor ő elutazott, Lorry bement szobájába vágókéssel, fűrészszel, vésővel és kalapáccsal felszerelve, Miss Pross égő gyertyával kísérte. Zárt ajtók mellett, titokzatosan és bűnös öntudattal Lorry a cipőkészítőpadot darabokra vágta, mialatt Miss Pross a gyertyát tartotta, mintha valami gyilkosságban segédkezne - bűsz arca valóban illett is ehhez. A darabokat a konyha tűzében azonnal elégették (előzően ennek a célnak megfelelően felapritották) és a szerszámokat, cipőket és bőrt a kertben elásták. Pusztítás és titkolózás becsületes lelkek előtt oly rettenetesnek látszik, hogy Lorry és Miss Pross tettük végrehajtásakor és nyomainak eltüntetésekor szinte olyanoknak tünnek fel és azt érezték, hogy valami bünténynek a részesei.

20. Fejezet.

Egy kérelem.

Mikor a fiatal pár hazaérkezett, Carton Sydney volt az első, aki üdvözlésükre megjelent. Még csak néhány órája voltak otthon, mikor ő már ott volt. Szokásai, külseje, modora nem változott; de valami durva hűség kifejezése látszott rajta, amit Darnay Károly ezelőtt még nem vett rajta észre.

Megleste az alkalmat, mikor Darnayt az ablakhoz vezethette, hogy beszéljen vele, anélkül, hogy valaki hallja.

- Darnay ur, - mondá Carton - szeretném, ha jóbarátok volnánk.

- Remélem, hogy már jóbarátok vagyunk.

- Ön nagyon kegyes és azért használja ezt a szólásformát; de én nem ilyen szólásformát gondolok. Valóban, mikor azt mondom, hogy szeretném, ha jó barátok lennénk, akkor nem is egészen úgy értem azt.

Darnay Károly - amint az természetes is volt - jó hangulatban és barátságosan kérdezte tőle, hogy hát hogyan értelmezi azt.

- Lelkemre mondom, - válaszolt Carton mosolyogva - sokkal könnyebbnek találom azt megérteni, mint megértetni. De mégis megkísérlem. Emlékszik egy bizonyos hirhedt esetre, mikor a szokottnál is részegebb voltam?

- Emlékszem egy bizonyos hirhedt esetre, mikor ön kényszerített engem annak a beismerésére, hogy ön ivott.

- Én is emlékszem erre. Ennek az alkalomnak az átka súlyosan nehezedik reám, mert még mindig emlékszem arra. Remélem, hogy egy napon, mikor reám nézvést minden nap véget ér, számláimba majd ezt is betudják. Ne ijedjen meg; nincsen szándékomban prédikálni.

- Nem ijedek meg. Hogy önt komolynak látom az nem ijesztő nekem.

- Ah! - mondá Carton közönyös kézmozdulattal, mintha el akarná azt legyinteni. - A kérdéses alkalommal (a nagyszámu közül egy, amint ön tudja) kiállhatatlan voltam, mikor arról fecsegtem, hogy szeretem-e önt, vagy nem. Óhajtanám, hogy felejtse el.

- Már régen elfelejtettem.

- Már ismét szólásforma! Darnay ur, nekem a felejtés nem olyan könnyű, mint ahogy ön azt elképzei. Én egyáltalán nem felejtettem el és egy odavetett válasz nem segít ahhoz, hogy elfelejtsem.

- Ha a válasz odavetett volt, - mondá Darnay - bocsánatát kérem. Nem volt más célom, mint hogy ilyen semmis dologról eltereljem a figyelmet, melyet ön, meglepetésemre, nagyon a szívére látszott venni. Becsületszavamra mondom önnek, hogy én az ügyet már régen elfelejtettem. Jó Isten! Mi volt ezen felejtetni való? Mikor ön azt a nagy szolgálatot tette, nem volt akkor más fontosabb dolog, amire emlékezzem?

- Ami a nagy szolgálatot illeti, - mondá Carton - ha ön ilyen módon beszél arról, akkor kénytelen vagyok önnek bevallani, hogy az nem volt egyéb, mint hivatásos fogás. Nem tudom, vajjon törődtem-e azzal, hogy mi lesz az ön sorsa, mikor ezt a fogást alkalmaztam. Figyeljen! Azt mondom: mikor alkalmaztam; a multról beszélek.

- Ön semminek mondja az ön szolgálatát, - válaszolt Darnay, - de én nem akarok vitatkozni az ön odavetett válaszával.

- Való igaz, Darnay ur, higgyen nekem! De letértem szándékomról; arról beszéltem, hogy jó barátok legyünk. Ön ismer engem mostan, ön tudja, hogy én képtelen vagyok minden neme-sebb és jobb férfias törekvésre. Ha ezt kétségbevonja, kérdezze meg Stryvert, ő majd meg-mondja önnek.

- Én előnyt adok annak, hogy magam alkossam meg véleményemet az ő megkérdezése nélkül.

- Jó! Mindenesetre ön ismer engem, hogy ledér kutya vagyok, aki jót sohasem tett és nem is fog tenni.

- Nem tudom, hogy nem fog-e.

- De én tudom és szavammal állok érte. Nos! Ha ön eltérni képes, hogy ilyen haszontalan fickó és ilyen kétes hírű fickó alkalmilag idejöjjön, arra kérem, hogy engedje meg, hogy én mint privilegizált személy itten ki- és bejárhassak; hogy úgy tekintsenek, mint valami hasznavehetetlen butordarabot (még hozzáfűzném azt is, hogy nem valami diszitó, ha nem fedeztem volna fel a kettőnk között való hasonlatosságot), melyet régi szolgálatai fejében megtérnek, de nem vesznek róla tudomást. Nem hiszem, hogy az engedelemmel visszaélnék. Százat teszek egy ellen, ha többször mint négyszer venném évenként igénybe. Megvallom, jólesnék, ha ezt az engedelmet megkapnám.

- Kisérelje meg?

- Ez más szavakkal azt jelenti: hogy ön olyanak akar engem tekinteni, amilyenek én óhajtom. Köszönöm, Darnay. Szabad nevét így használnom?

- Ugy hiszem, most már igen, Carton.

Kezet fogtak reá és Sydney elfordult. Egy perccel később minden látszat szerint olyan jelentéktelen volt, mint mindig.

Mikor ő eltávozott, egy este folyamán, melyet Miss Pross a doktor és Lorryval együtt töltöttek el, Darnay Károly általánosságban említette ezt a vele való beszélgetést és Carton Sydneyről azt mondotta, hogy ő a gondatlanságnak és a jövővel való nemtörődésnek a rejtélye. Nem beszélt róla kesernyés vagy feddő értelemben, hanem olyanak mondotta, amilyenek ő mutatkozott.

Sejtelve sem volt arról, hogy szép fiatal felesége ezzel a gondolattal foglalkozzék; de mikor később hozzáment szobájába, ő már várt reá és az a szép gondolkodó kifejezés ott ült a homlokán.

- Gondolatokkal vagyunk tele ma este? - mondá Darnay megölelve őt.

- Igen, kedves Károly, - válaszolta kezét mellére téve és kérdező, figyelmes tekintetét reá-függesztette - nagyon is tele vagyunk gondolatokkal ma este, mert valami van a lelkemen ma este.

- Mi az, édes Luciem?

- Megígéred, hogy nem kérdezel valamit, ha arra kérlek.

- Hogy megígérem-e? Mit nem ígérek meg neked, szerelmem?

Valóban mit tagadhatott volna meg tőle, amint egyik kezével aranyos haját simította el arcából, a másikat szívére helyezte, mely őérte dobogott!

- Azt hiszem, hogy szegény Carton ur több kiméletet és tisztelet érdemel, mint amennyit te juttattál neki ma este.

- Valóban, drágám? Miért?

- Ez az, amit ne kérdezz tőlem. De én azt hiszem, tudom, hogy ő többet érdemel.

- Ha te tudod, az elegendő. Mit kívánsz tőlem, életem?

- Arra kérlek, kedvesem, légy mindig előzékeny iránta és elnéző hibáival szemben, ha nincs jelen. Arra kérlek, hidd el, hogy van szíve, melyet ritkán, nagyon ritkán mutat csak meg, hogy sebekkel van tele. Édesem, én láttam, amint vérzett.

- Nagyon fáj, - mondá Darnay Károly csodálkozva - hogy igazságtalan voltam hozzá. Sohasem tételeztem volna fel ezt róla.

- Édes férjem, úgy van. Félek, hogy őt nem lehet megváltoztatni, alig van remény arra, hogy jellemében vagy anyagi viszonyaiban valami javulás álljon be. De meg vagyok róla győződve, hogy ő jó, nemes, sőt nagylelkű dolgokra is képes.

Ezen elveszett emberben való tiszta hitében oly szép volt, hogy férje órákhosszat képes lett volna őt nézni.

- Édes szerelmem! - ölelte át férjét s fejét mellére hajtva, úgy tekintett föl reá. - Emlékezz arra, hogy mi mily erősek vagyunk a boldogságunkban és hogy ő milyen gyöngé a nyomorában.

A kérés szívébe hatott.

- Sohasem felejttem el, drága szívem! Mindig emlékezni fogok erre, amig élek.

Az aranyos fej fölé hajolt, rózsás ajkait megcsókolta és karjaiba ölelte őt. Ha a sötét utcának egy magános kóborlója hallotta volna mostan az ő ártatlan vallomását és láthatta volna a részvét könnyeit, melyeket férje, akit ő annyira szeretett, csókolt fel szelid kék szeméről, belesirhatott volna az éjszakába - és ajkai nem először hangoztatták volna ezeket a szavakat: »Isten áldja meg édes részvétért!«

21. Fejezet.

Visszhangzó lépések.

Már említve volt, hogy az a sarok, ahol a doktor lakott, milyen bámulatosan visszhangzott. Lucie a nyugodtan hangzó sarok csendes házában ült, évek lépteinek visszhangját figyelve és szorgalmasan gombolyította az aranyfonalat, mely férje, atyja, a saját és régi ház vezetője és társa életét nyugodt boldogsággal kötötte össze.

Eleinte voltak olyan idők, amikor - ámbár teljesen boldog volt mint fiatal feleség - munkája lassan kisiklott kezéből és szemei elhomályosultak. Mert valami közeledett a visszhanggal, távoli, könnyű tipegés, - még alig hallható, ami szívét tulságosan megremegtette. Izgatott remények és kétség - eddig még előtte ismeretlen szeretetnek a reménye; kétség, vajjon a világon marad-e, hogy ezt az új boldogságot élvezhesse - küzdöttek lelkében. A visszhangok között néha a saját korai sirjához vezető lépések hangját vélte hallani és az a gondolat, hogy férje elhagyatva maradna itten és őt siratná, szemeit könnyekkel telítette.

Ez az idő elmúlt és az ő kis Lucieje keblén pihent. Majd a közeledő visszhangok között az ő piciny lépteinek és gügyögő szavának a hangja volt hallható. Habár sulyosabb lépések jobban hangzottak, a bölcső mellett ülő fiatal anya ezeknek a közeledését hallotta. Megérkeztek és az árnyékos ház napsugaras lett a gyermek nevetésétől és a gyermekek mennyei barátja, akire ő gondolataiban az övét is rábizta, úgy látszott, hogy a gyermeket karjaiba ölelte, mint régen tette és az anyát szent gyönyörrel töltötte el.

Szorgalmasan gombolyitgatta az aranyfonalat, mely mindannyiukat összekötötte és nyugalmas boldogságot terjesztett, amerre csak tekintett. Lucie az évek visszhangjában csak barátságos és vigasztaló hangokat hallott. Férje lépései erőteljesen és boldogan hangzottak közöttük, atyjáéi szilárdan és egyenletesen; Miss Pross lépése pedig úgy hangzott, mint az ostorozott tüzes paripáé, horkolt és dobogott a platán alatt a kertben.

Ha az egyéb lépések között fájdalom hangja is hallatszott, nem volt kétségbeejtő, sem kegyetlen. Sőt mikor az ő aranyhaja, mint valami fénykoszoru feküdt a párnán, egy kicsiny fiú sápadt arca körül, aki azt mondta: »kedves apa és anya, oly szomorú vagyok, hogy itthagylak titeket és kedves testvéreimet; de hívnak, mennem kell«, a fiatal anya arcát áztató könnyek nem voltak csupán a gyötrelmek könnyei, mikor lelke ölelő karjaitól elbucsuzott. Ezeket a könnyeket törni kell, de nem szabad eltüntetni. Látják az Atya arcát. Ó Atyám, ó áldott szók!

Igy keverődött egy angyal szárnyainak a suhogása a többi visszhang közé, ezek nem voltak csupán földi hangok, a menny szellője is ott lebegett közöttük. Szél sóhajtása is vegyült közéjük, mely a kicsiny kerti sirdomb fölött fujdogált; Lucie azt is hallotta, amint halkan zsongott, - mint a homokos parton pihenő tenger lehellete nyáron - miközben a kicsiny Lucie

komikus komolysággal végezte reggeli feladatát, vagy anyja lábánál ülve babát öltöztetett és csacsogott a két város nyelvén, amely életébe szövődött.

Az echo ritkán hangoztatta Carton Sydney lépteit. Legfeljebb ha féltucatszor évenként élt privilégiumával, hogy meghívás nélkül eljött és ott ült velük az este folyamán, mint ahogy szokott. Bortól hevülten sohasem jött oda. Valami más reá vonatkozót is suttogott a visszhang, olyasvalamit, amit minden kor minden igazi echója suttogott.

Ha egy férfi igazán szeretett egy asszonyt, aki reá nézve elveszett, de azután ismét reátalált, ha megváltozottan is, mint kifogástalan anya és feleség, úgy az ő gyermekei valami különös szeretettel vonzódnak hozzá, gyöngéd, ösztönszerű részvétellel. Hogy milyen rejtett érzelmek érintődnek ilyenkor, azt semmi visszhang nem képes hangoztatni, de úgy van és úgy volt a jelen esetben is. Carton volt az első idegen, aki felé a kicsiny Lucie gömbölyű karjait nyújtogatta és ő megtartotta ezt a helyet akkor is, mikor a kis leány növekedett. A kis fiúnak is majdnem utolsó szava őt illette: »Szegény Carton, csókoljátok meg helyettem«.

Stryver egyengette útját a törvénytudók között, mint valami hatalmas gépezet, mely előrehalad a zavaros vízben és hasznos barátját vonszolta maga után, mint a vontatóhajó a csónakot. Valamint az ilyen csónak rendszerint ide-oda vetődik és legtöbbször víz alatt van, Sydney is ilyen nedves életmódot folytatott. Könnyelmű és állhatatos szokásai irányították életét, melyek szerencsétlenségre könnyelműbbek és állhatatosabbak voltak, mint a becsület és szegény bármilyen ösztönző érzelme; ő nem gondolt arra, hogy megszűnjön az oroszlán sakálja lenni, mint ahogy az igazi sakál gondolna arra, hogy oroszlánná emelkedjék. Stryver gazdag volt; feleségül vett egy viruló özvegyet, akinek vagyona és három fia volt, akiken, gömbölyű sima fejüket kivéve, egyéb ragyogás alig volt.

Ezt a három ifju urat Stryver, minden pórusából sértő jóakarattal izzadva, mint három juhot hajtott. Soho nyugodt sarkába és Lucie férjének tanítványokul ajánlotta őket ezen gyöngéd szavak kíséretében: »Halló, Darnay, itt van három darab vajaskenyér háztartása lakomáihoz!« Ennek a három darab vajaskenyérnek az udvarias visszautasítása Stryvert nagy méltatlankodással töltötte el, melyet később az ifju urak nevelése alkalmával felhasznált, lelkükbe vésve, hogy óvakodjanak az ilyen tanítófajta koldusok büszkeségétől. Az a szokása is volt, hogy nehéz bora mellett Stryvernének szokta mesélni, hogy Darnayné egykor milyen művészetet alkalmazott, hogy őt »megfogja« és hogy ő ravaszságával és állhatatosságával hogyan kerülte el a »megfogatást«. Néhány King's Bench törvényszéki barátja, akiknek alkalmilag módjuk volt, hogy nehéz borát és hazudozásait megízleljék, azzal mentették őt, hogy ezt a hazugságot annyiszor mondta el, hogy ő maga is már elhitte, - ami bizonyára annyira súlyosbitotta ezt az egyébként is komisz sértést, hogy igazságosnak látszanék annak az elkövetőjét egy megfelelő elhagyatott helyre vinni és ott fölakasztani, hogy utban ne legyen.

Ilyen hangok is voltak az echók között, melyeket Lucie néha elmélyedve, néha mulatva és nevetve rajtuk, hallott a visszhangzó sarokban, míg kis leánya hatéves lett. Hogy milyen közel járt szívéhez gyermeke, valamint kedves atyja öntudatos és tevékeny lépteinek és szeretett férje lépteinek visszhangja, azt fölösleges említeni. Sem azt, hogy milyen kellemes zene volt az ő füleinek közös otthonuk könnyed visszhangja, melyet ő bölcs és izléses takarékossgal oly ügyesen vezetett, hogy az bőséges, de nem pazarló volt. Sem azt, hogy mily édes volt hallania, mikor atyja gyakran mondogatta, hogy tapasztalata szerint házasesetében még több gondosságot tanúsít irányában, mint hajadonkorában tette (mintha az lehetséges volna), vagy mikor férje annyiszor hangoztatta, hogy az ő gondossága és kötelességtudása nem oszlik meg iránta való szerelme és neki juttatott segítsége között és azt kérdezte tőle:

- Mi az a bűvös titok, szerelmem, hogy te mindegyikünknek mindene vagy, mintha itten csak egy ember volna és sohasem látszik, hogy sietnél, vagy hogy sok volna a dolgod?

De más echók is hangzottak az egész idő alatt és a távolból fenyegetően dörögtek a sarokban. Éppen akkor, a kis Lucie hatodik születése napja körül, félelmetes hangok hallatszottak, mintha Franciaország fölött veszedelmes vihar volna keletkezőben, melyet a tenger tornyosuló hullámai kísértek.

Egy este, július közepén, az 1789-ik esztendőben, Lorry még későn odajött hozzájuk Tellsonéktól és Lucie és férje mellé beült az ablak homályába. Tikkasztó, zivatarral fenyegető éjszaka volt és mind a hárman visszaemlékeztek arra a régi vasárnapi éjszakára, mikor a villámlást ugyanarról a helyről nézték.

- Már azt kezdtem hinni, - mondá Lorry barna parókáját igazgatva - hogy az egész éjszakát Tellsonéknál töltöm. Annyi dolgunk volt egész nap, hogy azt sem tudtuk, mihez fogjunk előbb, vagy hogy merre forduljunk. Párisban olyan nagy az aggodalom, hogy szinte elárasztanak minket megbizással. Ugy látszik, hogy odaát levő üzletfeleink nem képesek vagyónukat elég gyorsan reánk bízni. Egész határozottsággal mánia tört ki közöttük, hogy vagyónukat Angliába küldjék.

- Ennek veszedelmes a látszata - mondá Darnay.

- Ön azt mondja, hogy veszedelmes a látszata, kedves Darnay? Igaz! De mi nem tudjuk, hogy mi ennek az oka. Az emberek oly esztelenek. Néhányan közülünk Tellsonéknál öregszenek és tulságosan igénybe vannak véve, megfelelő ok nélkül pedig mi valóban nem térhetünk el a rendes foglalkozásunktól.

- Mégis, - mondá Darnay - ön tudja, hogy milyen borus és veszedelmes a látóhatár.

- Nagyon jól tudom, - helyeselte Lorry és igyekezett önmagát rábeszélni, hogy jó hangulata elromlott és így dörmögött - de el vagyok szánva arra, hogy ilyen hosszú, fáradságos nap után duzzogni fogok. Hol van Manette?

- Itt van! - mondá a doktor, aki ebben a pillanatban lépett be a sötét szobába.

- Mennyire örülök, hogy itthon van. Ez a sok siettetett munka, azok a rossz hírek, melyek egész napon át környékeztek, ok nélkül felizgattak. Remélem, nem megy el?

- Nem; de ha tetszik, játszom önnel »backgammon«² - mondá a doktor.

- Azt hiszem, hogy nincsen kedvem ehhez, ha szabad véleményemet nyilvánítanom. Ma nem vagyok olyan hangulatban, hogy önnel mérközzem. Itt van még a tea, Lucie? Nem látok!

- Természetesen, vártuk önt.

- Köszönöm, édesem. A drága gyermek ágyban van?

- Nyugodtan alszik.

- Ez helyes; mind egészséges és jól van. De nem is tudom, hogy miért legyen itt valami máshogyan, mint jó egészségben, hála Istennek; de én annyit bosszankodtam egész napon át és nem is vagyok már olyan fiatal, mint voltam. Tea, édesem? Nagyon köszönöm. Foglalja most el helyét körülünkben, üljünk csendben és hallgassuk a visszhangot, amelyről önnek megvan a teóriája.

² Táblán játszották, kockákkal és alakokkal.

- Nem teória az, csak képzelődés.

- Hát jól van, képzelődés, bölcs báránykám - mondá Lorry szeretettel simogatva kezét. - Nagyon sok és nagyon hangos ma az echo, nemde? Figyeljen csak!

*

Eszeveszettek, örültek és veszedelmesek a lépések, ha valakinek az életébe nyomódnak. Ha egyszer pirosra festődtek, nehéz azokat megtisztítani. Ilyen lépések dühöngtek messze Saint Antoineban, mikor a kicsiny társaság ott ült a londoni sötét ablaknál.

Saint Antoineban ezen a reggelen a madárijesztők sötétlő nagy tömegekben mozogtak ide s tova és a hullámozó fejek fölött gyakori volt a villogás, kardok és szuronyok acélja ragyogott a napfényben. Iszonyu ordítás hallatszott Saint Antoine torkából, egész erdő meztelen kar tusakodott a levegőben, mint a száraz faágak a téli szélben, minden kéz görcsösen markolt valami fegyvert, vagy fegyverhez hasonlót, mely a mélységekből került elő, ki tudja, mily messzeségből?

Hogy ki osztotta szét a fegyvereket, honnan kerültek elő, hogy kinek a közbenjárására meredtek egyszerre csomónként az égnek, mint valami villám a tömeg feje fölött, azt senki a csődületben megmondani nem tudta; de puskákat osztottak szét és töltényeket, löport és golyót, vas- és farudakat, késeket, fejszéket, vasvillákat, mindenféle fegyvert, amit a haragtól lángoló találékonyság csak felfedezni vagy kigondolni képes volt. Azok, akik mást nem találtak, véres kézzel köveket és téglákat téptek ki a falakból. Minden ér, minden sziv Saint Antoineban lázas volt az izgalomtól. Minden élő teremtmény semminek sem tekintette az életet és örült szenvedéllyel kész volt azt feláldozni.

Mint ahogy a forró vízforgatagnak van középpontja, úgy ez az őrjöngő tömeg is mind Defarge kocsmája körül forgott, a katlanban minden embercsepp a középpont felé törekedett, ahol Defarge a puskaportól és izzadságtól már feketén osztogatja a parancsot, a fegyvert, ezt az embert visszalökte, amazt előreszorította, az egyikőtől a fegyvert elvette, hogy a másiknak adja és a legsűrűbb tömegben dolgozott és tevékeny volt.

- Légy a közelemben, Jacques Három - kiáltja Defarge - és ti, Jacques Egy és Kettő, váljatok el és álljatok annyi hazánkfianak az élére, amennyit csak összehozni tudtok. Hol van a feleségem?

- Itt vagyok - mondá az asszony, nyugodtan, mint rendesen, de ma nem kötött. Határozott jobbra fejszét markolt a békés kötőtűk helyett, övébe pisztoly és egy kegyetlen kés volt dugva.

- Hová még, feleségem?

- Egyelőre veled megyek, - mondá az asszony - majd meglátsz azonnal az asszonyok élén.

- Előre tehát! - kiáltotta Defarge harsogó hangon. - Hazámfiaim, barátaim, készen vagyunk! A Bastille felé!

Olyan ordítással, mely úgy hangzott, mintha Franciaország minden lehellete ezt a gyülölt szót kiáltotta volna, emelkedett fel az élő tenger, hullám hullámot, mélység mélységet követve borította el a városnak azt a pontját. Megkondult a vészharang, pergett a dob, a tenger dühöngött és mennydörgött új partján és a roham megkezdődött.

Mély árkok, kettős felvonóhid, szilárd kőfalak, nyolc hatalmas torony, ágyuk, puskák, tüzelés és füst. A tüzelés és füstön keresztül, a tűzben és füstben - a tenger ágyuhoz vetette őt és abban a pillanatban tüzérré válva - küzdött Defarge, a kocsmáros, két forró óra hosszat, mint bátor katona.

Mély árok, egyik felvonóhid, szilárd kőfalak, nyolc hatalmas torony, ágyuk, puskák, tüzelés és füst. Egy felvonóhidat elfoglaltak!

- Munkára, bajtársak, mind, munkára! Dolgozz, Jacques Egy, Jacques Kettő, Jacques Egyezer, Jacques Kétezer, Jacques Huszonötezer! Minden angyal és ördög nevében, amelyik kedvesebb, munkára! - így kiáltott Defarge, a kocsmáros, ágyuja mellett, mely már régen megtüzesedett.

- Ide hozzám, asszonyok! - kiáltotta felesége. - Micsoda! Mi is tudunk úgy ölni, mint a férfiak, ha a hely be van véve. - És köréje csoportosultak az asszonyok vérszomjas kiáltással, különféle módon fölfegyverkezve, de mind egyforma éhség és bosszuszomjban.

Ágyu, puskák, tüzelés és füst; de még áll a mély árok, az utolsó felvonóhid, a szilárd kőfalak és a nyolc hatalmas torony. Csekély akadályok keletkeznek a dühörgő tengeráradatban, az első sebesültek okozzák. Csillogó fegyverek, lobogó fáklyák, nedves szalmától gőzölgő kocsik, kemény munka a szomszédos barrikádokon minden irányban, ordítás, fegyverek dördülése, átkozódás, végnélküli bátorság, ágyudörgés és puskaropogás és az eleven tengernek böszült bömbölése; de még mindig áll a mély árok, az utolsó felvonóhid, a szilárd kőfalak, és nyolc hatalmas torony és Defarge, a kocsmáros, még ott áll ágyuja mellett, mely kétszeresen tüzes lett négy forró óra szolgálatától.

Fehér zászló a várfokán és tárgyalás, - alig vehető észre a dühörgő viharban, melyben semmi sem hallható - a tenger hirtelen mérhetetlen magasságra emelkedik és Defargeot, a kocsmárost, a leeresztett felvonóhidon át, a hatalmas kőfalak mentén, a nyolc hatalmas torony közepébe sodorja, mely megadja magát.

Oly ellenállhatatlan volt az őt előresodró óceán ereje, hogy éppen oly kevéssé vehetett lélegzetet vagy fordíthatta meg fejét, mintha a Déli-tenger örvényében küzdött volna, amíg a Bastille külső udvarában lába ismét szilárd talajra nem talált. Itt felkuszik egy fal sarkára és körültekint. Jacques Három ott állott mellette. Defargené asszonyai élén, az előtte elterülő távolságban volt látható, késsel a kezében. Mindenütt őrzöngés, ujjongás, fülsiketítő és örült zavarodás, dühörgő bömbölés és mégis őrzöngő némajáték.

- A foglyokat!

- Az írásokat!

- A titkos börtönöket!

- A kinzószerszámokat!

- A foglyokat!

Ezek a kiáltások és még tizezer más érthetetlen volt hallható. »A foglyokat« kiáltás hallatszott legsűrűbben és legérthetőbben a tenger felől, amely betódult, oly végtelen embertömegekben, akárcsak az idő vagy tér. Mikor a legelső hullámok elvonultak és magukkal sodorták a börtönőröket, rögtön halállal fenyegették őket, ha a legtitkosabb sarok is fölnyitatlan marad, Defarge hatalmas kezét ezen emberek egyikének a mellére fektette, - őszfeju ember akinek égő fáklya volt a kezében - elkülönítette őt a többitől és odavitte a falhoz maga mellé.

- Mutasd meg az Északi Tornyt! - mondá Defarge. - Gyorsan!

- Hiven elvezetem, - válaszolt az ember - ha velem jön. De ottan nincsen senki.

- Mit jelent Százöt, Északi Torony? - kérdé Defarge. - Gyorsan!

- Mit jelent, uram?

- Foglyot jelent-e vagy börtönt? Vagy azt akarod, hogy megöljelek?

- Öld meg - káromta Jacques Három, aki közelébe jutott.

- Uram, az egy börtön.

- Mutasd meg!

- Jöjjön erre!

Jacques Három arcán ott ült a mohó tekintet, láthatóan elkedvetlenült, mikor a párbeszéd olyan fordulatot vett, mely nem ígért vérontást, Defargeot karjánál fogta, mint ahogy ő fogta a börtönőrt. Ez alatt a beszélgetés alatt mind a hárman összedugták fejüket, még így is alig érthették meg egymást, oly félelmetes volt az eleven óceán dühöngése, mikor betört a várba és elárasztotta az udvarokat, folyosókat és lépcsőket. Kívül és köröskörül dübörgő dörgéssel verődött oda a falakhoz néha egy-egy magános ujjongó felkiáltás is elszállott a levegőben, mint a hullámeső.

Homályos boltozatokon haladtak végig, ahova a nap sugara soha be nem hatolt, sötét barlangok és ketrecek titokzatos ajtói mellett sirbolthoz hasonló lépcsőkön lefelé, majd ismét meredek kő- és téglalépcsőkön föl, melyek inkább kiszáradt vizesedéshez, mint lépcsőkhöz voltak hasonlóak, - folytatták nagy sietéssel útjukat Defarge, a börtönőr és Jacques Három, szorosan fogva egymás karját. Itt-ott, különösen eleinte, az áradat egyes hullámai elérték őket és elhőmpölyögtek mellettük; de mikor a leszállás véget ért és egy kanyargó lépcsőn a toronyba kapaszkodtak, egyedül maradtak. Itten a vastag falak és boltozatok közé zárva, a várban és a vár körül folyó vihart csak távoli zugásként hallották, mintha a dübörgés, melyet most hagytak el, hallóképességüket megsemmisítette volna.

A börtönőr megállott egy alacsony ajtónál, kulcsot dugott a nyikorgó zárba, lassan kitárta az ajtót és mikor mindannyian meghajolva beléptek, mondá:

- Százöt, Északi Torony!

Magasan fönt a falban volt egy nehéz vasráccsal elzárt ablak, előtte védőfal, úgy hogy az eget csak úgy lehetett látni, ha az ember mélyen lehajolva tekintett fölfelé. Volt ott egynéhány láb mély, nehéz vasráccsal körülvett tüzhely; a tüzhelyen régi, fehéres-szürke fahamu; egy szék, egy asztal és egy szalmazsák; a négy fekete fal egyikében rozsdás vaskarika.

- Világíts a fáklyával, lassan a fal mentén, hogy láthassak - mondá Defarge a börtönőrnek.

Az ember engedelmeskedett és Defarge szemével követte a fénysugárt.

- Állj! Nézz ide, Jacques!

- M. S.! - káromta Jacques Három, amint mohón olvasta.

- Manette Sándor - sugta Defarge a fülébe és a betükön puskaportól fekete ujjával végighaladt.

- És ide irta »egy szegény orvos«; mindenesetre ő karcolta a kőbe ezt a naptárt. Mi van a kezében? Feszítő vas? Add ide!

Az ő kezében még mindig ott volt ágyujának gyújtó vesszője. Hirtelen elcserélte a két szerszámot és a szuette szék és asztal felé fordulva, azokat néhány csapással darabokra törte.

- Tartsd magasabbra a fáklyát! - kiáltott dühösen a börtönőrre. - Jacques, kutasd át gondosan azokat a darabokat. És ime, itt a késem, - odadobta - vágd széjjel a szalmazsákot és keresd a szalmában. Tartsd magasabban a fáklyát!

Fenyegető pillantást vetett a börtönőr felé, felkuszott a tüzhelyre és benézett a kéménybe, falait a feszítővassal verte és az előtte levő vasráccsot meglazította. Néhány pillanat múlva vakolat és mész hullott le, fejét elfordította, nehogy arcába potyogjon; majd kezével óvatosan keresgélt a

kéményben, a régi fahamuban és a kémény négy repedésében, melyet vasával felfedezett, vagy pedig repesztett.

- Nincs semmi a fa között, a szalma között, Jacques?

- Semmi.

- Rakjuk össze egy halomba, a börtön közepére, így! Gyujtsd meg!

A börtönőr meggyújtotta a kis rakást, mely magasan és forróan lángolt. Égni hagyták; ismét meghajoltak, mikor az alacsony boltozott ajtón kiléptek és visszatértek az udvarba. Lefelé haladtak, mire odajutottak a dühöngő hullámok közepébe, hallásukat visszanyerték.

A tenger tombolt és zugott és Defargeot kívánta. Saint Antoine hangosan hívta kocsmárosát, hogy ő legyen a vezetője annak a csoportnak, mely őrizte a kormányzót, aki a Bastillet védelmezte és a népet lövette. Különben nem vezethették a kormányzót a városházán székelő bíróság elé. Különben a kormányzó elmenekülhetett volna és a nép vére (melynek sok éven át nem volt értéke, de most hirtelen becsessé vált) megbosszulatlan maradna.

A szenvedélytől és dühtől tobzódó tömegben, mely a komortekintetű, szürke, pirosfelhajtásos kabátba öltözött, öreg katonatisztet körülfogta, csak egy higgadt alak volt, egy asszony alakja.

- Ime, itt a férjem! - kiáltotta az asszony és reámutatott kezével. - Nézzed, Defarge! - Az asszony mozdulatlanul állott az öreg katonatiszt közelében; és mozdulatlanul ottmaradt mellette, mikor Defarge és a többiek őt az utcákon végighurcolták; mozdulatlanul közelében volt, mikor rendeltetése céljához közeledett és valaki őt hátulról megütötte; mozdulatlanul ott volt a közelében, mikor régóta gyülekező esőként hullott reája az ütés és csapás; oly szorosan közelében volt, mikor ő holtan rogyott össze, hogy hirtelen megélné, lábát nyakára helyezte és kegyetlen késével, - melyet régen készen tartott - fejét lemetszte.

Megérkezett az idő, mikor Saint Antoine megvalósította rettenetes eszméjét, hogy embereket huzott fel a lámpások helyére, hogy megmutassa nekik azt, hogy ő mivé vált és mire képes. Saint Antoine vére felforrt, és folyt a vaskezü zsarnokság és uralom vére, - lefolyt a városháza lépcsőiről, ahol a kormányzó teteme hevert - ott folyt Defargené cipője talpa alatt, mikor azt a tetemre helyezte, hogy könnyebben lefejezhesse.

- Eresszétek le a lámpást! - kiáltott Saint Antoine, mikor vérszomjasan körültekintett a halálnak új módját keresve. - Katonáinak egyikét örnek itthagyjuk! - Az ő ott lógott az őrhelyén és a dühöngő áradat tovább tódult.

A feketevizü fenyegető tenger egymást romboló ellentétes hullámaival, melynek mélységét még nem tudják, erejét még nem ismerik. A könnyörtelen tenger, mely tele van szenvedélytől izzó alakokkal, bosszút szomjazó hangokkal és arcokkal, melyeknek vonásai a szenvedés kemencéjében annyira megkeményedtek, hogy a részvét érzése rajtuk nyomot nem hagy.

Az arcok óceánjában, melyeken minden vad és dühöngő kifejezés élénken kinyomódott, volt két csoport arc, - minden csoportban hét - mely annyira elütött a többitől, hogy tenger ezeknél érdekesebb roncsokat hullámain még nem görgetett. Hét fogolynak az arcát, akiket a vihar kiszabadított, sirboltjukat föltépte, ott hordozták magasan, fejük fölött; mind megrémülten, zavartan bámult és csodálkozott, mintha elkövetkezett volna az ítéletnapja és a körülöttük ujjongók mind elkárhozott lelkek volnának. Más hét arc is volt ottan, ezeket még magasabban vitték körül - hét halott arca - lecsukódó szemhéjuk, félig látható szemük ítéletnapjára várakozott. Arcuk érzéketlen, tartózkodó - nem megsemmisült - kifejezés ült rajtuk; mintha rémületes szünetet tartanának, hogy majd ismét felemeljék tekintetüket és vértelen ajkakkal tegyenek tanúságot: »*Te tetted ezt!*«

Hét kiszabadított fogoly, hét lándzsára szurt véres fej, nyolc hatalmas tornyu megátkozott vár kulcsai, néhány fölfedezett levél és már elmúlt idők foglyainak emlékei, kik megtört szívvvel régen meghaltak, - ilyen és ehhez hasonlót hangoztatnak vissza messzehallhatóan Saint Antoine léptei Páris utcáin végig, július közepén, 1789-ben. Az Ég hiusítsa meg Darnay Lucie képzelődését és tartsa távol ezeket a lépteket az ő életétől! Mert ezek eszeveszettek, örültek és veszedelmesek; és annyi évvel azután, hogy Defarge kocsmája ajtaja előtt a bor kiömlött, nem moshatók könnyen tisztára, ha egyszer pirosra festődtek.

22. Fejezet.

A tenger még folyton árad.

A zabolátlan Saint Antoinenak csak egy hete volt az ujjongásra, hogy szűk adag kemény és keserű kenyérét - amennyire csak képes volt - testvéri ölekezéssel és üdvözléssel megpuhítsa; ennek eltelte után Defargené szokott módon ott ült számolóasztala mögött, vendégeire ügyelve. Defargené nem viselt rózsát a fejdíszében, mert a kémek nagy testvéri egyesülete már ezalatt a rövid hét alatt is oly félénkké vált, hogy nem merte magát a Szent könyörületére bízni. Az utcák fölött lógó lámpák félelmetesen rugalmasak voltak.

Defargené keresztbefont karokkal ült a reggeli nap fényében és a korcsmába és az utcába bámult. Mindkettőben szegényes, piszkos külsejű csoportok álldogáltak, akiknek arcából a hatalom öntudata tekintett le. A legrongyosabb hálósapka, mely ferdén lógott a fakó arc fölött, ékesen beszélt: Én tudom, hogy nekem, aki ezt a sapkát viselem, mily nehéz volt életemet tengetnem; de tudod-e, hogy mily könnyűnek találtam én, aki ezt a sapkát viselem, azt, hogy téged életedtől megfosszalak? Minden sovány, mezitelen kar, mely azelőtt munkában volt, minden pillanatban készen volt arra, hogy ilyen munkához fogjon, ha kedve tartotta. A kötő asszonyok ujjai görcsösen vonaglanak azzal a tudattal, hogy tépni is képesek. Saint Antoine arcának képe megváltozott; évszázadokon keresztül kalapáltak rajta és az utolsó befejező ütések hatalmas kifejezést juttattak arcának.

Defargené elfojtott jóváhagyással figyelt, amint azt Saint Antoine asszonyainak vezetőjétől meg is kívánták. A testvériség egyik asszonya kötögetett az oldalán. Egy éhező fűszeresnek alacsony termetű, kövér felesége és két gyermek anyja, ez a segédtiszt már a Bosszuangyal névre tett szert.

- Figyelj! - mondá a Bosszuangyal - figyelj csak! Ki jön?

Mint valami gyújtózsínór, melyet Saint Antoine határától a korcsmaig fektettek és hirtelen meggyújtottak, úgy terjedt gyorsan a mormogás.

- Ez Defarge - mondá az asszony. - Csend, hazámiai!

Defarge jött lélekszakadva, levette a vörös sapkát fejről és körültekintett.

- Figyeljen mindenki! - mondá az asszony. - Figyeljétek őt!

Defarge lihegve állott ott, kíváncsi szemek és nyitott szájak háttérében, mely az ajtó körül képződött; a korcsma vendégei mind fölugrottak.

- Beszélj, férjem. Mi újság?

- Hírek a másvilágból!

- Hogyan? - kiáltá az asszony megvetően. - A másvilágból?

- Emlékeztek-e mindannyian az öreg Foulon-ra, aki az éhező népnek azt mondotta, hogy legeljenek - és aki meghalt és a pokolba került?

- Mindenki! - hangzott minden torokból.

- A hír tőle származik, ő közöttünk van!

- Köztünk? - hangzott ismét az egyetemes torokból. - És halottan?

- Nem halott! Annyira félt tőlünk, - oka volt reá - hogy halottnak mondatta magát és nagy temetést rendeztetett magának. De megtalálták őt elevenen, a vidéken elrejtőzött és most idehozták. Láttam őt éppen most, mint foglyot, a városháza felé vivő útján. Azt mondtam, hogy volt oka, hogy féljen tőlünk. Beszéljete mind! Volt-e oka?

Hetven esztendőnél idősebb, nyomorult, vén bűnös, ha eddig még nem tudta volna azt, szíve mélyén érezte volna ennek a válasznak a hallatára.

Pillanatnyi mély csend következett. Defarge és felesége szilárdan néztek egymásra. Bosszuangyal lehajolt és egy dob zörgése volt hallható, amint azt az asztal alól elővette.

- Hazámiai! - kiáltotta szilárd hangon. - Készen vagyunk?

Defargéné kése azonnal ott volt az övében; a dob pergett az utcán, mintha a dobos és dob varázslat útján kerültek volna egymáshoz; és a Bosszuangyal rémitő kiáltozással, karjait feje fölött lóbálva, mint 40 furia rohant házról-házra, hogy társnőit előhívja.

A férfiak félelmetesek voltak, amint vérszomjas tekintettel néztek ki az ablakon, és a kezük ügyébe eső fegyvert megragadva, az utcára rohantak; de az asszonyok látása vérfagyasztó volt még a legbátrabb embernek is. Otthagyták házi foglalkozásukat, gyermekeiket, öregeiket és betegeiket a puszta padlón, meztelenül és kiéhezetten kuporogva és kusza hajjal rohantak ki; egymást örülésig izgatták a legvadabb kiáltozással és mozdulatokkal. Foulont, a gazembert, elfogták, testvérem! Az öreg Foulont elfogták, anyám! Az alávaló Foulont elfogták, leányom! Azután egy másik csoport rohant közéjük, mellét verte, haját tépte és vijjogott: - Foulon él, Foulon, aki az éhezőknek tanácsolta, hogy legeljenek. Foulon aki öreg apámnak mondotta, hogy legeljen, ha nincs kenyerem az ő számára. Foulon, aki csecsemőnek azt mondotta, hogy füvet szopjon, mikor ezek a mellek kiszáradtak a szükségtől. Ó! Istennek szent anyja! Ez a Foulon! Ó Ég, a mi szenvedésünk! Hallgass reám, halott gyermekem és meghalt apám. Térdeimen, ezeken a köveken esküszöm, hogy értetek bosszut állott Foulonon. Férjek, testvérek, fiaink: adjátok nekünk Foulon véré; adjátok nekünk Foulon fejét; adjátok nekünk Foulon szívét; adjátok nekünk Foulon testét és lelkét. Tépjétek Foulont darabokra s ássátok a földbe, hogy fű nőjön belőle! - Ilyen kiáltással forogtak az asszonyok csoportokban, vad örületig izgatva, egymást ütötték, tépték, míg szenvedélytől ajultan össze nem rogytak és csak a hozzájuk tartozó férfiak mentették meg őket az agyontaposástól.

Mindazonáltal egy pillanatot sem veszítettek el; egy pillanatot sem! Foulon a városházán volt és talán szabadon bocsátják. Soha, amig Saint Antoine tudja, hogy minden szenvedést, sérelmet és gyalázatot kellett eltűrnie. Felfegyverzett férfiak és asszonyok gyorsan tódultak ki a városnegyedből és magukkal vonták mind a söpredéket is, oly vonzóerővel, hogy negyedórával azután, élő lélek nem volt látható Saint Antoine kebelében, kivéven néhány öreg anyókat és a kiáltozó gyermekeket.

Nem. Zsufolásig megtöltötték a törvényszék termét, ahol ez az öreg, csunya, gonosz ember volt és elárasztották a szomszédos nagy teret és az utcákat. Defargeék, férj és feleség, a Bosszuangyal és Jacques Három egészen elől állottak, nem messze tőle a tárgyalási teremben.

- Nézd! - kiáltott az asszony, késével reámutatva. - Nézd a vén gazembert, kötelekkel van megkötözve. Jó eszme volt egy csomó fűvet kötni a hátára. Ha! ha! Ezt jól csinálták. Hadd egye meg most! - Az asszony kését hóna alá dugta és tapsolt, mint valami színházban.

Defargené mögött álló emberek elmondották meglegedettségének okát a mögöttük állóknak, ezek pedig másoknak, és ismét másoknak, úgy hogy nemsokára a szomszédos utcák a tapso-lástól hangzottak. Hasonló módon továbbították bámulatos gyorsasággal Defargené türelmet-lenségének gyakori megnyilatkozását, mikor két-három óráig tartó unalmas törvényszéki tárgyalások alatt vékaszámba öntötték a szót. Ami annál könnyebb volt, mert sokan bámulatos ügyességgel felkuszta az épület külsejére és az ablakokon néztek be a terembe; ezek jól ismerték Defargenét és távirószolgálatot végeztek közte és a kívül levő tömeg között.

A nap végre oly magasra emelkedett, hogy egy barátságos sugara, mint a remény vagy védelem jelképe, az agg fogoly fejét érte. Ez a nagy kegy nem volt elviselhető! A korlát egy pillanat alatt izzé-porrá volt zuzva, - már különben is feltűnően sokáig állott ott - széjjelszórták és Saint Antoine megragadta őt!

Azonnal megtudták, még a tömeg legtávolabbi szélein is, Defarge csupán átugrott a korláton és egy asztalon és a nyomorultat halálhozó karjaiba ölelte - Defargené követte férjét és kezére csavarta a kötelek egyikét, melyekkel a fogoly meg volt kötözve - a Bosszuangyal és Jacques Három még nem is voltak mellettük és az ablakokban levő férfiak még nem ugrottak be a terembe, mint a magasán ülő ragadozó madarak, mikor már az egész városon végighangzott:

- Hozzátok ki! Lámpásra vele!

Lelőkték és fölemelték, lógó fejjel hurcolták le a lépcsőn, most térden, majd lábán állott, majd ismét hátán fekve cipelték; ütötték, verték és majdnem megfulladt a fű- és szalmacsomóktól, melyeket száz meg száz kéz dobott az arcába; megtépve, összezuzva, véresen, lihegve, de mindig kegyelemért könyörgött és rimázkodott, majd szenvedéllyel védekezett sorsa ellen, azon a kis szabad területen, mely körülötte képződött azáltal, hogy az emberek hátrább huzódtak, hogy jobban láthassák őt; majd mint valami száraz fakölöncöt hurcolták a lábak erdejében a legközelebbi utcasarokig, ahol ilyen végzetes lámpa csüngött; Defargené itten elbocsátotta őt - mint a macska az egeret - nyugodtan és higgadtan nézett reá, mialatt a többiek mindent elkészítettek és ő kegyelemért esdekelt. Az asszonyok az egész idő alatt folyton ott vijjogtak körülötte, a férfiak pedig szenvedelmesen kiáltották, hogy fűvet a szájába s úgy akasszák fel. Felhúzták először, de a kötél elszakadt és ők orditozva fogták karjaikba, felhúzták másodszor, a kötél elszakadt és ők orditozva fogták karjaikba; a kötél aztán megkönnyö-rült és kibirta őt és nemsokára dárdára volt tűzve a feje, elegendő fű a szájában, Saint Antoine pedig ott táncolt a látvány körül.

De ezzel még nem végződött a napnak munkája, mert Saint Antoine dühöngő vére az orditozás és táncolástól felhevült és forrott; mikor estefelé meghallotta, hogy a legyilkoltnak veje, a népnek elnyomója és ugyancsak ellensége, 500 lovasból álló őrség felügyelete alatt jön Párisba, Saint Antoine nagy papirosivekre irta az ő bűneit, hatalmába kerítette s - egy hadsereg közepéből is kitepte volna, hogy Foulon társaságába juttassa! Fejét és szívét lándzsákra tűzte és a napnak három zsákmányát farkasüvöltéssel hordta körül az utcákon.

A sötét éjszaka beállta előtt nem tértek haza a férfiak és asszonyok a siró, kenyér nélkül levő gyermekekhez. Azután hosszú sorokban lepték el a nyomoruságos péküzleteket és türelmesen várakoztak, hogy rossz kenyeret vásároljanak és mialatt korgó gyomorral várakoztak, az időt azzal töltötték el, hogy a nap diadalaitól megittasultan egymást átölelték és gyönyöreit újra végigélvezték azáltal, hogy ismét elmondották egymásnak. A rongyos emberek csoportjai lassankint kisebbedtek, elszóródtak és magas ablakokban halvány mécsek gyultak ki, kis

tüzeket gyújtottak az utcákon, melyeknél a szomszédok közösen főztek és azután a kapuk előtt vacsoráztak.

Nyomoruságos, szűk vacsora volt, hus nem tett kárt benne, sem más hozzávaló, a rossz kenyéren kívül. De az egyesülés egy kis táplálóanyagot kevert a kőkemény élelmiszerek közé és néhány szikrányi vidámságot is csalt ki belőlük. Apák és anyák, kiknek teljes részük volt a legkegyetlenebb vérengzésben, kedélyesen játszadoztak vézna gyermekeikkel; a szeretők szeretkeztek és reméltek, ilyen világ környezetében.

Már hajnalodott, mikor az utolsó csoport vendég elhagyta Defarge korcsmáját és Defarge rekedt hangon mondotta feleségének, mikor az ajtót bereteszte:

- Végre megérkezett, kedvesem.

- Igaz - válaszolta az asszony. - Majdnem!

Saint Antoine aludt; Defargeék aludtak; sőt még a Bosszuangyal is aludt éhező fűszeresével és a dob is pihent. A dob hangja volt az egyedüli Saint Antoineban, melyet a vérengzés és vihar nem változtatott meg. A Bosszuangyal, a dob őrzője, fölkelthette és ugyanolyan hangokat csalhatott volna ki belőle, mint a Bastille bevétele vagy Foulon halála előtt: de a férfiak és asszonyok rekedt hangja Saint Antoine kebelében teljesen elváltozott.

23. Fejezet.

Tűz.

Megváltozott a falu, ahol a kut csobogott és ahonnan az utkaparó naponta kijárt, hogy az országut köveiből néhány morzsa kenyeret verjen ki, mely szegény tudatlan lelkét és nyomorult, vézna testét összetartotta. A szikla tetején levő börtön nem volt már olyan uralkodó, mint azelőtt; volt benne katona őrségül, de nem sok; tiszték is voltak, hogy a katonákra ügyeljenek, de egyik sem tudta, hogy katonái mit tesznek, kivéve azt, hogy valószínűen nem azt tennék, amit parancsolnak.

Közel és távol tönkrement vidék terül el, mely nem volt egyéb, mint pusztaság. Minden zöld levél, minden fű és gabonaszál oly sorvadt és szegényes volt, mint nyomorult népe. Minden elbágyadt, lehangolt, elnyomott és megtörött állapotban volt. Lakások, kerítések, férfiak, asszonyok, gyermekek és a föld, mely őket hordozta - mind ki volt szipolyozva.

Monseigneur (mint egyén, gyakran méltányos ur) a nemzetnek áldása volt, mindennek, ami őt környezte, lovagias színezetet adott, előkelő példája volt a fényűző, ragyogó életmódnak, mégis ő volt az okozója annak, hogy minden ily állapotba jutott. Különös, hogy a természet, mely kizárólag az ő használatára készült, oly gyorsan és alaposan kipréseltette magát. Bizonyára van valami rövidlátás az örökkévaló intézkedéseiben! De mégis úgy volt; mikor aztán a kövekből az utolsó csepp vért is kipréselték és a kinzópad utolsó csavarát annyiszor forgatták, hogy rudja elgörbült és hogy forgott, forgott, anélkül, hogy valamibe kapaszkodott volna, úgy hogy Monseigneur otthagya ezt a megbízhatatlan, alacsonyrendű jelenséget.

De a falun és sok más hasonló falun, nem ez a változás tünt fel. Monseigneur husz vagy több év óta szipolyozta és préselte azt és nagyritkán tisztelte csak meg jelenlétével, kivéven, hogy a vadászat gyönyöreit élvezze, ilyenkor majd a népet, majd pedig a vadat hajszolta. Ez utóbbinak a kimélésére Monseigneur nagy területeket műveletlen vadonnak hagyott meg. A változás abban nyilvánult, hogy a faluban alacsonyrendű, közönséges arcok jelentek meg, nem pedig abban, hogy Monseigneur előkelő, vésett, boldog és boldogító arckifejezése eltűnt.

Ebben az időben ugyanis az utkaparó, amint magányosan ott dolgoztatott az ut porában és nem nagyon gyötörte magát azzal az eszmével, hogy ő is csak por és porrá kell válnia, főképpen azzal a gondolattal volt elfoglalva, hogy milyen szűk a vacsorája és hogy mennyivel többet enne, ha volna mit, ebben az időben, mikor magányos munkájából fölpillantott és a vidéket nézte, egy vad alakot látott, amint gyalogolva közeledik. Az ilyen alak azelőtt ritka, most pedig gyakori eset volt a vidéken. Amint közelebb jött, az utkaparó meglepetés nélkül vette észre, hogy az torzonborz haju, szinte barbár külsejű, magas termetű férfi volt és olyan facipőt viselt, mely még az utkaparónak is otrombának látszott; arca sötét, vad, naptól barnult, az országutak szennyétől és porától piszkos, ruhája nedves a mocsarak párájától és tele az erdő ösvényein rárakodott tüskével, levelekkel és mohával.

Ilyen külsejű ember jött feléje, mint valami kísértet, júliusi nap déltáján, mikor a töltésen levő kőhalom tövében ült, hogy amennyire lehet, védőhelyet találjon a hirtelen keletkezett jégeső ellen.

Az ember ránézett, ránézett a völgyben elterülő falura, a malomra, a sziklán emelkedő börtönre. Mikor mindezt szemügyre vette, olyan dialektussal, mely éppen csak hogy érthető volt, így szólott hozzá:

- Hogy megy, Jacques?

- Köszönöm, jól, Jacques.

- Kezet ide!

Kezet fogtak és az ember leült a kőhalomra.

- Nincs ebéd?

- Most nincs más, csak vacsora - mondá az utkaparó éhes arccal.

- Ez a divat, - dörmögött a másik - sehol sem találtam ebédet.

Elővette megfeketedett pipáját, megtöltötte, acéllal és kovával meggyújtotta, szitta, míg jól égett, majd hirtelen eltávolította magától és valamit beléjejtett, ami mutató- és hüvelykujja között volt, ez föllángolt és füstfelhőben elpuffant.

- Kezet ide! - Ezuttal az utkaparón volt a sor, hogy ezt mondja, miután ezt a műveletet megfigyelte. Ismét kezet fogtak.

- Ma éjjel? - kérdé az utkaparó.

- Ma éjjel - válaszolt az ember, pipáját szájába dugva.

- Hol?

- Itt.

Ő és az utkaparó a kőhalmon ülve, hallgatva nézték egymást, a jégeső ott zuhogott körülöttük, majd az ég a falu fölött ismét kiderült.

- Mutasd meg! - mondá az utas és a domb tetejére ment.

- Nézz oda! - válaszolt az utkaparó kinyújtott karral. - Menj itten lefelé, egyenest végig az utcán és a kut mellett....

- Az ördög vigye el mindezt! - szakította félbe a másik, végigtekintve a vidéken. - Én nem megyek az utak és kutak mellett. Nos?

- Tehát! Körülbelül két órányira a falu fölötti domb mögött.

- Jó. Mikor hagyod abba a munkát?

- Napnyugtakor.

- Fölkeltesz-e, mielőtt hazamégy? Két éjjelen át vándoroltam pihenés nélkül. Pipámat szivom el és azután úgy alszom, mint a gyermek. Fölkeltesz?

- Bizonyára!

A vándor elszitta pipáját, zsebébe dugta, levetette nehéz facipőit és háttal feküdt a kőhalomra. Egy pillanattal később mélyen aludt.

Mialatt az utkaparó folytatta poros munkáját és az elvonuló jégeső felhők az ég kékjéből szalagokat láttattak, melyeknek a vidéken ezüstszalagok feleltek meg, úgy látszott, hogy ez a kis ember (aki most piros sapkát viselt a kék helyett) egészen el volt varázsolva a kőhalmon fekvő ember látásától. Szeme annyiszor fordult feléje, hogy szerszámaint csak gépiesen használta és nagyon kevés eredménnyel. A naptól barnult arc, a fekete, kuszált haj és szakáll, a durva szövetű vörös sapka, az otthon készült szövetből és durva bőrből való idegenszerű ruha, az eredetileg hatalmas, de éhezéstől lesoványodott alak, az alvás közben mogorván, kétségbeesetten összeszorított ajkak: irtózáttal töltötték el az utkaparót. A vándor sokat járhatott, lába tele volt sebbel, bokája vérzett; füvel és levelekkel teletömött facipője hosszú útját nehezítette, ruhája tele volt lyukkal. Az utkaparó föléje hajolt és igyekezett meglátni, vajjon a keblében vagy másutt elrejtve van-e fegyver nála; de eredménytelenül, mert az karjait mellén szorosan összefonta, mint ahogy a száját csukva tartotta. Védőfalakkal, őrházakkal, kapukkal, árkokkal és felvonó-hidakkal megerősített városok levegőnek látszottak csak ehhez az emberhez képest. Mikor az alakról a horizontra nézett és körültekintett, képzelete hasonló alakokat látott, amint feltartóztatás nélkül haladtak Franciaországon végig, a középpont felé.

Az ember tovább aludt, nem törődve jégesővel, az utána való jó idővel, napfénnel, mely arcába sütött, míg a nap nyugaton lesülyedt és az ég izzott. Az utkaparó összeszedte szerszámaint, hogy hazamenjen a faluba és fölkelte őt.

- Jó - mondá az alvó és könyökére emelkedett. - Két órányira a domb teteje mögött.

- Körülbelül.

- Körülbelül. Jó!

Az utkaparó hazament, por kísérté előtte vagy mögötte, aszerint, amint a szél fújt, gyorsan odaért a kuthoz, ott elkeveredett a sovány tehének közé, amelyeket ottan itattak és úgy látszott, hogy ezeknek is suttogott, amint halk hangon beszélt az egész falu népéhez. Mikor a falu népe elköltötte szűk vacsoráját, nem kuszott ágyba, mint rendesen szokta; hanem a kapuk elé kijött és ottmaradt. A suttogás csodálatos módon fertőző lett és mikor sötétség beállta után a falu a kut köré gyűlt, ugyancsak csodálatosan volt fertőzve azzal a szenvedéllyel, hogy várakozóan csakis egy irányba nézett az égre. Gabelle, a helység főhivatalnok, nyugtalan lett, háza tetejére ment egyedül és ő is abba az irányba nézett; kéménye mögül látta a kut melletti elsötétülő arcokat és a sekrestyészhez üzent, aki a templom kulcsait őrizte, hogy nemsokára talán szükséges lesz a vészharangot megkondítani.

Az éjszaka sötétedett. A kastélyt övező fák, melyek azt a külvilágtól elkülönítették, zugtak a keletkező szélben, mintha a sulyos és sötét kötömeget fenyegetnék. Az eső vadul zuhogott a terrasz két lépcsőjén és a nagy kapuhoz verődött, mint valami gyors hívívő, aki a bennlevőket felkelti. Hirtelen szélroham száguldott végig a csarnokon a régi dárdák és fegyverek között és sóhajtozva haladt végig a lépcsőkön és megrázta az ágy függőnyeit, melyben a márki utoljára aludt. Kelet, nyugat, észak és délről az erdőkön keresztül jött négy nehézlépésű, borzas alak,

letiporták a magas füvet és összetörték a száraz faágakat, amint óvatosan az udvar felé tartottak, ahol összetalálkoztak. Hirtelen fénysugár villant fel és különböző irányban eltűnt, majd ismét minden elsötétült.

De nem sokáig. Mindjárt azután a kastély különös módon a saját fényétől lett láthatóvá, mintha világítana. A homlokzaton egy vékony fénysugár játszadozott, átlátszó helyeket keresett, majd az ivék, ballusztrádok és ablakok között mutatkozott. Majd magasabbra csapott föl, szélesebb és világosabb lett. Hirtelen egy sor ablakból lángok törtek elő és merev álmukból fölébresztett kőarcok bámultak ki a tűzből.

Néhány ember hangja hallatszott a ház körül, aki még ottmaradt; majd lovat nyergeltek és egy lovas elvágtatott, örült sebességgel nyargalt a sötétségben és az izzadságtól habzó ló csupán a falu kutjánál állott meg Gabelle ajtaja előtt.

- Segítség, Gabelle, segítsen mindenki.

A vészharang türelmetlenül kondult; de más segítség (ha ez ugyan annak mondható) nem volt. Az utkaparó és kétszázötven jóbarátja összefont karral állott a kutnál és a fényoszlopot nézte az égboltozaton.

- Lehet vagy negyven láb magas - mondták kárörömmel, de egyik sem mozdult.

A kastélybeli lovas és a habzó paripa tovább vágtatott a falun végig, a köves lejtőn föl, a sziklán levő börtönhöz. A kapuban egy csoport tiszt állott és nézte a tüzet, oldalt egy csoport katona:

- Segítség, tiszt urak, a kastély ég; értékes tárgyakat még jókora segítséggel meg lehet menteni. Segítség! Segítség!

A tiszték a katonákra néztek, akik a tüzet bámulták, nem adtak parancsot és vállvonogatva és bosszusan harapdálva ajkaikat válaszolták:

- Hadd égjen!

Mikor a lovas az uton végig kivágtatott a faluból, a falut kivilágították. Az utkaparó és kétszázötven jóbarátja megragadták az eszmét, mint egy ember, házaikba szaladtak és minden homályos kis ablakba gyertyát helyeztek. A minden tekintetben uralkodó inség okozta, hogy parancsoló hangon kértek kölcsön gyertyát Gabellettől; és mikor ez a hivatalnok egy rövid ideig akadékoskodott és habozott, az utkaparó, aki különben nagyon alázatos volt minden feljebbvalóval szemben, azt jegyezte meg, hogy kocsik nagyon alkalmasak örömtüzek gyújtására és a lovakat is meg lehet sütni benne.

A kastély magára maradt és tovább égett. Egy tüzes, a pokoli vidék felől jövő szél belefújt a vad lángtengerbe és úgy látszott, hogy elfujja az épületet. A tűz lángolása és lecsapódása között a kőarcok fájdalomtól vonaglani látszottak. Mikor a nagy tömeg kő és oszlop ledült, a füst elsötétítette a kőarcot az orron levő két gödröcskével; majd ismét kilátszott a füsttömegből, mintha a keményszivü márki arca volna, aki máglyán égett és a lángokkal küzdött.

A kastély égett; a szomszédos fák, melyeket a láng elért, megpörkölődtek és összezsugorodtak; távolabb álló fák, melyeket a négy vad alak meggyújtott, az égő épületet ujjal füstfelhőbe borították. Megolvadt ólom és vas forrt a szökőkút márványmedencéjében; a víz kiapadt, a gyertyaoltó kupakhoz hasonló tornyok eltűntek, mint a jég a tűzárban, és négy szakadozott lángpatak módjára folytak végig a falakon. Nagy repedések, szakadások támadtak a szilárd falakban, minden irányban; elkábult madarak röpködtek körül és hullottak bele a parázsba; négy vad alak vonult tova kelet, nyugat, észak és dél felé a füstbeborult utakon, a láng, melyet

ott gyújtottak, vezette őket legközelebbi céljuk felé. A kivilágított falu hatalmába kerítette a vészharangot, elkergette a harangozót és gyönyörében harangozott.

Más is történt; a falu az éhezés, a tűz, a harangozástól föleszmélve, hirtelen arra gondolt, hogy Gabelle volt a bér és adó összegyűjtője, - ámbár az utóbbi időben csak nagyon csekély adórészletet, bért pedig egyáltalán nem kapott - türelmetlenül beszélni óhajtott vele, házát körülvette és személyes tárgyalásra hívta őt. Gabelle erre házát szorosan elrekesztelte és visszavonult, hogy önmagával tanácsot tartson. Ennek a tanácskozásnak az volt az eredménye, hogy Gabelle ismét a háztető kéménye mögé vonult és arra határozta el magát, ha ajtaját betörik (ő ugyanis alacsonytermetű, délvidéki és bosszuálló természetű ember volt) leveti magát onnan és az alul levő emberek közül egyet-kettőt így agyonüt.

Valószínű, hogy Gabellenek hosszúnak tűnt az éjszaka ott fenn, amint kitekintett a távoli kastély tüzére és a falu gyertyáira, kapujának a döngetése és az örömharangok kongatásának a hangja volt a látvány kísérő muzsikája; nem is említve azt, hogy vele szemben a postaépület előtt egy lámpa lógott és a falunak nagy volt a hajlandósága, hogy azt az ő javára onnan eltávolítsa. Szorongó helyzet, egy nyári éjszakán ott állani a sötét, tátongó tenger partján, készen arra, hogy beleugorjék, amire Gabelle elszánta magát. De a barátságos hajnal végre feltűnt, a falubeli gyertyák kialudtak és a nép szerencséjére elszéledt. Gabelle is leszállt a háztetőről és egyidőre élete még megmenekült.

Száz mérföldnyi területben, más tüzek fényénél, ezen vagy más éjjel más hivatalnokok kevésbé szerencsések voltak, mert a fölkelő nap, az egykori békés utcákban, ahol születtek és nevelkedtek, felakasztva látta meg őket; és más falu és város lakói pedig szintén kevésbé voltak szerencsések, mint az utkaparó és barátai, mert a hivatalnokok és katonaság sikeresen ellenük fordult és őket akasztotta fel. De a vad alakok szilárd lépéssel haladtak kelet, nyugat, észak és dél felé, bármi is történt, bárkit is akasztottak, a tűz lángolt. A matematika minden művészetével sem lett volna képes egy hivatalnok sem kiszámítani azt, hogy mily magas, vízzé váló akasztófára volna szükség, hogy ezt a tüzet eloltsa.

24. Fejezet.

A mágnessziget vonz.

Tüzlángban, tengeráradásban telt el három viharos év, a szilárd földet megrázta a dühöngő tenger áradása, melynek most sohasem volt apálya, mindig csak áradt mind magasabb és magasabbra, a parton lakók rémülete és bámulatára. A kis Lucie három újabb születésnapját fonta az aranyfonál életének békés szövetébe.

Sok éjjel és sok nappal hallgatták a békés ház lakói a sarok visszhangját, és szívük elszorult a viharos léptek hallatára. Az ő lelkükbe úgy vésődtek bele ezek a lépések, mint olyan nép léptei, mely vörös zászló alatt kiáltja, hogy hazája veszedelemben forog és rémületesen kitartó varázslattal hosszú időn dühös fenevaddá változott.

Monseigneur rendje otthagya ezt a jelenséget, minthogy nem méltányolták őt eléggé és oly kevéssé kívánták Franciaországban, hogy annak a veszedelemnek volt kitéve, hogy onnan is, de az életből is kikergetik. Mint a mesebeli paraszt, aki végtelen fáradsággal megidézte az ördögöt és látásától annyira megijedt, hogy az örök ellenségtől mit sem tudott kérdezni, hanem azonnal elszaladt, így Monseigneur is, miután sok-sok éven át visszájára mondotta el vakmerően a Miatyánkot és sok más hathatós varázslatot alkalmazott, hogy az ördögöt megidézzé, alighogy meglátta, félelmében előkelően faképnél hagyta.

Az udvar ragyogó középpontja eltűnt, különben a nemzet golyóiból származó orkánnak lett volna a céltáblája. Sohasem látták szívesen, - Lucifer büszkesége, Sardanapal fényüzése és a vakond vaksága egyesült benne - de eltűnt és eltávozott. Az udvar, exkluzív legbelső köreitől kezdve egész legkülső rothadt köréig tele intrikákkal, romlottság- és álnoksággal, mindenestől eltűnt. A legutolsó hírek szerint a királyság is eltűnt, palotájába volt internálva és felfüggesztve.

1792-ik év augusztusa megérkezett és Monseigneur ekkor már messze járt.

Londonban, Monseigneur főhadiszállása és nagy gyülekező helye természetesen Tellsonék bankja volt. A kísértetek állítólag azokon a helyeken járnak leginkább, ahol testük azelőtt leggyakrabban megfordult és Monseigneur is, egy guinea nélkül, azt a helyet kereste föl, ahol az ő guineai azelőtt voltak. Azonkívül ez volt az a hely, ahová a legmegbízhatóbb franciaországi hírek leggyorsabban jutottak el. Aztán meg Tellsonék háza előkelő volt és nagylelkű régi üzletfelei irányában, akik elvesztették előkelő helyzetüket. Továbbá, mert azok a nemesek, akik idejében észrevették a bekövetkező vihart és megelőzték a kiraboltatást és konfiskálást és óvatos előrelátással vagyonukat Tellsonékhoz átutalták, szükségben levő testvéreiket itt mindig meghallgatták. Ehhez járult még az is, hogy minden Franciaországból való új jövevény hireivel Tellsonéknál jelentkezett és az egészen természetesnek látszott. Mindezen okokból akkoriban Tellsonék háza - francia hírek tekintetében - olyan volt, mint valami magasabb tőzsde; a közönség is jól tudta ezt és ennél fogva oly számos volt a kérdezősködés, hogy Tellsonék gyakran a legújabb híret néhány sorba foglalva papírra irták és a bank ablakába kifüggesztették, hogy mindenki olvashassa, aki a Temple Bar mellett elrohan.

Egy gőzölgő, ködös délután Lorry ott ült íróasztalánál, Darnay mellette állott és halk hangon beszélgettek. A büntetőkamra, melyben azelőtt a »a céggel« való értekezések folytak, most hirtőzsde volt, zsufolásig tele. Körülbelül fél órával zárás ideje előtt volt.

- De ha ön a legfiatalabb ember volna is, aki valaha élt, - mondá Darnay habozva - még akkor is tiltakoznom kellene...

- Értem. Hogy nagyon is öreg vagyok? - mondá Lorry.

- Rossz idő, hosszú utazás, az utazó alkalmatlanságok megbizhatatlansága, fejetlen ország, oly város, mely még önre nézve sem biztos...

- Kedves Károly, - mondá Lorry vidám bizalommal - ön néhány okot említ odautazásom, de nem ott-tartózkodásom ellen. Elég biztos az reám nézve; senki sem fog ott egy ilyen vén legénnyel törődni, aki közel jár a nyolcvanhoz, mikor annyi ott az ember, akivel sokkal érdekesebb törődni. Ami pedig a város fejetlenségét illeti, ha nem volna fejetlenség a városban, nem volna ok arra, hogy itteni házunkból elküldjünk valakit ottani házunkba; aki régen ismeri a várost és az üzletet és aki Tellsonék bizalmát bírja. Ami pedig az utazás bizonytalanságát és hosszadalmas voltát és a téli időt illeti, ki tegye ki magát Tellsonék érdekében néhány kényelmetlenségnek, ha nem én, annyi év után?

- Szeretném, ha én magam mehetnék - mondá Darnay Károly nyugtalanul, mintha hangosan gondolkodnék.

- Valóban! No ön ugyan jó tanácsadó! - kiáltott fel Lorry. - Ön szeretne odamenni? Ön, a francia születésű? Ön bölcs tanácsadó!

- Kedves Lorry ur, éppen mert francia születésű vagyok, jutott gyakran az eszembe ez a gondolat (melyet azonban itten nem akartam hangoztatni). Az ember nem tudja elképzelni, hogy ha némi részvétet érez ezzel a szegény néppel szemben és valami áldozatot is hozott az érdekükben, - ismét előbbi gondolatokba mélyedt módján beszélt - hogy meg ne hallgassák őt

és olyan befolyásra ne tegyen szert, mely némely bajnak elejét venné. Tegnap este is, mikor ön már eltávozott és én Lucievel beszélgettem...

- Mikor ön Lucievel beszélgetett - ismételte Lorry. - Igen, csodálom, hogy nem szégyenli Luciet említeni! Ön ilyen időben Franciaországban szeretne lenni?

- No, hiszen én nem utazom - mondá Darnay Károly mosolyogva. - Inkább csak azért mondom, mert ön említi, hogy oda akar utazni.

- És én el is megyek, egész komolyan. Az az igazság, kedves Károly. - Lorry a távolabb levő »cégre« pillantott és hangját halkította. - Nincsen fogalma arról, hogy üzletünk milyen nehézségekkel küzd, hogy okmányaink és könyveink odaát milyen veszedelemben forognak. A jó Isten tudja csak, hogy hány ember, mily súlyosan volna kompromittálva, ha okmányaink közül néhány idegen kézbe kerülne, vagy elpusztulna; és ez minden pillanatban megtörténhetik, mint ön tudja; ki mondhatja, hogy Párist nem gyújtják-e föl ma, vagy rabolják-e ki holnap? Kivülem alig képes valaki azokat (értékes idővesztés nélkül) óvatosan kiválogatni, elásni, vagy valami más módon biztonságba helyezni. És én nyugodtan üljek, mikor Tellsonék ezt tudják és mondják, Tellsonék, akiknek kenyerét hatvan év óta eszem, - azért, mert tagjaim kissé merevek lettek? Micsoda? Én még fiu vagyok, uram, egy féltucat itteni öreg fickóhoz képest!

- Mennyire csodálom az ön bátorságát és ifju lelkületét, Lorry ur!

- Ah! Ostobaság, uram! És kedves Károly, - mondá Lorry ismét a »cégre« tekintve, - fontolja meg, hogy teljesen lehetetlen mostan Párisból valamit kihozni, teljesen közömbös, hogy mi az. Okmányokat és értékes holmikat még ma is a legkülönösebb hirtívők hoztak ide hozzánk (legnagyobb titokban mondom; még önnek sem volna szabad elmondanom), el sem tudná képzelni és mindegyiknek az élete hajszálon függött csupán, mikor a sorompón keresztülment. Más időkben a mi csomagjaink oly akadálytalanul jönnek és mennek, mint az üzletszerű vén Angliában; de most mindent megállítanak.

- És ön tényleg ma éjjel elutazik?

- Tényleg ma éjjel elutazom, mert az ügy oly sürgős, hogy nem tűr késedelmet. Mindenféle embert ajánlottak nekem kíséretül, de nem akarom, hogy bármi dolgom is legyen velük. Jerryt szándékozom magammal vinni, Jerry hosszú idő óta a testőröm vasárnap éjjel, már megszoktam őt. Jerryt senki sem fogja gyanúsítani, hogy valami egyéb, mint egy angol buldogg, vagy hogy más szándéka van, mint hogy bárkire rátámadjon, aki gazdáját érinteni meri.

- Ismét azt kell mondanom, hogy szívből csodálom az ön bátorságát és ifjuságát.

- Nekem pedig ismét azt kell mondanom, ostobaság, ostobaság! Ha ezt a kis megbízást véghezvittem, talán elfogadom Tellsonék ajánlatát, hogy visszavonuljak és tetszésem szerint éljek. Akkor aztán elég időm lesz, hogy a vénülésre gondoljak.

Ez a párbeszéd Lorry szokott asztala mellett folyt; néhány lépésnyire tőlük hengegett Monseigneur, - egész tömeg - hogy rövid időn belül milyen módon fog bosszút állni ezen a gazember népségen. Monseigneurre vallott egészen a mód, ahogyan beszélt, annak a védelme alatt, hogy politikai menekült, másrészt meg a született brit orthodoxyát jellemezte az a hang, mellyel erről a rettenetes forradalomról beszéltek; hogy az volt az egyedüli aratás az ég alatt, melyet nem vetettek, mintha sohasem történt volna semmi, vagy nem mulasztottak volna el soha semmit, amely ezt eredményezte, mintha azok, - akik megfigyelték Franciaország nyomorultjainak millióit és a rosszul és helytelenül alkalmazott eszközöket, melyek arra voltak szánva, hogy az országot boldogítsák, - nem látták volna, hogy a forradalom elkerülhetetlenül bekövetkezik, és nem nyilvánították volna elég érthetően azt, amit eljövendőnek láttak. Ez a hengegés, mely

párosul Monseigneur csapongó terveivel, hogy milyen módon igyekszik majd a dolgoknak azt a rendjét visszaállítani, mely önmagát tette tönkre és az ég és föld türelmét kimerítette, - elviselhetetlen volt minden józanészű emberre, aki ismerte az igazságot, anélkül, hogy tiltakozott volna ellene. Ez a fülébe tóduló hencegés Darnay Károlyra úgy hatott, mint valami zavart okozó vértolulás, vagy lelkét eltöltő gond és állandó nyugtalanságot okozott lelkében.

A beszélgetők között volt a King's Bench törvényszékbeli Stryver is, aki már jó messzire haladt abbeli törekvésében, hogy az állam előkelő hivatalba helyezze és ennél fogva különösen hangosan beszélt; kifejtette terveit Monseigneur előtt, hogy a népet röptse a levegőbe, pusztítsák el a föld színéről és éljenek meg nélküle és még sok más hasonló ilyen célú tervet, mely lényegében mind hasonlított ahhoz, hogy a sasok fajtát úgy pusztítsák ki, hogy sőt hintsenek a farkára. Darnay különös ellenszenvvel hallgatta az ő beszédét és éppen azon töprengett, hogy távozzék-e, hogy ne halljon belőle többet, avagy pedig ottmaradjon és óvást emeljen a mondottak ellen, amikor olyasvalami történt, mely ebben az ingadozásában határozó volt.

A »cég« odalépett Lorryhoz és egy piszkos, zárt levelet tett eléje és azt kérdezte tőle, hogy fölfedezte-e már valami nyomot arról a személyről, akinek a levelet címeztek. A »cég« letette a levelet; Darnay oly közel volt, hogy a címzést meglátta, annál is gyorsabban, mivel az az ő igazi neve volt. A címzés így szólt: »Nagyon sürgős. Az egykori St. Evrémonde márkí urnak Franciaországból. Kézbesítés végett: Tellson és Társa bankár uraknak, Londonban, Anglia.«

A házasság reggelén Manette doktor határozottan arra kérte Darnayt, hogy nevének titka - kivéve, ha ő, a doktor, ez alól feloldja - kettőjük között maradjon. Senki sem tudta, hogy ez volt a neve, még felesége sem gyanította; Lorrynak sejtelve sem lehetett róla.

- Nem, - mondá Lorry, válaszolva főnökének - megmutattam az urak közül itten mindenkinek és senki sem tudja, hogy az az ur hol található.

Mínt hogy az óra mutatója a bank záróraidejéhez közeledett, a távozók folyama Lorry asztala mellett haladt el. Ő kérdezősködve tartotta a levelet kezében, Monseigneur ránézett, - a tervet szöve és méltatlankodó menekült személyében, - ennek is annak is, mindegyiknek volt valami becsmérő megjegyzése, angol vagy francia nyelven, a fel nem található márkíra vonatkozóan.

- Azt hiszem, hogy unokaöccse - mindenesetre elfajult utód - a nagyrabecsült márkínak, akit meggyilkoltak - mondá az egyik. - Boldog vagyok, hogy sohasem ismertem őt.

- Gyáva, aki elhagyta állomását már évekkel ezelőtt, - mondá egy másik Monseigneur - aki fejével lefelé bujt el egy kocsi szénában és félig megfulladva került ki Párisból.

- Az új doktrínák megfertőzték, - mondá egy harmadik - ellentétbe jutott az utolsó márkíval és lemondott az uradalmakról, mikor azok reászállottak örökségül és átengedte azt a gazember népségnek. Remélem, hogy ezek most majd megjutalmazták úgy, ahogy megérdemli.

- Micsoda? - kiáltotta a nagyhangú Stryver. - Tényleg úgy cselekedett? Olyan fajta fickó? Hadd lássuk az ő alávaló nevét! F....e vigye őt!

Darnay nem volt képes magát tovább tartóztatni, kezét Stryver vállára tette és azt mondotta:

- Én ismerem ezt a fickót!

- Igazán? - válaszolt Stryver. - Zeusra mondom, hogy sajnálom önt.

- Miért?

- Miért Darnay ur? Hallotta, hogy mit cselekedett? - Ne kérdezze, hogy miért, ilyen időben!

- De én kérdezem, hogy miért?

- Én akkor is azt mondom, Darnay ur, hogy sajnálom önt. Sajnálom, hogy ön ilyen különös kérdéseket intéz. Itt van egy fickó, akit megfertőzött ez a legpestisesebb és legistentagadóbb ördögi doktrína, melyet valaha ismertek; aki átengedi birtokait a föld legaljasabb csőcselékének, amely a gyilkosságot nagyban üzi és ön, aki az ifjúságot tanítja, azt kérdezi, hogy miért sajnálom önt. Jó, tehát válaszolok önnek. Sajnálom önt, mert azt hiszem, hogy ilyen gazember önt is megfertőzheti. Ezért!

Darnay ígéretére emlékezve, csak nehezen tudta magát tartóztatni és így szólott:

- Talán ön nem érti meg ezt az urat.

- Érték hozzá, hogy Önt sarokba szorítsam, Darnay ur, - mondá Stryver - és meg is teszem. Ha ez a fickó ur, akkor én nem értem őt. Ezt megmondhatja neki, tisztelem kíséretében. Megmondhatja továbbá azt is neki az én nevemben, hogy miután minden vagyonát és pozícióját ennek a mézsárló csőcseléknek engedte át, csodálkozom azon, hogy miért nem áll az élükre. De nem, uraim, - mondá Stryver körültekintve és ujjával csattintva - én ismerem az emberi természetet és mondom önöknek, hogy sohasem találunk fickót olyat, mint ez, aki ily drága védettek könyörületére bizná magát. Nem uraim, ő elszelel, amily gyorsan csak lehet.

Ezekkel a szavakkal, utolsót csattantva ujjával, Stryver kitolakodott a Fleet-streetbe, hallgatói általánosan helyeselve. Az általános távozás után Lorry és Darnay egyedül maradtak az íróasztalnál.

- Átveszi a levelet? - kérdi Lorry. - Ön tudja, hogy hol kell kézbesíteni?

- Igen.

- Magyarázza meg neki, hogy ide címezték, abban a hiszemben, hogy mi képesek leszünk azt kézbesíteni és hogy már jó ideje itt fekszik.

- Megteszem. Innen utazik Párisba?

- Innen, nyolc órákor.

- Visszajövök, hogy elbucsuzzam.

Darnay nagyon elégtelen volt önmagával, Stryverrel és a többiekkel is, lehető gyorsan a Temple csöndes vidékére sietett, felbontotta a levelet és elolvasta. Így hangzott:

»Abbaye börtön, Páris, 1792. június 21.

Uram, egykori Márki ur,

Miután életem a falu kezében hosszú ideig veszedelemben forgott, nagy erőszak és méltatlansággal elfogtak és az egész hosszú uton végig gyalog Párisba hoztak. Az uton sokat szenvedtem; de ez nem minden; házamat lerombolták, - a földdel tették egyenlővé.

A bűn, melyért bebörtönöztek, uram, ezelőtt Márki ur, és amely miatt a törvényszék előtt kell megjelennem és életemet is elveszitenem (az ön nagylelkű segítsége nélkül), amint ők mondják, a nép ő felsége ellen elkövetett árulás, amennyiben ellene, egy emigráns érdekében működtem. Hiába állítottam, hogy én, az ön utasításához képest az ő érdekében és nem az ellen cselekedtem. Hiába állítottam, hogy én még az emigránsok vagyonának elkobzása előtt elengedtem az adókat, melyet a nép megszűnt fizetni, hogy nem szedtem be a bért és nem pereltem őket. Az egyedüli válasz az, hogy egy emigráns érdekében működtem, és hogy hol van az az emigráns?

Ó, kegyelmes uram, ezelőtti Márki ur, hol van ez az emigráns? Álmomban kiabálom, hol van ő? Az Eget kérdezem, eljön-e, hogy engem megszabadítson? Nincs válasz. Ó, uram, ezelőtti Márki ur, reménytelen kiáltásomat a tengeren át hangoztatom, talán füleikhez jut a nagy Tellson-bank utján, mely Párisban is ismerős.

A Mindenható szerelmére, a nagylelkűség, az igazság, előkelő nevének becsülete nevében könyörgök Önhöz, uram, ezelőtti Márki ur, jöjjön segítségemre és szabadítson meg.

A borzalom ezen börtönéből, ahol minden óra közelebb visz a halálhoz, biztosítom önt, uram, ezelőtti Márki ur, fájdalommal teljes és szerencsétlen szolgálatkészségemről.

Az Ön lesujtott
Gabelleje.«

A Darnay lelkében rejtőző nyugtalanságot ez a levél hatalmasan meglevenitette. Egy régi, hü szolgának a veszedelme, akinek egyedüli bűne az ő családja iránt tanusított hűsége volt, oly szemrehányóan meredt az arcába, hogy, amint ott járt föl és alá a Templeben, megfontolva a teendőt, majdnem eltakarta az arcát a járókelők előtt.

Jól tudta, hogy a cselekedet fölötti borzalmában, hogy nagybátyja ellen való gyanújában, hogy abban az irtózatban, mellyel lelke a roskadozó épületet tekintette és amelynek támogatásával gyanusították, ő csak félmunkát végzett. Jól tudta, hogy Lucie iránt való szerelme miatt mondott le társadalmi állásáról és hogy ez a tette - ámbár lelke előtt nem látszott ujnak - mégis elhamarkodott és hiányos volt. Jól tudta, hogy rendszeresen és óvatosan kellett volna tervét kidolgozni, és hogy szándékában is volt ennek a megtétele és hogy ez mégsem történt meg.

Magaválasztotta angol otthonának boldogsága, az a szükség, hogy állandóan el volt foglalva, az idő gyors változásai és nyugtalanságai, melyek oly gyorsan követték egymást, hogy e hét eseményei az előbbi hét meg nem ért terveit megsemmisítették és a következő hét eseményei pedig mindent ismét ujjaalakítottak, ő tudta jól, hogy ezen események kényszerének engedett, nem gond nélkül, de mégis állandó és tartós ellenállás nélkül, ő várt a cselekvés pillanatára, de az események forgatagában az idő elmúlt, a nemesség minden uton csoportosan hagyta el Franciaországot, vagyonukat elpusztították és konfiskálták, nevüket eltörölték, ezt ő mind jól tudta, mint bármilyen ujonnan keletkezett hatalom Franciaországban, amely őt emiatt talán vád alá helyezte.

De hiszen ő nem nyomott el senkit, nem börtönzött be senkit; oly távol volt attól, hogy szigorúan követelte volna járandóságait, hogy saját akaratából lemondott mindenről, és új világba vetette magát, melyben ránézve kedvezmény nem volt, abban kiküzdötte a maga helyzetét és megkereste a kenyerét. Gabelle kezelte a tönkrejutott és eladósodott birtokot írásba foglalt rendelkezések szerint, melyek utasították őt, hogy a szegény népet kimélje, hogy azt a keveset, ami elajándékozható volt, nekik adja, télen annyi tüzelőfát és nyáron annyi gabonát, amennyit a szorongató hitelezők meghagytak, hogy minden eshetőségre számítva, a saját biztonsága érdekében ezt a körülményt írásba foglalta, úgy hogy ennek most napfényre kellett kerülnie.

Ezek a körülmények érlelték meg Darnay Károlynak azt a kétségbeejtő elhatározását, hogy Párisba utazik.

Igen. Mint a régi monda hajósát, a szél és áradat a mágnes szikla hatáskörébe hajtotta és vonzotta őt, úgy hogy mennie kellett. Minden, ami képzelete előtt felmerült, mind gyorsabban hajszolta őt, mind inkább növekedő erővel a borzalmas vonzóerő karjaiba. Lelkének nyugtalanságát az okozta, hogy boldogtalan hazájában rossz célok elérésére alkalmatlan eszközöket használtak és hogy ő, aki tudta, hogy jobb amazoknál, nem volt ott jelen, hogy megkisérleje,

vajjon tehet-e valamit a vérontás beszüntetésére és hogy a könyörület és emberiség követelményeit érvényre juttassa. Ez a félig elnyomott és félig szemrehányó gond arra készítette őt, hogy párhuzamot vonjon maga és a bátor öreg ur között, akiben olyan nagy volt a kötelességtudás; ezt a reánézve hátrányos összehasonlítást nyomban követték Monseigneur becsmérelő nyilatkozatai, melyek őt annyira megsértették, és Stryveréi, melyek régi okok miatt kétszeresen sértők voltak reánézve. Majd Gabelle levele érkezett meg, egy ártatlan, halálveszedelemben lebegő fogolynak az ő igazságosságához, becsületéhez és jóhírnevéhez való könyörgése.

Elhatározása megszilárdult. Párisba kell mennie.

Igen. A mágnesszíkla vonzotta őt, előre kellett eveznie, míg zátonyra kerül. Nem volt szikláról tudomása; veszélyt alig látott. A szándék, amely szerint cselekedett és ahogyan cselekedett, még ha nem volt is teljesen befejezett, az ő eljárását olyan világításba helyezte, hogy azt Franciaországban hálásan ismerik majd el, különösen ha személyesen jelenik meg annak az igazolására. Azután megjelent szeme előtt az a dicső látomány, hogy képes jól cselekedni, (mely oly gyakran ámitja el a vérmes embereket); ő már látta magát, hogy elegendő befolyással rendelkezik, hogy vezesse ezt az elvadult forradalmat, mely oly borzalmas vadsággal rohant előre.

Amint így most már eldöntött szándékával járt föl és alá, azt határozta, hogy sem Lucie, sem atyja ne tudjon meg semmit addig, míg ő el nem távozott. Luciet meg kellett kimélnie a bucsuzástól, és atyja, aki mindig idegenkedett attól, hogy a régi idők veszedelmes emlékeivel foglalkozzék csak akkor tudja majd meg ezt a lépését, amikor már megtörtént, mikor már minden kétség eloszlott.

Gondolataival elfoglalva sétált föl és alá, míg elérkezett az idő, hogy Tellsonékhöz menjen és Lorrytól bucsut vegyen. Amint Párisba érkezik, fölkeresi öreg barátját; de most nem mondott neki semmit szándékáról.

Egy postakocsi indulásra készen állott a bank kapujában, Jerry is utrakészen volt.

- Kézbesítettem a levelet - mondá Darnay Károly. - Nem akartam beleegyezni abba, hogy önt írott válasszal terhelje, de talán lesz szíves szóbeli választ vinni.

- Nagyon szívesen, - mondá Lorry - ha nem veszedelmes.

- Egyáltalán nem. Ámbár fogolynak szól, az Abbaye-ban.

- Mi a neve? - mondá Lorry, nyitott jegyzőkönyvével a kezében.

- Gabelle.

- Gabelle. És mi az üzenet a szerencsétlen Gabelle számára a börtönben?

- Egyszerűen az, hogy ő megkapta a levelet és jön.

- Időt nem kell említeni?

- Holnap este elutazik.

- Személy nem említendő?

- Nem.

Segített Lorry-nak, hogy egy csomó köpenybe és kabátba burkolózzék és kikísérte őt a régi bank meleg levegőjéből a Fleet-street kódébe.

- Üdvözlétemet Lucienek és a kis Lucienek - mondá Lorry távozáskor - és jól vigyázzon rájuk, míg visszajövök. - Darnay fejét rázta és kétkedően mosolygott, mikor a kocsí elhajtott.

Ezen az éjjelen - augusztus 14-ike volt - sokáig fönn volt és két szeretetteljes levelet írt; az egyik Lucienek szölt, amelyben elmagyarázta neki, hogy milyen elkerölhetetlen kötelesség kényszeríti őt Párisba való utazásra és hosszadalmasan elmondotta, hogy erősen bizik abban, hogy személyét semmi veszély nem fenyegeti; a másik a doktornak szölt, amelyben Luciet és gyermekét az ő gondjaira bizta és szilárd meggyőződéssel ugyanarról a tárgyról beszélt. Mind a kettőnek azt írta, hogy megérkezése után azonnal ír, hogy őket személye biztonságáról megnyugtassa.

Nehéz nap volt, ez volt az első nap, hogy titokkal lelkében járt közöttük. Nehéz volt reánézve, hogy titkolja az ártatlan csalást, melyről őök semmit sem gyanítottak. Egy gyöngéd tekintet, melyet boldog és tevékeny feleségére vetett, megerősítette elhatározásában, hogy nem említ semmit a bekövetkezendőről (már majdnem megtette, oly különös volt reánézve, hogy bármit is cselekedjék az ő csöndes segítsége nélkül) és a nap gyorsan eltelt. Alkonyatkor megölelte őt és kedves gyermekét, említvén, hogy nemsokára visszatér (állítólagos elfoglaltságot adott okul; titkon bőrtáskát készített elő ruhákkal) és nehéz szívvel lépett ki a ködös utcába.

A láthatatlan erő gyorsan vonzotta őt magához, minden szél, minden áramlat abba az irányba vonult. Leveleit átadta egy megbízható hÍrvívőnek, hogy félórával éjféel előtt kézbesítse, - nem előbb. Dover felé bérelt kocsit és megkezdette utazását.

- Az Ég szerelme, az igazságosság, a nagylelkűség és előkelő nevének becsülete nevében! - ez volt a szegény fogoly kiáltása, ezzel bátorította elfogult szívét, mikor mindent otthagylott, ami a földön szívének kedves volt és a mágnesszíkla irányába indult.

HARMADIK KÖNYV. A VIHAR UTJA.

1. Fejezet. Titkos börtönben.

Az utas, aki az 1792-ik év őszén Angliából Páris felé utazott, lassan haladt előre utazásában. Kelleténél rosszabb utak, rossz kocsik és rossz lovak is eléggé késleltették, még ha Franciaország szerencsétlen és trónjavesztett királya minden dicsőségével is trónjában ült volna; de az idők változása ezenkívül is más körülményeket teremtett. Minden város kapujában, minden falu adóhivatalában volt egy csoport polgár, nemzeti muskétáikkal lövésre készen, ezek minden jövőt vagy menőt megállítottak, össze-vissza kikérdezték, utleveleit megvizsgálták, nevét saját jegyzékükben keresték, visszaküldöttek vagy tovább menni hagyták, vagy pedig megállították és fogságba vetették, aszerint, amint az szeszélyes ítéletük vagy képzelődésük szerint legüdvösebbnek látszott az Egységes és Oszthatatlan Köztársaság, a Szabadság, Egyenlőség és Testvériség, vagy a Halálra nézve.

Darnay Károly csak néhány mérföldnyit haladt franciaországi útjában, mikor már kezdette észre venni, hogy ebben az országban nincs kilátása a visszatérésre, csupán ha Párisban jó polgárnak minősítik. Bármilyen történjék is, utazása végére kell jutnia. Nem zárult mögötte egy szegény falu, nem sülyedt mögötte egy közönséges sorompó az országuton, melyről nem tudta volna, hogy az mind csupa vaskapu abban a sorozatban, mely közötté és Anglia között bezárult. Az általános éberség annyira körülvette őt, hogy ha hálóban lett volna, vagy ha ketrecre vitték volna rendeltetési helyére, akkor sem érezte volna jobban szabadsága elvesztését.

Ez az általános éberség nemcsak hogy huszszor tartóztatta fel őt az országut minden állomásán, hanem napjában huszszor késleltette előhaladásában azáltal, hogy utánalovagoltak és visszahozták, előtte lovagoltak és gondoskodtak arról, hogy föltartóztassák, vagy pedig vele lovagoltak és őrizték őt. Már néhány napja utazott Franciaországban, mikor az országut egy kis városában, Páristól még jó messzire, fáradtan aludni tért.

Más módon nem juthatott volna még ennyire sem, ha nem mutatta volna föl a lesujtott Gabellenek az Abbaye börtönből irt levelét. Ennek a kis helységnek a kapuőrsege annyi nehézséget okozott neki, hogy érezte, hogy utazása most válságos ponthoz jutott. Aránylag tehát nagyon kissé volt meglepve, mikor a kis korcsmában, ahová reggelig való tartózkodásra utasították, éjszaka közepén fölkeltették.

Félénk helybeli hivatalnok és három fegyveres hazafi, vörös sapkával a fejükön, pipával a szájukban, fölkeltette őt és ágyára ült.

- Emigráns, - mondá a hivatalnok - fedezet alatt küldöm Párisba.
- Polgártárs, nem óhajtok mást, mint hogy Párisba jussak, ámbár a fedezetet nélkülözhetem.
- Csend! - morgott egy vörössapkás és puskája agyával az ágytakaróra ütött. - Hallgass, arisztokrata!
- Ugy van, amint ez a jó hazafi mondja - jegyezte meg a félénk hivatalnok. - Ön arisztokrata, fedezetre van szüksége és fizetnie kell érte.
- Nincs választásom - mondja Darnay Károly.

- Választása! Hallgasd csak! - kiáltotta ugyanaz a fenyegető vörössapkás. - Mintha nem volna kedvezmény, hogy meg van védve a lámpavastól.

- Ugy van mindig, mint a jó hazafi mondja - jegyezte meg a hivatalnok. - Keljen föl és öltözködjék, emigráns.

Darnay engedelmeskedett; visszavitték a kapuőrséghez, ahol más vörössapkás hazafiak pipáztak, ittak és aludtak az őrtűz mellett. Itt nagy összeget fizetett a fedezetért és reggel három órakor elindult velük a nedves országuton.

A fedezet két vörössapkás és háromszinű kokárdával diszitett lovas hazafiból állott, akik a nemzet puskáival és kardjaival fölfegyverezve mindkét oldalán lovagoltak. Darnay külön lovon lovagolt, de a kantárhoz kötél volt erősítve, melynek végét az egyik hazafi karja köré tekerte. Ilyen helyzetben folytatták útjukat, a hideg eső arcukat verte és lassu lépésben lovagoltak a város rossz kövezetén ki az iszapos országutra. Utjukban nem állott be változás, kivéven, hogy lovakat váltottak és sebességet változtattak, végig a sáros országuton, egész a fővárosig.

Éjjel utaztak; egy-két órával napfölkelte után megállottak és alkonyatig pihentek. A fedezet oly nyomoruságosan volt öltözve, hogy pusztá lábúkszára köré szalmát tekertek és rongyos vállukra is szalmát tettek, hogy a nedvesség ellen védekezzenek. Eltekintve attól a személyes kellemetlenségtől, hogy ilyen módon kísérték és a jelenlegi veszedelemtől, melyet az a körülmény okozott, hogy a hazafiak egyike krónikusan részeg volt és nagyon könnyelműen bánt fegyverével, Darnay Károly nem engedte, hogy a vele szemben alkalmazott kényszer ellenére is komoly aggodalom támadjon lelkében; meggyőzte önmagát arról, hogy ennek a helyzetnek semmi köze egy személyes ügy igazságosságához, amelyben még nem ítélkeztek, vagy olyan nyilatkozathoz, mely még nem volt megtéve és amelyet az Abbaye foglya megerősítendő volt.

De mikor Beauvais városához jutottak, - estefelé volt, mikor az utcák tele voltak néppel - nem titkolhatta el, hogy a dolgok látszata nagyon nyugtalanító. Veszedelmet hirdető arcok vették körül, hogy lássák őt, mikor a postaháznál leszállott és sok hang hangosan kiáltotta a tömegben: »Le az emigránssal!«

Éppen leszállóban volt a nyeregből, de ismét visszaült, minthogy azt tartotta a legbiztosabb helynek és azt mondá:

- Igen, emigráns; barátaim! De nem látjátok-e, hogy saját akaratomból vagyok itten Franciaországban?

- Átkozott emigráns vagy! - kiáltotta egy kovács és kalapáccsal a kezében, dühösen előretolakodott. - És átkozott arisztokrata is vagy!

A postamester, a kovács és a lovas kantárja közé állott (az ugyanis a kantárt akarta megragadni) és csendesítően mondotta: »Hagyd őt, hagyd őt! Párisban majd ítélkeznek fölötte!«

- Itélkeznek - ismételte a kovács és meglendítette a kalapácsot. - Igen és elítélik, mint árulót.

A tömeg erre helyeslően ordított.

Darnay visszatartotta a postamestert, aki a lovat az udvarba akarta vezetni (a részeg hazafi nyugodtan ült nyergében és odanézett, a kötél vége karjára volt tekerve) és mihelyt szava hallhatóvá vált, így szólott:

- Csalódtok, barátaim, vagy meg vagytok csalva. Én nem vagyok áruló.

- Hazudik - kiáltá a kovács. - A határozat óta ő hazaáruló. - Élete a népé. Átkozott élete már nem az övé.

Abban a pillanatban, amint Darnay a tömeg szemében látta, hogy az reá akar rohanni, a postamester a lovat az udvarba vezette, a fedezet szorosan hozzácsatlakozott és a postamester bezárta és bereteszelte a rozoga kaput. A kovács kalapácsával dőngette, a tömeg ordított, de egyéb nem történt.

- Mi az a határozat, amelyről a kovács beszélt? - kérde Darnay a postamestertől, mikor köszönetet mondott neki és mellette állott.

- Egy határozat, mely az emigránsok vagyonának eladását rendeli el.

- Mikor kelt?

- Tizennegyedikén.

- Angliából való elutazásom napján.

- Mindenki azt mondja, hogy ez csak egy a sok közül és még több más követi - ha ugyan már nincs itten, mely minden emigránst száműz és a hazatérőket halálra ítéli. Ez az, amit gondolok, mikor azt mondotta, hogy élete nem az öné.

- De még nincsenek ilyen határozatok?

- Mit tudom én - mondá a postamester vállát vonogatva - talán itt van, talán itt lesz. Mindegy. Mit kíván?

Szalmán pihentek egy félszerben éjfélig és ismét tovább lovagoltak mikor a város aludt. A sok vad változás között, mely közönséges dolgokon volt észrevehető és amely ezt a vad lovaglást olyan különösnek tüntette föl, nem volt a legutolsó, hogy úgy látszott, hogy senki sem alszik. Miután sokáig pusztá, és elhagyatott vidékeken lovagoltak végig, egy csomó nyomorúságos kunyhóhoz jutottak, mely nem merült sötétségbe, hanem világítástól ragyogott; lakói a csendes éj közepén kísértetszerűen táncoltak egy kiszáradt szabadságfa körül, vagy fölállottak és szabadságdalt énekeltek. Szerencsére, az éjjel Beauvaisban oly mélyen aludtak, hogy biztonságban jutottak ki a kapukon és nemsokára ismét a magános országuton voltak. A korai hidegben és nedvességben lovagoltak tovább, kizsárolt földek mentén, melyek ebben az évben nem termettek, és füsttől fekete, elégett házak romjai mellett; magános lovaglásuk hirtelen változáshoz jutott azáltal, hogy hazafiak körjárata közeledett feléjük, akik minden országut fölött őrködtek.

Hajnalhasadtakor végre Páris falai alá érkeztek. A sorompó el volt zárva és erős őrizet alatt volt, mikor odalovagoltak.

- Hol vannak ennek a fogolynak az utlevelei? - kérdezte egy határozottnak látszó előljáró, akit az őrség előhívott.

A kellemetlen szó, természetesen, föltűnt Darnay Károlynak és azt jegyezte meg az előljárónak, hogy ő francia polgár és szabad elhatározásból utazik, fedezet alatt, melyet az ország fejetlen állapotában reákényszerítettek és amelyért ő fizetett.

- Hol vannak ennek a fogolynak az utlevelei? - ismételte ugyanaz a személy, anélkül, hogy ügyet vetett volna rá.

A részeg hazafi sapkájában voltak és az előmutatta azokat. Ugyanaz a hatósági személy, mikor reápillantott Gabelle levelére, zavartnak és meglepettnek látszott és nagy figyelemmel nézett Darnayra.

Azonban szó nélkül hagyta ott a fedezetet és a fedezettet és bement az őrszobába; azalatt ők a kapu előtt nyeregben maradtak. A szünet alatt Darnay Károly körülnézett és azt vette észre, hogy a kaput vegyes katonákból és polgárokból álló őrség őrizte, az utóbbiak azonban számra

sokkal többen voltak; az is föltűnt neki, hogy élelmiszerekkel terhelt és hasonló célú kocsik könnyen jutottak be, de a kijutás még a legártatlanabb embereknek is nagyon nehéz volt. Férfiak és asszonyok tarka tömege, az állatokat és különféle fajta kocsikat nem is említve, várakozott a kapu kinyitására; a személyazonosság megállapítása azonban olyan szigorú volt, hogy csak egyenként és nagyon lassan juthattak ki. Néhányan tudták, hogy még sokáig tart, míg a vizsgálatban rájuk kerül a sor és lepihennek a földön, aludtak és pipáztak, míg mások beszélgettek és ácsorogtak. A vörös sapka és háromszínű kokárda, férfiak és asszonyok között is, általános volt.

Mikor Darnay körülbelül félórát ült már nyergében és figyelt mindenre, ugyanaz a hivatalos személy ismét kijött és meghagyta az őrségnek, hogy a kaput nyissa ki. Azután a fedezetnek - a józannak és a részegnek - elismervényt adott a fedezett átvételéről és felszólította őt, hogy szálljon le. Darnay leszállt, és a két hazafi, az ő fáradt lovát vezetve, megfordult, anélkül, hogy a városba lépett volna.

Vezetőjét az őrszobába kísérte, mely rossz bortól és dohánytól büzlött, és ahol egy csomó katona és hazafi feküdt vagy álldogált, alva vagy ébren, józanon vagy részegen, vagy pedig változatos neutrális állapotban volt az alvás és ébrenlét, a józanság és részegség között. Az őrszoba világítása is megfelelően határozatlan állapotban volt, amennyiben részben az elalvó olajlámpából, részben pedig a borus naptól származott. Néhány jegyzőkönyv feküdt nyitva egy asztalon és egy közönséges, sötét tekintetű tiszt ült előtte.

- Defarge polgár, - szólt ez Darnay vezetőjéhez, miközben egy papírszeletet vett elő, hogy arra írjon, - ez Evrémonde, az emigráns?

- Ez az.

- Kora, Evrémonde?

- Harminchét.

- Nős, Evrémonde?

- Igen.

- Hol nősült?

- Angliában.

- Helyes. Hol a felesége, Evrémonde?

- Angliában.

- Helyes. La Force börtönbe kerül, Evrémonde.

- Igazságos Ég! - kiáltott Darnay - milyen törvény szerint és milyen vétek miatt?

A tiszt egy pillanatra föltekintett írásából.

- Új törvényeink vannak, Evrémonde, és új vétek, mióta ön itt volt - mondá a tiszt gunyosan mosolyogva és folytatta írását.

- Kérem, vegye figyelembe, hogy én önként jöttem ide, földimnek a kérvénye birt rá, mely ott fekszik ön előtt. Nem kívánok egyebet, adjanak nekem alkalmat arra, hogy késedelem nélkül segítségére lehessenek. Erre talán van jogom?

- Emigránsoknak nincsenek jogai, Evrémonde, - volt a közömbös válasz. A tiszt irt, míg elkészült, elolvasta még egyszer, amit irt, beporozta és Defargének nyújtotta át e szavakkal: »Titkos börtönbe«.

Defarge intett a fogolynak a papirossal, hogy kövesse őt. A fogoly engedelmeskedett és két hazafiból álló őrség kísérte őket.

- Ön az, - kérdezte Defarge halk hangon, mikor az őrház lépcsőjén lejöttek és Páris felé fordultak - aki Manette doktor leányát vette el feleségül, aki egykor, a most már nem létező Bastille foglya volt?

- Igen - mondá Darnay és meglepetve nézett reája.

- Az én nevem Defarge, Saint Antoineban korcsmám van. Valószínűleg hallott rólam.

- Feleségem az ön házába, ment atyjáért? Igen?

A »feleség« szó komor emléket látszott Defargeban kelteni és hirtelen türelmetlenséggel mondá:

- Annak az ujonszületett nőnek a nevében, akit La Guillotine-nak hívnak, kérdelem, minek jött ön Franciaországba?

- Egy perccel ezelőtt hallotta, hogy miért. Azt hiszi talán, hogy nem igaz?

- Szomorú igazság önre nézve - mondá Defarge és homlokát ráncolva nézett maga elé.

- Valóban elvesztem. Itten minden annyira megváltozott, minden oly hirtelen, oly méltánytalan, hogy teljesen elvesztem. Akar-e egy kissé segíteni?

- Nem - mondá Defarge, mindig maga elé tekintve.

- Akar-e egyetlen kérdésre válaszolni?

- Talán. A kérdés természetétől függ. Kérdezzen.

- Közlekedhetem-e a külvilággal abból a börtönből, ahová olyan igazságtalanul vetnek?

- Majd meglátja.

- Talán csak nem temetnek oda, ítélet nélkül, anélkül, hogy alkalmat adnának a védelemre?

- Majd meglátja. És aztán? Azelőtt más emberek, hasonló módon, rosszabb börtönökbe jutottak.

- De nem általam, Defarge polgártárs.

Válasz helyett Defarge komoran nézett reá és konok hallgatásba merülve haladt mellette. Mennél mélyebbé vált az ő hallgatása, annál halványabb volt a remény, - azt hitte Darnay - hogy őt meglágyítja. Ezért gyorsan folytatta.

- Óriási fontosságú reám nézve (ön jól tudja, polgártárs, talán jobban mint én, hogy mennyire fontos), hogy tudathassam Lorry urral Tellson bankjában, egy angol urral, aki most Párisban van, az egyszerű tényt, minden magyarázat nélkül, hogy a La Force börtönébe vetettek. Megteszi ezt nekem?

- Semmit sem teszek önért - válaszolta Defarge dacosan. - Kötelességem hazámé és polgártársaimé. Mindkettőnek felesküdt szolgálja vagyok, ön ellen. Nem teszek semmit sem önért.

Darnay érezte, hogy mennyire reménytelen ennek az embernek a kérlelése és azonkívül büszkesége is sértve volt. Amint hallgatagon egymás mellett haladtak, észrevette, hogy a nép mennyire hozzászókkott ahhoz a látványhoz, hogy foglyokat kísérnek az utcákon. Még a gyermekek sem hederítettek reá. Néhány arramenő megfordult, néhányan kezükkel fenyegették őt, az arisztokratát; egyébként nem találták különösebbnek, hogy jól öltözött embert börtönbe kísérnek, mintha munkás a zubbonyában munkájába sietett. Egy szűk, sötét, piszkos utcában,

melyen áthaladtak, egy izgatott szónok széken állva, beszélt izgatott hallgatóságnak a király és a királyi családnak a nép ellen elkövetett vétkeiről. Egy pár szóból, mit arramenőben felkapott, tudta meg Darnay Károly, hogy a király börtönben van és hogy az idegen nagykövetek mind eltávoztak Párisból. Az uton (Beauvaist kivéve) semmit sem hallott. A fedezet és az általános éberség teljesen elszigetelte őt.

Hogy a veszedelem sokkal nagyobb arányokat öltött, mióta Angliát elhagyta, azt jól tudta. Hogy a veszedelem növekedett körülötte mind gyorsabban és gyorsabban, azt is jól tudta most. Belátta, hogy nem tette volna meg ezt az utazást, ha néhány nap eseményeit előre láthatta volna. Gonosz sejtelmei mégsem voltak olyan komorak, mint amilyennek látszottak volna a későbbi idők világításánál tekintve. Bármilyen komor volt is a jövő, mégis ismeretlen volt és komorsága némi bizonytalanság reményét engedte fölmerülni. A rettenetes, napokon és éjjelen át folyó öldöklésről, mely nagy, véres jellel volt ellátandó az aratás áldott idejét, mielőtt még néhány kört is irt le az óra mutatója, éppen olyan keveset tudott, mintha csak százezer esztendő múlva következne el. Az »éles újszülött nő, kinek La Guillotine volt a neve«, alig volt ismerős előtte és a nép tömege előtt. Azok a rémtettek, melyeket nemsokára elkövettek, talán még azoknak az agyában sem születtek meg, akik azokat véghezvitték. Hogyan találhattak volna helyet egy gyöngéd lélek homályos sejtelmeiben?

Hogy hosszú fogságban, durva bánásmódban és hogy felesége és gyermekétől való kegyetlen elválasztásban lesz része, azt valószínűnek, majdnem bizonyosnak sejtette; de ezen kívül semmi mástól határozottan nem tartott. Ily gondokkal lelkében, melyek elegendő súlyosak, ha valakit egy iszonyatos börtön udvarába kísérnek, érkezett meg La Force börtönhöz.

Duzzadt arcu ember nyitotta ki a súlyos ajtót, ennek Defarge bemutatta »Evrémonde, az emigránst.«

- Mi az ördög! Mennyi lesz még! - kiáltotta a duzzadt arcu ember.

Defarge átvette tőle az elismervényt, anélkül, hogy törődne a felkiáltással és eltávozott a két hazafival.

- Az ördögbe, mondom ismét! - kiáltotta a börtönőr, aki egyedül maradt feleségével. - Mennyi lesz még!

A börtönőr felesége nem tudta, hogy mit mondjon erre a kérdésre, csupán ezt válaszolta:

- Türelmesnek kell lenni, édesem! - Három ór belépett a csengő hangjára, ezek ismételték az asszony tanácsát és az egyik hozzáfűzte: a szabadság szeretete kedvéért - ezen a helyen ez a megjegyzés nem hallatszott éppen alkalmoszerűnek.

La Force iszonyu börtön volt, sötét, piszkos és az egészségtelen álm rettenetes szagától bűzlött. Sajátságos, hogy milyen hamar észrevehető ilyen gondozatlan helyeken a bebörtönözött álm undorító párája!

- Titkos börtönbe is! - dörögte a börtönőr, az irott papírra tekintve. - Mintha máris nem volna minden pukkadásig tele.

Rosszkedvűen fűzte a papirost egy türe, ahol már jó csomó volt; Darnay Károly fél óra hosszát várt további gyönyöreire, néha föl és alá járt az erősen boltozott szobában, néha egy kőpadon ült; szándékosan tartották ott, hogy a főbörtönőr és alárendeltjei arckifejezését emlékükbé vessék.

- Jöjjön, - mondá a főbörtönőr végre, fölemelve kulcsait - jöjjön velem, emigráns!

A fogoly a börtön komor félhomályában követte őt folyosókon és lépcsőkön végig, sok ajtó csörömpölve záródott be utána, míg egy nagy, alacsony, boltozatos terembe jutottak, mely mindkét nembeli fogollyal volt zsúfolva. Az asszonyok hosszú asztalnál ültek és irtak, olvastak, kötöttek, varrtak és himeztek; a férfiak a székeik mögött állottak, vagy a teremben föl és alá jártak.

A foglyok ösztönszerű gondolatmenetével, szégyenletes bűn és vétkekre gondolva, az új jövevény irtózott a társaságtól. Hosszu, valótlannak látszó lovaglását elképzelhetetlenségben messze felülmulta az a látvány, mikor mind egyszerre fölemelkedtek és az akkori idők minden finomságával és az előkelőség minden megnyerő bájával és udvariasságával köszöntötték őt.

Ez a látvány oly elsomoritó volt a fegyház komorságában, oly kisértetiesnek látszott a környező szenny és kiáltó nyomorral szemben, hogy Darnay Károlynak úgy tűnt fel, mintha halottak társaságában állana. Mind kisértet! A szépség kisértete, az előkelőség kisértete, az elegancia kisértete, a büszkeség kisértete, a frivolság kisértete, a humor kisértete, az ifjúság kisértete, az öregség kisértete; mind arra vártak, hogy eltávolítsák őket erről az elhagyatott partról; mind rátekintett oly szemmel, melyet a halál megváltoztatott. Mind el voltak jegyezve a halálnak, mikor ide beléptek.

Megdermedt a látványtól. A mellette álló és a többi ott járkáló börtönőr, akiknek a külseje foglalkozásuk rendes gyakorlásában eléggé türehető lett volna, oly rettenetesen közönségesnek látszott az itt jelenlevő gyászoló anyák, viruló leányok - a kokett, ifjú szépség és az érett, előkelő nevelésű urnővel szemben, hogy ez az álomvilágból való kép, mely minden tapasztalat és valószínűség megfordítottját mutatta, elszédítette a szemlélőt. Bizonyos, hogy mind kisértet! Bizonyos, hogy a hosszú, álomszerű lovaglás betegség volt, amely őt ide, a komor árnyak közé hozta.

- A szerencsétlenség összegyűlt bajtársai nevében - mondá egy udvari megjelenésű és modoru ur előlépve - tisztelettel üdvözlöm La Forceban és őszintén fájjalom azt a csapást, mely közénk hozta. Legyen gyors és boldog vége! Másutt udvariatlanság volna nevét és állását kérdezni, de itt nem!

Darnay Károly föleszmélt, megadta a kívánt felvilágosítást megfelelő szavakkal.

- De remélem, - mondá az ur a főbörtönőrré tekintve, aki a termen végighaladt - hogy nincs titkos börtönben?

- Nem tudom, hogy ez a kifejezés mit jelent, de hallottam, hogy azt mondták.

- Ó, mily kár! Mennyire sajnáljuk! De bátorság! Társaságunk több tagja titkos börtönben volt eleinte, de ez csak rövid ideig tartott.

Azután emeltebb hangon szólott:

- Őszinte fájdalommal tudatom a társasággal, hogy titkos börtön.

Részvét mormogása hallatszott, mikor Darnay Károly a termen keresztül egy rácsos ajtóhoz ment, ahol a börtönőr várakozott reája és sok hang - melyből a lány részvéttel tele női hangok kihallatszottak - szerencsét és bátorságot kívánt neki. A rácsos ajtónál megfordult, hogy hálásan köszönetet mondjon, az ajtó bezárult és a jelenség eltűnt szeme elől örökre.

Az ajtó egy fölfelé vezető fölépcsőre nyilott. Mikor már negyven fokot haladtak (a félóra óta fogoly már számolta azokat) a börtönőr felnyitott egy alacsony fekete ajtót és beléptek egy magános cellába. A levegő hideg és nedves volt, de a cella nem volt sötét.

- Az öné - mondá a börtönőr.
- Miért zárnak be engem egyedül?
- Hogyan tudjam én?
- Vehetek-e tintát, tollat és papírt?
- Erre nincs utasításom. Majd meglátogatják önt és akkor megkérdezheti. Egyelőre ételét vásárolhatja és semmi egyebet.

A cellában volt egy szék, egy asztal és egy szalmazsák. Mikor a börtönőr távozása előtt vizsgáló tekintet vetett ezekre a tárgyakra és a négy falra, a falhoz támaszkodó fogoly zavart fantáziájában azt képzelte, hogy a börtönőrnek arca és teste oly természetellenesen puffadt, mintha vízbefult volna és tele volna vízzel. Mikor a börtönőr eltávozott, ugyanolyan zavart fantáziával azt gondolta: »Most oly egyedül vagyok, mintha meghaltam volna«. Majd megállott, hogy a szalmazsákot megnézzé, undorral fordult el és azt gondolta: »És itt a mászkáló férgek között van a test halál utáni első állapotában«.

- Öt lépés hosszú, négy és fél széles, öt lépés hosszú, négy és fél széles, öt lépés hosszú, négy és fél széles. - A fogoly föl és alá járt cellájában és fölmérte; a város zugása úgy hangzott, mint tompított dobolás, melybe néha vad kiáltás vegyült. - Cipőket készített, cipőket készített, cipőket készített. - A fogoly ismét számolta a méretet és gyorsabban lépdelt, hogy gondolatait az utolsó ismétléstől elterelje. - A kísértetek, melyek eltűntek, mikor az ajtó becsukódott. Volt közöttük egy alak, egy feketébe öltözött hölgy, ablakmélyedéshez támaszkodott, napsugár esett aranyos hajára és ő hasonlított... Kegyelmes Isten, hadd lovagoljunk ismét a megvilágított falun keresztül, ahol a nép mind ébren van!... cipőket készített, cipőket készített, cipőket készített... Öt lépés hosszú, négy és fél széles! - Mialatt ily töredékek szálltak föl lelke mélyéből és fejében kavargtak, a fogoly mind gyorsabban lépkedett és konokul számlált és számlált; a város zugása megváltozott, még mindig úgy hangzott, mint tompa dobolás, de a zugásból panaszos hangok hallatszottak ki, melyeket ismert.

2. Fejezet. A köszörűkő.

Tellsonék bankja Páris Saint Germain városrészében egy nagy ház egyik szárnyában volt, ahová az utcáról, magas fallal és erős kapuval elzárt udvaron keresztül lehetett bejutni. A ház előkelő ur tulajdona volt, aki benne lakott addig, míg a zavargások elől saját szakácsa ruhájában el nem menekült és átjutott a határon. Vadászok elől menekülő hajszolt vad létére metempsychosisában is ugyanaz a Monseigneur volt, akinek, mielőtt csokoládéját ajkaihoz emelte, három erős férfi segítségére volt szüksége, a kérdéses szakácsot nem számítva.

Mikor Monseigneur eltávozott, a három erős férfi feloldozta önmagát az alól a bűn alól, hogy tőle nagy fizetést kapott, azáltal, hogy nagyon szívesen vállalkozott arra, hogy az ő torkát a hajnalodó Egységes és Oszthatatlan Köztársaság és a Szabadság, Egyenlőség és Testvériség vagy a Halál oltárán elvágja; Monseigneur házát először zár alá vették, majd konfiskálták. Minden oly sebesen mozgott és egyik határozatot a másik oly vad gyorsasággal követte, hogy most, szeptember őszi hónapjának harmadik estéjén, a törvény hazafias kiküldöttei birtokba vették Monseigneur házát, a háromszinű zászlóval megjelölték és fogadótermeiben pálinkát ittak.

Olyan üzlethelyiség Londonban, mint amilyen Tellsonéké Párisban volt, a céget gyorsan kiforgatta volna valójából a Hivatalos Közlönybe. Ugyan mit mondott volna megállapodott brit felelősségtudás és tekintélyesség ahhoz, hogy egy bank udvarában narancsfák állanak és a számolóasztal fölött Cupido alakja látható? És mégis úgy volt. Tellsonék átfestették ugyan Cupidót, de az még mindig fölismerhető volt a mennyezeten, ahol szükös fehéreneműben, nyilával reggeltől estig az aranyra célzott (amint azt egyébként is gyakran teszi). Ez a fiatal pogány Londonban, a Lombard-streeten feltétlenül csődbe került volna és ugyanezt a szomorú hatást idézte volna elő a halhatatlan fiú mögötti lefüggönyözött alkóv, a falba illesztett tükör és az öregnek nem mondható alkalmazottak, akik a legcsekélyebb felszólításra nyilvánosan táncoltak. De a francia Tellsonék mindezek ellenére is kitűnően megállhattak és addig, amíg a viszonyok elviselhetők voltak, senki sem botrányozott meg ezen és nem vette ki a pénzét a bankból.

Hogy mennyi pénzt fognak Tellsonék bankjából kivenni és mennyi marad ottan elveszetten és elfelejtve, hogy mennyi ezüst és ékszer veszíti el fényét Tellsonék rejtékhelyein, mialatt elhelyezői a börtönben synylódnak, vagy nemsokára erőszakos halállal meghaltak, hogy Tellsonéknál hány számlát sohasem lehetett ezen a világon lezárni és átvitelezni kellett a másvilágra, azt ezen az estén senki sem volt képes megmondani, még Lorry Jarvis sem, ámbár ő ezeket a kérdéseket alaposan megfontolta. Frissen gyújtott fa tüzénél ült (a gonosz természetlen esztendő időnek előtte hideg volt) és becsületes, bátor arcán sötétebb árnyék ült, mint amilyet a függőlámpa, vagy bármilyen más a szobában levő tárgy vethetett volna - a borzalom árnyéka.

A bank szobáiban lakott, oly hűséges volt a cég iránt, hogy annak részévé vált, mint valami erős borostyángyökér. A főépületnek hazafias birtokbavétele folytán a bankot valami biztonság vette körül, de a hűséges öreg ur sohasem gondolt erre. Ilyen körülmények közömbösek voltak reá nézve, ha kötelességének meg tudott felelni. Az udvar végében, egy kolonád alatt, volt egy kocsifélszer, ahol Monseigneurnek még tényleg ott állott néhány kocsija. Két oszlopra két hatalmas, magasan lángoló fáklya volt kötve és azoknak fényében a szabad ég alatt látszott egy nagy köszörűkő: durván készült szerszám, melyet hirtelen hoztak ide valami szomszéd kovács- vagy más műhelyből. Lorry fölkel, az ablakon át kinézett erre az ártatlan szerszámmra és hideg borzongás futott rajta végig, visszaült a tűz melletti székére. Nem csupán az ablakot, hanem az előtte levő jalousiet is kinyitotta, majd ismét bezárta; hideg rázta egész testét.

A falon és kapun túl levő utcákból a város szokásos éjjeli zugása hallatszott, melybe olykor-olykor valami leirhatatlan földöntuli hang keverődött, mintha hajmeresztően szokatlan hangok tódulnának az Ég felé.

- Hála Istennek, - mondá Lorry imára kulcsolt kézzel - hogy senki sincs ma éjjel ebben a borzalmas városban, aki szívéhez közel áll. Könyörüljön Ő mindazokon, akik veszedelemben vannak.

Nemsokára azután hangzott a nagy kapu csengője és ő azt gondolta »Visszajöttek!« és hallgatózott. De nem hallott hangos lármát az udvarban, amint remélte, a kapu újra becsukódott és minden csendben volt.

A nyugtalanság és idegesség, mely valóját eltöltötte, okozta a bankért való meghatározhatatlan aggodalmát. Pedig jól őrizték. Éppen fölkel, hogy a megbízható emberek közé menjen, akik őrt állottak ott, mikor ajtaja hirtelen kinyílt és két alak rohant be, akiknek láttára a bámulattól hátraesett.

Lucie és atyja! Lucie karját nyujtotta feléje, arcán a régi mély komolyság kifejezése ült, annyira megerősödve, hogy úgy látszott, mintha azért fejeződött volna ki, hogy élete e nehéz órájában arcának erőt adjon.

- Mit jelent ez? - kiáltotta Lorry zavartan, lélegzetét vesztve.

- Mi ujság? Lucie! Manette! Mi történt? Miért jöttek ide? Mit jelent ez?

Mereven reábámuló szemekkel, sápadt, zavart arccal, könnyörögve sóhajtott karjai között:

- Ó, barátom! A férjem!

- A férje, Lucie?

- Károly.

- Mi van Károllyal?

- Itt van.

- Itt, Párisban?

- Néhány nap óta itt van, - három vagy négy napja - nem tudom, hogy hány napja, nem tudom gondolataimat összeszedni. Egy nemes vállalkozás birta útjára, tudtomon kívül; a kapunál föltartóztatták és börtönbe vetették.

Az öreg ember akarata ellen felkiáltott. Majdnem ugyanabban a pillanatban a nagy kapu csengője újra megszólalt és nagy tömeg kiabálva és üvöltve tódult az udvarba.

- Milyen lárma ez? - kérde a doktor az ablakhoz fordulva.

- Ne nézzon ki! - kiáltott Lorry. - Ne nézzon ki! Manette, ha élete kedves, ne érintse a függőnyt!

A doktor megfordult, keze az ablak kilincsén volt és nyugodt, bátor mosollyal mondá:

- Kedves barátom, ebben a városban az én életemnek varázshatalma van. Én a Bastille foglya voltam. Nincs olyan hazafi Párisban - egész Párisban - Franciaországban - aki, ha tudja, hogy én a Bastille foglya voltam, érintene engem, kivéve, hogy ölelésekkel agyonszorítsanak, vagy diadalban körülhordjanak. Az én régi bánatom hatalmat adott nekem, mely keresztülvitt minket a sorompón és ott Károlyról híreket szerzett és minket idehozott. Tudtam, hogy úgy lesz; tudtam, hogy Károlyt kimenthetem minden veszedelemből; megmondottam Lucienek. Mi ez a lárma? - Keze ismét ott volt az ablak kilincsén.

- Ne nézzon ki! - kiáltott Lorry teljesen kétségbeesve. - Ne, édes Luciem, ön se! - Karját köréje fonva tartotta vissza. - Ne ijedjen meg annyira, édesem. Ünnepiesen esküszöm önnek, nem tudok arról, hogy Károlyt baj érte volna, hogy nem is sejtettem, hogy végzetes helyre jött. Melyik börtönben van?

- La Forcéban!

- La Forcéban! Lucie, gyermekem, ha ön valaha bátor és tetterős volt életében - és ön az volt mindig, nyugodjék meg most és tegye azt, amit mondok; mert attól sokkal több függ, mint elképzelheti, vagy amint azt én önnek mondhatom. Saját erejével ma éjjel Károly érdekében semmit sem tehet; teljesen lehetetlen, hogy kimenjen. Azért mondom ezt, mert az, amit Károly érdekében kérnem kell, a legnehezebb minden tekintetben. Ettől a pillanattól kezdve engedelmesnek, némának és nyugodtnak kell lennie. Meg kell engednie, hogy itt egy hátsó szobában elhelyezzem. Két percre egyedül kell hagynia engem atyjával és nem szabad késlekednie.

- Engedelmeskedem önnek. Látom az arcán, hogy ön tudja azt, hogy mást nem tehetek. Tudom, hogy ön mily ragaszkodó.

Az öreg ember megcsókolta őt, hirtelen szobájába vezette és az ajtót bezárta; majd sietve visszajött a doktorhoz, kinyitotta az ablakot, félrehuzta kissé a függönyt, kezét a doktor karjára tette és vele együtt kinézett az udvarra.

Egy csomó embert láttak, férfit és nőt, - nem voltak annyian, hogy az udvart megtöltötték volna - negyvenen vagy ötvenen lehettek mindössze. Azok, akik a házat birtokba vették, beeresztették őket a kapun, ők betódultak, hogy dolgozzanak a köszörükövön, melyet itt valószínűen az ő rendelkezésükre állítottak föl, minthogy ez a hely alkalmas és a tolongástól távol volt.

De micsoda borzasztó munkások és mily borzasztó munka!

A köszörükőnek kettős forgatója volt, melyet két férfi örült sebességgel forgatott, arcuk forgatás közben láthatóvá lett, mikor hajuk hátrahullott; borzalmasabb és kegyetlenebb kifejezés ült rajtuk, mint a legvadabb kannibálokén. Hamis szemöldököt és álbajuszt viseltek és undorító arcuk izzadtsággal és vérrel volt fedve és az örült üvöltésből görcsösen eltorzult szemük az álmatlanság és állati izgalom folytán kimeredt és vésztióslóan bámult. Miközben ezek a dühöngők forgatták a követ és undorító hajfürteik majd arcukat borították el, majd pedig vállukra hullottak vissza, néhány asszony bort nyujtott ajkukhoz, hogy igyanak; a csepegő vértől, a csepegő bortól, a köszörükő forgatásakor fölszálló szikraesőtől gonosz lehelletük tüzesnek és véresnek látszott. Egyetlenegy alakot nem lehetett közöttük felfedezni, mely ne lett volna vérrel mocskolt. Egymást lökdösve, hogy a köszörükőhöz jussanak, állottak ottan a férfiak, övig meztelenül, karjaik és mellük vérrel volt bemázolva; rongyokba, vértől mocskos rongyokba burkolt férfiak, ördögi módon csipkéekkel, selyemmel és női ruhákról való szalagokkal diszitett férfiak, minden rongy vérrel itatva és szennyezve. Fejszék, kések, bajonettek, kardok, melyeket köszörülésre hoztak oda, mind piroslott a vértől. Néhányan csorba kardjaikat vászonrongyokkal és női ruhákból való foszlányokkal csuklóikhoz kötözték, ezek a szalagok is bár különböző színűek, mind egyformán véresek voltak. Mikor a fegyvereknek örült veszettséggel eltelt birtokosai ezeket kirántották a szikraesőből és az utcákba rohantak, ugyanaz a piros szín ragyogott dühödt szemükben; olyanok voltak ezek a szemek, hogy minden szemlélő, akiben még volt emberi érzelem, husz évet adott volna életéből, ha jól irányzott lövéssel fényüket kiolthatta volna.

Mindezt egy pillanat alatt látták, mint valami vízbefulónak, vagy más halálos veszedelemben lebegő emberi teremtménynek a vízióját. Visszaléptek az ablaktól és a doktor kérdezően tekintett barátja halálsápadt arcára.

- Ezek a foglyokat gyilkolják, - suttogta Lorry és félénken tekintett az elzárt ajtó felé. - Ha bizonyos abban, amit mond, ha tényleg olyan hatalmas van, amint hiszi, - én hiszem, hogy van - ismertesse meg magát e sátánok előtt és vitesse magát La Forceba. Talán már késő; nem tudom; de egy pillanatig se várjon tovább.

Manette doktor megszorította Lorry kezét, hajadonfővel kisietett a szobából és az udvarban volt már, mikor Lorry ismét az ablakhoz lépett.

Hosszu, fehér fürtjei, sajátságos arca, fellépésének feltétlen biztossága, mellyel a fegyvereket félretolta, egy pillanat alatt a tömeg közepébe vitte őt, ahol a köszörükő állott. Néhány percre szünet állott be, tolongás, zugás támadt körülötte és hangja érthetetlenül hallatszott; Lorry látta azután, hogy mind körülveszik őt, vállukra emelik és elrohannak ezzel a kiáltással: »Éljen a Bastille foglya! Segítsük a Bastille-fogoly rokonát La Forceban. Helyet a Bastille foglynak ott elől! Mentsük meg Evrémonde foglyot La Forceban!« - Ezernyi hang ismételte a kiáltozást.

Aggódó szívvvel leeresztette a függönyt, ismét bezárta az ablakot, Luciehez sietett és elmondotta neki, hogy a nép segíti atyját és hogy férjét kutatják. Gyermeke és Miss Pross nála volt, de eszébe sem jutott, hogy látásukon meglepődjenek, csak jó idővel később, amint figyelve nézte őket oly nyugalommal, amilyenre ezen az éjjelen képes volt.

Ezalatt Lucie tompa kábultsággal terült el a földön és görcsösen szorította Lorry kezét. Miss Pross a gyermeket Lorry ágyára fektette és feje nemsokára kicsiny védettje mellé a párnára hanyatlott. Ó, a hosszú, hosszú éjszaka, a szegény feleség nyögése! És a hosszú, hosszú éjszaka, anélkül, hogy atyja hírekkel visszajönné!

A sötétségben még kétszer hangzott a nagy kapu csengője, a tömeg megfordult és forgatta a szikrát szóró köszörűkövet.

- Mi ez? - kiáltotta Lucie megrémülve.

- Csend! A katonák köszörűlik kardjaikat, - mondá Lorry. - A ház most nemzeti vagyon és fegyverkovácsműhelynek használják, édesem.

Csak kétszer; de az utolsó alkalommal a munka már gyöngén, szakadozottan haladt. Nemsokára virradni kezdett és Lorry gyöngéden kiszabadította kezét a görcsös ölelésből és óvatosan újra kinézett. Egy ember, aki annyira tele volt vérrel, hogy súlyosan sebesült katonának tűnhetett fel, aki a harcmező halottai közül ismét öntudatra jutott, a köszörűkő melletti kövezetről fölkel és zavart tekintettel körülnézett. Nemsokára azután az elfáradt gyilkos, a hajnal bizonytalan homályában meglátta Monseigneur egyik kocsiját, a diszhintó felé támo lygott, beszállott, ajtaját betette maga után és a pompás párnákon pihent.

A nagy köszörűkő, a Föld, megfordult, mikor Lorry ismét kitekintett az ablakon és a nap pirosan süttött az udvarba. A kisebb köszörűkő egyedül állott a nyugodt reggeli levegőben. Piros volt. Színét nem a naptól kapta és az nem is vehette el.

3. Fejezet.

Az árnyék.

Mikor az üzleti órák ideje elérkezett, Lorry üzleti szellemében az volt az első gondolat, hogy neki nem volt joga ahhoz, hogy Tellsonék üzletét veszedelemnek tegye ki azzal, hogy egy börtönben levő emigráns feleségét a bank épületében elhelyezte. Saját vagyonát, biztonságát, életét, pillanatnyi habozás nélkül kockára tette volna Lucieért és gyermekéért; de az a vagyon, melyért felelős volt, nem volt az övé és ő üzleti ügyekben szigorú üzleti ember volt.

Először Defargera gondolt, hogy fölkeresi őt korcsmájában és tanácsát kéri arra nézvést, hogy a város rendezetlen viszonyai között melyik a legbiztosabb tartózkodási hely. De ugyanaz a gondolat, mely őt eszébe juttatta, elejtendőnek találta; Defarge ugyanis a legvadabb városrészben lakott, ott kétségtelenül befolyásos is volt; de mélyen elmerült annak veszedelmes műveiben.

Minthogy dél is elmúlt és a doktor még nem jött vissza és minden percnyi késedelem Tellsonékat még jobban veszélyeztette, Lorry Lucievel tanácskozott. Lucie azt mondotta, hogy atyja ebben a városrészben, a bank közelében, rövid időre lakást akar bérelni. Minthogy ez üzleti szempontból kifogásolható nem volt és Lorry előrelátta, hogy még abban az esetben is, ha Károly ügye kedvezőre fordul és őt szabadon bocsátják, sem remélheti, hogy a várost elhagyhatja, eltávozott, hogy ilyen lakást keressen. Talált is alkalmasat, messze egy félreeső

mellékutcában, ahol egy háztömeg lezárt és lefüggönyözött ablakai melankolikusán jelezték, hogy a ház üres.

Ebbe a lakásba vitte azonnal Luciet, gyermekét és Miss Prosst; ottan kényelmesen elrendezett mindent, úgy hogy az még az övéénél is kellemesebb volt. Otthagyta Jerryt kapusnak, majd visszatért a bankházba, hogy folytassa félbehagyott munkáját, de a nyugtalanság és a súlyos gondok elvonták figyelmét a munkától és lassan telt el a nap.

A nap véget ért és Lorry munkaképessége is, mikor a bank bezárult. Ismét egyedül volt a szobájában, mint az előtte való este, meghányva-vetve, hogy mi a legközelebbi teendő, mikor hallotta, hogy valaki jön a lépcsőn. Néhány pillanat múlva egy ember állott előtte, aki, élesen reátekintve, nevéén szólította őt.

- Szolgálatjára - mondá Lorry. - Ismer engem?

Sötétfürtű, hatalmas termetű ember volt, negyvenöt-ötven éves lehetett. Válasz helyett megismételte a kérdést, anélkül, hogy hangsúlyozná:

- Ismer engem?

- Láttam valahol.

- Talán korcsmámban?

Lorry feszülten és izgatottan kérdezte:

- Manette doktortól jön?

- Igen. Manette doktortól jövök.

- És mit mond? Mit küld?

Defarge egy nyitott papírszeletet nyújtott át. A doktor kezeirása volt:

- Károly biztosságban van, de én nem hagyhatom még el nyugodtan e helyet. Megadták nekem a kedvezményt, hogy e sorok átadója Károlytól néhány sort vigyen feleségének. Hadd lássa az üzenetvivő Luciet.

La Forceból volt keltezve, egy órával azelőtt.

- Elkísér engem felesége lakásához? - kérdezte Lorry megkönnyebbült szívvél, miután a papírszeletet hangosan elolvasta.

- Igen, - válaszolt Defarge.

Lorrynak alig tűnt fel, hogy Defarge milyen különösen tartózkodó, gépies hangon beszélt. Kalapját vette és lement vele az udvarba. Itt két asszony várakozott; az egyik kötött.

- Defargené asszony, ugy-e? - mondá Lorry, aki őt majdnem ugyanabban a helyzetben hagyta el körülbelül tizenkét év előtt.

- Ő az, - jegyezte meg férje.

- Madame velünk jön? - kérdezte Lorry, mikor látta, hogy ő is utnak indult.

- Igen. Hogy képes legyen fölismerni az arcokat és megismerje a személyeket. Az ő biztosságuk érdekében történik.

Defarge hangja megdöbbsentette Lorryt és kételkedően nézve reá, előreindult. Mind a két asszony követte; a másik asszony a Bosszuangyal volt.

Gyorsan áthaladtak a közbeeső utcákon, fölmentek az új lakás lépcsőjén, Jerry beeresztette őket és Luciet egyedül találta, sirva. Majdnem elájult arra a hírre, melyet Lorry hozott neki férjéről és megragadta a kezét, mely a papírszeletet átadta.

- Kedvesem, légy bátor. Jól vagyok és atyádnak van befolyása körülöttem. Nem válaszolhatsz. Csókold meg gyermekünket helyettem.

Ennyi volt az írás. Ő neki ez oly sok volt, hogy Defargetól felesége felé fordult és egyik kötő kezét megcsókolta. Szenvedélyes, hálás, szerető, nőies cselekedet volt, de a kéz nem válaszolt, - hanem hidegen, sulyosan lehanyatlott és ismét kötéséhez fogott.

Volt valami az érintésében, ami Lucienek feltűnt. A papirost éppen keblébe akarta rejteni, de megállott és megrémülve tekintett Defargenéra. Defargéné a pillantást ráncolt homlokkal és hideg, közömbös tekintettel viszonzta.

- Kedvesem, - szólt közbe Lorry magyarázóan - az utcákon gyakran vannak zavargások; és ámbár nem valószínű, hogy önnek nyugtalanságot okozzanak, Defargéné látni óhajtja, hogy ismerje azokat, akiket ilyen esetekben befolyásával megvédelmezhet, hogy személyük azonoságát megállapíthassa. Azt hiszem, - mondá Lorry, aki nyugtató szavaiban megakadt, mikor mindinkább feltűnt neki annak a három alaknak kökemény, hideg közömbössége - ez a tény, Defarge polgártárs?

Defarge komoran tekintett feleségére és nem adott más választ, csak helyeslően dörögött.

- Jó volna talán, kedves Lucie, - mondá Lorry oly hangon, hogy mindenkit megnyugtasson - ha a drága gyermek is bejönne és a jó Pross is. A mi jó Prossunk, Defarge, angol nő és nem tud franciául.

A kérdéses hölgy, aki szentül meg volt győződve, hogy bármilyen idegennel is fölveszi a küzdelmet és akit szükség vagy veszedelem sem félemlíthetett meg, keresztbefont karra lépett be és angolul így szólt a Bosszuangyalhoz, akit először pillantott meg:

- Nos! Én biztonságban vagyok, szemtelen pofa! Remélem, hogy jól vagy?

Defargenéről is megemlékezett ilyenfajta angol köhögés kíséretében, de mind a kettő alig törődött vele.

- Ez az ő gyermeke? - kérde Defargéné és először állott meg munkájában, kötőtűjével mutatván a kis Luciere, mintha az a Végzet ujjá volna.

- Igen, asszonyom, - válaszolt Lorry - ez a mi szegény foglyunk kedves leánya és egyetlen gyermeke.

Defargéné és kíséreinak árnyéka oly komoran és fenyegetően látszott a gyermeket érni, hogy anyja ösztönszerűen letérdelt mellé a földre és keblére ölelte. Defargéné és kíséretének árnyéka ekkor mind a kettőt, anyát és gyermekét is fenyegetően és komoran látszott érni.

- Elég, férjem, - mondá Defargéné. - Láttam őket. Mehetünk.

Tartózkodó viselkedésében fenyegetés volt, - nem volt látható vagy kifejezésre juttatott, inkább türtőztetett és sejtető; - ez Luciet arra bírta, hogy könyörgő kezével Defargéné ruháját megfogja.

- Kegyes lesz szegény férjem irányában? Nem fog neki ártani? Segíteni fog, hogy meglássam őt, ha lehet?

- Férjével itt semmi dolgom, - válaszolt Defargéné, teljes nyugodtsággal nézve le rája. - Itt csak az ön atyja leányával van dolgom.

- Hát énrtem, legyen könyörületes férjem iránt! Gyermekeért! Kicsiny kezét összekulcsolja és ő is könyörög önnek, hogy legyen könyörületes. Sokkal jobban félünk öntől, mint a többiektől.

Defargené ezt bóknak vette és férjére nézett. Defarge zavartan harapdálta hüvelykujja körmét és feleségére nézve, szigorubb kifejezést erőltetett arcára.

- Mit mond férje abban a kis levélben? - kérde Defargené fenyegető mosollyal. - Befolyásról mond valamit?

- Hogy atyámnak - mondá Lucie sietve, kivéve a papirost kebléből, de aggódó tekintete a kérdezőt, nem a papirost nézte - nagy a befolyása körülötte.

- Az bizonyára kiszabadítja őt - mondá Defargené. - Bizonyosan.

- Mint feleség és anya, - kiáltott Lucie meghatottan - könyörgök, szánakozzék rajtam és hatalmát ne érvényesítse ártatlan férjem ellen, hanem őérette. Ó, feleség... testvérem, gondoljon reám. Mint anya, mint feleség.

Defargené szokott hidegséggel nézett a könyörgőre és barátjához, a Bosszuangyalhoz fordulva mondá:

- Azokra az anyákra és feleségekre, akiket mi láttunk, mióta oly kicsinyek voltunk, mint ez a gyermek és még kisebbek, nem nagyon voltak figyelemmel! Elég gyakran láttuk, hogy férjeiket és atyáikat börtönbe vetették és ott tartották. Egész életünkön át láttuk, hogy asszonytestvéreink és gyermekeik nyomort, meztelenséget, éhséget, szomjúságot, betegséget, elnyomatást és minden más elhanyagolást szenvedtek!

- Nem láttunk mást - válaszolt a Bosszuangyal.

- Sokáig türtük ezt - mondá Defargené, ismét Luciere tekintve. - Itéljen önmaga! Valószínű-e, hogy egy anyának és feleségnek a bánata meghasson minket mostan?

Ismét kötéséhez fogott és kiment; a Bosszuangyal követte őt. Defarge utolsónak ment ki és betette az ajtót.

- Bátorság, édes Luciem - mondja Lorry, mikor fölemelte őt. - Bátorság, bátorság! Eddig minden jól megy, sokkal, sokkal jobban, mint az utolsó időben sok szegény teremtésnek ment. Legyen bátor és adjon hálát.

- Nem vagyok hálátlan, remélem, de ez a borzalmas asszony, úgy látszik, árnyékot vetett reám és minden reményeimre.

- Csitt, csitt, - mondá Lorry - mit jelent a kétségbeesés ebben a bátor szivecskében? Valóban csak árnyék, nincs benne tartalom, Lucie!

De az árnyék, melyet Defargeék viselkedése terjesztett, őt is elborította és szíve mélyén nagyon elszomorította.

4. Fejezet.

Szélcsend.

Manette doktor távolléte negyedik napjának reggelén tért vissza. Amennyit csak el lehetett titkolni abból, ami abban a borzalmas időben történt, ismeretlen maradt Lucie előtt, csak sokkal később, mikor ő és Franciaország messze távol voltak egymástól, tudta meg, hogy ezeregyszáz, mind a két nemhez tartozó, minden koru, védtelen foglyot gyilkolt le a lakosság; hogy négy nap és négy éjszaka elsötétült a borzalom e művétől; hogy a környező levegő sóhajokkal volt tele. Ő csupán annyit tudott, hogy a börtönöket megtámadták, hogy mind a politikai foglyok veszedelemben forogtak és hogy a csőcselék néhányat kihurcolt és meggyilkolt.

Lorryval tudatta a doktor, szigorú titoktartás mellett, - melyet nem kellett nagyon hangsúlyoznia - hogy a tömeg őt a gyilkoló csőcseléken keresztül La Force börtönhöz vitte. Ott a börtönben egy önkényesen kinevezett törvényszék ülésezett; a foglyokat egyenkint hozták eléje és ez a törvényszék gyors egymásutánban osztogatta a parancsot eltávolításukra, hogy lemészárolják vagy szabadon bocsássák őket, vagy pedig (ritka esetben), hogy visszavigyék celláikba. Vezetői e törvényszék elé vitték őt, ott tudomásukra adta nevét, foglalkozását és hogy 18 évig titokban, kihallgatás nélkül, a Bastilleban fogva tartották; a bírások egyiké felállott és a tényeket és személyazonosságát igazolta. Ez az ember Defarge volt.

Ő azután az asztalon levő jegyzőkönyvekből megbizonyosodott afelől, hogy veje az élő foglyok között volt és könyörgött a törvényszéknek, melynek tagjai közül egyesek aludtak, mások ébren voltak, némelyek gyilkolástól véresek, mások tiszták voltak, némelyikük pedig józan, másik részeg volt - az ő élete és szabadságáért. A vad demonstrációban mellyel őt, mint a megdöntött rendszer kiváló áldozatát üdvözltek, megígérték neki, hogy Darnayt e törvénytelen törvényszék elé vezetik és kihallgatják. Már azon a ponton volt, hogy szabadonbocsátják, mikor ebben a kedvező hangulatban hirtelen (a doktor előtt érthetetlen) változás állott be, melynek rövid, titkos tanácskozás volt az eredménye. Az elnök tudatta a doktorral, hogy a fogolynak börtönben kell maradnia, de az ő kedvéért sérthetetlennek nyilvánítják. Erre azután egy jelre a foglyot ismét a börtön belsejébe vitték vissza; a doktor azután arra kért engedelmet, hogy ottmaradhasson és megbizonyosodhassék az irányban, hogy vejét sem rosszakaratból, sem gonosz véletlenségből nem szolgáltatják ki a gyilkos csőcseléknek, melynek a kapuk előtt való üvöltése gyakran a tárgyalást is tulharsogta. Ezt az engedelmet megkapta és addig maradt a vértörvényszék közelében, míg minden veszedelem elmúlt.

Amit ott látott, - az alvás és étkezés rövid időközzeit kivéve - az maradjon elmondatlan. A megmenekült foglyok őrzőngő öröme kevésbé ejtette őt csodálkozásba, mint az az őrzőngő vadság, mellyel a többiek darabokra vagdalták. Egy fogolyról elmondotta, hogy a törvényszék szabadonbocsátotta, egy dühöngő azonban kimenetelekor tévedésből dárdájával megsebezte. Őt arra kérték, hogy segítségére siessen és sebeit kötözze be. Ő akkor ugyanazon a kapun kisért és a sebesültet a Szamaritánus társaság karjaiban találta, akik áldozataik tetemein ültek. Oly következtetlenséggel, mely éppen olyan szörnyű volt, mint minden egyéb ebben a rémületes álomban, az orvosnak segítségére jöttek, a sebesültet gyöngéd kézzel ápták - hordóágyat készítettek és gondosan elvitték őt - és azután ismét megragadták fegyvereiket és ismét oly rettenetes öldöklést vittek végbe, hogy a doktor kezével elfödte a szemét és közöttük elájult.

Mikor Lorry mindezt meghallotta és barátja arcát figyelte, aki most már hatvankét éves volt, aggodalom támadt lelkében, hogy ilyen rémületet keltő élmények nem eleveníthetik-e föl a régi veszedelmet. De sohasem látta barátját mostani megjelenésében, sohasem ismerte őt mostani jellemében. Ez volt az első eset, mikor a doktor érezte, hogy szenvedése erőt és hatalmat adott neki. Ez volt az első eset, hogy ő abban a lángoló tűzben lassan kovácsolta a vasat, mellyel leánya férjének börtönajtáját föltörheti és őt kiszabadíthatja.

- Minden jó véghez vezetett, barátom, nem volt az csupa vesztesség énreám. Amint szeretett gyermekem segített nekem, hogy ismét önmagamra találjak, segíteni fogok most abban, hogy visszaadjam neki, ami neki legkedvesebb. Isten segítségével véghez viszem. - Így beszélt Manette. Mikor Lorry Jarvis látta a ragyogó szemeket, a határozott arcot, és ennek a férfinak a nyugodt, öntudatos magatartását, akinek élete olyannak tűnt fel előtte, mint egy óra, mely hosszú ideig állott és azután ismét energiával megindult, akkor: hitt.

Nagyobb dolgokat is keresztülvitt volna kitartásával, mint amivel akkor kellett megküzdenie. Mialatt ő, mint orvos, rendeltetése helyén volt, akinek mindenféle fajta emberrel, fogollyal és szabaddal, gazdaggal és szegénnyel, jóval és gonosszal volt dolga, személyes befolyását oly bölcsen használta föl, hogy hamarosan három börtönnek, köztük La Forcénak is, felügyelő-orvosa lett. Luciet most megnyugtathatta, hogy férje már nem volt egyedül, hanem a foglyok közös társaságában; férjét hetenkint látta és közvetlenül az ő szájából kapott gyöngéd üzeneteket; néha levelet küldött neki (ámbar sohasem a doktor közvetítésével), de nem volt szabad válaszolnia, mert a börtön-összeesküvésektől való sok aggodalom leginkább az emigránsok felé irányult, akikről tudták, hogy sok a barátjuk és állandó összeköttetésük van a külföldön.

A doktornak ez az új életmódja mindenesetre aggodalommal teljes volt; de az éleslátású Lorry észrevette, hogy azzal új, erőt nyújtó büszkeség volt kapcsolatban. Nem volt ebben a büszkeségben semmi hozzá nem illő; természetes és méltó volt de ő különösnek találta. A doktor tudta, hogy ezideig leányának és barátjának a gondolatmenete nem tudta az ő bebörtönöztetését elkülöníteni személyes szenvedésétől, lehangoltságától és gyengeségétől. Most ez megváltozott, ő tudta, hogy régi megpróbáltatása oly erővel ruházta föl, melyet mind a ketten Károly biztosságának és megszabadulásának tekintettek. Ez a változás annyira fölemelte, hogy ő vette át tőlük, a gyöngéktől, a vezetést és irányítást és azt kívánta, hogy benne, az erősben, megbizzanak. Az a helyzet, mely azelőtt közte és Lucie között volt, most megváltozott, de csak úgy, ahogy azt a legforróbb hála és szeretet változtathatta meg, mert nem volt más büszkesége, mint hogy szolgálatot teljesítsen neki, aki oly önfeláldozó volt ő iránta. - Különös látvány, - gondolta magában Lorry barátságos ravaszsággal - de természetes és helyes; vegye át a vezetést, kedves barátom, és tartsa kezében; jobb kézben nem lehet!

Ámbar a doktor fáradságot nem kimélt és sohasem szünt megkísérelni, hogy Darnay Károly szabadságát visszaszerezze, vagy legalább azt eszközölje ki, hogy ügye tárgyalassék, az idők folyása gyorsan és állandóan ellene dolgozott. Új korszak vette kezdetét; a király felett törvényt láttak, elítélték és lefejezték; a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség vagy Halál Köztársasága kijelentette, hogy győz vagy meghal a világ fegyvereivel szemben, a Notre Dame tornyain éjjel-nappal lobogott a fekete zászló; háromezrezer ember emelkedett fel hívására a föld zsarnokai ellen Franciaország legkülönbözőbb vidékeiről; mintha tele kézzel vetették volna el a sárkány fogait és az mindenütt, völgyben és hegyeken, sziklán, homokban és iszapban, a dél mosolygó ege alatt és az észak felhői alatt, erdőn és mezőn, szőlőkben és olajfaligetekben, a széles folyók terméketlen partjainak elnyomorodott fűvében és kőrőin és a tengerpart homokjában is, gyümölcsöt termett volna. Micsoda magángond állhatott meg a szabadság első évének vizözönében, mely alulról emelkedett a magasba és nem felülről esett és az éj ablakai elzárultak, nem kinyíltak előre!

Nem volt szünet, könyörület, béke, szelidülő pihenés, sem időmérés. Ámbar nappal és éjszaka szabályosan követték egymást körfutásokban, mint akkor, mikor az idő még fiatal volt és az este és a reggel volt az első nap, más időszámítás nem létezett. Az eziránt való érzék elpusztult egy nemzet dühöngő lázában, mint ahogy ez a beteg lázában megtörténik. Megtört most az egész város természetellenes hallgatása és a hóhér a király fejét mutatta a népnek, majd szinte ugyanabban a pillanatban szép felesége fejét, akinek a haja nyolc hosszú hónap bebörtönzésétől és a nyomoruságtól megőszült.

És mégis, az ellenmondás különös törvénye szerint, mely ilyen esetekben mindig mutatkozik, az idő lassan telt el, pedig gyorsan haladt. Forradalmi törvényszék a fővárosban és negyven- vagy ötvenezer forradalmi bizottság végig az egész országban; gyanúsító törvény, mely a szabadság és az élet minden biztonságát elsodorta és minden jó és ártatlan egyént a gonoszok

és bűnösök kezébe juttatott; a börtönök zsufolva voltak olyanokkal, akik vétséget nem követtek el és nem tudták kieszközölni, hogy meghallgattassanak; mindez rendszeres, magától értetődő, régi szokásnak látszott, mikor még csak néhány hét óta volt érvényben. Mindezen kívül egy rémületes látvány oly megszokottá vált, mintha a világ teremtmése óta naponta látták volna: az éles nő, La Guillotine látványa.

Tréfálódzás kedvelt tárgya lett; legjobb orvosság volt a fejfájás ellen, csalihatatlanul elejét vette a haj megöszülésének, az arcszinnek különös gyöngédséget adott, ez volt a nemzet borotvája, mely nagyon simán borotvált; aki megcsókolta La Guillotinet, kis ablakon nézett keresztül és zsákba tüszentett. Az emberi nem ujjaszületésének volt a jele. A kereszt helyébe lépett. Kicsinyített alakját az emberek keblükön viselték, meghajoltak előtte és hittek benne és a keresztet megtagadták.

Annyi főt sujtott le, hogy állványa és helye vértől átázott. Széjjelszedték, mint valami ifju sátán részére való játékszer és ismét összerakták, ahol szükség volt reá. Elhallgattatta az ékesen szólót, lesujtotta a hatalmast, elpusztította a szépet és a jót. A közélet huszonkét előkelőségének, huszonegy élő és egy halottnak a fejét egy reggelen, ugyanannyi perc alatt vágta le. A főhivatalnok, aki működésbe helyezte, az ószövetség erős emberének nevét örökölte; de ilyen fegyverrel ő hatalmasabb volt, mint névrokona, és vakabb, Isten tulajdon templomának a kapuit naponta széjjelzuzta.

Ilyen borzalom és az abból élő fajzat között a doktor nyugodt fővel járkált, bizott hatalmában, óvatosan törekedett célja felé és sohasem kételkedett abban, hogy végül kiszabadítja Lucie férjét. De az idők folyása oly sebesen és mélyen rohant el mellette és oly vadul ragadta magával az időt, hogy Károly már egy év és három hónap óta sinylődött a börtönben, mikor a doktor még mindig nyugodt volt és bizott. A forradalom ebben a decemberi hónapban oly gonosz és dühöngővé vált, hogy a délvidéken a folyók medre megtelt az éjszakánként erőszakosan beléfullasztottak tetemeivel és a délies téli nap fényénél a foglyokat sorokban és négy- szögekben lötték agyon. És a doktor a borzalmak között még mindig nyugodt fővel járkált. Abban az időben férfit nem ismertek jobban, mint őt; senki sem volt különösebb helyzetben. Hallgatag, emberszerető, nélkülözhetetlen volt kórházban és börtönben, gyilkost és áldozatot egyformán részesített tudásában és önmagának élt. Művészetének gyakorlása, megjelenése és a Bastilleban való bebörtönzésének története különbé tette őt minden más embernél. Nem gyanusították, nem kételkedtek benne, mintha valóban föltámadt volna tizennyolc évvel ezelőtt, vagy pedig mintha szellemként járt volna a halandók között.

5. Fejezet.

A favágó.

Egy év és három hónap. Ez alatt az egész idő alatt Lucie a nap egy órájában sem volt biztos, hogy a következő napon a guillotine nem sujtja-e le férje fejét. Naponta nehézkesen gördült az utca kövezetén az elítéltekkel zsufolt szekér. Szépséges hajadonok, barna, fekete és őszfürtű, gyönyörű asszonyok; ifjak, erőteljes férfiak és aggastyánok; nemesek és parasztok: mind vörös bor La Guillotine számára, naponta hozták őket napvilágra a borzalmas börtönök sötét pincéiből és vitték hozzá, az utcákon végig, hogy pusztító szomjúságát eloltsa. Szabadság, Egyenlőség, Testvériség vagy Halál - ez utóbbi legkönnyebben szereshető meg téled, ó Guillotine!

Ha szerencsétlenségének hirtelensége és az idő kerekének rohamos forgása a doktor leányát úgy elkábitotta volna, hogy tétlen kétségbeesésben várta volna a végét, ő is úgy járt volna, mint sok más. De ő attól az órától kezdve, mikor Saint Antoine padlásszobájában viruló keblére ölelte az ősz fejet, hű maradt kötelességeihez. A megpróbáltatás idejében volt a leghívebb, amint az rendesen úgy történik csendesen lojális és jó emberekkel.

Mihelyt új lakásukban berendezkedtek és atyja ismét hivatásának szentelte magát, kis háztartását teljesen úgy vezette, mintha férje velük volna. Mindennek meg volt a maga meghatározott helye és ideje. A kis Luciet oly rendszeresen tanította, mintha mindannyian együtt volnának angol otthonukban. Azok a kis ravaszságok, melyekkel önmagát ámitotta annak a látszatával, hogy nemsokára ismét egyesülnek, - a korai visszatérésére vonatkozó apró előkészületek, székének odaállítása, könyveinek az elhelyezése, - ezek és az esténként a börtön nyomorultjai és a halál árnyai között, különösen egy szeretett fogolyért elrebegett forró fohászok, volt sulyos bánatának egyedüli vigasza.

Külseje alig változott. Az egyszerű sötét ruhák, majdnem gyászruhákhoz hasonlóak, melyeket ő és leánya viseltek, oly csinosak és oly gondozottak voltak, mint boldogabb napok fényes öltözékei. Arcsine elveszett és a régi, feszülten figyelő kifejezés állandóan, nem csupán alkalmilag ott ült az arcán, egyébként oly csinos és bájos volt, mint azelőtt. Néha, mikor este atyját megcsókolta, előtört a nap folyamán elfojtott bánata és azt mondotta neki, hogy ő az egyedüli vigasza az ég alatt. Ő mindig határozottan válaszolt:

- Tudtom nélkül semmi sem történhetik vele és én tudom, hogy megmenthetem őt, Lucie.

Még nem sok hét telt el azóta, hogy új életmódjukat megkezdették, mikor atyja egy este hazajövelekor így szólt hozzá:

- Kedvesem, a börtönnek van egy magas ablaka, amelyhez Károly néha délután három órakor hozzájuthat. Ha ő odajuthat, - ez sok bizonytalanságtól és véletlentől függ - lehet, hogy megláthat téged az utcán, ha te egy bizonyos ponton állasz, melyet én megmutathatok neked. De te, szegény gyermekem, nem láthatod őt, még ha lehetséges volna is, veszedelmes volna reád nézve magadat megismertetni.

- Ó, mutasd meg nekem ezt a helyet, atyám és én naponta odamegyek.

Ettől az időtől kezdve minden időjárásban, két óra hosszat várt ottan. Mikor az óra kettőt ütött, már ott volt és négy órakor lehangoltan távozott. Ha nem volt nagyon hideg vagy nedves, gyermekét is magával vitte, együtt mentek; máskülönben egyedül volt; de sohasem mulasztott el egyetlenegy napot sem.

Ez a hely egy sötét, piszkos, görbe utca sarkán volt. Egy favágó kunyhója volt az egyedüli ház ezen a sarkon; minden egyéb fal volt. Odajövetelének harmadik napján a favágó észrevette őt.

- Jó napot, polgárnő!

- Jó napot, polgár!

A megszólításnak ez a módja volt most határozattal előírva. A tökéletesebb hazafiak között már régebben szokásban volt; de most törvényesen kötelező volt mindenkire nézve.

- Ismét itt sétál, polgárnő?

- Amint látja, polgár!

A favágó, aki élénk mozdulatu ember volt (valamikor utkaparó volt), a börtönre pillantott, ujjával reámutatott, tiz ujját arca elé tartotta, hogy a vasrostélyokat jelképezze és nevetve nézett rajtuk keresztül.

- De ez nem az én dolgom, - mondá és tovább fűrészelt.

A következő napon már várt reá és megszólította azonnal, mihelyt odajött.

- Micsoda! Már ismét itt sétál, polgárnő?

- Igen, polgár!

- Ah! és gyermekkel. Anyád, ugy-e, kis polgárnő?

- Mondjam, hogy igen, mama? - suttogta a kis Lucie hozzásimulva.

- Igen, drágám!

- Igen, polgár!

- Ah! De hisz ez nem az én dolgom! Munkám az én dolgom. Nézze fűrészemet. Kis Guillotineomnak nevezem. La, la, la, la, la. És a feje le van vágva.

A fatörzs a földre esett, mialatt beszélt és kosárba dobta.

- A favágó guillotine Sámsonjának nevezem magamat. Nézzen ide, ismét! Lu, lu, lu, lu, lu, lu. És lent van a feje. Most egy gyermek. Tikl, tikl, pikl, pikl. És lent van a feje. Az egész család!

Lucie megborzadt, mikor még két fatörzset dobott a kosárba, de lehetetlen volt ott lenni a favágó munkája közben, anélkül, hogy az ő látását el lehetett volna kerülni. Ezért aztán ettől kezdve ő szólott hozzá előbb és hogy jóindulatát megnyerje, gyakran borraivalót adott neki, amit ez szívesen elfogadott.

Kíváncsi fickó volt és néha, ha megfedkezett róla, mikor a börtön teteje és rostélyai felé nézett és szívével férjéhez emelkedett, hirtelen fölfedezte, hogy az padjára térdelve, fűrészét pihenteti és őt nézi.

- De nem az én dolgom, - mondá ilyen alkalmakkor és ismét fűrészeléshez látott.

Minden időjárásban, a tél hidegében és havazásában, a tavasz metsző szeleiben, a nyári nap hevében, az őszi esőben és ismét a tél hidegében és havazásában Lucie két órát töltött el ottan naponta; és naponta elmenetelekor megcsókolta a börtön falát. Férje látta őt (mint atyjától megtudta) talán öt vagy hat alkalommal, néha kétszer, háromszor egymásután; néha egy vagy két hétig sem. Elég volt az a tudat, hogy láthatta és látta is őt, ha alkalma volt reá és erre az eshetőségre várt volna ott az egész napon át, hetenkint hét napig.

Ilyen elfoglaltsággal telt el az idő december hónapig, melynek borzalmi között atyja nyugodt fővel járkált. Egy délután csöndesen havazott, mikor odaérkezett a szokott sarokra. Valami vad öröm napja és ünnep volt. Jövedelekor látta, hogy a házak kicsiny dárdákkal vannak földszítve, melyekre apró vörös sapkák voltak tűzve; továbbá háromszinű szalagokkal és az állandó fölírással (háromszinű betűk voltak a legkedvesebbek): Egységes és Oszthatatlan Köztársaság. Szabadság, Egyenlőség, Testvériség, vagy Halál!

A favágó nyomorult kunyhója oly kicsiny volt, hogy felületén ennek a fölírásnak alig volt helye. Valakivel leíratta magának és a »Halál« szót csak nagy nehézséggel tudta belészorítani. A háztetőn ott diszlett a lándzsa és a sapka, mint ahogy az jó polgárhoz illett, egyik ablakban ott volt a fűrész, ezzel a fölírással: »Kis Szent Guillotine«, a nagy éles nőt akkor ugyanis a nép szentté avatta. A kunyhó zárva volt. Ugy látszik, a favágó elment hazulról. Nagy megkönnyebülés volt Lucie szívének, hogy egyedül lehetett.

Nem távozott messzire, mikor hirtelen egy közeledő embertömeg lármáját és üvöltését hallotta, mely aggodalommal töltötte el. Egy pillanattal később vad tömeg tódult a börtönfal sarka felé, közepében ott volt a favágó, aki a Bosszuangyalt fogta kézen. Vagy öt-hatszázan lehettek, de

ugy táncoltak, mint ötezer démon. Nem volt más zene, csak saját énekük. A kedvelt forradalmi dal dallamára táncoltak, olyan vad taktussal, melynek összehangzása fogcsikorgáshoz volt hasonló. Férfiak táncoltak asszonyokkal, asszonyok egymással, férfiak egymással, amint a véletlen összehozta őket. Eleinte csak vörös sapkák és durva gyapjurongyok tömegének látszott, de mihelyt az utca megtelt, táncra megállottak Lucie közelében; dühössé vált körtáncnak borzalmas torzszelleme lett láthatóvá. Egyesek előreléptek, majd hátráltak, egymás kezét verték, egymás fejét megragadták, körben forogtak, egymást megragadták és páronként forogtak, míg legtöbbje kimerülten terült el a földön. Mialatt ezek fekvé maradtak, a többiek egymás kezét fogták és mind körben táncoltak; azután feloszlott a kör és kettesével, négyenként tovább forogtak; majd egyszerre mind megállottak, újra hozzákezdték, kezükkel tapsoltak, egymást megragadták és ellenkező irányban tovább forogtak. Hirtelen ismét megállottak és új taktussal kezdték, az utcán végig sorokat alkottak és mélyen lehajtott fejjel és magasan kinyújtott karral, vad üvöltéssel elrohantak. Semmilyen küzdelem, még megközelítően sem lehetett volna olyan borzalmas mint ez a tánc. Teljesen elfajult tánc volt, azelőtt ártatlan dolog, mely most a sátán hatalmába került, az azelőtt egészséges szórakozás, a vért lángbaborító, az érzékeket megzavaró, a szívet megkeményítő eszközzé vált. A benne mutatkozó kecsesség még undorítóbbnak tüntette fel, mert azt mutatta, hogy a természetükben fogva jó dolgok mennyire elfajulhatnak és megromolhatnak. A táncban meztelenné vált a leánykebel, a szép, majdnem gyermeki korra valló fej, mely izzott az örülettől, a gyöngéd láb, mely ebben a vérből és szennyből való pocsolójában táncolt, a kifecamodott kornak voltak típusai.

Ez a Carmagnola volt. Mikor elrohant mellette, Lucie rémülten és megdöbbenve állott a favágó házának kapujában, de a hópelyhek oly csendesen szállodogáltak és oly puhán, fehérén terültek el a földön, mintha ez a látvány sohasem létezett volna.

- Ó, atyám! - mert ő állott előtte, mikor tekintetét ismét fölemelte, melyet egy pillanatra kezével elfödött. - Micsoda kegyetlen, gonosz látvány.

- Tudom, édesem, tudom. Én gyakran láttam. Ne félj! Egyik sem bántana közülök.

- Nem magam miatt félek, atyám, de ha férjemre gondolok és ennek a népnek a könnyörlétére.

- Nemsokára nem lesz neki szüksége ezeknek a könnyörlétére. Elhagytam őt, mikor az ablakra kapaszkodott és azért jöttem, hogy neked ezt megmondjam. Senki sem láthat itten. Csókot vethetsz, oda, a legmagasabb ferde tető felé.

- Megteszem, atyám és lelkemet is vele küldöm!

- Te nem láthatod őt, szegény gyermekem.

- Nem, atyám - mondá Lucie forró könnyek között, csókot hányva. - Nem.

Lépés a hóban. Defargené.

- Üdvözlöm, polgárnő. Üdvözlöm, polgár. - Csak ennyit mondott, mikor elhaladt mellettük. Defargené eltűnt, mint egy árnyék a fehér uton.

- Nyujtsd karodat, édesem. Az ő kedvéért távozz innen vidám, bátor arccal. Ezt jól csináltad. - Elhagyták a helyet. - Nem hiába történt, Károly holnapra van megidézve.

- Holnapra?

- Nincs veszteni való idő. Jól elkészültem, de oly óvatosságot kell alkalmazni, mely nem volt alkalmazható, mielőtt tényleg nem idézik a törvényszék elé. Ő még nem kapta meg a hirt, de én tudom, hogy tüstént megkapja a holnapra szóló idézést és a Conciergeriebe szállítják át; én jó előre értesülök. Nem félsz?

Alig tudott válaszolni:

- Benned bízom.

- Megteheted, föltétlenül. Bizonytalanságod már végéhez közeledik, drágám; néhány óra múlva a tied lesz ő ismét; minden elképzelhető védelemmel körülvettem őt. Lorryval kell beszélnem.

Megállott. Kocsik tompa dübörgését lehetett a közelben hallani. Mindketten nagyon jól tudták, hogy mit jelentett. Egy. Kettő. Három. Három kocsi haladt arra a puha havon, halálnak szentelt rakományával.

- Lorryval kell beszélnem - ismételte a doktor és más irányba fordult vele.

A derék öreg ur még mindig ott volt bizalmi helyén; sohasem hagyta el. Őt és könyveit gyakran megkérdezték a konfiskált és nemzeti vagyonná vált birtokokat illetőleg. Amit lehetett, azt megmentette a tulajdonosok számára. Nem volt élő ember, akire jobban rá lehetett volna bízni, vagy aki jobban titokban tartotta volna azt, amit Tellsonéknál letétbe helyeztek.

Homályos, vörös és sárga égboltozat és a Szajna fölött emelkedő köd hirdette az alkonyat közeledtét. Már majdnem sötét volt, mikor a bankhoz értek. Monseigneur hatalmas palotája magányos és elhagyatott volt. Az udvarban egy halom hamu és por fölött olvasható volt a fölírás: Nemzeti Vagyon. Egy és Oszthatatlan Köztársaság. Szabadság, Egyenlőség, Testvériség vagy Halál.

Ki lehetett Lorrynál, - a széken levő lovaglókabát tulajdonosa - akit nem szabad látni? Milyen új jövevényről jött ő ki, izgatottan és meglepetten, hogy kedveltjét karjaiba ölelje? Kinek ismételte az ő akadozó szavait, mikor emelt hangon fejét az ajtó felé fordította, ahonnan most jött ki és mondta:

- A Conciergeriebe szállították és holnapra megidézték?

6. Fejezet.

Diadal.

A rettegett öttagú törvényszék, a közvádó és az elszánt esküdszék naponta ülésezett. Minden este elküldötték jegyzéküket, melyet a különböző börtönök őrei foglyaik előtt felolvastak. A börtönőrök állandó tréfája ez volt: Ti, idebenn, jöjjetek ki és hallgassátok meg az esti lapot!

- Evrémonde Károly, másként Darnay.

Igy kezdődött, végre, La Forceban az esti ujság.

Ha egy nevet szólítottak, tulajdonosa elkülönült a többiektől és arra a helyre lépett, mely az ilyen végzetes módon kihirdetettek részére volt fenntartva. Evrémonde Károly, másként Darnaynak volt oka, hogy ismerje ezt a szokást; százakat látott így eltűnni.

A duzzadtarcu börtönőr, aki szemüveget viselt olvasáskor, fölötte tekintett el, hogy megbizonyosodjék afelől, hogy ő megfelelő helyre lépett-e, végigolvasta a jegyzéket és minden névnél hasonló kis szünetet tartott. Huszonhárom név volt rajta, de csak huszan jelentkeztek; a megidézett foglyok közül egyik meghalt a börtönben és elfelejtették, kettőt pedig már guillotineoztak és szintén elfelejtették. A jegyzéket abban a boltozatos teremben olvasták föl, ahol Darnay megérkezése éjjelén az összegyűlt foglyokat látta. Ezek már mind elpusztultak az öldöklésben; minden emberi teremtmény, akivel törődött azóta és akit távozni látott, a vérpadon halt meg.

Néhány szóval Istenhozzádot mondtak és a bucsuzásnak gyorsan vége volt. Mindennapos esemény volt. A La Forcebeli társaság azzal volt elfoglalva, hogy estére zálogosdit és koncertet előkészítsen. A rácshoz tolakodtak és ottan hullatták könnyeiket; de a tervezett esti mulatság husz szerepét újra kellett betölteni és a záróóráig az idő nagyon rövid volt. Ekkor a közös termeket és folyosókat nagy kutyákra bízta, ezek őrködtek ott az éjszakán keresztül. A foglyok nem voltak érzéketlenek vagy szívtelenek; az ő viselkedésük az akkori idők viszonyai-ból származott. Hasonlóan, ámbár finom különbséggel, valami fajta lelkesedés vagy részegség néhány embert arra csábított, mint az ismeretes, hogy sürgősen izgassa a guillotine-t, hogy általa halált szenvedjen. Ez nem volt csupán hengegés, hanem a hevesen megrázott közvéleménytől származó fertőzés. Járványos időben némely ember titokban vonzódik a betegséghez és rettenetes a vágya, hogy általa meghaljon. Mindannyiunk kebelében vannak ilyen csodák elrejtve, melyek csak alkalmas körülményre várnak, hogy fölbredjenek.

A Conciergeriehez vezető út rövid és sötét volt; férgektől hemzsegő celláiban az éjszaka hosszú és hideg volt. Következő reggelen tizenöt fogoly lépett a sorompó elé, mielőtt Darnay Károlyt szólították. Mind a tizenötöt halálra ítélték, perük tárgyalása nem vett másfél órát igénybe.

Evrémonde Károly, másnéven Darnayt végre előszólították.

Birái tollas kalapban ültek az emelvényen; de egyébként a durva vörös sapka és a háromszinű kokárda volt az uralkodó fejdísz. Mikor az esküdtekre és a lármás hallgatóságra nézett, azt hihette volna, hogy a dolgok szokott rendje megváltozott és a gazemberek ítélkeznek a becsületes emberek fölött. Egy városnak legaljasabb, legkegyetlenebb és leggonoszabb lakossága, melyből aljas, kegyetlen és gonosz elem sohasem hiányzik, irányította a tárgyalást, lármásan beleszólt, helyeselt és feddett, siettetett és előzően befolyásolta az ítéletet, megakadályoztatás nélkül. A férfiak legnagyobb része különböző módon volt felfegyverkezve, az asszonyok közül némelyek kést, mások töröket hordottak, mások ismét ettek és ittak, mialatt odanéztek, sokan kötöttek. Ez utóbbiak között volt egy asszony, aki egy darab kötést tartott hóna alatt, mialatt dolgozott. Az első sorban ült férje mellett, akit a sorompóhoz való megérkezése óta nem látott; Defarge volt; azonnal fölismerte őt. Észrevette, hogy felesége egyszer vagy kétszer suttogott a fülébe; de a mi leginkább föltűnt neki a két alakon, az volt, hogy ámbár közvetlenül az ő szomszédságában ültek, sohasem néztek őreá. Ugy látszott, hogy dacos elszántsággal várnak valamire és csupán az esküdtszékre néztek, semmi másra. Az elnök alatt ült Manette doktor, közönséges, egyszerű ruhájában. Amennyire a fogoly láthatta, ő és Lorry voltak az egyedüli férfiak, a törvényszékhez tartozó személyeken kívül, akik közönséges ruhájukat viselték és nem voltak a Carmagnola jelmezébe öltözve.

Evrémonde Károly, másnéven Darnayt a köztárló vád alá helyezte, mint emigránst, akinek életével a köztársaság rendelkezett azon határozat értelmében, mely minden emigránst halálbüntetés terhe alatt száműzött. Közömbös volt, hogy a határozat Franciaországba való visszatérése után kelt. Ő itt volt és ott feküdt a határozat; Franciaországban elfogták és fejét követelték.

- Üssétek le a fejét! - kiáltotta a hallgatóság. - Ő a köztársaság ellensége.

Az elnök csengetett, hogy a kiáltozást csendesítse és azt kérdezte a fogolytól, hogy nem volt-e igaz, hogy ő sok évig Angliában élt?

Kétségtelenül igaz volt.

- Nem volt-e tehát akkor emigráns? Minek mondotta magát?

- A törvény szelleme értelmében nem az volt, remélte ő.

- Miért nem? - óhajtotta az elnök tudni.

- Mert ő önként mondott le egy címről, mely neki ellenszenves volt, egy állásról, mely neki gyűlöletes volt és elhagyta hazáját - akkor, mikor az »emigráns« szó a törvény által mostan értelmezett módon még nem volt használatban, - jegyezte meg tisztelettel - hogy inkább saját munkájából éljen meg Angliában, mint a tulterhelt nép veritékéből Franciaországban.

- Micsoda bizonyítékai vannak erre?

Két tanu nevét nevezte meg: Gabelle Theophil és Manette Sándor.

- De Angliában megnősült? - figyelmeztette őt az elnök.

- Igaz; de nem angol nőt vett el feleségül.

- Francia polgárnőt?

- Igen. Születésénél fogva az.

- Neve és családja?

- Manette Lucie, egyedüli leánya Manette doktornak, annak a jó orvosnak, aki ott ül.

Ennek a válasznak kedvező volt a hatása a hallgatóságra. A jól ismert orvost éltető kiáltások rengtek a tárgyalási teremben. A nép oly szeszélyes hangulatban volt, hogy könnyek peregtek azonnal sok kegyetlen szemből, akik még egy pillanat előtt oly dühvel néztek reá, mintha égnének a türelmetlenség vágyától, hogy őt az utcára hurcolják és agyonverjék.

Veszedelemes útjának ezen néhány lépését Darnay Károly Manette doktor ismételt utasítása szerint tette meg. Ugyanez az óvatos tanácsadó irányította minden lépését, melyet még meg kellett tennie és előkészítette útjának minden hüvelyknyi távolságát.

Az elnök kérdezte, hogy miért tért vissza Franciaországba éppen akkor és nem előbb.

Azt válaszolta, hogy azért nem tért vissza Franciaországba előbb, mert nem volt, hogy miből éljen meg Franciaországban, kivéve azt a vagyont, amelyről lemondott; míg ellenben Angliában a francia nyelv és irodalom tanításából élt meg. Egy francia polgár sürgős írásbeli kérésére tért vissza Franciaországba, aki tudatta vele, hogy távolléte folytán az ő élete veszedelemben forog. Visszatért, hogy egy polgár életét megmentse, hogy minden személyes veszedelemre való tekintet nélkül az igazság mellett tanuskodjék. Vétek ez a köztársaság szemében?

A csöcselék lelkesedve kiáltotta: Nem! Az elnök csengetett, hogy lecsendesítse őket; de ez nem sikerült neki, mert az folytatta kiáltozását: Nem! Mig saját akaratából nem hallgatott el.

Az elnök ennek a polgárnak a nevét kérdezte. A vádlott kijelentette, hogy ez az ő első tanuja. Bizalommal hivatkozott azonkívül annak a polgárnak a levelére, melyet a sorompónál elvettek tőle és amely kétségtelenül ott fekszik az elnök előtt levő papirosok között.

A doktor gondoskodott arról, hogy ott legyen és megbizonyosodott afelől, hogy ott van; a tárgyalás ebben a stádiumában felmutatták és felolvasták. Gabelle polgárt előszólitották, hogy a levelet azonosítsa és ő ezt megtette. Gabelle polgár rendkívüli gyöngédséggel és udvarias-sággal rámutatott arra a körülményre, hogy az az óriási elfoglaltság, mely a törvényszéket igénybe veszi, hogy a köztársaság oly nagyszámu ellensége fölött ítélkezzen, okozta, hogy róla az Abbaye börtönben kissé megfélemedtek - tényleg inkább kiesett a törvényszék hazafias emlékezéséből - egész három nappal ezelőtt való időig, mikor megidézték és szabadságát visszaadták; az esküdszék kijelentette, hogy az ellene felhozott vádat elejti, mivelhogy Evrémonde, más néven Darnay polgár, önként jelentkezett az ő állításának igazolására.

Azután Manette doktort hallgatták ki. Rendkívüli közkedveltsége és válaszainak határozottsá-ga nagy benyomást keltett; mikor előadását folytatta és előadta, hogy hosszas bebörtönözésé-ből való kiszabadulása után a vádlott volt az ő első barátja, hogy a vádlott Angliában maradt és leányát és őt is száműzetésük ideje alatt önfeláldozó szeretettel támogatta, hogy ő távol volt attól, hogy az ország arisztokratikus kormánya jóakaró szemmel nézze és őt mint Anglia ellenségét és az Egyesült-Államok barátját, életét veszélyeztető perbe keverte, - mikor mindezeket a körülményeket finom érzéssel és az őszinteség és igazság meggyőző erejével előadta, az esküdszék és a nép egy véleményen volt. Végre, mikor névszerint hivatkozott Lorry urra, egy Angliából való itten jelenlevő urra, aki vele együtt tanuja volt annak az angol törvényszéki tárgyalásnak, aki az ő erre vonatkozó vallomását megerősítheti, az esküdszék kijelentette, hogy eleget hallott és kész arra, hogy szavazatát leadja, ha az elnök az ő szava-zatukat elfogadni hajlandó.

Minden szavazatot (az esküdtek hangosan és egyenkint szavaztak) a nép élénken helyeslő kiáltozással fogadott. Minden szavazat a vádlottra nézve kedvező volt és az elnök őt szabad-nak nyilvánította.

Ezután olyan rendkívüli jelenet következett, melyben a csöcselék néha szeszélyét a nagylel-kütség és könyörület iránt való jobb hajlamát elégítette ki, vagy pedig melyet mint valami ellenszámlát tekintett véres kegyetlenségéből előállott nagy tartozásával szemben. Senki sem képes eldönteni mostan, hogy ilyen rendkívüli jelenetek milyen indítóokoknak tulajdonítandók; valószínű, hogy mind a háromnak a keveréke, melyben a második volt az uralkodó. Alig hogy a szabaddá nyilvánító ítéletet kihirdették, oly bőségesen folyt a könny, mint más alkalmakkor a vér és a fogolynak annyi mindkét nembeli személytől származó testvéri ölelést kellett elszenvednie, ahányan csak hozzájuthattak; úgy hogy hosszú és ártalmas bebörtönzése után abba a veszedelembé került, hogy a kimerüléstől elájul; ő mindazonáltal jól tudta, hogy ugyanaz a nép, más áramlat befolyása alatt, ugyanolyan dühvel rohanta volna őt meg, hogy darabokra tépje és ezeket az utcán szétszórja.

Mikor eltávolították, hogy más vádlottaknak adjon helyet, csak akkor szabadult meg egy pilla-natra a szeretet ezen megnyilvánulásától. Utána öten jelentek meg egyszerre a törvényszék előtt, mint a köztársaság ellenségei, mivelhogy azt szóval és tettel nem segítették. A Törvény-szék annyira sietett, hogy magát és a nemzetet az elveszett alkalomért kárpótolja, hogy ez az öt odaért hozzá, mielőtt ő a helyet elhagyta, mind huszonnégy órán belül végrehajtandó halálbüntetésre volt ítélve, az első közülök tudatta ezt vele a börtönben szokásos halál jelével - fölemelt ujj - és a többiek szóval fűtték hozzá: »Éljen a Köztársaság!«

Ennél az ötnél - az igaz - nem volt hallgatóság, mely a tárgyalást hosszabbította; mikor ő és Manette doktor a kapuból kiléptek, nagy tömeg gyűlt ott össze, úgy látszott, hogy minden arc ott volt, mely a tárgyalásnak tanuja volt, kettőt kivéve, ezek után hiába nézett körül. Mikor kilépett, a tömeg ismét reárohant, sirt, átölelte őt és ujjongott, mind, egymás után és mind

egyszerre, még a folyam is, melynek partján játszódtott le ez az őrült jelenet, őrültnek látszott, mint a partján levő nép.

Nagy karosszékbe ültették, melyet vagy magából a törvényszék terméből, vagy egyik szobából, vagy pedig a folyosóról hoztak. A székre vörös zászlót terítettek és támlájához lándzsát kötöttek, melynek vörös sapka volt a tetején. Még a doktor kérése sem tudta megakadályozni, hogy ebben a diadalszékből a tömeg vállán haza ne vigye; mialatt egy vörös sapkákból való háborgó tenger vette őt körül és viharos hullámaiból néha olyan arcok kerültek elő, hogy több ízben kérdezte önmagától, hogy eszméletlenül van-e és nem viszik-e a kocsin a guillotine felé.

Vad, álomszerű menetben vitték őt és mindenkit megöleltek, akivel utjukban találkoztak és ujjongva mutattak reá. A havas utcák pirosultak a köztársaság uralkodó színétől, amint végigvonultak rajtuk, éppen úgy, mint bepírosították azokat a hó alatt sötétebb festékekkel; így vitték őt a háznak udvarába, ahol lakott. Atyja előresietett, hogy előkészítse leányát és mikor férje eléje lépett, ájultan rogyott karjaiba.

Mikor szívéhez szorította őt és szép arcát a lármás tömegtől elfordította, hogy könnyeik és ajkaik látatlanul egyesüljenek, néhányan a nép közül táncolni kezdtek. Egy pillanat alatt a többiek is csatlakoztak hozzájuk és az udvarban keringett a Carmagnola. Azután a tömegből egy fiatal leányt ültettek az üres székbe és a Szabadság Istennőjeként vitték őt el; mikor aztán a tömeg a szomszédos utcákba a folyam partján végig és a hidon áttódult, a Carmagnola mindenkit magával ragadt és őrült keringéssel forgatott.

Miután megszorította a doktor kezét, aki győzedelmesen és büszkén állott előtte, miután megszorította Lorry kezét, aki a Carmagnola őrült áradata ellen való küzdelemből lélegzet nélkül lépett be, miután a kis Luciet megcsókolta, akit hozzá fölemeltek, hogy kis karjait nyaka köré fonja, miután a mindig buzgó és hűséges Prosst megölelte, aki a gyermeket emelte föl hozzá, karjaiba ölelte feleségét és szobájába vitte.

- Lucie! Én egyetlenem! Biztonságban vagyok!

- Ó, drága Károlyom! Hadd adjak térdeimen hálát Istennek, mint ahogy könyörögtem hozzá.

Áhitattal hajoltak meg az Ur előtt. Mikor ismét karjaiban volt, így szólt hozzá: És most beszélj atyáddal, drágám, Franciaországban egyetlen ember sem lett volna képes arra, hogy azt tegye érettem, amit ő tett.

Atyja keblére hajtotta fejét, mint hosszú-hosszu idővel azelőtt, az ő szegény feje nyugodott az ő keblén. Boldog volt, hogy hálás lehetett irányában, kárpótolva volt szenvedése miatt, büszke volt az erejére. »Ne légy gyöngé, szerelmem, - bólintott feléje - ne remélg. Megmentettem őt.«

7. Fejezet.

Zörgetnek az ajtón.

»Megmentettem őt« - ez nem volt olyan álmódosítás, amilyenbe gyakran elmerült, ő valóban ott volt közöttük. Felesége mégis remegett és szívét megnevezhetetlen, aggasztó félelem töltötte el.

A környező levegő oly tikkasztó volt és sötét, a nép oly szeszélyes volt és olyan szenvedelmesen szomjazta a bosszút, ártatlanok határozatlan gyanu és gonosz rosszakarata miatt olyan folytonosan szenvedtek halált, olyan nehéz volt elfelejteni, hogy mások, akik éppen olyan büntelenek voltak, mint az ő férje és éppen olyan kedvesek voltak az övéiknek, mint az neki, naponta áldozatai lettek a végzetnek, melyet ő kikerült, hogy szíve nem tudott annyira

megkönnyebbülni a tehertől, ahogyan kellett volna. A téli délután alkonyata már beállott és a borzalmas szekerek még mindig dübörögtek az utcákon. Gondolatban követte azokat és az elítéltek között kereste őt; szorosabban ölelte karjaiba és még jobban remegett érte.

Atyja vigasztalta őt és részvéttel teljes fölényt tanusított leányának csodálni való gyengeségével szemben. Nem volt többé padlásszoba, cipőkészítés, Százöt, Északi Torony. Véghezvitte a föladatot, melyet önmaga elé tűzött, ígését beváltotta, megmentette Károlyt. Mind támaszkodhattak reá.

Háztartásuk nagyon szerény volt, nemcsak azért, mert ez volt a legbiztosabb életmód és keltette föl legkevésbé a nép gyanuját, de azért is, mert nem voltak gazdagok és Károlynak, bebörtönzése egész ideje alatt, sokat kellett fizetnie étkezésért, őriztetésért és hozzá kellett járulnia a szegényebb foglyok eltartásához. Részben ezért, részben pedig, hogy kém ne legyen a házban, nem tartottak cselédet; a polgár és polgárnő, akik a főkapunál kapus szolgálatát végezték, alkalmilag segítettek nekik és Jerry (akit Lorry majdnem teljesen nekik engedett át) ugyyszólván hozzátartozott a háztartáshoz és minden éjjel ott aludt.

Az Egységes és Oszthatatlan, a Szabadság, Egyenlőség és Testvériség vagy Halál Köztársaságának egyik rendelete szerint minden ház kapujára vagy kapufélfájára, meghatározott nagyságu betűkkel és meghatározott magasságnyira a földtől, olvashatóan ki kellett írni a ház minden lakójának nevét, így tehát Cruncher Jerry neve is diszitette alul a kapufélfát és mikor már alkonyodott, a név tulajdonosa is megjelent és a mázolókat nézte, amint az, Manette doktor utasítása szerint, Evrémonde, másnéven Darnay Károly nevét hozzáfűzte a lakók jegyzékéhez.

Az akkor uralkodó általános félelemben és bizalmatlanságban minden legártatlanabbnak látszó dologban is óvatosságra volt szükség. A doktor kicsiny háztartásában is éppen úgy, mint sok másban, a következő nap szükségleteit esténként, kis részletekben és különböző kis üzletekben vásárolták. Az volt az általános óhaj, hogy ne vonják magukra a figyelmet, ne adjanak alkalmat irigységre és arra, hogy beszéljenek róluk.

Néhány hónap óta Miss Pross és Cruncher közösen látták el a bevásárlásokat, az előbbinél volt a pénz és az utóbbi vitte a kosarat. Minden délután, akkortájt, mikor az utcai lámpákat meggyújtották, mentek erre az utjukra és a szükséges bevásárlást elintézték. Miss Pross már oly hosszú idő óta élt együtt egy francia családdal, hogy nyelvüket úgy érthette volna, mint az anyanyelvét, ha kedve lett volna hozzá, de nem törődött ezzel; ennélfogva nem értett többet ebből »az ostobaságból« (mint ahogy ő nevezni szerette), mint Cruncher. Ha valamit vásárolni akart, az volt a szokása, hogy a boltosnak valami főnevet vágott a fejéhez, tekintet nélkül a kívánt árunak grammatikai nemére és ha véletlenül úgy történt, hogy az nem a kívánt árunak volt a neve, körülnézett az üzletben, hatalmába kerítette és kezében tartotta az árut mindaddig, míg az alkudozást befejezték. Alkudozás közben egy ujjal mindig kevesebbet mutatott, mint amennyivel a kereskedő az árat jelezte, bármilyen volt is a szám.

- Nos, Cruncher ur, - mondá Miss Pross, szemei vörösek voltak a boldogságtól - készen van, én már elkészültem.

Jerry rekedt hangon tudatta, hogy Miss Prossnak rendelkezésére áll. A rozsdá már régen lekopott kezéről, de tüskés haját semmi sem volt képes lesimitani.

- Ma mindenféle van szükségünk - mondá Miss Pross - és sok lesz a dolgunk. Egyebek között borra is lesz szükségünk. Ezek a vörösfejúek mindenütt áldomást isznak, akárhol vásároljuk is.

- Azt hiszem, hogy önnek teljesen mindegy, - válaszolt Jerry - vajjon az ön, vagy az öreg egészségére isznak-e.

- Ki az? - kérdezte Miss Pross.

Cruncher némi félénkséggel magyarázta, hogy az ördögöt gondolta.

- Ha! - mondá Miss Pross. - Nincs szükség tolmácsra, hogy megmagyarázható legyen, hogy ezek a teremtmények mire gondolnak. Csak egy gondolatuk van: éjféli gyilkosság és gonosztett.

- Csend, édes! Kérem, kérem, legyen óvatos! - kiáltotta Lucie.

- Igen, igen, igen, óvatos leszek, - mondá Miss Pross - de magunk között csak mondhatom, hogy remélhetőleg nem fojtanak meg az utcákon az ő hagyma- és dohányszagu ölelésekkel. És most, édes Katicabogaram, ne mozduljon el a tűz mellől, míg vissza nem jövök. Vigyázzon kedves férjére, akit visszkapott és ne mozgassa el szép fejcskáját az ő válláról, míg ismét nem lát engem. Szabad valamit kérdezni, Manette doktor, mielőtt távozom?

- Azt hiszem, hogy szabadságot vehet magának - válaszolt a doktor mosolyogva.

- Az Isten szerelmére, csak szabadságról ne beszéljen, éppen elégünk van belőle - mondá Miss Pross.

- Csönd, édes! Már ismét? - kérte Lucie.

- Nem, édesem! - mondá Miss Pross nyomatékosan bólintva. - De a veleje a dolognak az, hogy én legkegyelmesebb ő felsége III. György király alattvalója vagyok, - a név említésénél Miss Pross bókkolt - és mint ilyen, a jelszavam: Zavard meg cselszövéseiket, hiusítsd meg álnok terveiket. Benne van a mi reményünk, Isten óvja meg királyunkat!

Cruncher lojalitástól elragadtatva, mély hangon ismételte Miss Pross szavait, mintha templomban volna.

- Örülök, hogy oly angol érzelmű, ámbár kívánom, hogy bár ne hűtötte volna meg annyira a hangját, - mondá Miss Pross helyeslően - de ami a kérdést illeti, Manette doktor, van-e kilátás arra, - a jó teremtnének az volt a szokása, hogy azt, ami mindnyájuknak nagy gondot okozott, csak úgy alkalmilag kérdezte - van-e kilátás arra, hogy elkerülünk erről a helyről?

- Félek, hogy még nincs. Még veszedelmes volna Károlyra nézve.

- Hm, hm, hm, - mondá Miss Pross és vidám arccal fojtott el egy sóhajt, mikor kedveltjének tüztől megvilágított aranyos hajára tekintett - akkor hát türelmesen várunk, ez minden. Magasan kell fejünket hordanunk és mélyen kell küzdenünk, mint Salamon testvérem szokta mondani. Nos, Cruncher ur! Ne mozduljon, Katicabogaram!

Eltávoztak és Luciet, férjét, atyját és gyermekét otthagyták a lobogó tűznél. Lorryt várták, hogy hamarosan előkerül a bankházból. Miss Pross meggyújtotta a lámpát, de egy sarokba félreállította, hogy zavartalanul élvezhessék a tűz világát. Kis Lucie nagyatyja mellett ült és karját átölelte és ő suttogó hangon kezdett neki mesélni egy nagy, hatalmas tündérről, aki egy börtön falát megnyitotta és egy foglyot szabadonbocsátott, aki egykor a tündérnek szolgálatot teljesített. Minden csendes és nyugalmas volt és Lucie nyugodtabbnak érezte magát, mint azelőtt.

- Mi az? - kiáltott fel hirtelen.

- Édesem! - mondá atyja, szünetet tartva meséjében és kezét az övére helyezte. - Uralkodj magadon. Milyen izgatott vagy! A legcsekélyebb dolog, semmi is megijeszt, *téged*, atyád leányát?

- Azt hittem, atyám, hogy idegen lépéseket hallottam a lépcsőn - mondá Lucie bocsánatkérően, sápadt arccal és remegő hangon.

- Édes gyermekem, a lépcső oly csendes, mint a halál.

Mikor ezt mondotta, hevesen megzörgették az ajtót.

- Ó atyám, atyám! Mi lehet ez? Rejtsd el Károlyt! Mentsd meg őt!

- Édes gyermekem, - mondá a doktor fölemelkedve és kezét vállára fektetve - megmentettem őt. Mily gyöngeség ez, édesem! Hadd menjek az ajtóhoz.

A lámpát kezébe vette, áthaladt a két közbeeső szobán és kinyitotta az ajtót. Lábdobogás volt hallható és négy vörössapkás, karddal és pisztollyal fegyverzett durvakülsejű ember lépett be a szobába.

- Evrémonde polgár, más néven Darnay - mondá az első.

- Ki keresi őt? - válaszolt Darnay.

- Én keresem őt. Mi keressük őt. Ismerem önt, Evrémonde; láttam önt ma a törvényszék előtt. Ön ismét a köztársaság foglya.

A négy ember körülfogta őt, amint ott állott, felesége és gyermeke ölelve csüngött rajta.

- Mondja meg, miért vagyok újra fogoly?

- Egyenest vissza kell térnie a Conciergeriebe és holnap majd megtudja. Holnapra van megidézve.

Manette doktor szinte kővé meredt ettől a látogatástól, annyira, hogy a lámpával úgy állott ott, mint valami erre a célra való szobor; ezen szavak elhangzása után ismét megelevenedett, letette a lámpát, odalépett a beszélőhöz és megragadva őt nyitott vörös inge elején, így szólott hozzá:

- Ismered őt, azt mondtad. Ismersz-e engem?

- Igen, ismerem, doktor polgár.

- Mind ismerjük, doktor polgár - mondá a többi három.

Szórakozottan nézett rájuk, egymásután és szünet után halkabb hangon mondá:

- Válaszoltok-e nekem az ő kérdésére? Hogyan történik ez?

- Doktor polgár, - mondá az első habozva - a Saint Antoine-bizottság vádolja őt. Ez a polgár Saint Antoineból való - és a második belépőre mutatott.

A megjelölt polgár bólintott és ismételte:

- Saint Antoine vádolja őt.

- Mivel? - kérdezte a doktor.

- Doktor polgár, - mondá az első habozva, mint annakelőtte - ne kérdezzen többet. Ha a köztársaság áldozatot kíván öntől, mint jó hazafi kétségen kívül boldog lesz, ha azt megteheti. A köztársaság az első, a nép akarata parancs. Evrémonde, siessünk.

- Csak egy szót - kérte őt a doktor. - Mondja meg, hogy ki vádolja őt?

- Szabályellenes, - válaszolt az első - de megkérdezheti ezt a Saint Antoineból valót.

A doktor reánézett. Ez nyugtalanul mozgott, szakállát dörzsölte és végre így szólt:

- Igaz! Valóban szabályellenes. De sulyosan vádolja őt Defarge polgár és polgárnő és még valaki.

- Ki az a valaki?

- Ön kérdezi, doktor polgár?

- Igen.

- Akkor - mondá a Saint Antoinebeli különös tekintettel - majd holnap megtudja. Most néma vagyok.

8. Fejezet.

Kártyázás.

Miss Pross, szerencsésen mit sem sejtve az otthoni új csapásról, haladt a keskeny utcákon, a Pont Neufön áthaladt a folyón és gondolatban elszámolgatta mindazt, amit vásárolnia kellett. Cruncher a kosárral mellette lépdelt. Jobbra és balra tekintettek az üzletekre, melyek mellett elhaladtak, óvatos szemmel megfigyeltek minden csődületet és minden izgatottan beszélő csoportot elkerültek. Borongós este volt és a folyó felől emelkedő köd miatt alig lehetett a hajókat megismerni, melyeken lobogó lámpafény lengett és ahonnan hangos kalapálás hallatszott; ezek voltak a köztársaság számára fegyvereket készítő kovácsok műhelyei. Jaj annak, aki ezt a hadsereget kijátszani merészelte, vagy abban érdemetlenül előbbre jutott! Jobb, ha szakálla sohasem nőtt meg, mert a nemzet borotvája simára borotválta.

Miután néhány fűszerárut és lámpába való olajat vásároltak, Miss Pross a szükséges borra gondolt. Több kocsmába bepillantottak, »A derék köztársasági Brutus«-hoz címzettnél megállottak, mely nem volt messzire a Nemzeti Palotától, az egykori (majd ismét) Tuileriák palotájától, mivelhogy ennek a külseje tetszett neki leginkább. Ez a kocma csendesebbnek látszott, mint a többi, amely mellett elhaladtak, ámbar ez is eléggé piroslott a hazafiak sapkáitól, de mégsem volt olyan piros, mint a többi. Cruncher tanácsát is kérte és minthogy ő is azon a véleményen volt, gavallérja kíséretében belépett »A derék köztársasági Brutus«-ba.

Kutatva nézett a füstölgő lámpákra, a pipázó emberekre, akik zsiros kártyával és sárga dominókövekkel játszottak, egy koromtól piszkos, meztelenkeblű és meztelenkaru munkásra, aki ujságot olvasott elő, mialatt a többiek hallgatták, a fegyverekre, melyeket övükben hordoztak, vagy egyelőre félretettek, a két-három, az asztalon alvó vendégre, akik ebben a helyzetben az akkor szokásos magasvállu, rövid, bolyhos kabátban alvó medvékhez vagy kutyákhoz hasonlítottak; a két idegen vendég a bolti asztalhoz közeledve mutatta, hogy mit kíván.

Mikor a bort kimérték, egy ember az egyik sarokban bucsut vett egy másiktól és fölkel, hogy távozzék. Miss Pross mellett kellett elhaladnia. Alighogy ő megpillantotta az arcát, fölkiáltott és kezét összecsapta.

Egy pillanat alatt az egész társaság fölugrott. Legvalószínűbbnek tartották, hogy egy embert meggyilkoltak, mert nem volt egy véleményen. Mindenki arra várt, hogy valaki a földön elterüljön és csupán azt látták, hogy egy férfi és egy nő bámulnak egymásra; a férfi külseje szerint francia és jóérzésű köztársasági, a nő nyilvánvalóan angol.

Hogy a »Derék köztársasági Brutus« csalódott tanítványai mit mondtak, azt Miss Pross és kísérője éppen úgy nem értették, mintha héberül vagy káldéi nyelven beszéltek volna, ámbar csupa fül voltak. Meglepetésükben semmit sem hallottak. Megemlítendő ugyanis az, hogy nem csupán Miss Pross volt magánkívül a bámulat és izgatottság miatt, de Cruncher sem tudott hová lenni a csodálkozástól, ő azonban egészen külön, a saját számlájára látszott annak.

- Mi ujság? - kérde az ember, aki Miss Pross kiáltozását előidézte, bosszus, rideg (ámbár halk) hangon és angolul.

- Ó, Salamon, édes Salamon! - kiáltott Miss Pross, kezét ismét összecsapva. - Miután annyi év óta nem láttalak és semmit sem hallottam rólad, most itt akadok reád!

- Ne hívj Salamonnak. Halálomat akarod okozni? - kérdezte az ember titokban és megrettenve.

- Testvérem, testvérem! - kiáltotta Miss Pross, könnyekre fakadva. - Voltam-e valaha keményszívű irántad, hogy ilyen kegyetlen kérdést intézel hozzám?

- Akkor fogd be fecsegő szádat, - mondá Salamon - és jöjj ki, ha velem beszélni akarsz. Fizess a borodért és jöjj ki. Ki ez az ember?

Miss Pross szerető és aggódó fejét rázta testvérenek semmiesetre ragaszkodónak nem nevezhető eljárásán és könnyek között mondá:

- Cruncher ur.

- Hadd jöjjön ki ő is, - mondá Salamon. - Kisértetnek hisz engem?

Cruncher minden látszat szerint azt hitte, külsejéből azt lehetett következtetni. Egy szót sem szólt Miss Pross könnyein keresztül nagynehezen kutatta ki reticulejének mélységeit és fizetett a borért. Mialatt ezt tette, Salamon »A derék köztársasági Brutus« követői felé fordult és néhány szóval magyarázatot adott, ezek aztán ismét leültek és előbbi foglalkozásukhoz láttak.

- Nos, mit kívánsz tőlem? - mondá Salamon és a sötét utca sarkán megállott.

- Mily szívtelen eljárás ez egy testvér részéről, akitől az én szeretetem sohasem fordult el, - kiáltott Miss Pross - hogy így fogadsz engem és egy csepp ragaszkodást sem mutatsz.

- Nesze! Fene vigye! Nesze! - mondá Salamon és ajkával Miss Pross ajkai felé döfött. - Megvagy most elégedve?

Miss Pross csak fejét rázta és csöndesen sirt.

- Ha azt várod, hogy én meglepődjem, - mondá Salamon testvére - hát én nem vagyok meglepetve; tudtam, hogy itt vagy; a legtöbb emberről tudok, aki itt van. Ha életemet valóban nem akarod veszélyeztetni, és hiszem, hogy azt teszed, menj az utadra oly gyorsan, amint csak lehet és hadd menjek én a magamén. Sok a dolgom. Hivatalnok vagyok.

- Az én angol Salamon testvérem, - mondá Miss Pross és könnyes szemmel, gyászolóan tekintett az ég felé - akiben megvolt a tehetség, hogy hazája legjobb és legnagyobb férfia legyen, hivatalnok külföldiek között és ilyen külföldiek között. Majdnem szivesebben láttam volna a kedves fiut...

- Nem mondtam? - kiáltotta testvére, félbeszakítva őt. - Tudtam. Halálomat akarod okozni. Saját testvérem tesz gyanussá. Éppen most, mikor sorsom kezd javulni.

- A kegyelmes és könyörületes Ég óvjon meg attól, - kiáltotta Miss Pross. - Inkább sohasem akarlak látni, édes Salamon, ámbár mindig szívből szerettelek és szeretni foglak. Mondj csak egy barátságos szót és mondd, hogy nincs közöttünk semmi, ami elidegenítene, és nem tartóztatlak tovább!

Jó Miss Pross! Mintha a köztük beállott elidegenülésnek ő lett volna az okozója, mintha Lorry már évekkal ezelőtt nem tudta volna a tényt Soho csöndes sarkában, hogy az ő drágalátos testvére elverte az ő pénzét és azután otthagyta őt.

Salamon mégis kimondotta a barátságos szót, oly dacos leereszkedéssel és jóakaró pártfogással, mint amelyet az esetben nyilváníthatott volna, ha a tényleges viszony megfordítva van közöttük (különben ez így van mindenütt a világon). Cruncher ekkor vállára tette a kezét és rekedt hangon, váratlanul a következő kérdést intézte hozzá:

- Hallga csak! Szabad kérnem? Mi az ön neve, János Salamon, vagy Salamon János?

A hivatalnok hirtelen bizalmatlansággal fordult feléje. Azelőtt ez nem szólt egy szót sem.

- Nos! - mondá Cruncher. - Beszéljen, hisz tudja. János Salamon, vagy Salamon János? Ő Salamonnak hívja és neki tudnia kell, hisz a testvére. Én meg tudom, hogy ön János, van tudomása erről? Melyik jön előbb a kettő közül? És a »Pross« névre vonatkozóan szintén. Nem ez volt a neve tul a vizen.

- Mit ért ezalatt?

- Nem tudom, hogy mit értek, mert nem emlékszem arra, hogy mi volt a neve tul a vizen.

- Nem?

- Nem. De megesküszöm arra, hogy kéttagu név volt.

- Valóban?

- Igen. A másiknak a neve egytagu volt. Ismerem önt. Ön mint kém tanuskodott az Old Baileyben. A hazugságok atyja nevében, hisz ez az ön atyja, mi is volt akkor a neve?

- Barsad, - mondá egy másik hang közbeszólva.

- Ez az a név; ezer fontra mondom, - kiáltott Jerry.

A beszélő, aki közbeszólt, Carton Sydney volt. Kezét lovaglókabátja hátulsó zsebébe dugta és oly hanyagul állott Cruncher oldala mellett, mint ahogyan az Old Baileyben szokott mutatkozni.

- Ne ijedjen meg, édes Miss Pross. Tegnap este Lorry urat megleptem megérkezésemmel, megegyeztünk abban, hogy addig nem mutakozom másutt, mig minden teljesen rendben nincsen, vagy pedig amig hasznos nem lehetek; itt azért mutakozom, hogy testvérét néhány szóra kérjem. Bárcsak jobb foglalkozása volna testvérenek, mint amilyen Barsad urnak van. Az ön érdekében óhajtanám, ha nem volna a börtönök báránya.

»Börtönök báránya« volt akkoriban a kémeknek a börtönőrök között használt gunyneve. A sápadt kém még sápadtabb lett és azt kérdezte tőle, hogy hogyan merésze...

- Megmagyarázom, - mondá Sydney - véletlenül láttam meg, Barsad ur, amint a Conciergerie-börtönből kijött és én egy vagy két órával ezelőtt annak a falait nézegettem. Önnek feltűnő arca van és nekem jó az emlékezőtehetségem. Az a körülmény, hogy önt ottan láttam, fölkeltette kíváncsiságomat és minthogy okom van arra (ez nem ismeretlen ön előtt), hogy önt egy nagyon szerencsétlen barátunk szerencsétlenségével összeköttetésbe hozsam, követtem önt. Mindjárt ön után beléptem ide ebbe a kocsmába és a közelében ültem. Nem volt nehéz

kitalálnom, hogy mivel foglalkozik, az ön kiméletlen beszélgetéséből és abból, ami az ön bámulói között szájról-szájra járt. És lassan az, amit csak taláломra csináltam, bizonyos céllá alakult ki, Barsad ur.

- Micsoda céllá? - kérdezte a kém.

- Fáradtságos és veszedelmes volna azt itt az utcán megmagyarázni. Megtisztelhetne-e egy bizalmas beszélgetéssel, például Tellson bankjában?

- Fenyéget?

- Ó, azt tettem?

- Minek menjek akkor oda?

- Valóban, Barsad ur, azt nem vagyok képes megmondani, ha nem teheti.

- Azt gondolja, hogy nem akarja megmondani uram? - kérdezte a kém határozatlanul.

- Nagyon jól megértett, Barsad ur. Nem akarom.

Carton hanyag, de mégis határozott viselkedése, gyorsaságának és ügyességének hatalmasan segítségére jött abban az ügyben, melyet titkon eszébe forgatott és olyan emberrel szemben, mint amilyennel dolga volt. Gyakorlott szeme észrevette azt, és a lehető legjobban kihasználta.

- Nos, mondtam neked, - mondá a kém szemrehányóan pillantva testvére - ha ebből valami baj származik, te vagy az oka.

- Jöjjön, jöjjön, Barsad ur! - kiáltott fel Sydney. - Ne legyen hálátlan! Nővére iránt való tisztelem nélkül talán nem ilyen barátságos módon indítványoztam volna azt, amit kölcsönös meglegedésünkre mondandó leszek. Velem jön a bankba?

- Meghallgatom, hogy mit akar mondani. Igen, önnel megyek.

- Először is azt ajánlom, hogy testvérét kísérjük el utcájának sarkáig. Nyujtsa karját, Miss Pross. Nem ajánlatos, hogy ebben a városban, ebben az időben, védelem nélkül járjon; és minthogy kísérője ismeri Barsad urat, magammal viszem őt is Lorry urhoz. Készen vagyunk? Menjünk tehát!

Nemsokára azután Miss Pross visszaemlékezett arra és élete végéig sem felejtette el, hogy mikor ő karját Sydney karjába fűzte és kérően nézett rá, hogy Salamonnak bajt ne okozzon, Sydney karjában határozott akarat, szemében pedig valami lelkesedés látszott, ez nem csupán ellentétben volt az ő gondtalan viselkedésével, hanem a férfit is megváltoztatta és felemelte. Akkor testvére iránt való aggodalma, aki oly kevésbé érdekelte meg az ő szeretetét és Sydney megnyugtató kijelentése annyira elfoglalta, hogy nem volt képes eléggé értékelni azt, amit látott.

Az utca sarkán elhagyták őt és Carton Lorry lakása felé fordult, amely csak néhány percnnyire volt onnan. Barsad János, vagy Pross Salamon mellette haladt.

Lorry éppen befejezte ebédjét és barátságos tűz mellett ült. A lobogó lángban talán annak a fiatalabb Tellson bankjából való öreg urnak a képét látta, aki sok évvel ezelőtt Doverben, a »György király« szállóban az izzó parázsba bámult. Megfordult, mikor ők beléptek és meglepődött, mikor az idegent meglátta.

- Miss Pross testvére, uram, Barsad ur - mondá Sydney.

- Barsad? - ismételte az öreg ur. - Barsad? Emlékszem a névre és az arcra.

- Mondtam önnek, hogy az arcát nem lehet elfelejteni - jegyezte meg Carton hidegen. - Kérem, üljön le!

Mikor ő is széket vett elő, Lorry emlékezetének segítségére sietett és ráncolt homlokkal mondá:

- Tanu volt annál a tárgyalásnál. - Lorry most azonnal visszaemlékezett reá és leplezetlen borzalommal nézett új vendégére.

- Miss Pross fölismerte Barsad urat, a gyöngéd testvért, akiről ön már hallott, - mondá Sydney - ő elismerte a rokonságot. Rosszabb hireim is vannak. Darnayt ismét elfogták.

Rémülettől megdermedve kiáltott föl az öreg ur:

- Mit mondott? Két órával ezelőtt hagytam őt el biztonságban és szabadon és éppen azon vagyok, hogy visszatérjek hozzá!

- Mégis el van fogva. Mikor történt, Barsad ur?

- Éppen most, ha ugyan megtörtént.

- Barsad ur a képzelhető legnagyobb tekintély, uram, - mondá Sydney - hallottam, amint Barsad ur mondotta barátjának egy másik kémnek, egy üveg bor mellett, hogy az elfogatus megtörtént. Ő a kapunál hagyta el a törvényszék kiküldöttjét és látta, amint a kapus bebocsátotta őket. Kétkedni sem lehet abban, hogy újra elfogták.

Lorry üzleti szeme a beszélő arcából olvasta, hogy tiszta idővesztés, ha erről tovább beszélnek. Zavart volt ugyan, de érezte, hogy lélek jelenléte fontos lehet, erőt vett magán és figyelmesen hallgatott.

- Remélem, - mondá neki Sydney - hogy Manette doktor neve és befolyása segítségére lesz holnap. - Ön mondotta, hogy holnap lesz ismét a törvényszék előtt, Barsad ur?

- Igen, azt hiszem.

- Annyira segítségére lesz holnap, mint ma volt. De lehetséges, hogy nem úgy lesz. Megvallom önnek, Lorry ur, hogy megingott az ebben való bizalmam azért, mert Manette doktornak nem volt hatalmában, hogy megakadályozza az elfogatusát!

- Talán nem volt előzetesen tudomása erről, - mondá Lorry.

- Éppen ez a nyugtalanító körülmény, ha elgondoljuk, hogy mennyire azonosította magát vejével.

- Ez igaz, - ismerte be Lorry, mialatt kezét nyugtalanul állához emelte és bánatos tekintetét Cartonra függesztette.

- Röviden, - mondá Carton - ez kétségbeejtő idő, mikor kétségbeejtő játszmát, kétségbeejtő tétékért játszanak. A doktor hadd játsszék a nyereséshetőségére; én a veszteséshetőségére játszom. Egy ember életét sem érdemes itt megvenni. Akit ma a nép diadalban visz haza, holnap el lehet ítélve. A Conciergerieben levő barátunk a tét, akiért a legrosszabb eshetőség esetére játszani akarok. És Barsad ur az a barát, akit én megnyerni óhajtok.

- Akkor jó kártyája legyen, uram, - mondá a kém.

- Beljük nézek; hadd lássam, mi van a kezemben. Lorry ur, tudja, hogy milyen állat vagyok. Kérem, adjon egy kis brandyt.

Eléje tette s Carton megivott egy pohárral, megivott még egy pohárral, és gondolatokkal eltelve, félretolta a palackot.

- Barsad ur, - mondá olyan ember hangján, aki valóban végignézte a kezében levő kártyákat - börtönök báránya, köztársasági bizottságok kiküldöttje, majd börtönőr, majd fogoly, mindig kém és titkos feljelentő, itt annál értékesebb mint angol, mert ilyen minőségben kevésbé van kitéve a megvesztegetés gyanújának, mint egy francia, kenyéradójánál hamis néven jelentkezik. Ez jó kártya. Barsad ur, aki most a francia köztársasági kormány szolgálatában van, azelőtt az angol arisztokratikus kormány szolgálatában volt, mely ellensége Franciaországnak és a szabadságnak. Ez kitűnő kártya. A bizalmatlanság ez országában a napnál is világosabb, hogy Barsad ur még mindig az angol arisztokratikus kormány zsoldjában van, Pittnek a kéme, a köztársaság keblén melegszik és annak árulója és ellensége, angol áruló és mindannak a gonoszának az okozója, akiről annyit beszélnek és akit olyan nehéz megtalálni. Ez olyan kártya, melyet nem lehet leverni. Ismeri most a kártyámat, Barsad ur?

- Nem tudom, hogyan fog játszani, - válaszolt a kém kissé nyugtalanul.

- Én ászomat játszom, Barsad ur. Bevádolom a legközelebbi bizottságnál. Nézze meg a saját kártyáit, Barsad ur, hogy mi van a kezében. Ne siessen!

A palackot közelébe huzta, öntött egy újabb pohár brandyt és kiitta. Jól látta, a kém attól tart, hogy addig iszik, míg olyan izgatottságba kerül, hogy azonnal feljelenti őt. Amint ezt észrevette, újra töltött magának és a telt poharat kihajtotta.

- Gondosan nézze meg kártyáit, Barsad ur, vegyen időt magának hozzá!

Kártyája rosszabb volt, mint Carton gondolta. Barsad olyan rossz kártyákat is látott közöttük, melyekről Carton Sydney nem tudott. Angliában tiszteletreméltó állásából kidobták, mert nagyon gyakran, eredmény nélkül, hamisan esküdött, - nem pedig azért, mintha ott reája már nem volna szükség - ájtott a csatornán és Franciaországban vállalt szolgálatot, először mint kísértő és hallgatózó ottan élő honfitársai között, lassankint pedig, mint kísértő és hallgatózó a bennszülöttek között. Tudta, hogy ő a megdöntött uralomnak Saint Antoine és Defarge korcsmájába kiküldött kéme volt, hogy az éber rendőrségtől részletes információt kapott Manette doktor bebörtönzésére, kiszabadítására és történetére vonatkozóan, mely elegendőnek látszott arra, hogy Defargeékkal bizalmas beszélgetést kezdjen; hogy ezt Defargénál megkísérelte, de terve fényesen megbukott. Mindig félelemmel és borzalommal gondolt erre a rettenetes asszonyra, aki kötött, mialatt ő beszélt és veszedelmet sejtetően nézett reá, mialatt ujjai mozogtak. Látta őt azóta a Saint Antoine-bizottságban, amint állandóan magával hordta kötött lajstromát és bevádolt embereket, akiknek az életét azután a guillotine nyelte el. Tudta, hogy senki sincs biztonságban, akinek a foglalkozása olyan, mint az övé; hogy menekülés lehetetlen; hogy szorosan oda van kötve a bárd árnyékához; hogy aljas szolgálatkészsége és a rémuralomnak teljesített árulkodásai ellenére is egy szó elegendő arra, hogy a bárd lesujtsa. Ha egyszer bevádolják, olyan súlyos okok miatt, mint amilyenek mostan eszébe jutottak, sejtette, hogy ez a rettenetes asszony, aki könnyörtelen jellemének annyi bizonyosságát adta, fel-fogja mutatni az ő végzetes lajstromát és életbenmaradásának utolsó reményét is széjjelzuzza. Eltekintve attól, hogy mindazok, akik titokzatos életmódot folytatnak, könnyen megrémíthetők, elegendő rossz kártyája is volt, hogy sápadtnak lássék, miközben azokon végignézett.

- Ugy látszik, hogy kártyái nem nagyon tetszenek önnek - mondá Sydney nagy nyugalommal. - Játsszik?

- Azt hiszem, uram, - mondá a kém hizelegve, miközben Lorry felé fordult - hogy szabad az ön korában levő és olyan jóakaratu urat, mint ön, arra kérnem, hogy magyarázza meg ennek a fiatalabb urnak azt, vajjon bármilyen körülmények között állásával összeegyeztethetőnek tartja-e annak az ásznak a kijátszását. Beismerem, hogy kém vagyok és hogy ez a foglalkozás

megbecstelenítő - ámbár valakinek ezzel is kell foglalkoznia; de ez az ur nem kém, és miért alacsonyítaná ő le magát annyira, hogy önmagát azzá tegye?

- Ászomat játszom, Barsad ur, - mondá Carton, magára véve a válaszolást és az órára nézett - néhány perc múlva, minden lelkifurdalás nélkül.

- Azt remélem, - mondotta a kém még mindig Lorryra tekintve és őt beszédre bírva - hogy az uraknak nővérem iránt való tisztelete...

- Nővére iránt való tiszteletemnek nem adhatnám jobb bizonyosságát, mint ha véglegesen megszabadítom őt testvérétől - mondá Carton Sydney.

- Azt hiszi, uram?

- Megalkottam erre vonatkozó határozott véleményemet.

A kém sima modora, mely oly különös ellentétben állott tüntetően viselt durva ruhájával és talán szokásos viselkedésével is, annyira levertnek látszott Carton kérlelhetetlensége által, - aki okosabb és becsületesebb emberek előtt is rejtély volt - hogy nyugtalan lett. Mialatt még ingadozott, Carton újra beszélni kezdett, mintha még mindig kártyáit nézegetné...

- És valóban, ha jobban megfontolom, erős a meggyőződésem, hogy egy másik jó kártyám is van itten, melyet még nem soroltam föl. Az a barátja és báránytársa, aki azt állította önmagáról, hogy ő a vidéki börtönökben lefelész; ki is volt az?

- Francia, ön nem ismeri őt - mondá a kém gyorsan.

- Francia? Ah! - ismételte Carton elmélyedve, mintha nem is hallgatna rá, ámbár ismételte az ő szavát. - Igen, lehet.

- Az, biztosítom, - mondá a kém - ámbár nem fontos.

- Ámbár nem fontos, - ismételte Carton az előbbi gépies módon - ámbár nem fontos. Nem, nem fontos. Nem. De azért én mégis ismerem azt az arcot.

- Nem hiszem. Biztos vagyok abban, hogy nem. Lehetetlen - mondá a kém.

- Le-he-tetlen - mormogta Carton Sydney elmélyedve, mialatt poharát ismét megtöltötte (szerencsére kicsiny volt). - Lehe-tet-len. Jól beszélt franciául. De mégis idegen kiejtéssel; azt vettem észre.

- Vidéki - mondá a kém.

- Nem. Idegen! - kiáltá Carton, kezével az asztalra ütve, mintha valami hirtelen eszébe jutott volna. - Cly! Álruhában ugyan, de ugyanaz a férfi. Ott volt előttünk az Old Baileyben.

- Ebben elhamarkodott, uram - mondá Barsad mosolyogva és sasorra még külön is egyik oldal felé fordult - ebben az esetben előnyben vagyok. Cly (miután már annyi idő telt el azóta, nyíltan beismerem, hogy társam volt), már több év óta halott. Betegségében én ápoltam őt utoljára. Londonban van eltemetve, a Saint Pancras temetőjében. Az ő akkori, a csöcseléssel való népszerűtlensége megakadályozott abban, hogy földi maradványait a temetőbe kísérem, de én magam segítettem, mikor őt a koporsóba fektették.

Lorry ekkor üléséből különös, kísértetszerű árnyékot látott meg a falon. Keletkezését kutatva, felfedezte, hogy Crunchernek különben is tüskés, merev haja különös módon meredt az égnek.

- Értsük meg egymást, - mondá a kém - és legyünk méltányosak. Hogy bebizonyítsam önnek, hogy mennyire téved és mennyire alaptalan az ön állítása, bemutatom önnek a Cly eltemetését igazoló bizonyítványt, mely véletlenül azóta zsebkönyvemben van - nyugtalan sietéssel elővette és felnyitotta. - Itt van. Nézze meg, nézze meg! Kezébe veheti; nem hamisítvány!

Lorry ekkor észrevette, hogy a falon levő árnyék meghosszabbodik, hogy Cruncher fölkel és előrelép.

A kém nem vette észre, hogy Cruncher mellette állott és kezét vállára helyezte, mint valami rendőr kísértete.

- Ezt a Cly Rogert, mester. - mondá Cruncher hallgatag és áthatolhatatlan arckifejezéssel - ugy tehát *ön* fektette koporsójába?

- Igen.

- De ki vette őt ki onnan?

Barsad hátraesett székében és dadogott:

- Mit akar ezzel mondani?

- Azt gondolom, - szólott Cruncher - hogy ő sohasem volt benne. Nem. Egész bizonyosan nem. Vágják le a fejemet, ha ő benne volt.

A kém ránézett a két urra felváltva; mind a ketten elnémult csodálkozással tekintettek Jerryre.

- Én megmondom, - folytatta Cruncher - köveket és földet temetett el abban a koporsóban. *Nekem* ne jöjjön ilyen mesével, hogy Clyt temette el. Csalás volt. Én és még két más ember tudjuk.

- Honnan tudja?

- Mi köze hozzá? - dörögte Cruncher. - Ön az, akivel már régen akarok leszámolni, aljas csalása miatt, melyet tisztességes iparosokon elkövet! Torkán fogom és egy fél guineáért megfojtom.

Carton Sydney, aki Lorryval együtt a bámulattól megnémult ezen a fordulaton, felszólította most Crunchert, hogy mérsékelje magát és magyarázza meg az ügyet.

- Más alkalommal, uram, válaszolt ő kitérően - ez az idő nem alkalmas a magyarázásra. Megmaradok amellett, amit ő jól tud, hogy Cly sohasem volt abban a koporsóban. Ha csak egy szóval, egy szótaggal is meri ezt állítani, vagy torkán fogom és megfojtom őt egy fél guineáért, - Cruncher úgy említette ezt, mint valami nagylelkű ajánlatot - vagy pedig elmegyek és feljelentem őt.

- Hm! Egy bizonyos, - mondá Carton - hogy még egy jó kártyám van. Lehetetlen, hogy ön itt, a dühöngő Párisban, ahol a levegő tele van gyanuval, túléljen egy vádat, hogy ön egy más arisztokrata kémmel érintkezik, akinek az előélete olyan, mint az öné, akinél azonkívül még az a gyanus körülmény is megfontolandó, hogy halottnak színlelte magát és ismét föltámadt! Börtönösszeesküvés, melyet az idegen szőtt a köztársaság ellen. Erős kártya - biztos guillotine-kártya! Játszik-e?

- Nem - válaszolt a kém. - Föladom a játszmát. Bevallom, hogy mi annyira népszerűtlenek voltunk a fegyelmezetlen csöcselék szemében, hogy én csupán azzal a kockázattal tudtam Angliából elszabadulni, hogy vízbe fullasztanak, Clyt pedig annyira hajszták, hogy ezen szégyenletes csalás nélkül ő sem tudott volna elmenekülni. De hogy ez az ember, hogyan tudja azt, hogy csalás volt, ez reám nézve csodák csodája.

- Sohase törje a fejét ezen az emberen, - válaszolt a harcias Cruncher - elég dolga lesz, hogy arra az urra figyeljen. És nézzen ide. Ismét mondom! - Crunchert alig lehetett visszatartani, hogy nagylelkű ajánlatát tüntetően bemutassa. - Torkán fogom és egy fél guineáért megfojtom.

A börtönök báránya Carton Sydney felé fordult és nagyobb határozottsággal mondotta:

- Jussunk megállapodásra. Nemsokára állomásomra kell mennem és nem maradhatok el sokáig. Azt említette, hogy ajánlani akar valamit: mi az? Nem használ önnek semmit, ha tulsokat kíván tőlem. Ha olyasvalamit követel hivatalos minőségemben, ami fejemet különösen veszélyezteti, akkor inkább bizom életemet egy tagadó, mint igenlő válaszra. Röviden, én azt választanám. Ne felejtse el, hogy én önt is bevádolhatom, ha jónak találom. Én kőfalakon keresztül is kiesküszöm magamat, ezt mások is megtehetik. Nos, mi az, amit tőlem kíván?

- Nem sok. Ön börtönőr a Conciergerieben?

- Mondom önnek egyszer és mindenkorra, onnan nem lehet elmenekülni - mondá a kém szilárdan.

- Minek mond nekem olyat, amit nem kérdeztem? Ön börtönőr a Conciergerieben?

- Néha.

- Akkor lehet, amikor akarja.

- Be és ki járhatok, amikor akarok.

Carton Sydney egy újabb pohár brandyt töltött, lassan kiöntötte a tüzhely mellé és nézte, amint széjjelfolyik. Mikor az utolsó csepp is elfolyt, fölkel és mondá:

- Eddig két tanu előtt beszélünk, azért, hogy kártyáim erejét ne csupán mi ketten tudjuk. Jöjjön ide, ebbe a sötét szobába, hadd beszéljünk még egy pár szót egyedül.

9. Fejezet.

Az elfogadott játszma.

Mialatt Carton Sydney és a börtönök báránya a szomszéd sötét szobában tartózkodtak és oly halkán beszéltek, hogy abból egy hang se volt hallható, Lorry kételkedően és bizalmatlanul nézett Jerryre. A becsületes iparos nem valami bizalmat keltő módon fogadta ezt a pillantást; annyiszor váltogatta pihenő állását, mintha legalább is ötven lába volna és mind kipróbálná; körmeit vizsgálgatta gyanus figyelemmel; valahányszor Lorry pillantásával találkozott, sajátos, száraz köhögés lepte meg, mely arra készítette, hogy tenyerét szája elé tartsa; ez a mozdulat általában olyan gyöngeség jele, mely ritkán van kapcsolatban a jellem őszinteségével.

- Jerry, - mondá Lorry - jöjjön ide!

Cruncher oldalvást közeledett, egyik vállát előretolta.

- Mi volt a foglalkozása azonkívül, hogy hirtvivő volt?

Némi megfontolás után, mely idő alatt figyelmesen nézett jóakarójára, Cruncher arra a fényes ötletre jött, hogy ezt válaszolja:

- Földmivelő személy.

- Rossz a sejtelmem, - mondá Lorry és ujjával fenyegette őt - hogy Tellsonék nagy és tiszteletreméltó házáat hamis cégérül használta és a legelvetemültebb tiltott foglalkozásnak élt.

Ha ezt tette, ne remélje, hogy egy jó szót is szóljak az érdekében, ha Angliába visszatérünk. Ha ezt tette, ne remélje, hogy titkát megőrzöm. Tellsonékat nem lehet megcsalni.

- Remélem uram, - könyörgött a megszágyenült Cruncher - hogy olyan ur, mint ön, akinek hirtívőszolgálatot teljesítettem, amíg megöszültem, kétszer is meggondolja, hogy nekem ártson, még ha úgy volna is, de nem mondom, hogy úgy van, hanem ha úgy volna is. És amellet még megfontolandó, hogy még ha úgy volna is, még akkor is, minden hiba nem csupán az egyik oldalon van. Két oldala van az éremnek. Vannak orvosok, akik ebben az órában guineákat keresnek, mikor egy becsületes iparos egy garast sem keres! - Garast! Nem, még egy felet se! Felet! Nem, még egy negyedet se! - Akiknek olyan betétjük van Tellsonéknál, mint a pinty és akik titkon orvosi szemükkel az iparosra pillantanak, mikor a bankból kijőve kocsijukba szállanak, mint a pinty és még jobban. Nos, ez is Tellsonék megcsalása! Nem lehet mártást adni csupán a lud mellé, a gunár mellé pedig nem. Aztán meg itt van Cruncherné, vagy legalább is ott volt a vén Angliában való tartózkodásunk idején, és holnap reggel, ha alkalom volna rá, térden csuszkálna az üzlet ellen annyira, hogy azt tönkre teszi, teljesen tönkre. Ezeknek az orvosoknak a feleségei nem csuszkálnak a térdükön; és ha csuszkálnak is, csak azért teszik, hogy több pácienszt kapjanak; és hogy lehet az egyiket megkapni, a másik nélkül? Aztán ott vannak a temetési vállalkozók, az egyház hivatalnokai, a sirások, a temetőörök (mind pénzsóvár és mind benne van), ezek mind gondoskodnak arról, hogy az ember ne keressen mellette, még ha igaz volna is. És azt a keveset, amit az ember keresne, az sohasem válnék javára, Lorry ur. Igen, sohasem válnék javára; szívesen lemondana erről a foglalkozásról, csak tudná, hogy hogyan kerüljön ki belőle. - ha már egyszer belejutott - még ha igaz volna is.

- Fúj! - kiáltott Lorry, ámbár szelidebben nézett reá. - Rémület fog el, ha látom.

- Amit alázattal akartam kérni, uram, - folytatta Cruncher - még ha úgy volna is, de nem mondom, hogy úgy van...

- Ne kerteljen - mondá Lorry.

- Nem, semmiesetre sem, uram, - válaszolt Cruncher, mintha mi sem volna távolabb gondolataitól vagy cselekvésétől - amit alázatosan kérni akartam, uram, az a következő. Ott, azon a széken, ott a Temple Bar mellett, ott ül a fiam, növekszik, férfivá fejlődik; ez a fiu hirt vihet önnek, ellát minden szolgálatot, amit csak kíván. Ha úgy volna is, de én nem mondom, hogy úgy van, (mert nem akarok kertelni, uram), engedje meg, hogy az a fiu elfoglalja atyja helyét, hadd gondoskodjék anyjáról; ne árulja el ennek a fiúnak az atyját, ne tegye, uram; hadd legyen az apa tisztességes sirásó és tegye jóvá azt a gonoszat, amit kiásással elkövetett, még ha úgy volna is, hadd ássa el azokat tisztességesen és becsülettel és gazember legyen, ha valaha megengedi, hogy azokat kiássák. Ez az, Lorry ur, - mondá Cruncher és kabátja ujjával megtörülte homlokát, annak jeléül, hogy beszédje végéhez közeledik - ez az, amit tisztelettel kérni akartam, uram. Az ember itten nem tudja elképzelni, hogy milyen rettenetes a fejnélküli állapot. Istenem, hisz annyi van, hogy úgy lenyomják az árat, hogy még a vitel díja sem kerül ki belőle, még az sem. Ezek az én gondolataim, még ha úgy volna is és kérem, ne tessék elfelejteni, hogy azt, amit mondtam, jó szándékkal mondtam, holott hallgathattam volna is.

- Ez legalább igaz - mondá Lorry. - Ne beszéljen erről többet. Lehet, hogy segíteni fogom, ha megérdemli és tetteikkel, nem szavakkal mutat megbánást. Több szót nem akarok.

Cruncher homlokához ért, mikor Carton és a kém visszatértek a sötét szobából.

- Isten önnel, Barsad ur, - mondá az előbbi - így most már megállapodtunk és tőlem nincs mit tartania.

Leült a tüzhely mellett egy székre, Lorryval szemben. Mikor egyedül maradtak, Lorry azt kérdezte tőle, hogy mit végzett vele.

- Nem sokat. Ha a fogoly ügye rosszul állana, biztosítottam magamat, hogy egyszer bejuthatok hozzá.

Szomorú csalódás látszott Lorry arcán.

- Ez minden, amit tehettem, - mondá Carton - tulsokat kívánni, ennek az embernek a fejét a bárd alá juttatná, és amint ő maga mondja, rosszabb úgy sem történhetik vele, ha följelentjük is. Ez volt helyzetünk gyöngé oldala. Ezen nem lehet segíteni.

- De a hozzá való bejutás, - mondá Lorry - ha rosszul jár a törvényszék előtt, nem menti meg őt.

- Ezt sohasem mondtam.

Lorry szeme a tüzet kereste, Lucie iránt való részvéte és ennek a második elfogatásnak a súlyos csapása fokozatosan gyöngítette a látását; öreg ember volt már, akit az utóbbi időben sok csapás sujtott és könnyek perdültek végig az arcán.

- Ön jó ember és hű barát, - mondá Carton változott hangon - bocsássa meg, hogy észreveszem meghatottságát. Atyámat sem láthatnám sirva, nem volnék képes gondtalanul ott ülni mellette. Ha atyám volna, sem tisztelhetném jobban a bánatát. De ettől a szerencsétlenségtől meg van kímélve.

Ámbár ez utolsó szavakat régi szokott módján mondotta, mégis hangjában is és meghatottságában is, igazi érzelem és tisztelet nyilvánult, úgy hogy Lorry, aki őt jobb minőségében sohasem ismerte, teljesen meglepődött, kezét nyújtotta neki és Carton azt gyöngéden megszorította.

- De hogy visszatérjünk szegény Darnayra, - mondá Carton - ne szóljon Lucienek erről a beszélgetésről, vagy megállapodásról. Reánézve nem volna lehetséges, hogy lássa őt. Ő azt hihetné, hogy legrosszabb esetben arra szolgálhat, hogy módot nyújthat neki, hogy az ítéletet megelőzze.

Lorry erre nem gondolt és gyorsan Cartonra nézett, hogy lássa, vajjon ilyesmire gondol-e. Ugy látszott; vizsgozta pillantását és nyilvánvalóan megértette.

- Lucie ezerfélét gondolhat, - mondá Carton - minden ilyen gondolat csak szaporitaná gyötrelmeit. Ne emlitsen engem előtte. Amint megérkezésemkor említettem, jobb, ha nem látom őt. Anélkül is segítségére lehetek egy kissé, ha talán alkalom kínálkozik reá. Remélem, ön odamegy hozzá? Nagyon kétségbeesett lehet ma éjjel.

- Most egyenest odamegyek.

- Ennek örülök. Annyira vonzódik önhöz és annyira bizik önben. Jó színben van?

- Bánatos és szerencsétlen, de nagyon szép.

- Ah!

Hosszu, bánatos hang volt, mint valami sóhaj - majdnem zokogás.

Lorryt ez a hang arra készítette, hogy Carton arcába nézzen, mely a tűz felé volt fordulva. Valami fény vagy árnyék (az öreg ur nem volt képes megmondani, hogy melyik a kettő közül) tűnt el róla oly gyorsan, mint valami viharos szép napon fény változás repül végig egy lejtőn; fölemelte a lábát, hogy visszalökje az egyik égő kis fadarabot, mely a tüzhelyből kiesőfélben volt. Akkoriban divatos fehér lovaglókabátot és lovaglósizmát viselt és ez a világos viselet oly ellentétben volt hosszú, szabadon csüngő, szinte rendezetlen, sötétbarna hajfürtjeivel, hogy arca nagyon sápadtnak látszott. Nem törődött a tűzzel és Lorry óvatosságra intette; csizmája még mindig az égő fadarabon volt, amely lábának súlya alatt összeroppant.

- Egészen megfeledeztem arról, - mondá.

Lorry ismét reánézett. Mikor a természettől fogva szép arc meghatottságát észrevette, a foglyok arcára emlékezett, akiket most oly gyakran volt alkalma látni.

- És az ön üzleti elfoglaltsága véget ért itten, uram? - mondá Carton, feléje fordulva.

- Igen. Mint tegnap este említettem, mikor Lucie olyan váratlanul idejött, megtettem végre mindent, amit tehettem. Azt reméltem, hogy biztonságban lesznek itten és elutazhatom Párisból. Megvan az utlevelem. Utra készen voltam.

Mind a ketten hallgattak.

- Hosszu életre tekinthet vissza, uram - mondá Carton elmélyedve.

- Hetvennyolcadik évemben vagyok.

- Egész életében hasznos volt; kitartóan és állandóan munkálkodott; bizalommal, tisztelettel nézték.

- Üzletember voltam, mióta férfi vagyok. Sőt, mondhatom, hogy már fiukoromban is az voltam.

- És látja, hogy mily helyet foglal el hetvennyolc évvel. Mennyinek fog hiányozni, ha ez a hely egykor üres lesz?

- Magányos aglegény, - válaszolt Lorry fejét rázva - nincs senki, aki értem könnyezzen.

- Hogy mondhat ilyet? Hát Lucie nem siratná önt? És az ő gyermeke?

- Igen, igen, hála Istennek. Nem egészen úgy gondoltam, amint mondtam.

- Ez ok arra, hogy Istennek hálát adjak; vagy nem?

- Bizonyára, bizonyára.

- Ha ma éjjel azt mondaná magányos szívéhez: nem nyertem meg egy emberi teremtménynek sem a szeretetét és vonzalmát, háláját vagy tiszteletét; egy szív sem gondol reám gyöngéden, senki sem emlékszik reám, hogy segitettem, vagy szolgálatot teljesitettem volna valakinek, akkor az ön hetvennyolc éve hetvennyolc sulyos átok volna; nemde?

- Igaza van, Carton ur, úgy volna.

Sydney ismét a tűz felé fordította tekintetét és néhány pillanatnyi hallgatás után így szólt:

- Szeretném kérdezni öntől: vajjon gyermekkorra távolnak látszik-e ön előtt? Azok a napok, mikor anyja ölében ült, nagyon távolinak látszanak?

Lorry megfelelő gyöngédséggel válaszolt.

- Husz év előtt annak látszott, de mostan nem. Mert mennél inkább jutok a véghez, aközben haladok és közeledem az elejéhez. Ez a távozás barátságos enyhülésének és előkészülésének látszik. Szívemet most sok emlék érinti, mely azelőtt szunnyadt; emlékszem szép fiatal anyámra (és én oly öreg vagyok) és azokra a napokra, mikor az, amit életnek mondunk, nem látszott előttem olyan valónak és hibáim még nem váltak szokássá.

- Értem ezt az érzést! - kiáltott föl Carton és mélyen elpirult. - És attól jobban érzi magát?

- Remélem.

Carton ekkor megszakította a beszélgetést, fölkelte és fölsegítette kabátját. - De ön még fiatal - mondá Lorry, visszatérve a tárgyra.

- Igen, - mondá Carton - nem vagyok öreg, de nem olyan módon töltöttem el ifjúságomat, mely öreg korhoz vezetne. Rólam elég.

- Rólam is, bizonyára - mondá Lorry. - Elmegy?

- Elkisérem a kapuig. Ismeri kóborló szokásomat és nyughatatlan természetemet. Ha sokáig kóborolnék az utcákon, ne aggódjék; reggel ismét megjelenek. Elmegy holnap a tárgyalásra?

- Sajnos, igen.

- Én is ott leszek, de csupán a tömegben. Kémem majd talál helyet a számomra. Fogadja karomat, uram.

Lorry elfogadta, lementek a lépcsőn, ki az utcára. Néhány perc alatt Lorry rendeltetési helyére jutottak. Carton ott elhagyta őt; de egy kis távolságra megállott, visszatért a kapuhoz, mikor az bezárult és megérintette. Hallotta, hogy Lucie naponta elment a börtönhöz. - Itt jött ki, - mondá ő maga körül tekintve - erre fordult, ezeken a köveken lépdelt. Követem lépéseit.

Esti tíz óra volt, mikor La Force börtönhöz ért, ahol ő százszor is állott. Egy kis favágó, aki műhelyét már becsukta, kapujában pipázott.

- Jó estét, polgár! - mondá Carton Sydney, menetközben megállva, mert az ember kutatóan nézte őt.

- Jó estét, polgár.

- Hogy van a köztársaság?

- Ön a guillotinet gondolja? Nem rosszul. Ma hatvanhárom. Nemsokára százig jutunk. Sámson és emberei néha panaszkodnak, hogy fáradtak. Ha, ha, ha! Mulatságos fickó ez a Sámson. Micsoda borbély!

- Gyakran megy oda, hogy lássa őt?

- Borotválni? Mindig. Minden nap. Micsoda borbély! Láta őt munkában?

- Soha.

- Menjen oda és nézze meg, ha munkában van. Képzelve el, polgár, ma hatvanháromat borotvált kevesebb, mint két pipa ideje alatt! Kevesebb két pipánál. Szavamra mondom!

Mikor a vigyorgó kis szörnyeteg pipáját fölemelte, hogy megmutassa, hogyan ellenőrizte a hóhér idejét, Cartonban olyan heves vágy támadt, hogy leüsse őt, hogy elfordult tőle.

- De ön nem angol, - mondá a favágó - ámbár angol ruhát hord?

- De igen - mondá Carton, szünetelve ismét és vállán keresztül válaszolt.

- Ugy beszél, mint egy francia.

- Itt tanultam.

- Ah, ah, tökéletes francia! Jó éjt, angol!

- Jó éjt, polgár!

- De menjen oda és nézze meg azt a mulatságos kutyát, - kiabált utána a kis ember. - És vigyen pipát magával!

Sydney még nem jutott messzire, mikor az ut közepén egy pislogó lámpa alatt megállott és ceruzával egy szelet papírra irt. Azután olyan ember határozott lépteivel, aki az utat jól ismeri, több sötét, piszkos utcán haladt keresztül, - a szokottnál is piszkosabbak voltak, mert ebben a rémidőben még a legelőkelőbb utcákat sem tisztították - megállott egy gyógyszerész üzlete előtt, melyet a tulajdonos éppen bezárni készült. Kicsiny, homályos, ferde üzlet volt, egy lejtőn emelkedő, görbe utcában, tulajdonosa is kicsiny, görbe és sötét volt.

Ezt a polgárt is jóestével köszöntötte, amint asztala elé állott, és a szelet papirost eléje helyezte.

- Huj! - füttyörszett a gyógyszerész halkán, amint elolvasta. - Hi, hi, hi.

Carton Sydney nem ügyelt reá és a gyógyszerész kérdé:

- Az ön számára, polgár?

- Igen.

- Legyen óvatos és tartsa ezeket külön, polgár! Ismeri, hogy mi a következménye, ha elkeverődnek?

- Teljesen.

Néhány apró csomagot készített és átadta neki. Ő egyenkint kabátja belső zsebébe dugta, leszámolta az érte járó pénzt és nyugodtan távozott az üzletből.

- Holnapig nincsen semmi tennivalóm. Aludni nem tudok - mondá ő a holdra tekintve.

Nem a régi, mivel sem törődő módon mondotta hangosan e szavakat a gyorsan vonuló felhők alatt, nem volt az az önmagán kétségbeeső, bizalmatlan mód. Fáradt ember határozott hangja volt, aki hosszas, fárasztó bolyongás után megtalálta a helyes utat és maga előtt látja utazása végét.

Hosszu idővel azelőtt, mikor mint nagy reményekre jogosító ifju hires volt iskolatársai között, atyját sirjához kísérte. Anyja évekkal azelőtt halt meg. Lelkében föllevenedtek azok az ünnepélyes szavak, melyeket a pap mondott atyja sirján, most, mikor ott járt a sötét utcában az éjszaka sötét árnyaiban, mialatt fölötte a felhők gyorsan vonultak el a hold előtt:

»Én vagyok a Feltámadás és az Élet, mondja az Úr, aki bennem hisz, az örökké él, még ha meghal is: és aki itten él és bennem hisz, az nem hal meg soha«.

Egy városban, melyben a bárd uralkodott, éjszaka egyedül, természetes részvétet érezve a hatvanháromnak sorsával, akiket ma kivégeztek és a holnap nap áldozataival, akik a börtönökben vártak sorsukra és az azután való holnap és más holnap áldozataival; ez a gondolatmenet elevenítette föl emlékében azokat a szavakat. Nem kutatott utánuk, de elismételte azokat és tovább haladt.

Meghatott érdeklődéssel haladt el a megvilágított ablakok mellett, ahol az emberek pihenőre tértek, hogy néhány nyugodt órán át elfelejtsék a környező borzalmakat, a templomok tornyai mellett, melyekben már nem mondtak imákat, mert a papoknak sok éven át folytatott

csalásai, fosztogatásai és feslett életmódja a hitet már teljesen lerombolta; a távollevő temetők mellett, melyeknek kapuira ezt irták: »örök nyugalomnak szentelve«; a zsufolt börtönök mellett; és az utcákon, amelyeken hatvanankint gördültek az áldozatok a halál felé, amely oly közönséges és mindennaposá vált, hogy a nép között a guillotine véres munkájáról még szomorú kísértetes monda sem támadt soha; meghatottan érdeklődve a város élete és halála iránt, mely őrjöngésében rövid éjjeli szünetre készült, haladt át Carton Sydney a Szajrán, a világosabb utcák felé.

Kevés fogat volt látható, mert aki kocsin járt, könnyen volt gyanuba fogható, az előkelőség fejét vörös hálósapkába rejtette, nehéz cipőt húzott fel és gyalog járt. De a színházak zsufolásig megteltek és a nép vidáman tódult ki belőlük, mikor elhaladt mellettük és csevegve ment hazafelé. Az egyik színház kapujában egy kis leányka állott az anyjával, az utca sarán átjárót kerestek, ő átvitte a gyermeket és mielőtt a félénk kar elszabadult nyakától, csókot kért tőle.

»Én vagyok a Föltámadás és az Élet, mondja az Úr, aki bennem hisz, az örökké él, még ha meghal is; és aki itten él és bennem hisz, az nem hal meg soha.«

Most, mikor az utcák elcsendesedtek és az éjszaka beállott, ezeket a szavakat hangoztatták vissza lépteik, tele volt velük a levegő. Menetközben higgadtan és nyugodtan ismételve magában; de mindig hallotta azokat.

Az éjszaka eltűnt és amint ott állott a hidon és a víz csobogását hallgatta, mely Páris szigetének partjait mosta, a házak és templomok festői zavarban ragyogtak a hold fényében, hidegen közeledett a nappal, mint valami halott arca, úgy tekintett ki az égből. Majd elsápadt a hold, az éj, a csillagok is meghaltak és egy pillanatig úgy látszott, mintha a teremtés a halál birodalmába került volna.

De a felkelő nap rásütött e szavakra és úgy látszott, mintha ragyogó, hosszú, meleg sugarai egyenesen szívébe hatoltak volna. És amint alázattal emelte fel tekintetét a mennybolt felé, úgy látszott, mintha fénysugarakból való hid képződött volna a levegőben közöttük és a nap között, alatta pedig ragyogott a folyó.

Az erős, gyors, mély és biztos áradat olyan volt a hajnali csendben, mint egy hasonló hangulatban levő jóbarát. Végigment a folyó partján, messzire a házaktól és a meleg napfényben a parton elszunnyadt. Mikor fölébredt és fölkel, még egy ideig ott állott és egy örvényt nézett, mely céltalanul keringett, forgott, míg a folyó elnyelte és a tenger felé vitte. »Mint engem.«

Majd csónak jött lassan lefelé a folyón, vitorlája lágy, holt levélhez hasonló színű volt, elhaladt mellette és eltűnt a messzeségben; mielőtt a csendes barázda eltűnt a vízben, befejezte imáját, hogy vétkei és hibái könyörületesen mérlegeltesse, e szavakkal: »Én vagyok a Feltámadás és Élet«.

Lorry már nem volt otthon, mikor ő hazaért és könnyen volt gyanítható, hogy a jó öreg ember hová ment. Carton Sydney csupán egy csésze kávéval ivott, kevés kenyeret evett hozzá és miután megmosakodott és ruhát váltott, hogy felfrissüljön, a tárgyalás helyére ment.

A tárgyaló terem már eleven és hangos volt, mikor a fekete bárány - aki elől sokan félénken visszavonultak - őt a tömeg között egy sötét sarokba vezette. Lorry ott volt, Manette doktor is ott volt, Lucie is ott volt, atyja mellett ült.

Mikor férjét bevezették, reánézett vigasztalva, bátorítva őt, pillantása tele volt bámulatos szerelemmel és gyöngéd részvétellel és az ő kedvéért bátor volt, úgy hogy a fogolynak arcába tódult a vér, pillantása ragyogott és szívét új élet töltötte el. Ha valaki látta volna azt a hatást, melyet Lucienek Carton Sydneyre vetett pillantása előidézett, ugyanazt az eredményt látta volna rajta is.

Ennél az igazságtalan törvényszéknél kevés vagy egyáltalán nem volt tárgyalási rend, mely a vádlottnak megfelelő meghallgattatást biztosított volna. De hisz forradalom se lehetett volna ilyen, ha a törvényekkel, formákkal és ceremóniákkal nem éltek volna vissza oly borzalmas módon, hogy a forradalom bosszúja öngyilkos volt, mely mindezzel nem törődött.

Minden szem az esküdtszék felé fordult. Ugyanazok a határozott hazafiak és jó köztársaságiak, mint tegnap és tegnapelőtt, mint holnap és holnapután. Különösen feltűnt közöttük egy mohóarcu férfi, kinek ujjai folyton ajkai körül mozogtak, az ő külseje nagyon kielégítette a hallgatóságot. Életre éhes, kannibálkülsejű, vérszomjas esküdt, Jacques Három, Saint Antoineból. Az egész esküdtszék kutya esküdtszékének látszott, mely az erdő vadjai fölött ítélkezik.

Minden szem azután az öt bíró és a közvádó felé fordult. Gyöngédségre ott nem lehetett számítani. Kegyetlen, törhetetlen, gyilkos arcok. Azután minden szem egy más szemet keresett a tömegben és helyeslő pillantást váltott azzal; a fejek bólintottak egymásnak, mielőtt feszült figyelemmel előrehajoltak.

Evrémonde, más néven Darnay Károly. Tegnap szabadonbocsátották. Tegnap újra bevádolták és elfogták. Tegnap éjjel kézbesítették neki a vádat. A köztársaságnak gyanús és bevádolt ellensége, arisztokrata, zsarnok családnak tagja, egyike annak a fajnak, mely proscribáltatott, mert megszüntetett privilégiumait a nép aljas elnyomására használta. Evrémonde, más néven Darnay Károly a proscripció értelmében a törvény szerint föltétlen halott.

Ennyit mondott a közvádó, kevés, vagy talán még ennél is kevesebb szóval.

Az elnök azt kérdezte, hogy a vádlottat nyíltan vagy titkon jelentették-e föl.

- Nyíltan, elnök.

- Ki?

- Három egyén. Defarge Ernő, korcsmáros Saint Antoineban.

- Jó.

- Defarge Teréz, felesége.

- Jó.

- Manette Sándor, orvos.

Nagy láрма támadt a teremben, melynek közepében látták, amint Manette doktor sápadtan és reszketve ugrott föl helyéről.

- Elnök, ezen állítás ellen méltatlansággal óvást emelek, az csalás és hamisítás. Tudja, hogy a vádlott leányom férje. Leányom és hozzátartozói kedvesebbek nekem életemnél. Hol van és ki az a hamis összeesküvő, aki azt mondja, hogy én vádolom gyermekem férjét?

- Manette polgár, legyen nyugodt. Ha megtagadja a törvényszék tekintélye iránt való engedelmességet, önmagát is törvénytelenül állapotba juttatja. Ami pedig azt illeti, hogy mi kedvesebb önnek, mint az élet, jó polgárnak semmi sem lehet oly kedves, mint a köztársaság.

Hangos helyeslés követte ezt a rendreutasítást. De az elnök csengetett és melegséggel folytatta:

- Ha a köztársaság gyermekét követelné áldozatul, nem volna más kötelessége, mint hogy azt áldozza fel. Figyeljen arra, ami következik. Addig pedig legyen csendben.

Őrjöngő helyeslés támadt ismét. Manette doktor leült és remegő ajakkal nézett körül; leánya közelebb húzódott hozzá. Az esküdszékben a mohó ember kezét dörzsölte és azután ujjait ismét szája elé helyezte.

Mihelyt a teremben a csend annyira helyreállott, hogy a tárgyalás folytatható volt, Defargeot szólították föl, aki röviden előadta, hogy már fiukorában a doktor szolgálatában volt, elmondta az ő elfogatását, megszabadulását, és azt az állapotot, amelyben a doktor volt, mikor megszabadulása után neki átadták. Ezt még rövid kihallgatás követte, mert a törvényszék gyorsan végezte dolgát.

- Polgár, ön jó szolgálatot teljesített a Bastille bevételénél?

- Azt hiszem.

Ekkor egy izgatott asszony visitott a tömegből:

- A legjobb harcosok egyike volt ott. Miért ne mondjuk? Az nap tüzér volt ott és az első között volt, akik az átkozott várba beléptek, mikor azt elfoglalták. Hazafiak, igazat mondok!

A Bosszuangyal volt, aki, a hallgatóság élénk helyeslése közben, beleszólt a tárgyalásba. Az elnök csöngetett, de a Bosszuangyal fölhevülve a helyesléstől, kiabálta: »Mit törődöm azzal a csengővel?« Akkor aztán ismét élénken helyeseltek.

- Mondja el a törvényszéknek, polgár, hogy mit tett azon a napon a Bastillenál?

- Tudtam, - mondotta Defarge - mialatt feleségére nézett, aki a lépcső alján állott és szilárdan reánézett - tudtam, hogy a fogoly, akiről beszélek, Százöt, Északi Torony nevű cellába volt bebörtönözve. Ötöle magától hallottam. Nem ismerte önmagát más néven, mint Százöt, Északi Torony, mikor felügyeletem alatt cipőket készített. Mikor ágyum mellett szolgáltam, azt határoztam, hogy ha a vár elesik, azt a cellát megvizsgálom. A vár elesett. Felmászok a cellába, egy polgár, aki az esküdtek között ül, elkísért, a börtönőr vezetett. Alaposan átkutatom. A kémény egy repedésében, ahol egy követ kiemeltek, egy teleirott papirost találok. Ez az a teleirott papir. Manette doktor kezeirésének néhány próbáját megvizsgáltam. Ez Manette doktor kezeirása. Ezt a papírt, Manette doktor kezeirását, az elnök kezébe teszem.

- Felolvasandó.

Halotti csendben és nyugalomban - a vád alatt levő fogoly gyöngéden nézett feleségére, felesége csak akkor fordította el tekintetét róla, ha aggodalmas részvétellel atyjára nézett, Manette doktor tekintetét az olvasóra függesztette, Defarge pedig sohasem kerülte el feleségének élvezettől kéjtelgő tekintetét, mind a többi tekintet a doktort nézte, aki senkit sem látott körülötte - fölolvasták a papírt, amint következik.

10. Fejezet.

Az árnyék lényege.

»Én, Manette Sándor, szerencsétlen orvos, születtem Beauvaisban és később Párisban telepedtem le, irom ezt a szomorú történetet, a Bastilleban levő gyászos cellámban, az 1767. év utolsó hónapjában. Lopott időközökben, nagy nehézséggel irom. A kémény falában szándékozom elrejtetni, ahol lassan és fáradsággal biztos helyet készítettem számára. Valami könyörületes kéz talán rátalál ott, mikor én és az én bánatom már porrá váltak.

Ezeket a szavakat egy rozsdás vasszeggel írom, a kéményből kapart és vérrel kevert korommal, fogságom tizedik évének utolsó hónapjában. Remény már eltűnt a szívemből. Borzasztó jelekből tudom, melyeket magamon észleltem, hogy agyam már nem lesz sokáig gyöngitetlen, de ünnepiesen kijelentem, hogy ezidőszerint szellemi erőmnek teljes birtokában vagyok, hogy emlékezőtehetségem pontos és megbízható és hogy az igazságot írom, minthogy ezen szavaimért, akár ember elolvassa vagy sem, az Örökkévaló Bíró előtt megfelelek.

Egy borus, holdvilágos éjjelen, december harmadik hetében (azt hiszem, hogy a hó huszonkettedikén) 1757-ik esztendőben, a Szajna-part egy elhagyott részén sétáltam, hogy a hideg levegőben felfrissüljek, egy órai távolságra az orvosi iskola utcájában levő lakásomtól, mikor egy gyorsan robogó kocsi jött utánam. Félreálltam, hogy a kocsi elkerüljön, mivel különben elgázolt volna, egy fej nyult ki a kocsiblakon és egy hang a kocsist megállásra szólította.

A kocsi megállott, mihelyt a kocsis a lovakat megfékezte és ugyanaz a hang nevemen szólított. Válaszoltam. A kocsi ezalatt annyira előre került, hogy két ur kinyithatta az ajtót és kiszállhatott, mielőtt én odaértem. Észrevettem, hogy mind a ketten köpenybe voltak burkolva, hogy fölismerhetők ne legyenek. Mikor egymás mellett a kocsiajtó közelében állottak, azt is észrevettem, hogy mind a kettő körülbelül az én koromban levőnek látszott, vagy talán még fiatalabbnak és hogy nagyon hasonlítottak egymáshoz, alakban, tartásban, hangban és (amennyire láthattam) arcban is.

- Ön Manette doktor? - kérde az egyik.

- Én vagyok.

- Manette doktor, azelőtt Beauvaisban, - mondá a másik - a fiatal orvos, eredetileg gyakorlott sebész, aki az utolsó néhány év alatt Párisban olyan nagy hírnévre tett szert?

- Uraim, - válaszoltam - én vagyok az a Manette doktor, akiről önök olyan kegyesen beszélnek.

- Lakásán voltunk - mondá az első - és minthogy nem voltunk olyan szerencsések, hogy otthon találtuk volna és hallottuk, hogy talán ebben az irányban sétál, követtem, abban a reményben, hogy utolérjük. Sziveskedjék a kocsiba szállani.

Mindkettőnek a modora parancsoló volt és ezen beszélgetés alatt úgy helyezkedtek el, hogy ők közötttem és a kocsi ajtaja között állottak. Ők fel voltak fegyverkezve. Én nem voltam.

- Uraim, - mondám én - bocsássanak meg, de én rendszerint előbb tudakozódom, hogy ki tisztel meg azzal, hogy segítségemet igénybe veszi és hogy milyen természetű az eset, amelyhez hívnak.

Az erre való választ a második adta meg.

- Doktor, kliensei előkelő osztálybeli emberek. Ami pedig az eset természetét illeti, az ön gyakorlottságában való bizalmunk biztosít bennünket arról, hogy azt ön jobban tudja majd megállapítani, mint mi azt leírni képesek vagyunk. Elég. Sziveskedjék a kocsiba szállani.

Nem tehettem egyebet, mint hogy beletörődtem és hallgatva beszállottam. Mind a ketten beszállottak utánam, az utolsó beugrott, miután a lépcsőt fölhajtotta. A kocsi megfordult és az előbbi sebességgel elhajtott.

Egészen pontosan ismétlem ezt a beszélgetést, ahogyan megtörtént. Nem kételkedem, hogy szóról-szóra ugyanolyan volt. Mindent pontosan leírok úgy, ahogyan történt és arra kényszerítem agyamat, hogy ne térjen el a tárgytól. Ahol ezt a jelet alkalmazom, amely itt következik, ott egy időre félbehagyom és papirosomat rejtekhelyére dugom.

-
A kocsí gyorsan elhagyta az utcákat, áthaladt az északi sorompón és az országútra került. Körülbelül háromnegyed órányira a sorompótól - akkor nem becsültem meg a távolságot, de egy más alkalommal, mikor arra haladtam - a kocsí letért az országútról és mindjárt azután megállott egy magányos ház előtt. Mind a hárman kiszállottunk és puha, nedves gyaloguton egy kerten haladtunk át, ahol a ház előtt egy elhanyagolt szökőkút állott. A csengő hangjára nem nyitottak azonnal ajtót és vezetőim egyike az ajtót kinyitó embert súlyos lovaglőkeztetővel arculvágtatta.

Ebben a műveletben nem volt semmi, ami különösen megragadta volna figyelmemet, mert gyakran láttam, hogy a népet ütötték, mint a kuttyát. De a kettő közül a másik, aki szintén bosszus volt, hasonló módon, kezével ütötte meg az embert; a testvérek külseje és magatartása annyira hasonlított egymáshoz, hogy akkor vettem észre először, hogy ikertestvérek voltak.

Attól az időtől kezdve, mikor a külső kapunál kiszállottunk (mely zárva volt és amelyet a testvérek egyike nyitott ki és bocsátott minket be, majd ismét bezárta), egy felső szobából származó kiáltást hallottam. Egyenesen ebbe a szobába vezettek, a kiáltás hangosabbá vált, amint a lépcsőn fölmentünk és egy ágyban fekvő lázas beteget találtam ottan.

A beteg fiatal, nagyon szép nő volt és bizonyára nem volt több husz évesnél. Haja kuszált és zilált volt és karjai zsebkendőkkal és övekkel oldalához voltak kötve. Észrevettem, hogy ezek a kötelek mind férfiruházat részei voltak. Egyiken, mely diszöltözethez való rojtos vállszalag volt, nemesi címert és »E« betűt láttam.

Mindezt az első percben vettem észre, mikor a beteget néztem, aki nyugtalan mozgásai közben az ágy szélén arcára feküdt, a vállszalag végét szájába vette és a megfulladás veszélyének volt kitéve. Első műveletem az volt, hogy karomat kinyújtottam és lélegzetvételét megkönnyítettem; mikor a vállszalagot félretoltam, pillantottam meg annak a sarkán levő himzést.

Gyöngéden megfordítottam, kezemet mellére helyeztem, hogy megnyugtassam és visszatartsam, és arcába tekintettem. Szeme merev és zavart volt és folytonosan sikoltozva kiabált és ezeket a szavakat ismételte: »Férjem, atyám, testvérem«, azután tizenkettőig számolt és azt mondá »csend!« Egy pillanatig szünetelt csupán, nem tovább, hogy hallgatózzon és azután újra kezdte a jajgatást és ismételte a szavakat: »Férjem, atyám, testvérem«, tizenkettőig számolt és azt mondá »csend!« Mindig ugyanazon sorrendben és ugyanolyan módon. Félbeszakítás nem volt, a kis szünetet kivéve.

- Mióta tart ez? - kérdeztem.

Megkülönböztetés végett a testvéreket idősebb és fiatalabbnak fogom nevezni; az idősebbnek azt gondoltam, aki nagyobb tekintélyt gyakorolt. Az idősebb válaszolt:

- Körülbelül az elmúlt éjszaka ugyanez órája óta.

- Van neki férje, atyja és testvére?

- Testvére.

- Nem a testvérével beszélek?

Nagy megvetéssel válaszolt:

- Nem.

- Gondolatai a tizenkettes számmal vannak összefüggésben?

Az ifjabb türelmetlenül vetette közbe:

- Tizenkét óra.

- Nézzék, uraim, - mondtam én - mialatt kezem a mellén pihent - mennyire hasznavehetetlen vagyok itten így, mint ahogyan engem idehoztak. Ha tudtam volna, hogy mit találok itten, elláthattam volna magamat, így időt kell vesztenünk. Ezen a magányos helyen nem lehet orvosságot kapni.

Az idősebb testvér a fiatalabbra nézett, aki közönyösen válaszolt:

- Van itt egy gyógyszereszekrény - egy mellékszobából előhozta és az asztalra helyezte.

Néhány palackot kinyitottam, megszagoltam és a dugóval ajkamat érintettem. Ha valami más akartam volna alkalmazni, mint narkotikus szereket, amelyek már magukban véve is mérgezők, azok közül egyiket sem lett volna szabad használnom.

- Nem bizik ezekben? - kérde az ifjabb testvér.

- Látja, hogy alkalmazni akarom - válaszoltam és többet nem szólottam.

Nagynehezen és nagy fáradsággal sikerült hogy a beteg a kívánt adagot lenyelte. Minthogy bizonyos idő eltelte után meg akartam azt ismételni és a hatását is meg kellett figyelmem, leültem az ágy mellé. Félénk, nyomott hangulatu nő ápolta (a lépcső alján lévő ember felesége), egy sarokban állott. A ház nedves és roskadozó volt, közepesen butorozott - nyilvánvalóan csak röviddel ezelőtt költöztek belé és csak ideiglenesen lakták. - Az ablakok elé régi, vastag szőnyeget szegeztek, hogy a kiabálás hangját tompítsák. »Férjem, atyám, testvérem«, tizenkettőig számolt, azután »csend!« A roham oly heves volt, hogy a karjait lekötő kötelékeket nem távolítottam el; de gondom volt reá, hogy fájdalmat ne okozzanak. Az egyedüli bátorító körülmény az volt, hogy a beteg mellén pihenő kezemnek olyan nyugtató hatása volt, hogy a testet néhány percre lecsendesítette. A kiáltásra nem volt hatása, óra ingája nem lehetett rendszeresebb.

Minthogy kezemnek ilyen hatása volt, félórāja ültem az ágy mellett, a két testvér nézte, majd az idősebb így szólott:

- Egy másik beteg is van itt.

Megijedtem és kérdeztem:

- Sürgős az eset?

- Jobb, ha látja - válaszolt közömbösen és egy lámpát fogott.

A másik beteg egy hátsó szobában feküdt, melyhez külön lépcső vezetett, a szoba tulajdonképpen egy istálló fölötti padlás volt. Egyik részén alacsony gipszmennyezet volt; a többi része nyitva volt a háztető mestergerendájáig és a mennyezet helyén egyes gerendák voltak. Abban a részben széna és szalma volt felhalmozva, tűzifacsomók és egy halom alma homokba rakva. Ezen a részen kellett áthaladnom, hogy a másikba jussak. Emlékező-tehetségem pontos és megbízható. Ilyen részletekkel teszem próbára és most, fogságom tizedik esztendejének végén, itt a Bastilleban levő cellámban oly tisztán látok mindent magam előtt, amint azt akkor éjjel láttam.

A földön, egy csomó szénán, párnával a feje alatt, feküdt egy csinos parasztfiu, nem lehetett több, mint tizenhét éves. Hátán feküdt, fogait összeszorította, jobbkezét mellére nyomta, villogó szeme a magasba nézett. Nem láthattam, hogy hol volt a sebe, amint melléje térdeltem és föléje hajoltam; de láttam, hogy haldokolt.

- Én orvos vagyok, szegény fiu, - mondtam - hadd vizsgáljam meg.

- Nem akarom, hogy megvizsgáljon, - válaszolta - hagyja!

A seb keze alatt volt, annyira megnyugtattam őt, hogy megengedte, hogy kezét eltávolítsam. A seb kardszúrás volt, 20-24 órai keletű, de nem volt menthető, még ha késedelem nélkül is kezelték volna. Gyorsan haldoklott. Mikor az idősebb testvére néztem, láttam, hogy úgy tekint le erre a csinos, haldokló fiúra, mintha valami sebesült madár vagy nyul volna; mintha nem is volna embertársa.

- Hogyan történt ez, uram? - kérdeztem.

- Egy közönséges fiatal veszett kutya! Jobbágy! Testvéremet arra kényszerítette, hogy kardot rántsön és testvérem kardjától esett el, mint valami ur.

Egy szikrányi részvét, szánalom vagy emberi érzés sem volt e válaszban. Ugy látszott, hogy a beszélőre kellemetlen volt, hogy ez a másfajta teremtmény ilyen módon haldoklott és hogy jobb lett volna, ha ő, féregéletének szokásos sötét folyamán halt volna meg. Teljesen képtelen volt arra, hogy szánalmat vagy részvétet tanúsítson a fiu végzete iránt.

A fiu szeme lassan feléje fordult, mialatt beszélt, azután lassan felém nézett.

- Doktor, ezek a nemesek nagyon büszkék; de mi közönséges kutyák is büszkék vagyunk néha. Ők kirabolnak, ütnek, vernek, megölnék minket, de néha mégis marad egy kevés büszkeségünk. Ő... Láta őt, doktor?

A jajgatás és kiabálás idehallatszott, ámbár a távolság tompította. Ugy kérdezősködött utána, mintha ott feküdnék előttünk.

- Láttam, - mondtam.

- Ő az én testvérem, doktor. Ezek a nemesek sok éven át gyakorolták szégyenletes jogaikat testvéreink szemérmével és erényeivel szemben, de még voltak jó leányok is közöttünk. Tudom, és atyám is beszélt erről. Ő jó leány volt. Derék fiatalembernek volt a jegyese; egyik bérlőjének. Mi mind az ő bérlői voltunk, azé az emberé, aki ott áll. A másik a testvére, egy gonosz fajnak a legrosszabbja.

Csak nagy nehézséggel gyűjtött a fiu elegendő testi erőt, hogy beszéljen; de lelke borzasztó hangsúllyal beszélt.

- Az az ember, aki ottan áll, teljesen kirabolta minket, mint ahogyan mindnyájunkkal, közönséges kutyákkal, cselekszenek ők, a felsőbb lények. Könyörület nélkül megadóztatott, kényszerített arra, hogy fizetés nélkül dolgozzunk neki; kényszerített, hogy gabonánkat az ő malmán őröljük; kényszerített, hogy szelid madarainak seregét a mi nyomoruságos termésünkkel etessük és halálbüntetés terhe alatt megtiltotta, hogy egyetlen madarat tartsunk; annyira kirabolta és kiszipolyozott, hogy ha néha véletlenül akadt egy darabka husunk, zárt ajtóknál, csukott ablakok mellett ettük meg, attól való félelmünkben, hogy emberei meglátják és elveszik tőlünk; mondom, annyira kiszipolyozott, meghajszolt és megkinzott, hogy atyánk azt mondotta: rettenetes dolog gyermeknek életet adni és inkább imádkozzunk, hogy asszonyaink terméketlenek maradjanak és nyomorult fajunk kipusztuljon.

Sohasem láttam azelőtt, hogy az elnyomatás érzéke ilyen lángként törjön ki. Gyanítottam, hogy szunnyad valahol a népben, de sohasem láttam a kitörését, míg ennél a haldokló fiunál nem tapasztaltam.

- Testvérem mégis férjhez ment, doktor. A szegény fickó akkor beteg volt és ő hozzáment kedveséhez, hogy ápolhassa, gondozhassa kunyhónkban, kutyaólunkban, mint ahogy az az ember nevezné. Még csak néhány hete volt férjnél, mikor ennek az embernek a testvére meglátta őt és megtetszett neki és kérte azt az embert, hogy neki kölcsönözze... Minek vannak férjek közöttünk! Ő hajlandó volt erre, de testvérem jó és erényes volt és gyűlölte az ő testvérét olyan gyűlölettel, mint én. Mit tett most ez a kettő, hogy férjét rábirja arra, hogy feleségével szemben befolyását gyakorolja és őt engedékenységre bírja?

A fiu szemei, melyek eddig reám voltak szegezve, lassan a nézők felé fordultak és én a két arcban láttam, hogy mindaz, amit mondott, igaz volt. Még most is itt a Bastilleban látom ezt a két ellentétes büszkeséget; a nemesnél csupa hanyag közönyösség, a parasztnál letiport érzés és szenvedélyes bosszu.

- Ön tudja, doktor, hogy ezen nemesek jogai közé tartozik, hogy minket közönséges kutyákat szekérbe foghatnak és hajthatnak. Befogták és hajtották őt. Ön tudja, hogy jogaik közé tartozik, hogy minket az egész éjjel kertjeikben ébren tarthatnak, hogy a békákat elcsendesítsük, hogy az ő nemes álmuk ne zavartassék. Egész éjjel virrasztania kellett az egészségtelen ködben és nappal ismét befogták őt. De ő nem volt rábirható. Nem! Mikor egy délben kifogták, hogy egyen, - ha ugyan képes volt ételt találni - tizenkétszer zokogott, minden harangütésre egyet és felesége keblén meghalt!

Semmi egyéb nem lett volna képes a fiut még életben tartani, mint az az elhatározás, hogy minden baját elmondja. A halál gyülekező árnyait visszakényszerítette, mint ahogy ökölbe fogott jobbkezét kényszerítette, hogy ökölbe fogva maradjon és sebet befogja.

- Azután annak az embernek az engedelmeivel és segítségével testvére elvitte őt; annak ellenére, amit ő megmondott testvérenek - és hogy az mi volt, az nem lesz sokáig titok ön előtt, doktor - testvére elvitte őt egy kis időre való gyönyörére és szórakozására. Láttam, amint elhaladt mellettem az uton. Mikor a hirt hazavittem, atyám szíve meghasadt; sohasem szólt egy szót sem arról, ami szívét eltöltötte. Hugomat (mert még egy van) olyan helyre vittem, ahol ez az ember nem érheti el és ahol ő sohasem lesz a jobbágya. Azután fölkutattam a testvérét itt és az elmúlt éjjel bemásztam - én, a közönséges kutya, karddal a kezemben. - Hol van a padlásablak? Itt volt valahol?

A szoba elsötétült előtte, a világ szűkebb lett körülötte. Körültekintettem és észrevettem, hogy a széna és szalma a padlón le van tiporva, mintha küzdelem folyt volna ottan.

- Testvérem meghallott és berohant. Mondottam neki, hogy ne jöjjön közelembe, míg meg nem ölöm azt. Először néhány pénzdarabot hajított nekem a cudar, majd ostorral felém sujtott. De én, a közönséges kutya, úgy elvertem őt, hogy kardját kényszerült kihuzni. Hadd törje annyi darabra, amennyire akarja, azt a kardot, melyet az én véremmel festett meg: kirántotta kardját, hogy védekezzék, - minden művészetével védte az életét.

Csak néhány perccel azelőtt pillantottam meg egy széttört kard darabjait a széna alatt. Nemesember kardja volt. Egy más helyen egy más régi kard hevert, mely katona kardjának látszott.

- Emeljen föl most, doktor, emeljen föl. Hol van ő?

- Nincs itt - mondtam, abban a hiszemben, hogy a testvéréről beszél, miközben felemeltem.

- Ó! Mily büszkék ezek a nemesek, de mégis fél a tekintetemtől. Hol van az a férfi, aki itt volt? Fordítsa arcomat feléje.

Ugy cselekedtem és a fiu fejét térdemre fektettem. De egy pillanatra rendkívüli erővel felruházva, teljesen fölemelkedett és engem is arra kényszerített, különben nem támaszthattam volna őt.

- Marquis, - mondá a fiu, fölemelve jobbát és tágra nyílt szemmel nézett reá - arra a napra, mikor mindezekért a tettekért meg kell felelni, megidézem önt és gonosz fajzatának minden leszármazóját, hogy feleljen ezekért a tettekért. Ezzel a véres kereszttel jelölöm meg, annak bizonyosságául, hogy megidéztem. Arra a napra, amikor mindezekért a tettekért meg kell felelni, megidézem testvérét, gonosz fajának leggonoszabbját, hogy ezekért a tettekért még külön megfeleljen. Ezzel a véres kereszttel jelölöm őt meg idézésem bizonyosságául.

Kétszer nyult kezével a mellén levő sebbe és mutatóujjával keresztet rajzolt a levegőbe. Fel-emelt ujjal állott még egy ideig és mikor a kéz lehanyatlott, ő is vele zuhant és én lefektettem - a halottat.

-

Mikor visszatértem a fiatal nő betegágyához, azt találtam, hogy ugyanazon sorrendben és ugyanolyan folytonossággal félrebeszél lázában. Tudtam, hogy sok óráig tarthatott még és hogy az valószínűen a halál csendjében ér majd véget.

Megismételtem az orvosságot, melyet azelőtt beadtam neki és ott ültem ágya mellett, míg az éjszaka jó messzire haladt. Visitó kiáltozása nem csökkent, a szavak és azoknak a sorrendje nem változott. Mindig ugyanaz a »Férjem, atyám, testvérem! egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc, tíz, tizenegy, tizenkettő. Csend!«

Huszonhat óra mult el azóta, hogy láttam őt. Kétszer távoztam el és jöttem vissza és ismét ott ültem mellette, mikor gyöngülni kezdett. Megtettem azt a keveset, ami ilyen körülmények között megtehető, lassankint lethargiába merült és úgy feküdt ott, mint egy halott.

Olyannak látszott, mint mikor hosszadalmas, rettenetes vihar után a szél és eső megszűnik. Megszabadítottam karjait, előhívtam az asszonyt, hogy segítsen, hogy megfelelő helyzetbe fektessem és tépett ruháját rendbehozzam. Akkor vettem csupán észre, hogy állapota olyan volt, melyben rövid idővel azelőtt, első izben keletkeztek anyai remények, ekkor aztán még az a kevés reményem is elveszett, amelyet eddig tápláltam.

- Meghalt? - kérdé a márki, akit még mindig az idősebb testvérnek nevezek, és aki lóhátról, csizmában, sarkantyusan jött be a szobába.

- Nem halt meg, de haldoklik, - mondám.

- Micsoda erő van ezekben a közönséges testekben! - mondá és kíváncsian nézett reá.

- Csodálatos erő van a fájdalomban és a kétségbeesésben, - válaszoltam.

Először nevetett szavaimon, majd homlokát ráncolta. Lábával széket tolt az enyém mellé, az asszonynak megparancsolta, hogy menjen ki és halk hangon mondá:

- Testvéremet ebbe a kellemetlenségbe keveredve találtam és azt ajánlottam neki, hogy az ön segítségét vegye igénybe. Önnek nagy a hirneve és mint fiatal ember, aki a jövője előtt áll, valószínűen vigyáz az érdekeire. Amit itt látott, az olyan, hogy azt csupán látni lehet, de nem szabad róla beszélni.

A beteg lehelletét figyeltem és elkerültem a válaszadást.

- Megtisztel a figyelmével, doktor?

- Uram, - mondám - az én hivatásomban a betegek közléseit mindig bizalmasnak vesszük. - Óvatos voltam válaszomban, mert nyugtalanított, amit láttam és hallottam.

Lélegzetvétele annyira elgyöngült, hogy szívét és ütőerét vizsgáltam. Még volt benne élet. Mikor körütekintettem, láttam, hogy mind a két testvér figyelmesen néz reám.

-

Az írás nagy nehézséget okoz, olyan nagy a hideg és tele vagyok aggodalommal, hogy rajtaérnek és földalatti sötét cellába visznek, úgy hogy az elbeszélést meg kell rövidítenem. Emlékezőtehetségem zavartalan, hü; minden szóra, mit a két testvérral váltottam, tisztán emlékszem vissza.

Még egy hétig kinlódott, a hét vége felé, mikor odahajoltam ajkaihoz, megértettem néhány szótagot, mit hozzám intézett. Azt kérdezte tőlem, hogy hol van, megmondottam neki, továbbá azt is, hogy ki vagyok. Hiába kérdeztem őt, hogy mi a családi neve. Fejét rázta a párnán és megövtá titkát, mint a fiu.

Nem volt alkalmam, hogy mást kérdezzek tőle, míg a testvéreknek megmondottam, hogy végéhez közeledett és nem éli meg a következő napot. Mindaddig kivülem és az asszonyon kívül senki sem mutatkozott a beteg előtt, ha az öntudatnál volt, de az egyik vagy a másik testvér mindig féltékenyen ott ült az ágy fejénél levő függöny mögött, valahányszor ott voltam. Mikor azonban már ilyen állapotban volt, közömbösnek látszott előttük, hogy mit beszélek vele; mintha - az a gondolat merült föl bennem - én is haldokolnék.

Mindig észrevettem, hogy büszkeségük mélyen meg volt sértve, hogy a fiatalabb testvér (ahogy én nevezem) kardját összemérte egy paraszttal, egy parasztfiúval. Az egyedüli gondolat, mely mind a kettőt bántotta, az volt, hogy ez az eset lealacsonyítja nagy mértékben a családot és hogy nevetségessé teszi. Valahányszor az ifjabb testvér pillantásával találkoztam, kifejezéséből azt vettem észre, nagyon neheztel reám amiatt, hogy ezt a körülményt a fiutól megtudtam. Udvariasabb, előzőkenyebb volt velem szemben, mint az idősebb; de ezt mégis észrevettem arckifejezéséből. Az idősebb tekintetében azt is láttam, hogy alkalmatlan vagyok neki.

Betegem két órával éjjél előtt meghalt, órák szerint majdnem ugyanabban a percben, mint amikor először láttam őt. Egyedül voltam mellette, mikor szegény fiatal feje gyöngéden oldalt hanyatlott és minden földi baja és bánata véget ért.

A testvérek a földszinten levő szobában türelmetlenül vártak arra, hogy ellovagolhassanak. Mialatt egyedül voltam a beteg ágyánál, hallottam, amint lovaglóstorukkal csizmájuk szárát verdesték és föl és alá járkáltak.

- Meghalt végre? - kérdé az idősebb, mikor beléptem.

- Meghalt, - mondám.

- Gratulálok, testvér, - mondá, mikor megfordult.

Már előzetesen pénzt ajánlott föl nekem, ennek az elfogadását azonban késleltettem. Most egy tekercs aranyat adott. Elvettem a kezéből és az asztalra tettem. Megfontoltam a dolgot és arra az elhatározásra jutottam, hogy nem fogadok el semmit.

- Kérem, bocsásson meg, - mondám - de ilyen körülmények között nem.

Egymásra pillantottak; ők is meghajoltak, mikor én meghajoltam előttük és elváltunk anélkül, hogy csak egyetlen szót is mondtunk volna.

-
Fáradt, fáradt, fáradt vagyok, - ennyi bánat lesújtott. Nem tudom elolvasni, amit lesorvadt kezemmel irtam.

Korán reggel egy nevemmel ellátott szekrénykében leadták lakásomon a pénztekerceset. Az első pillanattól kezdve aggodalmasan megfontoltam, hogy mit kell tennem. Azon a napon elhatároztam, hogy privátim irok a miniszternek, tudatom vele a két esetet, melynél segítségemet igénybe vették és a helyet, ahová hívtak, szóval minden részletet. Tudtam, hogy milyen hatalmas volt az udvari befolyás és hogy milyen jogai vannak a nemességnek és azt vártam, hogy a dologról soha többé nem lesz szó, de lelkiismeretemet óhajtottam megkönnyebbíteni. Az ügyet szigorúan titokban tartottam, még feleségem előtt is és azt határoztam, hogy ezt is főlemlitem levelemben. Tényleges veszedelemtől nem tartottam, de tudtam, hogy másokra veszedelmes lehet, ha megtudják azt, amiről nekem volt tudomásom.

Azon a napon nagyon el voltam foglalva és este nem fejezhettem be levelemet. Másnap reggel a szokottnál jóval korábban keltem föl, hogy befejezhessem. Az év utolsó napja volt. A levél befejezetten feküdt előttem, amikor jelentették, hogy egy urnő látni óhajt.

-

A feladat, melyet magam elé tűztem, mindinkább meghaladja erőmet. Oly hideg, oly sötét van, érzékeim oly tompák és a reám nehezedő komor hangulat oly borzasztó.

Az urnő fiatal, kellemes és szép volt, de külseje szerint nem hosszú életű. Nagyon izgatott volt. St. Evrémonde márki feleségének mutatkozott be. Én azt a címzést, mellyel a parasztfiu az idősebb testvért megszólította, a vállszalagon látott kezdőbetűvel hoztam kapcsolatba és könnyen jutottam arra a következtetésre, hogy azt a nemesembert rövid idővel azelőtt láttam.

Emlékezetem még mindig pontos, de nem irhatom le ennek a beszélgetésnek a szavait. Gyanitom, hogy szigorubban megfigyelnek, mint azelőtt és nem tudom, hogy mely időben figyelnek meg. Az urnő részben gyanította, részben felfedezte a kegyetlen történet főadatait, tudott arról, hogy férjének része volt abban és hogy az én segítségemet vették igénybe. Nem tudta, hogy az a nő meghalt. Azt remélte, hogy titokban tudathatja vele részvétét, amint nekem nagy aggodalommal mondotta. Remélte, hogy az Ég haragját elfordítja a családról, mely hosszú idő óta gyűlöletes volt sok szenvedő előtt.

Volt oka azt hinnie, hogy van egy élő nőtestvér, és legforróbb vágya az volt, hogy ezen a testvéren segítsen. Nem mondhattam neki egyebet, mint hogy csakugyan van ilyen testvér; azon kívül semmit sem tudtam. Bizva titoktartásomban, azzal a reménnyel jött hozzám, hogy képes leszek az említett leány nevét és tartózkodási helyét neki megmondani. Mind e szomorú óráig egyiket sem tudom.

-

Papírszeleteim kifogynak. Tegnap fenyegetés közben elvettek tőlem egyet. Följegyzéseimet ma be kell fejeznem.

Kegyes, részvétellel teljes urnő volt, házassága nem volt boldog. Hogy is lehetett volna! A testvér nem bizott benne és gyűlölte őt és minden befolyását ellene fordította; félt tőle és férjétől is. Mikor a kapuhoz kísértem, kocsijában egy gyermek ült, két-három éves szép kis fiu.

- Ő érette, doktor, - mondá és könnyezve reámutatott - szeretnék jóvátenni annyit, amennyi gyöngé tehetségemtől kitelik. Máskülönben öröksége sohasem lesz áldás reá. Érzem, hogy ha másképpen nem engesztelik ki ezt a bűnt, egy napon az ő vétkéül fogják azt betudni. Amit magaménak mondhatok, - nagyon kevés, csak néhány ékszer - ez legyen életének első kötelessége, hogy azt halott anyjának részvéte és mély bánata kíséretében ennek a megsértett családnak adja, ha a leány fölfedezhető.

Megcsókolta a fiut és dédelgetve mondá:

- A te drága érdekedben történik. Te hűséges leszel, Károlyka.

A gyermek bátran válaszolt:

- Igen.

Kezet csókoltam neki, ő karjába vette, dédelgette a fiut és elhajtott. Sohasem láttam többé.

Minthogy férje nevét abban a hiszemben említette, hogy én ismerem, nem említettem azt levelemben. A levelet lepecsételtem és minthogy másban nem bízam, aznap magam kézbesítettem.

Ez este, az év utolsó estéjén, kilenc óra tájban, feketébe öltözött ember cseppet kapumon és óhajtott látni engem. Nesztelenül követte szolgálmat a lépcsőn, egy fiatal fiut, Defarge Ernőt. Mikor szolgál a szobába lépett, ahol feleségemmel ültem, - ő feleségem, szívem szerelme! Szép fiatal, angol hitvesem! - láttuk, hogy az az ember, akiről ő azt hitte, hogy a kapunál maradt, szótlánul ott áll mögötte.

- Sürgős eset Rue St. Honoréban, - mondá. - Nem tartóztatja sokáig, kocsí vár.

Ide hozott, ide hozott a siromba. Mikor házamból kiléptem, hátulról fekete kendőt dobtak arcomra és szájam fölött szorosan összehúzták, karjaimat megkötözték. A két testvér egy sötét sarokból átkerült az utca másik oldaláról és kézmozdulattal azonosította személyemet. A másik, zsebéből elővette leveletem, megmutatta nekem és egy lámpás lángjánál elégette, melyet egy szolgál odatartott és lábával a hamut szétaposta. Egy szót nem szólottak. Ide hoztak, ide hoztak elevenen a siromba.

Ha Istennek úgy tetszett volna, hogy mind e borzalmas évek alatt, a két testvér közül bármelyik kemény szívének azt sugallta volna, hogy hirt juttasson hozzám szeretett feleségemről, - csak egyetlen szót, hogy él-e vagy meghalt - azt hihettem volna, hogy Ő nem hagyta el őket teljesen. De most hiszem, hogy a véres kereszt jele végzetes reájok és nekik az Ő könnyorületében nem lesz részük. Őket és leszármazottjaikat, fajuk utolsó tagjáig én, Manette Sándor, szerencsétlen fogoly, az 1767-ik év utolsó éjszakáján, elviselhetetlen gyötrelmemben vádolom arra az időre, mikor mindezekért a tettekért meg kell felelni. Bevádolom őket Ég és föld előtt.«

Rémületes üvöltés támadt, mikor ennek az okmánynak a fölolvását befejezték. Éktelen ordítás, melyből csak a vér után való mohó szomjuság volt kivehető. Az elbeszélés a kor legbosszuvágóbb szenvedelmét keltette föl és nem volt olyan fej az országban, amely ezért a halált elkerülhette volna.

Mi szükség e törvényszék és e hallgatóság előtt kiemelni azt, hogy Defargeék ezt a papirost nem hozták nyilvánosságra, mint a Bastilleban felfedezett többi emlékiratot, hanem megtartották, hogy az alkalmas időt kivárják? Minek kiemelni azt, hogy ezt a gyűlölt családot Saint Antoine már régen kiátkozta és hogy az bele volt kötve a végzetes lajstromba? Az az ember sohasem élt, akinek erényei és szolgálatai megóvták volna ezen a helyen, ezen a napon és ilyen váddal szemben.

Annál rosszabb volt a vádlottra, hogy a vádló jól ismert polgár, az ő ragaszkodó barátja, feleségének atyja volt. A néptömeg őrjöngő vágyainak egyike volt az ókor kétségbevont erényeinek az utánzása és a nép oltárán való önfeláldozás. Mikor aztán az elnök azt mondotta (különben a saját feje ingott volna a vállán), hogy a köztársaság jó orvosa még nagyobb érdemeket szerez magának a köztársaság körül azáltal, hogy egy gyűlölt arisztokrata családot kiirt és kétségtelenül szent élvezetben és gyönyörben lesz része, hogy leányát özvegygé és az ő gyermekét árvává teszi, vad izgalom és hazafias láz fogott el mindenkit, az emberi érzés egy szikrája nélkül.

- Itt nagy a doktor befolyása - mondá Defargené mosolyogva a Bosszuangyalhoz. - Mentse meg őt most, kedves doktor, mentse meg!

Minden esküdt szavazásakor vad üvöltés támadt. Még egy szavazat, még egy. Üvöltés, üvöltés.

Egyhanguan elítélték. Érzelve és származása szerint arisztokrata, a köztársaság ellensége, a népnek hirhedt elnyomója. Vissza a Conciergeriebe és azután a halálba, huszonnégy órán belül.

11. Fejezet.

Alkonyat.

A halálraitélt ártatlan ember szerencsétlen felesége összeroskadott az ítélet súlya alatt, mintha halálosan sujtották volna. Hang nem jött az ajkára, de lelkének erős volt a szózata és azt hangoztatta feléje, hogy ő az egyedüli a világon, akinek őt fájdalmában fel kell emelnie és akinek nem szabad fájdalmát növelnie, úgy hogy még ettől a csapástól is rögtön magához tért.

Mínthogy a bírának nyilvános utcai ünnepségen kellett résztvenniök, a törvényszék elnapolódott. A láрма és a teremnek a számos kijáráson való megüresedése még nem szűnt meg, mikor Lucie karját férje felé kinyújtva állt ott, arcában csupa szerelem és vigasztalás volt látható.

- Ha megérinthezném! Ha megölelhetném csak egyszer! Ó, jó polgárok, habár csak annyi részvételek volna irányunkban!

Csak a börtönőr maradt ott és kettő a négy ember közül, aki őt az elmúlt este elfogta és Barsad. A nép mind kitódult az utcára, hogy a látványosságot megnézzék. Barsad ajánlotta a többinek:

- Hadd ölelje meg; hisz csak egy pillanat. - Hallgatva beleegyeztek és a padokon át a teremben levő emelvényhez kísérték, ahonnan Károly előrehajolt és karjaiba ölelhette.

- Isten veled, lelkem édes szerelme. Utolsó áldásom kíséren, szerelmem. Ismét találkozunk ott, ahol a fáradtak pihennek.

Ezek voltak férje szavai, mikor keblére ölelte őt.

- El tudom viselni, édes Károly. Az Ur segít; ne szenvedj miattam. Utolsó áldást gyermekünknek.

- Általad küldöm. Általad csókolom. Isten hozzádot mondok neki általad.

- Férjem. Nem! Még egy pillanatra! - Elszakadt tőle. - Nem leszünk sokáig elválasztva. Érzem, hogy szívem lassan megtörik; de kötelességemet megteszem, amíg képes vagyok arra és ha elhagyom őt, Isten jó barátokat támaszt az ő számára is, amint ő érettem megtette.

Atyja követte őt és mindkettő előtt térdre borult volna, ha Darnay kezénél nem fogja és ezt kiáltja:

- Nem, nem! Mit cselekedett, hogy előttünk térdelni akar? Most tudjuk, hogy milyen küzdelmei voltak azelőtt. Most tudjuk, hogy mit szenvedett, mikor származásomat gyanította és mikor azt megtudta. Most tudjuk, hogy milyen természetes ellenszenvvel kellett megküzdenie és azt legyőzni az ő érdekében. Szívünk egész melegével, minden szerelmünkkel mondunk önnek köszönetet. Az Ég áldja meg!

Az atya egyedüli válasza volt, hogy kezével ősz hajába markolt és azt tépte hangos jajveszékelés közben.

- Nem történhetett másképpen - mondá a fogoly, - minden összeműködött, hogy így végződjék. Az az eredménytelen törekvés, hogy szegény anyám parancsának eleget tegyek, hozott végzetesen az ön közelébe. Gonoszból nem származhatott jó és áldatlan kezdetnek nem lehetett szerencsésebb vége. Vigasztalódjék és bocsásson meg nekem. Az Ég áldja meg!

Mikor elvezették, felesége elbocsátotta őt és imára kulcsolt kezekkel nézett utána, arcán sugárzó kifejezés ült, melyben még vigasztaló mosoly is volt látható. Mikor a foglyok ajtaján eltávozott, megfordult, fejét szeretően atyja keblére hajtotta, szólni akart hozzá és lábaihoz rogyott.

Akkor előkerült Carton Sydney a sötét sarokból, ahonnan nem mozdult eddig és fölemelte őt. Csak atyja és Lorry voltak vele. Karja remegett, mikor fölemelte és fejét megtámasztotta. De arcából nemcsak részvét - büszkeség is sugárzott.

- Kocsiba vigyem őt? Nem érzem a súlyát.

Könnyen vitte a kapuhoz és gyöngéden lefektette a kocsiban. Atyja és öreg barátja beszállottak, ő a kocsis mellé ült.

Mikor a kapuhoz értek, ahol csak néhány órával azelőtt állott a sötétségben, hogy elképzelje, hogy az utca mely durva köveit érintették lábai, ismét kiemelte őt és a lépcsőn fölvitte szobájába. Ott lefektette egy divánra, ahol gyermeke és Miss Pross sirtak fölötte.

- Ne hozza eszméletre - mondá gyöngéden az utóbbinak, - jobb neki így; ne hozza öntudatra, amíg csupán eszméletlen.

- Ó, Carton, Carton, édes Carton - kiáltott a kis Lucie és szenvedélyesen átölelte nyakát, bánata kitörésében. - Most, hogy eljött, bizonyára tesz valamit, hogy mamán segítsen és hogy papát megmentse! Ó, nézzen reá, édes Carton! Ön azok közül való, akik szeretik őt, el tudja viselni, hogy így látja őt?

A gyermek fölé hajolt és viruló arcát arcára fektette. Gyöngéden letette őt és öntudatlan anyját nézte.

- Mielőtt távozom - kérdezte és szünetet tartott - megcsókolhatom-e őt?

Későbbben emlékeztek arra, hogy mikor föléje hajolt és ajkaival arcához ért, néhány szót suttogott. A kis Lucie, aki legközelebb állott hozzá, mondotta nekik később és unokáinak is elmondotta, mikor szép öregasszony volt, hogy hallotta, amint ezt mondotta: »egy életet, melyet szeret«.

Mikor kiment a másik szobába, hirtelen Lorryhoz és atyjához fordult, akik követték őt, és az utóbbinak mondá:

- Manette doktor, tegnap még nagy befolyása volt; kísérelje meg, utóljára. A bírák és a hatalmon levők mind barátságosak önhöz és hálásak szolgálataiért; nemde?

- Semmi sem maradt előlem titokban, ami Károlyra vonatkozott. Feltétlenül biztosítottak, hogy megmentem őt; és meg is mentettem. - Nagyon nyugtalanul és nagyon lassan válaszolt.

- Kísérlelje meg ismét. Csak nagyon kevés idő van holnap délutánig, de kísérlelje meg.

- Megkísérelem. Nem habozok egy pillanatig sem.

- Ez helyes! Tudom, hogy olyan energia, mint az öné, nagy dolgokat vitt véghez, ámbar - tette hozzá mosolyogva és sóhajjal - ily nagy dolgot soha. De kísérlelje meg! Oly keveset ér az élet, ha rosszul használjuk, de mégis ezt a fáradságot megéri. Ha nem úgy volna, nem volna áldozat lemondani róla.

- Elmegyek - mondá Manette doktor - egyenest a közvádlóhoz és az elnökhöz és a többihez is elmegyek, akiket inkább nem nevezek meg. Irok - de várjunk csak! Ünnepe van az utcákon, alkonyat előtt senki sem lesz otthon található.

- Az igaz! Kétségbeesett remény, a legjobb esetben is, és nem kétségbeesettebb, ha alkonyatig elhalasztódik. Szeretném tudni, hogy mit végez, ámbar én nem remélek semmit. Mit gondol, Manette doktor, mikorra térhet vissza e félelmetes hatalmaktól?

- Remélem, hogy közvetlenül alkonyat után. Egy-két óra lefolyása alatt.

- Négy óra után már sötétedik. Vegyük a leghosszabb időt. Ha én Lorry urhoz megyek kilenc-kor, meghallom-e, hogy mit végzett, barátunktól, vagy öntől?

- Meg.

- Szerencsét kívánok.

Lorry követte Sydneyt a kapuhoz és vállát érintette, amint elmenőben volt és megfordulásra készült.

- Nincs reményem, - mondá Lorry halk és fájdalmas suttogással.

- Nekem sincs.

- Ha ezek közül az emberek közül egy, vagy mind hajlandó is volna arra, hogy életben hagyja őt, - ez óriási föltétel, mert nekik micsoda az ő, vagy bárkinek az élete - kétségbevonom, hogy a törvényszéki teremben lefolyt jelenetek után ezt tenni mernék.

- Én is. A bárd zuhanását hallottam abban az üvöltésben.

Lorry karját az ajtófélfának támasztotta és arcával reáborult.

- Ne essék kétségbe, - mondá Carton nagy gyöngédséggel - ne bánkódjék. Manette doktort bátorítottam ezzel az eszmével, mert éreztem, hogy egy napon Lucienek ez vigasztalás lesz. Különben azt hihetné, hogy életét könnyelműen pusztulni engedték vagy elvetették és ez bánatot okozhatna neki.

- Igen, igen, igen, - válaszolt Lorry, szemét fölszárítva. - Igaza van. De ő meghal; nincs többé remény.

- Igen. Meghal; nincs többé remény, - ismételte Carton. És szilárd lépéssel haladt le a lépcsőn.

12. Fejezet. Éjszaka.

Carton Sydney megállott az utcán, nem volt egészen határozott, hogy hová menjen.

- Tellson-bankban kilenckor - mondá elmélyedve. - Helyesen cselekszem-e, ha azalatt mutakozom? Azt hiszem. Legjobb, ha ez a nép tudja, hogy van itt egy olyan férfi, mint én; ajánlatos óvatosság és szükséges előkészület is lehet. De nyugalom, nyugalom, nyugalom. Először meg kell fontolnom.

Lassította lépteit, melyek már egy cél irányába vitték őt, egyet-kettőt fordult a már sötétlő utcában és megfontolta a gondolatot, minden lehető következményeivel. Első eszméje megerősödött.

- Legjobb, - mondá véglegesen határozva - ha ez a nép tudja, hogy van itten egy olyan ember, mint én. - És Saint Antoine felé fordult.

Defarge aznap Saint Antoine külvárosbeli korcsmárosnak mondotta magát. Annak, aki ismerte a várost, nem volt nehéz az ő házat kérdezetés nélkül is megtalálni. Miután megbizonyosodott fekvése felől, Carton kikerült ismét a szűk utcákból, megebédelt egy vendéglőben és ebéd után egészséges álomba merült. Évek óta először nem ivott erős italt. Az elmúlt éjszaka óta nem ivott egyebet, mint egy kevés könnyű bort és a múlt éjszaka a brandyt Lorry tüzhelye mellett lassan kiöntötte, mint aki ezzel már végzett.

Hét óra volt, mikor fölfrissülve fölébredt és kiment ismét az utcára. Saint Antoine felé vivő útjában megállott egy kirakat előtt, melyben tükör volt, meglazult nyakkendőjét megigazitotta, kabátja gallérját felhuzta és haját rendbehozta. Mikor ezzel elkészült, Defarge korcsmája felé ment és belépett oda.

Véletlenül nem volt más vendég a korcsmában, mint Jacques Három, a nyugtalan ujjú és károgó hangú. Ez az ember, akit az esküdtek között látott, a kis üzleti asztal előtt állott és Defargeékkal beszédbe volt elegyedve, az emberrel és asszonnyal. A Bosszuangyal részt vett a beszélgetésben, mint a cég rendes tagja.

Mikor Carton belépett és leült és (meglehetősen rossz francia nyelven) egy kis mérték bort kért, Defargené figyelmetlen pillantást vetett rá, majd figyelmesebbet és még figyelmesebbet, végül odalépett asztalához és kérdezte, hogy mit rendelt.

Carton ismételte, amit már mondott.

- Angol? - kérdezte Defargené és kérdezően huzta fel sötét szemöldökét.

Ránézett, mintha még az egyes szót is nehezen értené meg és az előbbi, erősen idegen hangzású akcentussal válaszolt:

- Igen, asszonyom, igen. Angol vagyok.

Defargené visszatért asztalához a borért és amikor Carton egy Jakobinus-ujszágot kezébe vett és azt szinlelte, hogy nagy fáradsággal megérteni igyekszik, hallotta, amint mondta:

- Esküszöm nektek, olyan, mint Evrémonde.

Defarge odahozta a bort és jó estét kívánt neki.

- Tessék?

- Jó estét.

- Ah! Jó estét, polgár! - mondá poharát megtöltve. - Ah! És jó bor. Éljen a köztársaság!

Defarge visszament az asztalhoz és mondá:

- Bizonyosan hasonlít kisé.

Az asszony határozottan válaszolt:

- Mondom neked, nagyon is hasonlít. - Jacques Három békítően jegyezte meg:

- Ez onnan van, asszonyom, hogy annyit gondol rá.

A kedves Bosszuangyal nevetve füzte hozzá:

- Igaz, szavamra! - És oly gyönyörrel néz elébe annak, hogy holnap még egyszer fogja látni!

Carton mutatoujjával figyelmesen és elmélyedt arckifejezéssel követte az ujság sorait és szavait. Azok mind az üzleti asztalra könyököltek, közel egymáshoz és halkán beszélgettek. Néhány percnyi hallgatás után, mely alatt mindnyájan reánéztek, ő azonban nem zavartatta magát Jakobinus-olvasmányában, azok ismét folytatták beszélgetésüket.

- Teljesen igaz, amit Madame mond - jegyezte meg Jacques Három. - Miért álljunk meg? Nagyon sok az igaz benne. Miért álljunk meg?

- Helyes, helyes, - vetette Defarge közbe - valahol azonban csak meg kell állni. Csupán az a kérdés, hogy hol.

- Kiirtás után, - mondá az asszony.

- Nagyszerű! - káromgott Jacques Három. A Bosszuangyal is élénken helyeselt.

- Kiirtás jó elv, feleségem, - mondá Defarge nyugtalanul - általánosságban nem kifogásolom. De ez a doktor sokat szenvedett. Láttad őt ma? Megfigyelted az arcát, mikor az írást föl-olvasták?

- Megfigyeltem az arcát, - ismételte az asszony megvetően és bosszusan - igen, megfigyeltem az arcát. Megfigyeltem, hogy az arca nem igazi barátja a köztársaságnak. Vigyázzon az arcára!

- És megfigyelted, feleségem, leánya fájdalmát is - mondá Defarge engesztelő hangon - öneki ez borzasztó fájdalom lehet.

- Megfigyeltem leányát! - ismételte az asszony. - Igen, megfigyeltem leányát, több mint egyszer. Megfigyeltem ma és megfigyeltem más napokon is. Megfigyeltem a tárgyalóteremben és megfigyeltem a börtön előtt az utcán. Csak az ujjamat kell felemelnem...! - Ugy látszott, hogy felemeli (a hallgatózó szeme mindig az ujságon volt) és koppanással ejtette le maga előtt az asztalra, mintha a bárd sujtott volna le.

- A polgárnő isteni! - káromgott az esküdt.

- Angyal, - mondá a Bosszuangyal és megölelte őt.

- Ami pedig téged illet, - folytatta az asszony engesztelhetetlenül, férje felé fordulva - ha tőled függne, szerencsére nem függ, még most is megmentenéd ezt az embert.

- Nem! - tiltakozott Defarge. - Nem, még ha ennek a pohárnak a felemelése is elegendő volna ahhoz. De ott aztán megállanék. Azt mondom, álljunk meg itt.

- Látja, Jacques, - mondá Defargené haragosan - látod te is, kis Bosszuangyalom. Hallgassátok csak! Más vétkekért, mint hogy zsarnokok és elnyomók, ítéltem ezt a fajt lajstromomban pusztulásra és kiirtásra? Kérdezzétek férjemet, hogy úgy van-e?

- Ugy van, - hagyta Defarge jóvá, kérdezetés nélkül.

- A nagy napok kezdetén, mikor a Bastille elesett, találta férjem a mai irást és hozta haza magával. Éjszaka közepén, mikor mindenki eltávozott és minden be volt zárva, ezen a helyen elolvastuk, ennek a lámpának a világánál. Kérdezzétek, hogy úgy van-e.

- Ugy van, - hagyta Defarge jóvá.

- Akkor éjjel azt mondtam neki, miután az irást elolvastuk és a lámpa kialudt, a nap besütött a vasrostélyokon az üzletbe, hogy titkot akarok mostan vele közölni. Kérdezzétek meg őt, hogy úgy van-e?

- Ugy van, - hagyta Defarge ismét jóvá.

- Közöltem vele a titkot. Ezzel a két kezemmel ütöttem ezt a mellemet, mint ahogy mostan teszem és mondom neki: »Defarge, engem a tengerparton a halászok között neveltek föl és az a parasztcsalád, melyet a két Evrémonde testvér oly súlyosan megsértett, mint ahogyan azt a Bastilleből való okmány leírja, az az én családom Defarge, a halálosan sebesített fiúnak a testvére, az én testvérem, az a férj az én testvérem férje volt, az a meg nem született gyermek az ő gyermekük volt, az a fítestvér az én fítestvérem volt, az az apa az én apám volt, azok a halottak az én halottaim, és azt az idézést, hogy ezekért a tettekért megfélemlenek, én örököltem!« Kérdezzétek őt, hogy úgy van-e.

- Ugy van - hagyta Defarge még egyszer jóvá.

- Akkor mondd a viharoknak és tüzvésznek, hogy álljon meg, de ne nekem - válaszolt Defargéné.

Mindkét hallgatójának pokoli élvezetet okozott halálhozó haragja - a hallgatózó érezhette, hogy Defargéné milyen sápadt, anélkül hogy látta volna - és mind a kettő élénken helyeselt neki. Defarge, csekély kisebbség, néhány szóval megemlékezett a márki részvétellel teljes feleségéről; de csupán azt érte el, hogy felesége megismételte utolsó válaszát:

- Mondd a viharoknak és tüzvésznek, hogy álljon meg, de ne nekem!

Vendégek jöttek és a csoport feloszlott. Az angol vendég is kifizette, amit fogyasztott, megszámlolta gondosan, amit pénzből visszakapott és mint idegen, kérte, hogy utasítsák a Nemzeti Palota irányába. Defargéné az ajtóhoz vezette őt, karját az övére helyezte és megmutatta neki az utat. Az angol vendég azt gondolta ezalatt, hogy jócselekedet volna azt a kart megragadni, fölemelni és egy éles kést mélyen aládöfni.

De ő utjára ment és nemsokára eltűnt a börtönfal árnyékában. A megállapított órában előkerült onnan, hogy Lorry lakásán ismét megjelenjen; ahol az öreg urat nyugtalan aggodalomban, föl és alá járkálva találta. Azt mondotta, hogy egészen mostanáig Lucienél volt és csupán egy pár perccel azelőtt hagyta őt el, hogy a megállapodáshoz képest idejében itten legyen. Atyját, körülbelül négy óra óta, mióta a bank épületét elhagyta, nem látták. Lucienek halvány reménye volt, hogy az ő közbenjárása talán megmentheti Károlyt, de ez a reménye nagyon csekély. Már több mint öt órája, hogy távol volt, hol lehet? Lorry tíz óráig várt; minthogy azonban Manette doktor nem tért vissza és ő Luciet nem szívesen hagyta egyedül, úgy állapodtak meg, hogy ismét visszamegy hozzá és éjfélkor ismét visszajön a bank épületébe. Azalatt Carton a tűz mellett egyedül vár a doktorra.

Várt, várt és az óra tizenkettőt ütött, de Manette doktor nem tért vissza. Lorry ismét hazajött, de nem hozott hírt róla. Hol lehet?

Éppen ezt a kérdést tárgyalták és hosszas távolléte folytán hajlandók voltak halvány reményt táplálni, mikor hallották őt a lépcsőn. Abban a pillanatban, amint a szobába lépett, nyilvánvaló lett, hogy minden elveszett.

Hogy valóban volt-e valakinél, avagy pedig az egész idő alatt az utcákon bolyongott, azt sohasem tudták meg. Amint ott állott és reájuk bámult, nem kérdeztek tőle semmit, arca mindent megmondott.

- Nem tudom megtalálni, - mondá ő - de meg kell találnom. Hol van?

Feje és nyaka födetlen volt és amint beszéd közben körültekintett, levetette kabátját és a földre ejtette.

- Hol a padom? Mindenütt kerestem és nem találok. Mit csináltak a munkámmal? Az idő sürget: azokat a cipőket be kell végeznem.

Egymásra néztek és szívéük megtört.

- Kérem, kérem! - mondá ő siró hangon. - Hadd lássak munkához. Adják ide a munkámat.

Minthogy nem kapott választ, haját tépte és a padlót verte lábával, mint egy haragos gyermek.

- Ne kinozzanak egy szegény, szerencsétlen nyomorultat, - könyörgött borzalmas kiáltással - adják vissza a munkámat! Mi lesz velünk, ha az a cipő ma éjjel nem készül el?

Elveszett, teljesen elveszett!

Oly teljesen reménytelen volt, hogy őt meggyőzzék, vagy hogy azt megkíséreljék, hogy mindegyikük - mintha megbeszélték volna - egyik kezét a vállára helyezte és azzal az ígérettel, hogy munkáját azonnal előkerítik, rábirták őt, hogy a tűz mellé leüljön. Lerogyott a székbe, belekábult a parázsba és sirt. Mintha mindaz, ami a padlásszoba ideje óta történt, csak képzelődés, futó álom lett volna; Lorry látta, hogy ugyanazzá az alakká sorvad, melyet Defarge őrzött.

Ámbár mind a ketten meg voltak hatva és rémülve a hirtelen összeroskadás miatt, nem volt idejük, hogy ezzel az érzellemmel foglalkozzanak. Egyedül maradt leánya, utolsó reményétől és támaszától megfosztva, mindkettőjükhöz fohászkodott. Ismét egymásra tekintettek, mintha összebeszélték volna, az a gondolat tükröződött vissza arcukon. Carton kezdett el beszélni.

- Az utolsó remény is elveszett, igaz, hogy csekély volt. Igaz; legjobb, ha leányához visszük. De mielőtt elmegy, kérem, hallgasson reám egy pillanatra, nagy figyelemmel. Ne kérdezze a föltételek okát, melyeket most szabni óhajtok, sem az ígéretét, melyet kérni akarok; van rá okom - elegendő.

- Nem vonom kétségbe, - válaszolt Lorry - folytassa.

A köztük levő széken ülő alak sóhajtozva hajlongott. Oly hangon beszéltek, mintha éjjel beteg ágya mellett virrasztának.

Carton lehajolt, hogy fölemelje a kabátot, mely majdnem lábai alá került. Miközben ezt tette, kiesett a zsebből a doktor zsebkönyve, melybe napi teendőit szokta feljegyezni. Carton fölemelte, összehajtott papír volt benne.

- Ezt meg kellene néznünk - mondá.

Lorry jóváhagyóan bólintott. Fölnyitotta és fölkiáltott:

- Hála Istennek!

- Mi az? - kérdé Lorry mohón.

- Egy pillanatra! Mindjárt reátérek. Először - kabátja zsebébe nyult és egy másik papirost vett onnan elő - ez az igazolvány engedelmet ad nekem arra, hogy ezt a várost elhagyjam. Nézze meg! Látja: Carton Sydney, angol polgár.

Lorry nyitva tartotta kezében és az ő komoly arcába nézett.

Őrizze meg részemre holnapig. Én látni fogom őt holnap, amint emlékszik, és jobb, ha nem viszem magammal a börtönbe.

- Miért nem?

- Nem tudom; jobb, ha nem teszem. Most vegye ezt a papírt, mely Manette doktor zsebében volt. Ez hasonló igazolvány, mely felhatalmazza őt, leányát és az ő gyermekét, hogy bármely időben áthaladjon a sorompón és a határon. Látja?

- Igen.

- Talán tegnap szerezte ezt utolsó és legfontosabb óvintézkedés gyanánt, veszedelem esetére. Mikorról van kelezve? De hisz az mindegy; ne nézegesse; tegye óvatosan az enyémhez és az önéhez. Most, kérem, figyeljen. Egy-két óráig ezelőtt való időig nem kételkedtem abban, hogy neki van ilyen igazolványa, vagy kaphat ilyet. Ez érvényes mindaddig, míg be nem vonják. De gyorsan visszavonhatják, és nekem van rá okom, hogy azt higgyem, hogy ez meg fog történni.

- Talán csak nincsenek veszedelemben?

- Nagy veszedelemben vannak. Abban a veszedelemben forognak, hogy Defargené bevádolja őket. Az ő ajkáról hallottam. Ma este hallottam ennek az asszonynak a nyilatkozatát, mely az ő veszedelmüket fenyegetőnek tünteti föl. Nem pocsékoltam el semmi időt és a kémet is láttam azóta. Ez megerősítette félelmemet. Tudja, hogy egy favágó, aki a börtönfal közelében lakik, Defargeék ellenőrzése alatt áll. Defargené kihallgatta ezt a favágót, aki azt mondotta, hogy látta őt, - Lucie nevét sohasem említette - amint jeleket váltott a fogollyal. Könnyen előrelátható, hogy az ok a közönséges lesz: börtönösszeesküvés. Lucie élete veszedelemben van, talán gyermekéé is és talán atyjáé is, mivel mind a kettőt látták vele együtt azon a helyen. Ne rémüljön meg annyira. Ön megmenti őket.

- Az Ég adja, hogy megtehessem, Carton! De hogyan?

- Megmondottam, hogyan, öntől függ és jobb embertől nem függhet. Ezt az új feljelentést nem nyújtják be előbb, mint holnapután; talán csak két-három nappal később; még valószínű, hogy csak egy héttel később. Tudja, hogy főbenjáró bűn a guillotine áldozatát gyászolni. Őt és atyját feltétlenül vétkesnek tartanak ebben a bűnben és ez az asszony (kinek a gyűlöletben való kitartását jellemezni képtelen vagyok) várni fog, hogy ezzel a bűnnel erősítse vádját, hogy kétszeresen bizonyos legyen a dolgában. Figyel reám?

- Oly feszülten és annyira bizom abban, amit mond, hogy egy pillanatra még ezt a csapást is elfelejtem, - mondá, a doktor székének támláját érintve.

- Önnek van pénze és gondoskodhatik a leggyorsabb alkalmatosságról, hogy a tengerparthoz jusson. Már néhány nap előtt megtette előkészületeit, hogy visszatérjen Angliába. Lovai holnap korán utra készen legyenek, úgy hogy két órákor délután indulhassanak.

- Megtörténik!

Viselkedése oly lázas és bátorító volt, hogy a hév Lorryt is elragadta és oly gyors lett, mint egy ifju.

- Ön nemesszívü ember. Nem mondtam, hogy jobb embertől nem függhetnének? Mondja meg Lucienek ma éjjel, hogy milyen veszedelem fenyegeti őt, gyermekét és atyját. Különösen ez utóbbit hangsúlyozza, mert ő szívesen fektetné gyönyörű fejét férje mellé.

Hangja remegett egy pillanatra; majd ismét folytatta, mint azelőtt.

- Atyja és gyermeke érdekében kényszerítse őt, hogy Párist elhagyja, velük és önnel együtt abban az órában. Mondja meg neki, hogy férje utolsó intézkedése ez volt. Mondja meg neki, hogy sokkal több függ attól, mintsem hiszi vagy reméli. Gondolja, hogy atya még ebben a szomorú állapotában is engedelmeskedik majd neki; vagy pedig nem?

- Bizonyos vagyok benne.

- Én is azt gondoltam. Tegye meg mindezeket az előkészületeket itt az udvarban, nyugodtan és teljesen, annyira, hogy ön is a kocsiban üljön. Abban a pillanatban, mikor megérkezem, vegyen fel a kocsiba és hajtson el.

- Minden körülmények között várok önre.

- Igazolványom a kezében van a többi között, mint tudja, és fönntart számomra egy helyet. Csak arra várjon, hogy helyem el legyen foglalva és aztán Angliába!

- Akkor tehát - mondá Lorry és megszorította az ő mohó, de mégis nyugodt és szilárd kezét - nem függ minden egy öreg embertől, egy ifju és tevékeny ember is ott lesz az oldalamon.

- Isten segítségével ott lesz! Igérje meg nekem ünnepélyesen, hogy semmi által sem fogja magát befolyásoltatni, hogy más módot válasszon, mint amiben mostan megállapodtunk.

- Ugy lesz, Carton.

- Emlékezzék holnap e szavakra: az ut megváltoztatása vagy elhalasztása - bármilyen okból - azt eredményezheti, hogy talán egyetlen életet sem lehet megmenteni és sok életet elkerülhetetlenül föl kell áldozni.

- Emlékezni fogok reájuk. Remélem, hogy a magam részét hűségesen elvégzem.

- Én is remélem, hogy megteszem a magamét. Most pedig Isten önnel!

Ámbár komoly mosollyal mondta ezt, sőt az öreg ember kezét is ajkához emelte, nem vált el tőle akkor. Segített neki, hogy az elalvó tűz előtt még folyton hajlongó alakot fölkeltsen, hogy az köpenyt, kalapot öltön magára és távozásra birták azzal, hogy padjának és munkájának a keresésére mennek, melyet még mindig jajveszékelve kért. Carton haladt az egyik oldalán és elkísérte annak a háznak az udvaráig, ahol az a lesujtott szív - mely oly boldog volt akkor, mikor az ő elhagyatott szívét föltárta előtte - virrasztott a borzalmas éjszakában. Belépett az udvarba és néhány pillanatig ott egyedül maradt és feltekintett szobájának megvilágított ablakára. Mielőtt távozott, áldást és istenhozzádot lehelt feléje.

13. Fejezet. **Ötvenkettő.**

A Conciergerie fekete börtönében a nap elítélteji sorsukra várakoztak. Annyian voltak, mint ahány hétje van az évnek, ötvenkettőnek kellett azon a délután a város életének folyamán a határtalan, örökkévaló tengerbe gördülnie. Mielőtt még elhagyták celláikat, már új lakók voltak kijelölve; mielőtt vérük még elkeverődött volna az előtte való napon kiontottak vérével, már el volt különítve a vér, mely holnap az övékével fog elvegyülni.

Ötvenkettőt számoltak le. A hetvenéves nagybérlőn kezdve, aki minden gazdagságával sem vásárolhatta meg az életét, a huszéves varrónőig, akit szegénysége és ismeretlensége sem tudott megmenteni. Fizikai betegségek, melyeket emberi vétek és késedelem okoz, minden rendből szedik az áldozataikat; a borzalmas erkölcsi járvány is, melyet kimondhatatlan fájda-

lom, elviselhetetlen elnyomás és szívtelen közömbösség szült, egyformán, különbség nélkül sújtott.

Darnay Károly, cellájában egyedül, nem vigasztalta magát hizelgő ámitással, amióta a törvényszéktől oda visszatért. Az elbeszélés minden sorából hallotta halálos ítéletét. Teljesen megértette, hogy semmilyen személyes befolyás nem mentheti őt meg, hogy tulajdonképpen milliók ítélték őt el és egyesek érette semmit sem tehetnek.

Még sem volt könnyű, hogy szeretett felesége friss emlékével, nyugodt lélekkel készüljön arra, amit el kellett szenvednie. Az élethez fűző kötelék erős volt és nehéz, nagyon nehéz volt azt meglazítani; ha lassan és nagy fáradozás árán itt meglazult kissé, annál szorosabbra fűződött amott; és ha minden erejét az egyik kéz ellen fordította és az engedett, a másik ismét bezárult. Minden gondolatában lázas sietség volt, szíve hevesen és izgatottan dobogott és minden lemondásnak elleneszegült. Ha egy pillanatra érezte is a lemondást, úgy látszott, hogy felesége és gyermeke, akiknek még őutána élniök kellett, óvást emeltek ellene és azt önzőnek mondták.

Mindez azonban csak eleinte volt. Nem tartott sokáig és belátta, hogy sorsa, melynek elébe ment, nem volt szégyen, hogy igazságtalanul elítélve, naponta annyian mentek szilárd léptekkel ugyanarra az utra. Ezt azután az a gondolat követte, hogy szeretteinek jövő lelki nyugalma nézve nagyfontosságú, hogy ő nyugodt magatartást tanusítson. Hangulata így fokozottan megnyugodott, úgy hogy lelke fölemelkedhetett a magasba és onnan merithetett vigasztalást.

Még mielőtt besötétedett elítélésének estéjén, már ennyire jutott utolsó útjában. Megengedték neki, hogy írószereket és gyertyát vásároljon és nekifogott, hogy addig írjon, míg a börtönben minden világot el kellett oltani.

Hosszu levelet írt Lucienek, melyben elmondotta neki, hogy addig, míg őtől magától nem hallotta, nem tudott semmit atyja bebörtönzéséről és hogy éppen olyan kevésbé tudta, mint ő, míg azt az írást föl nem olvasták, hogy atyja és nagybátyja voltak okozói az ő atyja szenvedésének. Megmagyarázta már neki, hogy atyja - mostan teljesen érthető okból - eljegyzésükkor egyedüli föltételnek kötötte ki és házasságuk reggelén még külön is megígértette, hogy nevét, melyről lemondott, eltítkolja. Atyja kedvéért kérte őt, hogy sohase kutassa, vajjon atyja megfélekezett-e annak az írásnak a létezéséről, avagy pedig az a Tower-ról szóló elbeszélés emlékeztette-e arra, azon a régen elfeledett vasárnapon, a kertben, a kedves platán alatt. Ha volt arra vonatkozó határozott emléke, úgy bizonyára meg volt győződve arról, hogy az a Bastilleal együtt elpusztult, minthogy nem említették azt a foglyok emlékiratai között, amelyeket az ostromlók ott fölfedeztek és amelyekről a világ összes lapjai irtak. Arra kérte őt, - ámbár hozzáfűzte, hogy nagyon jól tudja, hogy az milyen fölösleges - hogy atyját azzal vigasztalja, hogy minden alkalommal kiméletesen hangsúlyozza az igazságot, hogy ő nem tett semmi olyant, amiért ő önmagának indokoltan valamit is szemére vessen, sőt, hogy ő az ő kettejük érdekében mindent elfelejtett. Miután még arra kérte, hogy az ő hálás szerelmére és áldására örökké emlékezve, küzdje le bánatát, hogy szeretett gyermekükről gondoskodhasson és minthogy a mennyben találkoznak, megeskette őt arra, hogy atyját vigasztalni fogja.

Atyjának ugyanolyan módon írt; azonkívül még azt is mondotta neki, hogy feleségét és gyermekét különösen az ő gondjaira bizza. Ezt lelkére kötötte annak a reményében, hogy ezáltal megóvjá őt attól, hogy lehangoltta váljék, vagy hogy visszaessék régi, veszedelmes állapotába, melytől nagyon is kellett tartani.

Lorrynak mind a kedveseit szívébe ajánlotta és vagyoni helyzetét elmagyarázta. Miután ezt megtette és hozzáfűzte hálás barátságának és meleg vonzalmának nyilvánulását, mindent elvégzett. Cartonra egyszer sem gondolt. Lelke annyira tele volt az övével, hogy egyszer sem gondolt reá.

Elég ideje volt, hogy befejezze ezeket a leveleket, mielőtt kioltották a lámpákat. Mikor szalmazsákjára lefeküdt, azt hitte, hogy ezzel a világgal végzett.

De álmában feléje intett újra és ragyogó alakokban mutatkozott előtte. Szabadon és boldogan tért vissza ismét Sohoba, a régi házba (ámbár egészen másmilyennek látszott, mint a valóságos ház), megmagyarázhatatlan módon szabadult meg és gondoktól menten együtt volt Lucievel ismét, ő azt mondta neki, hogy csak álom volt az egész, és hogy ő sohasem távozott. Feledés szünete következett, majd szenvedett és ismét visszajött hozzá, halottan és békeségben és mégsem volt különbség közöttük. Feledés egy újabb szünete és fölébredt a komor reggelen, anélkül, hogy tudná, hogy hol van, vagy mi történt, míg lelkén végigcikázott:

- Ez halálom napja!

Igy haladt keresztül az órákon addig az ideig, amikor az 52 fő volt lehullandó. Most, mialatt higgadt volt és remélte, hogy nyugodt hősiességgel megy végének elébe, ébredező gondolatai új munkába fogtak, nehezen voltak megfékezhetők.

Sohasem látta az eszközt, mely életét volt elveendő. Mily magas volt, hány lépcsője volt, hová állítják, hogyan érintik őt, hogy a kezek, melyek megragadják, vörösek lesznek-e a vértől, hogy mely oldalra fordítják a fejét, hogy első lesz-e vagy az utolsó; - ilyen és ehhez hasonló kérdések számtalanszor, akaratlanul tolultak lelkébe. Nem voltak félelemmel egybekötve: öntudatában nem volt félelem. Inkább attól a különös, mindig újra feltoluló kívánságtól származtak, hogy tudni óhajtotta volna, hogy mit tegyen, ha az ő ideje elérkezik; oly kívánság, mely óriási aránytalanságban volt azzal a néhány pillanattal szemben, amelyekre vonatkozott; csodálkozás, mely inkább egy benne levő más lélek csodálkozása volt, mint az övé.

Az órák elteltek, amint föl és alá járkált és a harang azokat az órákat verte, melyeket ő többé sohasem fog hallani. Kilenc elmúlt mindörökre, tíz elmúlt mindörökre, tizenegy elmúlt mindörökre, tizenkettő közeledett, hogy elmuljon. Erős akarattal leküzdötte az utolsó hangulatot is, mely annyi gondolatot keltett benne. Föl és alá járt és lassan ismételte neveiket. A legnehezebb küzdelem elmúlt. Képes volt arra, hogy föl és alá járjon, zavaró gondolatoktól menten, magáért és övéért imádkozott.

Tizenkettő elmúlt, mindörökre.

Mondották neki, hogy három lesz az utolsó óra és tudja, hogy valamivel előbb szólítják őt elő, minthogy a szekerek nehezen és lassan dübörögtek végig az utcákon. Azt határozta tehát, hogy a két órára gondol, hogy ez az ő órája és a közbeeső időben úgy megerősödik, hogy azután képes legyen másokat bátorítani.

Amint szabályosan, mellén keresztbefont karokkal járt föl és alá, egészen más ember volt, mint a La Forcebeli fogoly, aki ottan járkált föl és alá és meglepetés nélkül hallotta, amint egyet ütött az óra. Ez az óra olyan lassu volt, mint a többi. Hálát rebegett az Égnek, hogy visszanyerte önuralmát és azt gondolta, még egy óra, és megfordult, hogy tovább járkáljon.

Az ajtó előtt, a kőfolyosón léptek hallatszottak. Megállott.

A kulcsot a zárba dugták, megfordult. Mielőtt az ajtó kinyílott, vagy amikor kinyílott, egy férfi halk hangon angolul mondotta:

- Sohasem látott itt engem; kikerültem utjából. Menjen be egyedül; itt várok. Ne veszítsen időt!

Az ajtó gyorsan kinyílt és becsukódott és előtte állott Carton Sydney, nyugodtan és higgadtan, mosollyal az arcán és ujja figyelmeztetően az ajkaira volt fektetve.

Valami derült, ragyogó és különös volt arcának a kifejezésében, úgy hogy a fogoly az első pillanatban nem tudta, hogy a jelenés nem fantázia-e. De ő szólott és az ő hangja volt; megragadta a fogoly kezét és az igazi kéz nyomása volt.

- A világ összes emberei közül legkevésbé remélte, hogy engem fog látni - mondá ő.

- Nem tudtam elhinni, hogy ön az. Még most is alig tudom elhinni, ön nem fogoly? - Ez a félelem ötlött hirtelen az agyába.

- Nem. Véletlenül hatalmam van az örök egyike fölött és annak a felhasználása által állok itten ön előtt. Tőle jövök, feleségétől, kedves Darnay.

A fogoly megszorította a kezét.

- Kérést hozok tőle.

- Mi az?

- Fölötte komoly, sürgős és határozott kívánságot, mely az ön előtt oly drága szónak legmeghatóbb hangján szól önhöz, melyre ön oly jól emlékszik.

A fogoly arcát félig elfordította.

- Nincsen ideje arra a kérdésre, hogy miért hozom én, hogy mit jelent; nekem nincs időm, hogy elmondjam önnek. Teljesítenie kell; vesse le cipőit és huzza fel az én csizmáimat.

A cella falánál, a fogoly mögött egy szék állott. Carton villámgyorsasággal belenyomta őt és mezitláb állott előtte.

- Huzza föl csizmámat. Huzza kezével, minden erejével. Gyorsan!

- Carton! Erről a helyről nem lehet elmenekülni; nem lehet keresztülvinni! Velem együtt meghal! Örültség!

- Örültség volna, ha fölszólitanám, hogy meneküljön; de teszem-e? Ha arra szólitanám föl, hogy menjen ki ezen az ajtón, mondja, hogy örültség és maradjon itt. Cserélje el nyakkendőjét és kabátját az enyémmel. Mialatt ön azt teszi, hadd vegyem ki ezt a szalagot hajfűrteiből, és rázzam szét haját úgy, amilyen az enyém.

Bámulatos gyorsasággal és oly akarat- és cselekvési erővel, mely csodálatosnak látszott, reánkényszerítette ezeket a változtatásokat. A fogoly olyan volt kezében, mint egy gyermek.

- Carton, édes Carton! Örültség! Nem lehet keresztülvinni, nem történhetik meg, megkísérelték, de sohasem sikerült. Könyörgök, hogy halálával ne szaporítsa az enyémmek a keserűségét!

- Kedves Darnay, arra szólítom-e fel, hogy menjen ki ezen az ajtón? Ha arra szólítom fel, utasítsa vissza. Itt van tinta, toll és papiros az asztalon. Elég szilárd a keze ahhoz, hogy írjon?

- Az volt, mikor ön belépett.

- Szilárdítsa meg ismét és írja, amit diktálok. Gyorsan, barátom, gyorsan!

Darnay kezét lázas homlokához nyomta és az asztalhoz ült. Carton, jobbkezevel keblében, egészen közelében állott.

- Írja pontosan, amit mondok.

- Kinek címezzem?

- Senkinek. - Cartonnak még mindig keblében volt a keze.

- Keltezzem?

- Nem.

A fogoly minden kérdésnél föltekintett. Carton kezével keblében, mellette állt és reánézett.

- Ha emlékszik, - diktálta Carton - azokra a szavakra, melyeket régen mondtunk egymásnak, akkor könnyen megérti ezt, ha meglátja. Tudom, hogy emlékszik rájuk. Nem az ön természete, hogy elfelejtse azokat.

Kivonta kezét kebléből, de a fogoly éppen mostan föltekintett zavart csodálkozással és a kéz valamit markolva, megállott.

- Leirta: »hogyan elfelejtse azokat«? - kérde Carton.

- Igen. Fegyver van a kezében?

- Nem, nem vagyok felfegyverkezve.

- Mi az a kezében?

- Mindjárt megtudja, írja, csak néhány szó van még. Ismét diktált: Hálás vagyok, hogy eljött az idő, hogy bebizonyíthatom. Hogy így cselekszem, nem okoz nekem sem fájdalmat, sem bánatot.

Mikor ezeket a szavakat mondotta, szemét az íróra függesztette és kezét lassan és gyöngéden az író arca elé helyezte.

A toll kiesett Darnay kezéből az asztalra és zavartan nézett körül.

- Micsoda gőz ez? - kérdezte.

- Gőz?

- Valami, ami előttem lebegett.

- Nem tudok semmiről; nem lehet itt semmi. Vegye a tollat és végezze be. Siessen, siessen!

Mintha emlékezete meggyöngült volna, vagy lelke megzavarodott volna, úgy erőlködött a fogoly, hogy figyelmét összeszedje. Amint homályos szemmel és lassuló lélegzettel tekintett Cartonra, keze ismét a keblében volt és szilárdan nézett rája.

- Siessen, siessen!

A fogoly ismét a papiros fölé hajolt.

- Ha másként lett volna, - Carton keze ismét óvatosan és lassan lefelé lopódzott - sohasem használtam volna föl a kínálkozó alkalmat. Ha másként lett volna, - a kéz a fogoly arca előtt volt - annál inkább kellett volna helyt állanom érte. Ha másként lett volna... - Carton a tollat nézte és azt vette észre, hogy már csupa olvashatatlan jeleket írt.

Carton keze nem mozdult többé keble felé. A fogoly szemrehányó tekintettel felugrott, de Carton keze egészen közel volt arcához és balkarjával derekát ölelte át. Néhány pillanatig gyöngén védelmezte magát a férfi ellen, aki azért jött, hogy életét az övé helyett föláldozza; de egy perc eltelté után eszméletlenül terült el a földön.

Carton gyorsan és habozás nélkül öltötte fel a fogoly levetett ruháit, haját hátrafésülte és megkötötte azzal a szalaggal, melyet a fogoly viselt. Azután halkán szólott:

- Lépjen be, jöjjön be! - és a kém megjelent.

- Látja? - mondá Carton, föltekintve, amint ott térdelt féltérdén az eszméletlen alak mellett és a papirost a keblébe dugta - nagy az ön veszedelme?

- Carton ur, - válaszolta a kém félénken csattantva ujjával - az itteni nagy forgalomban ez nem veszedelmes reám, ha ön az ajánlatát hűségesen véghezviszi.

- Tőlem ne féljen. Én hü leszek halálig.

- Az ötvenkét számnak teljesnek kell lenni. Ha ön ebben az öltözetben teljessé teszi, nem félek.

- Ne féljen! Én nemsokára nem leszek már utjában és nem árthatok önnek és a többiek, ha Istennek, úgy tetszik, nemsokára messze lesznek innen. Most hívjon segítséget és vigyen engem a kocsiba.

- Önt? - kérde a kém nyugtalanul.

- Őt, ember, akivel én cseréltem; azon a kapun megy ki, amelyen engem behozott?

- Természetesen.

- Gyöngé voltam és szédültem, mikor jöttem és most, hogy távozom, elájultam. A bucsu elszédített. Ilyesmi itten gyakran, nagyon is gyakran megtörtént. Élete saját kezében van. Gyorsan, hívjon segítséget!

- Esküszik, hogy nem árul el? - kérde a reszkető kém, mikor még egy pillanatra szünetelt.

- Ember, ember, - válaszolta Carton lábával dobogva - nem esküdtem elégszer ünnepélyesen, hogy ezt keresztülviszem, hogy most e drága pillanatokat vesztegeti? Vigye maga az udvarba, amelyet ismer, helyezze el maga a kocsiban, mutassa meg őt Lorryéknak, és mondja neki, hogy nincs más élesztőszerre szükség, mint a friss levegőre és hogy emlékezzék tegnap esti szavaimra és ígéretére és hogy hajtson el azonnal.

A kém eltávozott és Carton az asztalhoz ült és homlokát kezébe támasztotta. A kém azonnal visszatért két emberrel.

- Hogy-hogy? - mondá az egyik a földön heverő alakot látva. - Annyira lesujtotta az a hír, hogy barátja a Saint Guillotine sorsjátékban a főnyereményt nyerte meg?

- Jó hazafi, - mondá a másik - nem lehetne jobban lesujtva, ha az arisztokrata semmit sem nyert volna.

Felemelték az eszméletlen alakot, ráhelyezték egy hordágyra, melyet a kapuból hoztak és lehajoltak, hogy elvigyék.

- Az idő rövid, Evrémonde - mondá a kém figyelmeztető hangon.

- Tudom, - válaszolt Carton - vigyázzon barátomra, könyörgöm és hagyjon magamra.

- Jöjjetek, tehát, fiaim, - mondá Barsad - emeljétek fel és vigyétek el.

Az ajtó bezárult és Carton egyedül maradt. Feszült figyelemmel hallgatózott, minden hangra figyelt, mely gyanút vagy veszedelmet jelezhet. Nem hallott semmit. Kulcsok fordultak, ajtók csapódtak, távoli folyosókról lépések hallatszottak, szokatlan kiabálás vagy sietés nem volt hallható. Kis idő múlva szabadabban lélegzett föl, az asztalhoz ült és ismét hallgatózott, míg az óra kettőt ütött.

Olyan hangok hallatszottak, melyektől nem félt, mert képzelte, hogy mit jelentenek. Egymás után több ajtót nyitottak ki, végül az övét. Egy börtönőr a kezében levő jegyzékbe tekintett és csupán ennyit mondott: »Evrémonde, kövessen!« És ő távolról egy nagy sötét terembe követte őt. Sötét téli nap volt és a teremben uralkodó és a külső sötétség is okozta, hogy alig tudta

felismerni a többieket, akiket ide behoztak, hogy karjaikat megkötözzék. Némelyek álltak, mások ültek. Egyesek jajveszékeltek és nyugtalanul jártak föl és alá, de ilyen csak kevés volt. A nagy többség nyugodt és néma volt és mereven a földre nézett.

A fal mellett egy sötét sarokban állott, mialatt az ötvenkettőből még néhányat őutána hoztak be, az egyik megállott, amint elmenőben volt, hogy őt, mint ismerőst, megölelje. Megrettent, hogy fölfedezik, de az ember tovább haladt. Néhány pillanattal később, egy leányos természetű, kedves, sápadt arcú, nagy, türelmes szemű nő kelt föl a padról, ahol ült és odajött hozzá, hogy beszéljen vele.

- Evrémonde polgár, - mondá megérintve őt hideg kezével - szegény kis varrónő vagyok, együtt voltam önnel La Forceban.

Válasz helyett maga elé mormogta:

- Igaz, elfelejtettem, hogy mivel vádolták.

- Összeesküvéssel. Az igazságos ég tudja, hogy ártatlan vagyok. Ugyan ki gondolna arra, hogy összeesküdjék ilyen szegény, gyöngé teremtéssel, mint én vagyok?

Szomoru mosollyal mondotta és ez annyira meghatotta őt, hogy könnyek szöktek a szemébe.

- Nem félek a haláltól, Evrémonde polgár, de én nem tettem semmit. Szívesen meghalok, ha a köztársaság, mely annyi jót akar velünk tenni, szegényekkel, nyer valamit a halállal. De nem értem, hogy ez hogy lehet, Evrémonde polgár. Ily szegény, gyöngé kis teremtés!

- Hallottam, hogy szabadonbocsátották, Evrémonde polgár. Reméltem, hogy igaz.

- Igaz volt. De ismét elfogtak és elítéltek.

- Ha a kocsin önnel megyek, Evrémonde polgár, megengedi, hogy kezét fogjam? Nem félek, de kicsi vagyok és gyöngé és az több bátorságot ad nekem.

Mikor a türelmes szemek arcába tekintettek, hirtelen kétséget látott bennük, majd csodálkozást. Ő megszorította a munkában eldurvult, éhségtől lesoványodott, fiatal kezét és ajkait érintette.

- Érte hal meg? - suttogta ő.

- És felesége és gyermekéért. Csend! Igen.

- Ó, idegen, megengedi, hogy bátor kezét fogjam?

- Csend! Igen, szegény testvérem; az utolsó pillanatig.

Ugyanazok az árnyékok, melyek a börtönt érik, a kora délután ugyanazon órájában beárnyékolják a sorompót és a körülötte levő tömeget, mikor egy Párisból távozó kocsi hajt oda, hogy megvizsgálják.

- Ki megy itt? Ki van benne? Utleveleket!

Az utleveleket kinyújtják és elolvassák.

- Manette Sándor. Orvos. Francia. Melyik az?

Ez az; ez a tehetetlen, tagozatlan hangokat mormogó, tébolyodott öreg ember.

- Ugy látszik, hogy a doktor polgár nincsen ésnél. A forradalmi láz nagyon heves volt reá nézve.

- Nagyon is.

- Hah! Sokan szenvednek emiatt. Lucie. Leánya. Francia. Melyik az?
- Ez az.
- Nyilvánvalóan kell, hogy az legyen. Lucie, Evrémonde felesége; ugy-e?
- Igen.
- Hah! Evrémonde máshová van idézve. Lucie, a gyermeke. Angol. Ez az?

Ez és nem más.

- Csókolj meg, Evrémonde gyermeke. Most jó köztársasági embert csókoltál meg; valami új a családotban; emlékezz reá! Carton Sydney. Ügyvéd. Angol. Melyik az?
- Itt fekszik a kocsi sarkában. - Megmutatják őt a kérdezőnek.
- Ugy látszik, hogy az angol ügyvéd elájult.
- Remélhető, hogy a friss levegőben magához tér. Láthatóan nincsen jó egészségben és meg-rázóan bucsuzott el egy barátjától, aki a köztársaság neheztelését vonta magára.
- Ez az egész? Ez ugyan nem sok! Sokan vonták magukra a köztársaság neheztelését és ki kell tekinteniök a kis ablakon. Lorry Jarvis. Bankár. Angol. Melyik az?
- Én vagyok az. Természetesen, minthogy utolsó vagyok.

Lorry Jarvis válaszolt mind az előző kérdésre. Lorry Jarvis kiszállt és ott áll, kezével fogva a kocsi ajtaját és válaszol a hivatalnokcsoportnak. Lassan körüljárják a kocsit, kényelmesen fölszállnak a tetejére, hogy lássák, micsoda podgyász van ott; a falusi nép körülötte áll, közelebb jön a kocsi ajtajához és kíváncsian belebámul; egy kicsiny gyermeknek anyja, aki hordozta őt, kinyújtotta a karját, hogy megérinthesse a guillotine alatt meghalt arisztokrata feleségét.

- Fogja utleveleit, Lorry Jarvis, alá vannak írva.
- Lehet elutazni, polgár?
- Lehet. Előre postakocsis! Szerencsés utat!
- Üdvözlöm, polgárok. És az első veszedelem elmúlt.

Ezek ismét Lorry Jarvis szavai voltak, amint kezeit imára kulcsolja és fölfelé tekint. Rémület keletkezik a kocsiban és sirás, az eszméletlen utas nehezen lélegzik.

- Nem haladunk nagyon lassan? Nem lehetne biztatni őket, hogy gyorsabban hajtsanak? - kérdi Lucie aggodalmasan az öreg embertől.
- Menekülésnek látszanék, édesem. Nem szabad őket nagyon sürgetnünk; gyanút keltene.
- Nézzen hátra, nézzen hátra, nem üldöznek-e?
- Az ut szabad, édesem. Eddig még nem üldöznek.

Házak kettes-hármas csoportokban, magános gazdaságok, rombadőlt épületek, festő- és bőrgyárak, és más ehhez hasonló épületek, majd nyílt vidék, lombtalan fasorok haladnak el mellettünk. Alattunk a kemény, egyenetlen kövezet, oldalt a puha, mély sár. Néha a feneketlen sárba hajtunk, hogy elkerüljük a kövek rázását, néha megakadunk a mély pocsolyában és gödrökben. Ilyenkor olyan nagy a türelmetlenségünk gyötrelme, hogy vad félelmünkben és sietésünkben inkább kiszállanánk és rohannánk vagy elrejtőznénk, bármit tennénk inkább, mint megállni.

A nyílt vidékről ismét düledező épületek, magános gazdaságok, festő- és börgyárak és ilyenhez hasonló épületek, majd kettes-hármas házcsoporthok, lombtalan fasorok közé kerülünk. Megcsaltak ezek az emberek és más uton visszavíttek? Nem ugyanaz a hely ez? Hála Égnek nem! Falu. Nézzen hátra, nézzen hátra, hogy nem üldöznek-e! Csend! A postaház!

Kényelmesen fogják ki négy lovunkat; kényelmesen áll a kocsi a kis utcán, lovaitól megfosztva és nincs remény arra, hogy ismét mozgásba jöjjön; a lovak lassan láthatók lesznek, egyik a másik után, az új kocsisok kényelmesen követik és új csomókat kötözgetnek ostoraikra; az előbbi kocsisok kényelmesen számolják pénzüket, rosszul adják össze és hibás eredményre jutnak. Az egész idő alatt szívünk oly gyorsan ver, hogy a leggyorsabb ló leggyorsabb vágatása sem érné utól.

Végre az új kocsisok nyergükben ülnek és a régiek mögöttünk maradnak. Áthaladtunk a falun, föl a dombon, le a lejtőn és vízenyős síkságon hajtunk. A kocsisok hirtelen élénk mozdulattal kezdenek beszélni és a lovakat hevesen visszarántják. Üldöznek!

- Ha! Itt benn a kocsiban. Beszéljen!

- Mi az? - kérdi Lorry kitekintve az ablakon.

- Mennyit mondtak?

- Nem értem önt.

- Az utolsó posta. Hány volt ma a guillotine alatt?

- Ötvenkettő.

- Mondtam! Derék szám. Polgártársam itt, csak negyvenkettőt mondott. Tíz fejjel több; ez is valami. A guillotine szépen dolgozik. Imádom őt. Előre, előre!

Az éjszaka sötétén közeledik, ő mozdul ismét; kezd eszméletre térni és érthetően beszélni; azt hiszi, hogy még mindig együtt vannak; kérdezi őt, nevénél szólítva, hogy mi van a kezében. Ó, kegyelmes Ég, szánj meg minket, segíts rajtunk! Nézzen ki, nézzen ki, nem üldöznek-e!

A szél száguld mögöttünk, a felhők repülnek utánunk, a hold fénye ragyog fölöttünk és csupán a vad éjszaka üldöz; de eddig semmi más nem üldöz minket.

14. Fejezet.

A kötés befejeződött

Ugyanabban az időben, mikor az ötvenkettő sorsára várakozott, Defargené sötét, vészthozó tanácsot tartott a Bosszuangyallal és Jacques Hárommal, a forradalmi esküdszék tagjával. Madame Defarge nem a korcsmában tanácskozott minisztereivel, hanem a favágó félszerében, aki azelőtt utkaparó volt. A favágó nem vett részt a tanácskozásban, hanem tisztes távolságban tartózkodott, mint valami szolga, aki nem beszélhet vagy nyilváníthat véleményt, míg nem kérdezik.

- De a mi Defargeunk kétségtelenül jó köztársasági? - kérde Jacques Három.

- Nincsen Franciaországban jobb, mint ő - hangoztatta a pergő nyelvű Bosszuangyal visitó hangján.

- Csend, kis Bosszuangyal - mondá Defargené és homlokát ráncolva, kezét segéd tisztje ajkára tette; - hadd beszéljek! Az én férjem, polgártárs, jó köztársasági és bátor ember; érdemeket

szerzett magának a köztársaság körül és bizalmát is bírja. De férjemnek is vannak gyengeségei és elég gyöngé, hogy részvétet érez a doktor iránt.

- Nagy kár, - káromta Jacques Három kétkedően rázva fejét s kegyetlen ujjai éhes szája körül jártak - nem egészen olyan, mint egy jó polgár; sajnálni való dolog.

- Látja, - mondá az asszony - én nem törődöm a doktorral. Fejét hordozhatja vagy elveszitheti, nem érdekel; nekem mindegy. De az Evrémonde-fajt ki kell irtani és feleségnek és gyermeknek követni kell a férjet és atyát.

- Szép feje van erre a célra, - káromta Jacques Három. - Láttam ott kék szemeket és aranyos haját és gyönyörűnek látszott, mikor Sámson felmutatta.

A szörnyeteg úgy beszélt, mint egy epikureus.

Defargené a földre nézett és egy kis ideig gondolkodott.

- A gyermeknek is arany haja és kék szeme van, - jegyezte meg Jacques Három és elmélyedve élvezte szavait - és ritkán kapunk gyermeket oda. Szép látvány!

- Egyszóval, - mondá Defargené rövid elmélkedésének véget vetve - ebben az ügyben nem bízom férjemben. Az utolsó éjszaka óta nemcsak hogy érzem, hogy terveim részleteit nem közölhetem vele, hanem azt is érzem, hogy a halasztás azzal a veszedelemmel járhat, hogy figyelmezteti őket és elmenekülhetnek.

- Ennek nem szabad megtörténni, - káromta Jacques Három - senkinek sem szabad elmenekülni. Még félig sem elég úgy, ahogy most megy. Százhusznak kellene lenni naponta.

- Egyszóval, - folytatta Defargené - férjemnek nincsen olyan oka, mint nekem, hogy ezt a családot a köztársaság üldözze és nekem nincs olyan okom, mint neki, hogy a doktor iránt szálnalmat érezzek. Tehát egyedül kell cselekednem. Jöjjön ide, kis polgár.

A favágó, aki tisztelettel és a haláltól való rettegés alázatosságával nézett rá, odament, vörös sapkáját kezében tartva.

- Ami azokat a jeleket illeti, kis polgár, - mondá Defargené szigorúan - melyeket a fogollyal váltott, hajlandó-e még ma erre vonatkozóan tanuskodni?

- Igen, igen, miért ne? - kiáltott a favágó. - Minden nap, akármilyen időjárásban kettőtől négyig, mindig jelt adott, gyakran a kicsivel együtt, gyakran nélküle. Tudom, amit tudok. A saját szememmel láttam.

Mialatt beszélt, mindenféle mozdulatot végzett, mintha véletlenül utánozna néhányat a jelek közül, melyeket sohasem látott.

- Nyilvánvaló összeesküvés, - mondá Jacques Három. - Világos, hogy az.

- Meg lehet az esküdtekben bizni? - tudakozódott Defargené és komor mosollyal tekintett rája.

- A hazafias esküdtszékek megbizhatik, kedves polgárnő. Esküdttársaimért jótállok.

- Most lássuk csak még egyszer, - mondá Defargené fontolgatva. - Nélkülözhetem-e ezt a doktort férjem miatt? Nem érzek semmit sem ellene, sem mellette. Nélkülözhetem-e őt?

- Egy fejet számítana, - jegyezte meg Jacques Három halk hangon - valóban nincsen elegendő fejünk; azt hiszem, hogy kár volna.

- Ő is jeleket váltott vele együtt, láttam jól, - mondotta Defargené - nem beszélhetek egyikről a másik nélkül; és nem szabad hallgatnom és az ügyet egészen reábiznom erre a kis polgárra. Merthogy én nem vagyok rossz tanu.

A Bosszuangyal és Jacques Három lázasan versenyeztek egymással és kijelentették, hogy Defargené a legkiválóbb, a legbámulatosabb tanu. A kis polgár, hogy ne maradjon el, mennyei tanunak mondotta őt.

- Kisérelje meg szerencsését, - mondá Defargené. - Nem, nem nélkülözhetem őt! Három órákor el van foglalva? Odamegy a mai kivégzéshez?

A kérdés a favágóhoz volt intézve, aki sietve igenlően válaszolt és felhasználva az alkalmat, hozzáfűzte, hogy ő a legbuzgóbb köztársasági és valóban a legszerencsétlenebb volna, ha valami megakadályozná abban, hogy délutáni pipáját a fura nemzeti borbély munkájának szemlélése közben szíjja el. Annyira hangsúlyozta ezt, hogy azzal lehetett volna gyanusítani (és talán Defargené fekete, megvetően reánéző szemei gyanusították is), hogy a nap minden órájában egyéni aggodalmai vannak személyes biztossága tekintetében.

- Én, - mondá az asszony - hasonlóan vagyok elfoglalva ugyanazon a helyen. Majd ha elmúlt, - mondjuk: nyolc órákor ma este - jöjjön hozzám Saint Antoineba és az én bizottságomnál benyújtjuk a feljelentést ellenük.

A favágó azt mondotta, büszke és boldog lesz, hogy a polgárnőnek segítségére lehet. A polgárnő reánézett; ő zavart lett, kikerülte pillantását, mint ahogy valami kis kutya cselekedett volna, visszahúzódott fatömbjei közé és zavarát fűrésze markolata mögött igyekezett elrejtetni.

Defargené intett az esküdtnak és a Bosszuangyálnak, hogy jöjjenek közelebb az ajtóhoz és további terveit a következő szavakkal fejtette ki előttük:

- Az asszony most otthon lesz és férje halála pillanatát várja. Gyászolni és sirni fog. Olyan kedélyállapotban lesz, hogy a köztársaság igazságosságát kétségbe fogja vonni. Tele lesz részvétellel a köztársaság ellenségei iránt. Odamegyek hozzá.

- Micsoda bámulatos nő! Micsoda imádandó nő! - kiáltott fel Jacques Három gyönyörködve.

- Ó, én gyönyörűségem! - kiáltott a Bosszuangyal és megölelte.

- Fogd kötésemet, - mondá Defargené, segédtsíztjének kezébe helyezve azt - és tartsd készen számomra szokott helyemen. Tartsd fönn számomra szokott széket. Menj oda egyenesen, mert ma valószínűleg a szokottnál nagyobb csődület lesz.

- Szívesen engedelmeskedem főnököm parancsának, - mondá a Bosszuangyal élénken és arcát megcsókolta.

- Nem fogsz elkésni?

- Ott leszek a kezdet előtt.

- És mielőtt a szekerek megérkeznek. Bizonyosan ott légy, lelkem, - kiáltotta a Bosszuangyal utána, mivel ő már befordult az utcába - mielőtt a szekerek megérkeznek!

Defargené a kezével intett, annak jelül, hogy hallotta és megbizhatnak abban, hogy idejében ott lesz, azután végigment a sáron és a börtönfal sarka körül befordult. A Bosszuangyal és az esküdt utánanéztek, amint eltávozott és dicsérték szép alakját és kiváló erkölcsi tulajdonságait.

Volt abban az időben sok nő, kiket a kor borzalmasan elcsufított, de mind között egy sem volt oly félelmetes, mint ez a könyörtelen asszony, aki most az utcákon haladt. Erős és félelem nélküli jellem, éles és gyors felfogás, nagy határozottság olyanfajta szépséggel párosult, mely

nem csupán birtokosát látszott szilárdsággal és lelkesedéssel elárasztani, hanem másokban is e tulajdonságok ösztönszerű beismerését idézte elő; olyan jellem volt, melynek ilyen zord időkben minden körülmények között érvényesülni kellett. Gyermekkora óta az elszenvedett jogtalanság keserű érzelmén töprengett és engesztelhetetlen gyűlölettel telt el egy rend iránt; az alkalom tigrissé nevelte őt. Részvétet egyáltalán nem ismert. Ha ez az erény benne volt valaha, teljesen kiveszett belőle.

Őneki semmi sem volt az, hogy egy ártatlan ember elődeinek vétkeiért haljon meg; nem őt, hanem azokat látta, őneki semmi sem volt az, hogy felesége özveggyé, gyermeke árvává váljék; ez nem volt elegendő bűnhődés, mert ezek az ő természetes ellenségei és az ő zsákmánya voltak és mint ilyeneknek, nem volt joguk az élethez. Meglágyítani őt teljesen reménytelen volt, mert még önmagával szemben sem ismert részvétet. Ha elpusztult volna a sok utcai zavargás egyikében, melyben résztvett, nem szánta volna önönmagát; ha holnap bárd alá küldötték volna, nem ment volna enyhébb érzélemmel oda, mint azzal a kegyetlen óhajjal, hogy helyet cseréljen azzal az emberrel, aki őt odaküldte.

Ilyen szívet hordott Defargené durva ruhája alatt, mely, bár gondatlanul viselte, bűbájosan állott rajta és sötét haja szépnek látszott vörös sapkája alatt. Keblében töltött pisztoly volt elrejtve, övébe éles tőr volt dugva. Ilyen öltözetben, ilyen jellem önbizalmával és olyan asszony biztosságával, aki gyermekkorában megszokta, hogy mezitláb, meztelen térdrel járjon a tenger partján, haladt Defargené az utcákon végig.

Mikor az elmúlt éjjel az elutazás tervét kiszelték, és a kocsi éppen e pillanatban arra várt, hogy terhe teljes legyen, Lorrynak nagy gondot okozott az a nehézség, melyet Miss Prossnak a magukkal való vitele okozott. Nemcsak az volt kíváncsi, hogy a kocsi ne legyen tulterhelve, hanem kiválóan fontos volt az is, hogy a megvizsgálásra és az utasok kikérdezésére szükséges idő a lehető legrövidebbre szorítkozzék, mert menekülésük néhány percnyi időmegtakarítástól is függhetett. Alapos megfontolás után azt ajánlotta, hogy Miss Pross és Jerry, akik bármely pillanatban elhagyhatták a várost, három órákor a lehető legkönnyebb kocsiban utazzanak el. Minthogy podgyász nem akadályozta őket, a fogatot könnyen elérhetik és azután előrehajtanak és az állomásokon a lovakat megrendelhetik. Ilyen módon képesek voltak, a legbecsesebb éjjeli órák alatt, mikor a késés a legveszedelmesebb volt, az utazást lényegesen gyorsítani.

Miss Pross azt remélte, hogy a fenyegető veszedelemben ezzel az intézkedéssel értékes szolgálatot tehet és nagy örömmel fogadta azt. Ő és Jerry látták, amint a kocsi elindult, tudták, hogy Salamon kit hozott, a feszült várakozásban tíz percnyi gyötrelmet szenvedtek és most befejezték előkészületeiket, hogy kövessék a kocsit éppen akkor, mikor Defargené az utcákon haladt és mindinkább közeledett a már elhagyatott lakáshoz, amelyben mostan ők tanácskoztak.

- Nos, mit gondol Cruncher ur, - mondá Miss Pross, aki oly izgatott volt, hogy alig volt képes beszélni, állani, mozogni, vagy élni - mi a véleménye arra nézve, hogy ne induljunk ebből az udvarból? Minthogy innen már távozott ma egy másik kocsi, ez gyanút kelthetne.

- Az én véleményem az, - válaszolt Cruncher - hogy önnek igaza van - és hogy én kitartok ön mellett jóban és rosszban egyaránt.

- A mi drága teremtméseinkért való félelem és remény annyira megzavartak, - mondá Miss Pross heves sirás közben - hogy képtelen vagyok valami tervet kiszelni. Képes ön valami tervet kiszelni, édes jó Cruncher?

- Jövő életmódomra vonatkozóan, Miss, - válaszolt Cruncher - remélem, hogy képes vagyok. Arra, hogy ezt az áldott öreg fejemet mostan használjam, azt hiszem, hogy nem vagyok képes.

Megtenné-e nekem azt a szivességet, Miss, hogy két ígéretemet és fogadalmamat megjegyzi magának, melyet ebben a válságos időben nyilvánítani óhajtok?

- Ó, az Isten szerelmére, - kiáltott Miss Pross még mindig hevesen sirva - mondja el azonnal, hogy gyorsan végezzünk vele.

- Először is - mondá Cruncher egész testében remegve, arca fakóhalvány és ünnepélyes volt - ha azok a szegény teremtések szerencsésen kijutnak innen, sohasem teszem többé, soha!

- Szentül meg vagyok győződve, Cruncher ur, - válaszolt Miss Pross - hogy sohasem teszi többé, bármi is az és kérem, ne tartsa szükségesnek megmagyarázni, hogy mi az.

- Nem, Miss - válaszolt Jerry - nem mondom meg önnek. Másodszor: ha azok a szegény teremtések szerencsésen kijutnak innen, sohasem mondok majd semmit Cruncherné csuszkálása ellen, soha többé.

- Bármilyen háztartási ügy is az - mondá Miss Pross, szemét száritgatta és megnyugodni igyekezett - nem kételkedem, hogy legjobb, ha teljesen rábizza Cruncherné tetszésére. Ó, én drágám!

- Sőt annyira megyek, hogy azt mondom - folytatta Cruncher nyugtalanító hajlandósággal, mintha szószékről prédikálna - és jegyezze meg magának szavaimat és közölje azokat Crunchernével, annyira megyek, hogy azt mondom, hogy a csuszkálásról megváltozott a véleményem és szívből kívánom, bárcsak Cruncherné mostan csuszkálna.

- Igen, igen, igen. Remélem, hogy azt teszi, drága ember - kiáltott Miss Pross magánkívül - és remélem, hogy ő megfelel minden várakozásának.

- Az Ég óvja meg, - folytatta Cruncher még ünnepélyesebben és lassabban és prédikálásra való erősebb hajlammal - az Ég óvja meg ezeket a szegény teremtések attól, hogy érettük való kívánságomba betudják azt, amit valaha tettem és mondtam. Az Ég óvja meg őket (ha nem csuszkálunk is mindannyian), hogy megmeneküljenek ebből a rettenetes veszedelemből. Az Ég óvja meg őket, Miss. Amint mondom, óvja meg! - Ez volt Cruncher befejezése, miután hiába gondolkozott azon, hogy jobbat találjon.

Defargené célját követve, mindinkább közeledett az utcákon.

- Ha valaha visszatérünk hazánkba, - mondá Miss Pross - megbizhatik abban, hogy Crunchernének mindent elmondok, amire emlékezni fogok és amennyit megértettem abból, amit olyan hangsúlyozva mondott; és mindenesetre meg lehet győződve arról, hogy tanuskodom amellet, hogy ön milyen komolyan gondolta azt, ebben a rettenetes időben. De most kérem, gondolkozzunk! Nagyrabecsült Cruncher ur, gondolkozzunk!

Defargené folytatva útját, mindinkább közeledett.

- Nem volna a legjobb, - mondá Miss Pross - ha ön előre menne és megelőzné azt, hogy a kocsí idejőjön, hanem másvalahol várna reánk?

Cruncher azt gondolta, hogy ez a legjobb.

- Hol várhatna reám? - kérdezte Miss Pross.

Cruncher annyira zavarodott volt, hogy nem tudott más helyre gondolni, mint a Temple Barra. Ó, jaj! A Temple Bar száz mérföldnyire volt és Defargené már valóban közel volt.

- A nagytemplom kapujánál, - mondá Miss Pross. - Nagyon távol esne az utunktól, ha a nagytemplom két tornya közötti kapunál szállanék be?

- Nem, Miss, - válaszolt Cruncher.

- Tehát akkor legyen olyan jó, - mondá Miss Pross - menjen egyenest a postaházhoz és intézze el ezt a változtatást.

- Mint látja, - mondá Cruncher habozva és fejét rázva - nem szívesen hagyom el. Nem tudjuk, hogy mi történhetik.

- Az Ég tudja, hogy nem tudjuk, - válaszolt Miss Pross - de ne féltsen engem. Várjon reám a nagytemplom kapujánál, vagy olyan közel, amennyire lehet, három órákor, bizonyos vagyok, hogy sokkal jobb, mintha innen indulunk. Szentül meg vagyok győződve. Nos! Isten áldja meg, Cruncher! Ne törődjék velem, hanem azoknak az életével, akik tőlünk függhetnek!

Ez a bevezetés és az a körülmény, hogy Miss Pross imára kulcsolt kezét könyörögve nyújtotta feléje, meggyőzte Crunchert. Egy-két biztató bólintással azonnal távozott, hogy megváltoztassa az intézkedést és otthagya Miss Pross egyedül, hogy majd követi őt, úgy, amint ajánlotta.

Miss Prossnak vigasztalás volt, hogy az ajánlott óvatosság már a véghezvitel állapotában volt. Más vigasztalás volt az neki, hogy megnyugodott és külsejét rendbe akarta hozni, nehogy izgatottsága az utcán feltűnést keltsen. Az órára nézett, két óra mult husz perccel. Nem volt veszíteni való ideje, azonnal el kellett készülnie.

Izgatottságában félelemmel töltötte el az elhagyatott szobák magánya és képzeletében látni vélte, hogy minden nyitott ajtón arcok tekintenek be. Egy tál hideg vizet hozott és szemét mosta, mely vörös és dagadt volt a sirástól. Lázos félelmének izgatottságában nem tudta elviselni, hogy egy-két pillanatig az arcáról lefolyó víz miatt nem láthatott, folyton szünetet tartott és körülnézegetett, hogy nem figyel-e valaki. Ilyen szünet közben hirtelen megrettent és fölkiáltott: egy alakot látott a szobában állani.

A mosdótál törötten esett a földre és a víz Defargené lába alá folyt. Azok a lábak emlékezetes, durva utakon jártak és sok ontott vért tapostak, míg ahhoz a vízhez jutottak.

Defargené hidegen tekintett reá és kérdezte:

- Hol van Evrémonde felesége?

Miss Prossnak eszébe jutott, hogy az ajtók tárva-nyitva állottak és hogy ez elárulhatja menekülésüket. Először is betette az ajtókat. Négy volt a szobában, mind becsukta. Azután elhelyezkedett annak a szobának az ajtajában, melyet Lucie lakott.

Defargené sötét szeme követte őt e gyors mozdulata közben és rászegeződött, mikor ezzel elkészült. Miss Pross nem volt szép, az elmuló évek nem enyhítették vad külsejét és nem lágyították durva megjelenését; de ő is elszánt nő volt a maga módján és végignézett Defargené alakján.

- Külsőd szerint Lucifer felesége lehetnél, - mondá Miss Pross - de azért engem nem gyűrsz le. Angol nő vagyok!

Defargené megvetően nézett reá, de ugyanolyan érzelmet sejtett, mint Miss Pross; hogy ők ketten egymás ellen, harcra készen állanak. Szilárd, erős, kérlelhetetlen nőt látott maga előtt, mint ahogyan sok évvel ezelőtt Lorry ebben az alakban egy erős kezű nőt látott. Jól tudta, hogy Miss Pross a családnak hűséges szolgálója; Miss Pross jól tudta, hogy Defargené a családnak kérlelhetetlen ellensége.

- Odavivő utamban, - mondá Defargené, kezével a végzetes hely felé mutatva - ahol készen tartják számomra széket és kötésemet, eljöttem, hogy tisztelgjek nála. Látni óhajtom őt.

- Tudom, hogy szándékaid ördögiek, - mondá Miss Pross - és megbizhatsz abban, hogy én megállom helyemet ezekkel szemben.

Mindegyik a maga anyanyelvén beszélt; egyik sem értette a másik szavát; mind a kettő feszülten figyelt, hogy a tekintetből, a viselkedésből következtesse az érthetetlen szavak értelmét.

- Nem lesz jó neki, ha ebben a pillanatban elrejtőzik előlem, - mondotta Defargené. - Jó hazafiak tudják, hogy az mit jelent. Hadd lássam őt! Mondja meg neki, hogy látni akarom őt. Hallja?

- Még ha a szemed csavarhuzó volna is - válaszolt Miss Pross - és én egy angol mennyezetes ágy volnék, még akkor sem lazitanád meg egy porcikámat sem. Nem, te gonosz idegen nő! Fölveszem a küzdelmet!

Defargené, természetesen, nem értette meg ezeket a megjegyzéseket; de annyit megértett belőlük, hogy dacolni készül vele.

- Ostoba, disznóképű nő! - mondá Defargené homlokát ráncolva. - Nem a te válaszat akarom. Látnom kell őket! Vagy mondd meg neki, hogy látni akarom őt, vagy pedig távozz az ajtó elől, hadd menjek be! - Ezt jobb karjának fenyegető lengetésével mondotta.

- Nem hittem volna, - mondá Miss Pross - hogy valaha kívánni fogom, hogy ostoba nyelvedet megértsem, de ruhámon kívül, melyet viselek, mindent odaadnék, ha tudnám, hogy sejtet-e az igazat, vagy annak részét.

Mind a ketten egy pillanatra sem vesztették el egymást szemük elől. Defargené nem mozdult el arról a helyről, ahol állott, mikor Miss Pross először vette az ő jelenlétét észre; de most egy lépéssel előre jött.

- Britt vagyok, - mondá Miss Pross - kétségbeesett vagyok. Két angol pennyt sem törődöm magammal. Tudom, hogy mennél tovább tartóztatlak, annál nagyobb Katicabogaramnak a reménye. Egy maroknyi nem marad fekete hajadból, ha érinteni merészelsz!

Igy beszélt Miss Pross fejét rázva és minden gyors mondat között egyet villámlott a szeme, minden gyors mondata egy lélegzet volt. Így beszélt Miss Pross, ki életében sohasem ütött meg senkit.

De bátorsága oly izgatott természetű volt, hogy elnyomhatatlan könnyek tolultak szemébe. Defargené ezt a bátorságát annyira nem értette meg, hogy gyöngeségnek tartotta. »Ha, ha! - nevetett. - Te szegény nyomorult! Ugyan mit érsz te? A doktort szólítom most! Azután hangosan kiáltott: - doktor polgár! Evrémonde felesége! Evrémonde gyermeke! Bárki válaszoljon Defarge polgárnőnek, ezt a nyomorult bolondot kivéve!«

Talán a beállott csend, talán Miss Pross arcának valami kifejezése, talán valami hirtelen sejtélem, mely nem függött össze azzal, amit látott, azt suttogta Defargénénak, hogy eltávoztak. Három ajtót gyorsan kinyitott és betekintett.

- Ezek a szobák mind rendetlenségben vannak, ott gyorsan csomagoltak, mindenféle hever a padlón elszórva. Abban a szobában mögötte senki sincs! Hadd nézzem!

- Soha! - mondá Miss Pross, ki a fölszólítást oly teljesen megértette, mint Defargené a választ.

- Ha nincsenek abban a szobában, akkor eltávoztak, de üldözni lehet őket és visszahozni, - mondá Defargené magában.

- Ameddig nem tudod, hogy ebben a szobában vannak-e vagy sem, nem tudod, hogy mit tégy,
- mondá Miss Pross *magában* - és nem fogod megtudni, ha én képes vagyok megakadályozni;
és ha tudod, vagy nem tudod, nem távozol innen addig, amíg én foghatlak.

- Elejétől kezdve ott voltam az utcákon, semmi sem állított meg, darabokra téplek, ha nem távozol abból az ajtóból. - mondá Defargené.

- Egyedül vagyunk egy magas háznak legfelső emeletén, magános udvarban, nem valószínű, hogy meghallanak, testi erőért imádkozom, hogy itt foghassalak, mert minden perc, ameddig itt vagy, kedveltemnek százezer guineát ér meg, - mondá Miss Pross.

Defargené az ajtó felé indult. Miss Pross, pillanatnyi ösztön hatása alatt, mindkét karjával dereka körül fogta és szorosan tartotta az asszonyt. Defargené hiába ellenkezett és ütött; Miss Pross, a szeretet élénk kitartásával, mely mindig erősebb, mint a gyűlöleté, szorosan fogta és a küzdelemben föl is emelte a földről. Defargené mindkét kezével ütötte és karmolta az arcát; de Miss Pross fejét lehajtva, dereka körül fogta és oly görcsösen tartotta, mint valami vízbe-fulladó.

Defargené keze gyorsan megszűnt ütni és az övét tapogatta.

- Karom alatt van, - mondá Miss Pross fulladó hangon - nem fogod kihuzni. Erősebb vagyok mint te, áldom érte az Eget. Addig foglak, míg egyikünk elszédül vagy meghal!

Defargené keze keblében volt. Miss Pross föltekintett, látta, hogy mi az, feléje ütött, egyet villámlott és durrant és egyedül állott - a füsttől megvakulva.

Mindez egy pillanattig tartott. Rémületes csend állott be, mikor a füst a levegőben elszállt, mint az őrző asszony lelke, akinek teste élettelenül hevert a földön.

Helyzetének első félelmében és aggodalmában Miss Pross annyira távozott a tetemtől, amennyire csak tudott és leszaladt a lépcsőn, hogy eredménytelenül segítségért kiáltson. Szerencsére, még idejében meggondolta cselekedetének lehető következményeit, mást határozott és visszafordult. Borzasztó volt a szobába ismét bemenni, de ő bement, sőt közelébe is ment, hogy kalapját és egyéb holmiját elhozza. A lépcsőházban magára vette, betette és bezárta az ajtót és a kulcsot magával vitte. Azután leült néhány pillanatra a lépcsőre, hogy lélegzetet vegyen és sirjon, majd fölkelt és elsietett.

Szerencsére, fátyol volt a kalapján, különben alig mehetett volna végig az utcán, anélkül, hogy meg ne állítsák. Szerencsére, a megjelenése természetből fogva is oly különös volt, hogy az eltorzítás nem tűnt föl rajta annyira, mint más nőn. Mind a két előnyre szüksége volt, mert az arca mélyen összevissza volt karmolva, haja borzas volt és (hirtelen és izgatottan rendbehozott) ruhája százfelé volt huzva és rángatva.

Mikor a hidon áthaladt, a kulcsot a folyóba dobta. Néhány perccel előbb ért a nagytemplomhoz, mint kísézője és mialatt várt, azt gondolta, ha a kulcs egy hálóban megakadt, kifogták, felismerték, ha az ajtót kinyitották és a tetemet felfedezték, ha a sorompónál megállítják, börtönbe vetik és gyilkossággal vádolják! Ez izgató gondolatoknak közepette megjelent a kísézője, fölvette a kocsiba és elhajtatott vele.

- Lárma van az utcán? - kérdezte kísézőjét.

- A szokott lárma - válaszolt Cruncher és meglepetten nézett reá, mikor a kérdést hallotta és külsejét meglátta.

- Nem hallom önt - mondá Miss Pross. - Mit mond?

Cruncher hiába ismételte azt, amit mondott; Miss Pross nem volt képes őt meghallani.

- Fejemmel bólintok, - gondolta Cruncher elbámulva - azt mindenesetre meglátja. És ő meglátta.

- Van valami lárma az utcán mostan? - kérde Miss Pross ismét, rövid idő múlva.

Cruncher ismét fejével bólintott.

- Nem hallom.

- Egy óra alatt megsiketült? - mondá Cruncher elgondolkozva, nyugtalan hangulatban. - Mi történt vele?

- Ugy érzem, - mondá Miss Pross - mintha villámlott és dörgött volna és az a dörgés lett volna az utolsó hang, melyet az életben hallottam volna.

- Átkozott legyek, ha nincsen valami különös állapotban! - mondá Cruncher, mindinkább jobban megzavarodva. - Mit vehetett be, hogy bátorságát megóvjá? Hallga! Ime, itt dübörögnek ezek a borzasztó szekerek. Ezt csak hallja, Miss?

- Nem hallok semmit - mondá Miss Pross, látva, hogy ő beszél hozzá. - Ó, jó ember, először nagy dörgés volt és azután nagy csend és úgy látszik, hogy ez a csend maradandó és változhatatlan, sohasem törik meg, ameddig csak élek.

- Ha nem hallja ezeknek a rettenetes szekereknek a gördülését, most, mikor azok utjuk végéhez közel vannak, - mondá Cruncher vállán át arra tekintve - az a véleményem, hogy ebben a világban többet nem fog hallani soha.

És valóban sohasem hallott.

15. Fejezet.

A lépések elhalnak örökre.

Tompán és sulyosan dübörögnek a halottas-szekerek Páris utcáin végig. Hat szekér viszi naponta a bort La Guillotine számára. Minden mohó és telhetetlen szörny alakja, melyet emberi képzelet csak kieszélhetett, beleolvadt ebbe az egybe, a guillotineba. És mégis nincsen Franciaországban, klímájának és talajának nagy változatossága mellett is, egy fűszál, egy levél, egy gyökér, egy ág, egy borsszem, mely természetesebb körülmények között érett volna meg, mint ez a borzalom. Taposd szét az emberiséget még egyszer hasonló kalapácsütésekkel és az ismét ugyanazt az eltorzult alakot igyekszik fölvenni. Vesd el ismét a sóvár kicsapongás és zsarnokságnak ugyanazt a magvát és bizonyára ismét ugyanazt a gyümölcsöt fogja teremni.

Hat szekér dübörög az utcákon. Idő, hatalmas tündér, változtasd vissza ezeket ismét azzá, amik voltak és ismét korlátlan fejedelmek diszkocsijai, hűbérurak fogatai, festett arcu Jezabelek diszruhái, templomok, melyek nem az Ur házai, hanem latrok barlangjai és milliónyi éhező paraszt kunyhóivá változnak ismét! Nem; a hatalmas tündér, aki magasztosan viszi végbe a Teremtő által megállapított rendet, nem változtatja vissza az alakjukat.

- Ha Isten akarata változtatott erre az alakra, - mondják a bölcs arab mesék jóslói az elvárásznak, - maradj ugy! De ha ezt az alakot csak muló ígézet által kaptad, akkor vedd föl újra előbbi alakodat!

Változatlanul, reménytelenül dübörögnek végig a szekerek.

Mikor ennek a hat szekérnek komor kerekei fordulnak, úgy látszik, mintha hosszú, görbe barázdát vonnának az utcán a nép között. Arcok hantjait veti erre és arra az oldalra és az ekék nyugodtan haladnak előre. A házak rendes lakói annyira megszokták a látványt, hogy némely ablakban nem állanak emberek és másutt a kezek foglalkozása sem szűnik meg, mialatt a szekerekben levő arcokat nézik. Néha látogatója van a lakónak, hogy a látványt szemlélje; ilyenkor aztán mint valami gondnok vagy hivatalos magyarázó, ujjával mutat erre, majd arra a szekérre, és úgy látszik, hogy azt mondja el, hogy ki ült benne tegnap vagy tegnapelőtt.

A szekérben ülők közül néhányan ezt és más jelenséget, utolsó utjukban, közönyös, merev szemmel nézik; mások még érdeklődnek az emberek és az élet iránt. Néhányan lehorgasztott fővel ülnek; mások pedig külsejükkel törődnek és úgy tekintenek a tömegre, mint ahogy azt színházakban vagy képeken látták. Sokan szemüket behunyják és gondolkodnak, vagy kóborló gondolataikat igyekeznek összeszedni. Egy félig őrült külsejű, nyomorult teremtes a halál-félelem és rettegéstől annyira megtörött és megrészegeedett, hogy énekel és táncolni akar. Egyetlenegy sem folyamosodik a nép részvételéhez sem mozdulattal, sem pillantással.

Néhány lovasból álló őrség veszi körül a szekereket és gyakran fordulnak az arcok feléjük és kérdezősködnek. Ugy látszik, hogy a kérdés mindig ugyanaz; mert a válasz után a nép a harmadik szekér köré tódul. A szekér melletti lovasok kardjukkal gyakran mutatnak egy férfit. Mindenki tudni akarja, hogy melyik az; lehajtott fővel áll a szekér hátuljában és társalog egy leánnyal, aki mellette ül a szekérben és kezét fogja. Nem kíváncsi és nem törődik a körülötte levő jelenettel, csak a leánnyal beszél mindig. A hosszú Saint Honoré-utcában néha kiáltás hallatszik ellene. Ha meg is hatják őt, csupán nyugodt mosolyra készítenek, hajfürteit rázza, hogy kissé lazábban hulljanak arcába. Arcát nem képes érinteni, minthogy karjai meg vannak kötözve.

Egy templom lépcsőjén áll a kém és börtönök báránya, várja a szekereket. Betekint az elsőbe: nincs ott. Betekint a másodikba: nincs ott. Már kérdezi önmagát »förládozott engem?« Arca kiderül, mikor a harmadikba tekint.

- Melyik Evrémonde? - kérdi egy ember mögötte.

- Az, ott hátul.

- Akinek kezét a lány fogja?

- Igen.

Az ember kiált: »Le Evrémonde-dal! A guillotinehoz mind az arisztokratákat! Le Evrémonde-dal!«

- Csend, csend! - kéri őt a kém félénken.

- És miért nem, polgár?

- Most fizeti meg a betétjét; öt perc múlva befizette. Hadd legyen békében!

- De az ember folytatja a kiabálást:

- Le Evrémonde-dal!

Evrémonde arca egy pillanatra feléje fordul. Evrémonde akkor meglátja a kémet, figyelmesen néz rá és tovább megy útjában.

Az órák hármát ütnek, és a nép közé vont barázda megfordul, hogy a kivégzés helyére, végéhez jusson. Az erre és arra az oldalra hányt hantok most ismét összehullanak és bezárulnak az utolsó eke mögött, amint az elhaladt, mert mind követik a guillotinehoz. Szemben levő

székeken asszonyok ülnek, mint valami nyilvános kertben, szorgalmasan kötnek. A legelől levő székek egyikén áll a Bosszuangyal és barátja után nézelődik.

- Teréz! - kiáltja visitó hangon. - Ki látta őt? Defarge Teréz!

- Még sohasem hiányzott - mondja egy kötögető asszonytestvér.

- Nem. Most sem fog hiányozni! - kiáltja a Bosszuangyal haragosan. - Teréz!

- Hangosabban, - ajánlja neki az asszony.

Igen! Hangosabban, Bosszuangyal, sokkal hangosabban, még akkor is alig hall meg téged. Még hangosabban, Bosszuangyal, szitkozódva, és még az sem hozza őt el. Küldj más asszonyokat minden irányba, hogy keressék őt, hol kóborol; és ámbár küldötteid borzasztó tetteket vittek végbe, kérdéses, vajjon saját akaratukból elég messzire mennek-e, hogy megtalálják őt!

- Mily csapás! - kiáltja a Bosszuangyal, lábával dobantva székén. - És itt vannak a szekerek! Evrémonde egy pillanat alatt ki lesz végezve és ő nincs itt. Itt a kötése a kezemben és vár reá az üres szék. Sirok haragomban és bosszuságomban.

Mikor a Bosszuangyal leszáll emelvényéről, hogy ezt megtegye, a szekerek kezdik lerakni terhüket. Szent Guillotine papjai fel vannak öltözve és készek. Zuhanás! Egy fejet mutatnak föl és a kötő asszonyok, akik még alig hogy föltekintettek egy pillanat előtt, hogy lássák őt, mikor még gondolkodni és beszélni tudott, egyet számolnak.

A második szekér kiürül és tovább halad, a harmadik közeledik. Zuhanás! - És a kötő asszonyok, akik munkájukban nem zavartatják magukat, és nem szünetelnek, kettőt számolnak.

Az állítólagos Evrémonde leszáll, a varrónőt mindjárt őutána kiemelik. Leszállás közben nem bocsátotta el türelmes kezét, még mindig tartja, amint megigérte. Gyöngéden úgy helyezi el őt, hogy háttal fordul a gépnek, mely folytonosan suhog föl és le. A leány arcába néz és köszöni a gyöngéd figyelmet.

- Nélküled, drága idegen, nem volnék ilyen nyugodt, mert én természettől fogva szegény kis jószág vagyok, remeg a szívem, nem is emelhetném gondolataimat Hozzá, aki a halált szenvedte el, hogy ma itten reményünk és vigaszunk legyen. Azt hiszem, hogy az Ég küldötte nekem.

- Vagy téged nekem - mondja Carton Sydney, - nézz reám, édes gyermekem, és ne gondolj másra.

- Semmire se gondolok, míg kezedet fogom. Semmire se fogok gondolni, ha majd elbocsátom, ha sietnek.

- Sietni fognak. Ne félj!

Ez a kettő az áldozatok mindinkább kisebbedő tömegében áll, de úgy beszélnek, mintha egyedül volnának. Szem a szemben, hang a hangban, kéz a kézben, szív a szívben, a közös Anyának ez a két gyermeke, egyébként oly távoliak, oly különbözők egymástól, a sötét uton összekerültek, hogy együtt térjenek haza és hogy ott pihenjenek a keblén.

- Bátor és nemeslelkű barátom, megenged nekem egy utolsó kérdést? Tudatlan vagyok és nyugtalanít - egy kisé.

- Mondd meg, mi az?

- Van egy unokatestvérem, egyedüli rokonom, árva mint én, nagyon szeretem őt. Öt évvel fiatalabb, mint én, egy földmives házában él a délvidéken. A szegénység elválasztott minket egymástól és ő nem tud semmit sorsomról - mert nem tudok írni - ha tudnék is, hogyan tudathatnám vele! Jobb úgy, amint van.

- Igen, igen: jobb úgy, amint van.

- Mikor idejöttünk, gondoltam arra és most is arra gondolok, mikor kedves, bátor arcodba nézek, mely engem bátorít; ez az. Ha a köztársaság valóban jót cselekszik a szegényekkel és azoknak majd kevesebbet kell éhezniük és kevesebbet kell szenvedniük, ő akkor sokáig élhet; ő még öreg is lehet.

- És aztán, édes testvérem?

- Mit gondolsz, - a csendesen szenvedő szemek megtelnek könnyekkel, az ajkak kissé fölnyitódnak és megremegnek - mit gondolsz, hosszúnak tetszik-e majd nekem, míg reá várok ott a jobb hazában, ahol, remélem, mi ketten részvéttel teljes védelemre találunk?

- Nem lehet hosszú, gyermekem; ott nincs idő és nincs bánat.

- Annyira vigasztalsz engem! Én oly tudatlan vagyok. Csókoljalak meg most? Itt-e a pillanat?

- Itt.

Megcsókolja ajkát; Carton is az övét; ünnepélyesen megáldják egymást. A sovány kéz nem remeg, mikor elbocsátja; a türelmes arcon csupán kedves, derült állhatatosság látszik. Közvetlenül előtte megy - eltávozott; a kötőasszonyok huszonkettőt számolnak.

- Én vagyok a Föltámadás és az Élet, mondja az Ur, aki bennem hisz, még ha meghalt is, örökké fog élni: és aki itten él és bennem hisz, nem hal meg soha.

Sok hang mormol, sok arc arra fordul, sok lépés előrenyomul a csoport széléről, úgy, hogy a tömeg előre tódul, mint egy nagy vízhullám; minden eltűnik. Huszonhárom.

Akkor este azt mondták róla a városban, hogy a legbékésebb ember arca volt, melyet ott valaha láttak. Sokan még azt fűzték hozzá, hogy profétainak, magasztosnak látszott.

Ugyanennek a bárdnak egyik legérdekesebb áldozata - egy nő - nem sokkal azelőtt, ugyanannak a vérpadnak a lábánál engedelmet kért arra, hogy leirhassa a gondolatokat, melyek eltöltik. Ha kinyilváníthatta volna gondolatait - és azok profétai gondolatok voltak - így hangzottak volna:

- Látom, hogy Barsad és Cly, Defarge, a Bosszuangyal, az esküdt, a bíró, az új zsarnokok hosszú sora, akik a régiek a kiirtásából támadtak, ugyanettől a megtorló eszköztől pusztulnak el, mielőtt még mostani működését beszüntetné! Látom, hogy egy gyönyörű város, egy ragyogó nép kiemelkedik ebből a mélységből és küzdelmeiben valóban szabaddá válik, diadalaiban és vereségeiben hosszú, hosszú éveken át halad, látom, hogy ennek és az előtte való kornak gonoszsága, melynek ez a természetes sarjadéka, fokozatosan önmagát engeszteli ki és eltűnik.

- Látom azoknak az életét, akikért a magamét feláldoztam, békésen, hasznosan, szerencsésen és boldogan abban az Angliában, melyet én már nem fogok látni soha. Látom őt, keblén egy gyermekkel, mely az én nevemet viseli. Látom atyját, öreg és meghajlott, de egyébként helyreállott, mindenkinek hűséges orvosa és önmagával is megbékült. Látom a jó öreg embert, oly hosszú ideig jó barátjukat, tíz év múlva minden vagyonát reájukhagyja örököül és nyugodtan távozik megjutalmaztatása felé!

- Látom, hogy én szentség vagyok a szivőkben és utódjaik szívében, még emberöltők után is. Látom őt, idős asszony, sir értem ennek a napnak az évfordulóján. Látom őt és férjét, megfutották pályájukat, egymás mellett pihennek utolsó földi pihenőjükben, és tudom, hogy az egyiknek a lelke nem tisztelte és áldotta jobban a másikat, mint mindkettejük lelke engem.

- Látom azt a gyermeket, aki nevemet viselte, mint férfiut, hogy szerencsésen halad azon az életpályán, mely egykor az enyém volt. Látom, hogy oly sikeresen halad előre, hogy az én nevem híressé válik az övének a fényénél. Látom, hogy eltűnnek a foltok, melyeket én szórtam reá. Látom őt, hogy az első az igazságos bírók között és nagyrabecsült a férfiak között, hogy egy fiut, aki az én nevemet viseli, akinek a homlokát és aranyos haját ismerem, idevezet erre a helyre - mely akkor barátságos lesz és megszabadul ennek a napnak torzító foltjaitól - és hallom, amint a gyermeknek lágy és remegő hangon elmondja történetemet.

- Amit most teszek, az sokkal, sokkal jobb, mint amit valaha cselekedtem; az a nyugalom, melynek elébe megyek, sokkal, sokkal üdvözítőbb, mint amelyet valaha ismertem.

-&-